

Ἡ ΠΕΙΡΩΤΙΚὴ Ἑστία

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΙΓ'

ΜΑΡΤΙΟΣ—ΑΠΡΙΛΙΟΣ 1964

• ΤΕΥΧΟΣ 143ον—144ον

ΤΟ Γ' ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ

Τώρα, πού ἡ ἀπόφαση γιά τὴν ἴδρυση τοῦ Πανεπιστημίου εἶναι πιά γεγονός, νομίζω πὼς μπορεῖ κανεὶς νὰ κρίνει κάπως νηφάλια τὰ πράγματα καί, ἔστω ἐκ τῶν ὑστέρων, νὰ ζητήσει νὰ κερδίσει ἢ, πιο πιο σωστά, νὰ μὴν χάσει κάτι ἀπ' τὸ πολὺ πού, κατὰ γενικὴ ἀναγνώριση, δικαιούνταν ἀπ' αὐτὴν τὴν ὑπόθεση. Κάτω ἀπ' τὸ φῶς αὐτῆς τῆς πραγματικότητος—δυστυχῶς—θα πρέπει νὰ ἐξετάσουμε καί, πρὸ παντός, νὰ τοποθετήσουμε, σὲ τούτη τὴν περίστασι, τὸ ζήτημα τοῦ Πανεπιστημίου. Φυσικὰ, δὲν ἐπιδοκιμάζομε, δὲν θεωροῦμε κἂν δίκαιη αὐτὴν τὴν ἀπόφαση, γιὰτι οὔτε χωρὶς πολιτικὰ κριτήρια οὔτε χωρὶς στενότητα ἱεράρχησης τῆς ἀνάγκης ἔγινε. Ἐπὶ πλέον—γιὰ νὰ εἶμαστε ὀλότελα εἰλικρινεῖς—, ἡ σημερινὴ κυβέρνησις, πού εἶχε δεσμευθεῖ ὡς ἓνα βαθμὸ ἀπέναντι τῆς κοινῆς γνώμης τῆς πόλης μας κατὰ τὴν προεκλογικὴν περίοδο, νομίζω πὼς δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἀποφασίσει ἔτσι κατηγορηματικὰ, χωρὶς τὴν παραχώρησι μιᾶς συζήτησις, ὥστε νὰ μὴν ἀφήνεται ἢ ἴδια ἐκτεθειμένη—πολὺ περισσότερο οἱ κοινοβουλευτικοὶ τῆς ἐκπρόσωποι καί, ἰδιαίτερα, ὁ κ. Στεφανόπουλος πού, κατὰ κάποιον ὑπεύθυνον τρόπο, μετέφεραν τὴν πρόθεσι, τότε, τοῦ κ. Παπανδρέου νὰ μὴν ἀγνοήσει (ὡς ὑπεύθυνη κυβέρνησις) τίς περγαμηνῆς καί τὰ δίκαια ἐν προκειμένῳ τῆς Ἡπειροῦ—στὴ συνείδησι τῆς κοινῆς γνώμης. Γιὰτι, αὐτὸς ὁ θόρυβος κι' οἱ τοπικὲς ἀντιδικίαι γύρω ἀπ' τὴν ὑπόθεσι τοῦ Γ' Πανεπιστημίου, τὸ ζήτημα τοῦτο τὸ ἔχουν κάνει, πρὸ πολλοῦ, μιὰ πανελληνίαν ὑπόθεσι. Ἐτσι, τώρα πού, μὲ τὴν ἀνεσι τῆς ἐξουσίαις καί τὰ πράγματι εὐρύτατα περιθώρια πού παίρνει ἡ Παιδεία στὶς μέρες τῆς κυβερνήσις Παπανδρέου, ἡ ἀναιτιολόγητη ἐπαρκῶς ἀπόφασι, τὸ κλείσιμο τῆς συζήτησις διὰ μιᾶς ὁποσδήποτε ἀβασάνιστις ἐκλογῆς τῆς Πάτρας ὡς ἔδρα τοῦ νέου Πανεπιστημίου, δείχνει πιο πολὺ τὴν προσωπικὴν παρά τὴν ἀντικειμενικὴν ἐκτίμησι. Καί, κατὰ τὴν γνώμη μας, μιὰ κυβέρνησις μὲ τόσο πλατεῖαν δημοκρατικὴν βάση, δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ δείχνεται καί, πρὸ παντός, νὰ ἐνεργεῖ χωρὶς τὴν ἀνάλογη δημοκρατικὴν συγκατάθεσι. Δὲν ἀναφερόμαστε δὴν στὶς πολιτικὲς μετατοπίσεις εἰς βάρος τῆς. Κρατοῦμε τὴν συζήτησι μέσα στὰ πλαίσια μιᾶς ἱερότητις καί, γι' αὐτὸ, προσπαθοῦμε νὰ εἶμαστε, ὅσο γίνεται, πολιτικῶς ἀποχρωματισμένοι. Μάλιστα, θέλομε ἀκόμα νὰ πιστεύομε, πὼς κι' ἡ ἀπόφασι τοῦ κ. πρωθυπουργοῦ, ἔστω κάτω ἀπ' τὴν ἀδυναμίαν τῆς τοπιστικῆς συναισθηματικότητις (σπρωγμένη ἀπὸ μιὰ ἀνθρώπιναν πάντως διάθεσι ἕως ἐκεῖ), δὲν πάρηκε χωρὶς τὴ συνείδησι αὐτῆς τῆς ἱερότητις. Καί ἐλπίζομε, ἔστω κι' ὕστερα

ἀπ' τὴν διάθεσιν τῶν πρώτων πιστώσεων καὶ τὴν δημόσια ἐξαγγελία γιὰ τὸ Πανεπιστήμιον πρὸς τῶν Πατρῶν, ὁ κ. Παπανδρέου δὲν θὰ μείνῃ ὀλότελα ἐκτεθειμένος ἀπέναντι τῶν Ἰωαννίνων εἰδικῶς καὶ γενικώτερα, ἀπέναντι τῆς πανηπειρωτικῆς καὶ πανελληνίας γνώμης. Ἀκριβῶς γι' αὐτὸ πιστεύομε πῶς ὑπάρχουν ἀκόμα τὰ περιθώρια γιὰ μιὰ γόνιμη συζήτηση.

Πρῶτα—πρῶτα, πρέπει νὰ ποῦμε, πῶς, γιὰ νὰ εἶταν ὀλότελα ἀδιάβλητη ἢ ἐκλογὴ τῆς ἔδρας τοῦ νέου Πανεπιστημίου, ὁ κ. Παπανδρέου, πού τόσο ἐπαναστατικὸς εἶναι στὸ μέγα θέμα τῆς παιδείας, θὰ ἔπρεπε ν' ἀναθέσει σὲ μιὰ ἐπιτροπὴ εἰδικῶν, γιὰ νὰ μελετήσῃ πρὸ ἐπισταμένα καὶ μακρὰ ἀπ' τὰ πολιτικὰ γραφεῖα τὸ ζήτημα τοῦτο. Κι' ὕστερα, σύμφωνα μὲ τὰ πορίσματα καὶ τὶς ἐκτιμήσεις (πού θὰ εἶταν ὅσο γίνεται πρὸ ἔγκυρες), ν' ἀποφασίσῃ πού θὰ ἐνδεικνύονταν, βάσει τῆς ἐθνικῆς ἱεράρχησης, νὰ γίνῃ ἡ ἔδρα τοῦ νέου Πανεπιστημίου. Αὐτὸ δὲν ἔγινε, δυστυχῶς. Τώρα, ποιοὶ ἄλλοι ἔφταιξαν γι' αὐτό, ποιοὶ ἀπὸ μᾶς τοὺς Ἠπειρώτες δὲν κατορθώσαμε νὰ ἐπιβάλουμε—ἀπ' τὴν ἀρχὴν—αὐτὴν τὴ λύσιν, εἶναι ἐπίσης ἓνα θέμα δικῆς μας εὐθύνης. Γιατί, ἐκτὸς ἀπ' τὸν κάπως πανηγυρικὸ τόνον ἐξόρμησης, πού εἶχε αὐτὴ ἡ κίνησις—κι' αὐτὸ εἶταν ἓνα σφάλμα—, φαίνεται πῶς δὲν μελετήθηκε καλὰ κι' ἀπὸ μᾶς τοὺς ἰδίους. Πάντως, θὰ πρέπει νὰ μὴν μείνομε ἀκόμα πρὸς πολὺ στὶς ἀρχικὰς θέσεις. Γιατί, ἐξὸν πού ἡ νέα πραγματικότητα εἶναι τώρα ἄλλη,—καί, συνεπῶς, ἡ θεώρησις τοῦ ζητήματος ἐπιβάλλεται νὰ γίνῃ σὲ μιὰ ὑπάρχουσα πλέον προοπτικῇ—, οἱ προϋποθέσεις πού προσφέρουν τὰ Γιάννινα κι' οἱ ὑποχρεώσεις πού ἀνακύπτουν ἀπ' τὴν ἀπόφασιν τοῦ κ. Πρωθυπουργοῦ, δὲν εἶναι αὐτὰ πού μέχρι τώρα πιστεύονταν καὶ πού προβλήθηκαν. Ἄλλωστε, ἡ πικρὰ πλέον ἐμπειρία, πού στὸ μεταξὺ ἀποκτήσαμε, τὸ ἐπιβεβαιῶνουν κατηγορητικῶτα.

Ἡ δικὴ μας εὐθύνη γιὰ τὴν ἄκαρπὴ ἔκβαση—τουλάχιστον μέχρις ἐδῶ—αὐτῆς τῆς πομπῶδους σταυροφορίας γιὰ τὴν ἰδρυσιν τοῦ Γ' Πανεπιστημίου στὰ Γιάννινα, φαίνεται πῶς δὲν εἶναι καθόλου λιγώτερη. Γιατί, ὅπως ἀποδείχθηκε, ὄχι μονάχα δὲν πέτυχε ν' ἀποκλείσῃ τὶς πολιτικὰ παρεμβάσεις—καί, κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, νὰ διαφυλάξῃ τὴν ἐγυρότητα τῆς διεκδίκησης—, ἀλλὰ οὔτε καὶ νὰ τοποθετήσῃ, νὰ θεμελιώσῃ πάνω στὴν προσφερόμενη πραγματικότητα τὴν δυνατότητα γιὰ τὴν ἰδρυσὶν τοῦ στὰ Γιάννινα. Ἔτσι, ἀντὶ νὰ μελετήσομε κάπως πρακτικώτερα τὰ πράγματα καὶ νὰ γνωρίζομε, ἡμεῖς οἱ ἴδιοι, τί Πανεπιστήμιον (ποιᾶς ἔκτασις καὶ ποιᾶς μορφῆς) θὰ μπορούσαμε νὰ ζητήσομε χωρὶς νὰ εἶμαστε ἀνεδαφικοί, ξεσηκώσαμεν ἓναν θόρυβον, κάναμε ἓνα σύνθημα πού, ἐνῶ συγκινοῦσε ὅπωςδήποτε τὴν εὐρύτερην μᾶζαν, δὲν ἄντεχεν, ἐν τούτοις, σὲ σοβαρώτερη κριτικῇ, ὡς πρὸς τὶς δυνατότητες πού εἶχαμε στὴ διάθεσίν μας. Καὶ τὸ ζήτημα, μοιραῖα, ξέφυγε ἀπ' τὸν δρόμον τῶν θετικῶν ἐπιδιώξεων. Ὡσπου, δυστυχῶς, ἀρχίσαμε, κι' ἡμεῖς ἀκόμα, νὰ τὸ θεωροῦμε ὑπόθεσιν χαμένην. Ὑστερ' ἀπ' αὐτό, φυσικά, τὸ αἴτημα ἄρχισε νὰ χάνῃ καὶ τὴν ἐγκυρότητα πού εἶχε στὴ συνείδησιν ὅλων τῶν ἐκάστοτε ἀρμοδίων, ὅταν ἀνοιξέῃ ἡ συζήτησις γιὰ τὴν ἰδρυσιν τοῦ Γ' Πανεπιστημίου στὸ τόπον μας. Ἐδῶ, δὲν ἀμφισβητῶ, βέβαια, οὔτε τὰ μεγάλα ὀνόματα οὔτε τοὺς κόπους πού ἔχουν καταβληθεῖ ἀπ' ὅλους γενικά. Μονάχα κρίνω τὸν τρόπο καὶ τοὺς στόχους πού προκρίθηκαν γιὰ τὴν πραγμάτωσιν αὐτῆς τῆς ὥραίας γιὰ τὴν Ἠπειρὸν ὑπόθεσις. Καὶ βρίσκω, πῶς, κατὰ τὴν ταπεινὴν γνώμην μου, ὑπῆρξαμε ἐξωπραγματικοί. Γιατί, κατ' ἀρχὴν, τὸ θέμα τοῦτο δὲν εἶταν ὑπόθεσις, πού ἔπρεπε νὰ κλειστῇ μέσα στὰ ἴδια ἐκεῖνα πλαίσια, ὅπου κινδύνουν καὶ ὑπάρχουν οἱ ἀρχές κι' οἱ ἐπισημότητες. Εἶναι

να θέμα πού ενδιαφέρει εὐρύτερα τὸν τόπο καὶ πού δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ τὸ διαχειριστεῖ ἐλέω «προσκλησεων». Γι' αὐτὸ, ἔπρεπε, ἀπ' τὴν ἀρχή, ἢ διεκδίκησὴ μας αὐτὴ νὰ πάρε' ἄλλη βάση. Πιστεύομε, πῶς, γιὰ νὰ ἐπιτυχάνονταν κάτι τέτοιο, ἐπιβάλλονταν ἡ ὀργάνωση τῆς διεκδίκησης (τὸ ὄργανο πάλης, ἄς ποῦμε, πού θὰ διαχειρίζονταν τὴν ὑπόθεση αὐτὴ) νὰ εἶναι ἀποχρωματισμένη πολιτικά, ὥστε νὰ μὴν μετατίθεται ἢ, καλύτερα, νὰ μὴν ἐπαιρνε καὶ ἄλλο περιεχόμενο ἢ κίνησὴ μας. Καί, πρὸ παντός, νὰ μελετηθεῖ ἀπ' τοὺς πνευματικούς κι' ἐκπαιδευτικούς ἐκείνους ἀνθρώπους, πού τὸ ἤξεραν καλύτερα καὶ πού δύνονταν νὰ τὸ τοποθετήσουν μέσα στὶς διαστάσεις τοῦ ἐφικτοῦ γιὰ τὴν Ἑπειρῶ. Ὑστερα, ἀκόμα, νὰ ζητήσουν τὴν στήριξη στὴν πλατεία βάση τῆς κοινωνικῆς ἐκπροσώπησης τῆς Ἑπείρου. Ἔτσι, νομίζω, πῶς ἡ προβολή, συνεπικουρούμενη κι' ἀπ' τὴν γενικὴ ἀναγνώριση τῶν πιὸ ἐγκυρων παραγόντων, θὰ εἶταν, ὅπωςδήποτε, ἀποτελεσματικὴ. Ἐνῶ, ὡς γνωστόν, ἐγιναν ἢ, πιὸ σωστά, δὲν ἐγιναν ἔτσι τὰ πράγματα. Καὶ φτάσαμε στὸ σημεῖο νὰ ζητᾶμε τὴν ὀλοκληρωμένης μορφῆς ἴδρυση Πανεπιστημίου, χωρὶς νὰ ὑπάρχουν, παράλληλα, οὔτε οἱ στοιχειώδεις προϋποθέσεις γιὰ κάτι τέτοιο, καὶ νὰ ἀντιδικοῦμε, μεταξύ μας πλέον, ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸ τῶν Σχολῶν, τὴν πολιτικὴ ὑποστήριξη τῶν κομμάτων καὶ τὴν καλὴ ἢ κακὴ τους στέγαση στὰ ὑπάρχοντα σχολικὰ κτίρια. Καί, ἐν προκειμένῳ, νὰ σκεφθεῖ κανεὶς πῶς δὲν εἶχαμε, ἐκτὸς τῶν προεκλογικῶν ὑποσχέσεων, καμμιά ἐγγύηση, καμμιά ἐξασφολιση οὔτε γιὰ μιὰ Πανεπιστημιακὴ Σχολή. Ἀπ' ὅ,τι ξέρω, γιὰ τοὺς ἀγῶνες πού ἐγιναν ὡς τώρα, δὲν ζητήθηκε οὔτε ἡ γνώμη οὔτε καν τὸ «παρὸν» (τουλάχιστον) πολλῶν ἀρμοδίων νὰ ἔχουν γνώμη πάνω στὸ ζήτημα τοῦτο. Ἀντί, λοιπόν, νὰ ζητηθεῖ ἀπ' τὴν κυβέρνηση νὰ μὴν ἀποφασίσει χωρὶς τὴν γνώμη τῶν εἰδικῶν—πρᾶγμα πού, ἀναντίρρητα, θὰ εἶταν ὑπὲρ τῶν Ἰωαννίνων, τουλάχιστο γιὰ ἓναν ἀνεξάρτητο πυρῆνα Πανεπιστημιακῶν Σχολῶν (αὐτῶν πού δὲν χρειάζονται κλινικές, ἐργαστήρια καὶ σύγχρονες εἰδικεύσεις)—ἐπιδιώχθηκε ἡ ἐξ ἐφόδου ἀπόκτηση τοῦ Γ' Πανεπιστημίου. Τὸ λιγώτερο, πού μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς, εἶναι πῶς ὑπῆρξαμε ἀποφασιστικὰ ἀπαράσκευοι. Οἱ ἐκ τῶν ὑστέρων προσφορές, πού δεῖχνουν μιὰν ἀπεγνωσμένη προσγείωση, εἶναι, βέβαια, μιὰ καλὴ ἀρχή. Ὅμως, τώρα, τὸ κύριο πρόβλημα, κατὰ τὴν γνώμη μας, εἶναι ὄχι τόσο ἡ δυνατότητα γιὰ τὴν στέγαση τῶν ὑπὸ διεκδίκηση Σχολῶν—γιατί, ἐπὶ παραδείγματι, τὸ Πανεπιστήμιο τῶν Πατρῶν, θὰ γίνη κάπου κοντὰ στὸ Ρίο, ὅπου δὲν ὑπάρχουν κτίρια,—ὅσο ἡ ἐξασφάλιση καὶ τὸ εἶδος τῶν Σχολῶν πού πρέπει καὶ πού δύνανται νὰ ἔχουν τὰ Γιάννινα. Γιὰ νὰ μὴν εἴμαστε ἀκόμα ἐξωπραγματικοί.

Ἀφοῦ, λοιπόν, ἡ ἀπόφαση γιὰ τὸ Πανεπιστήμιο ἐγινε τώρα ὑπόθεση κυβερνητικῆς πολιτικῆς (δηλαδή, ξέφυγε ὀλότελα ἀπ' τὴν δικαιοδοσία τῶν εἰδικῶν, ἄς ποῦμε, συμβούλων), πρέπει κι' ἐμεῖς, θέλοντας καὶ μὴ, νὰ προσαρμόσουμε ἀνάλογα τὶς ἐπιδιώξεις μας. Βέβαια, ἀπομένει ἀκόμα ἡ ἀκατάλυτη εὐθύνη, αὐτοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ Πρωθυπουργοῦ, ἀπ' τὴν ἠθικὴ του δέσμευση, πού, σχεδὸν ἀνεπιφύλακτα, δημιούργησε κατὰ τὴν προεκλογικὴ περίοδο. Τὸ ἴδιο, θὰ δύνονταν νὰ ὑποστηρίξει δῶ κανεὶς, καὶ γιὰ τὴν θεωρητικὴ θεμελίωση τοῦ αἰτήματός μας, πού, ἐπὶ τρία χρόνια, ἀναγνωρίσθηκε κι' ἀπ' τοὺς πιὸ ἐγκυρους πνευματικούς κι' ἐκπαιδευτικούς παράγοντες τῆς χώρας μας. Αὐτά, λοιπόν, συνιστοῦν τώρα τὸ μεγαλύτερο κεφάλαιο πού, σχεδὸν κατὰ προνομία, τὸ ἔχουν μονάχα τὰ Γιάννινα. Καί, μέσα, στὰ πλαίσια τῶν δεδομένων αὐτῶν, πρέπει νὰ τοποθετήσουμε τὸ ὄλο θέμα, ὥστε, στὴ δεύτε-

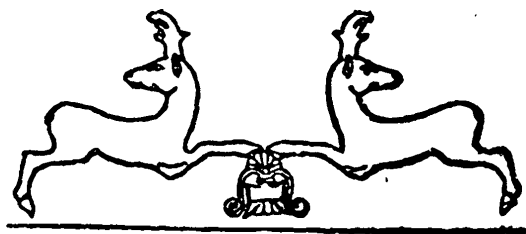
ρη τουλάχιστο φάση, να μὴν εἶμαστε τὸ ἴδιο ἀπαράσκευοι. Γιατί, ὅπως γράψαμε καὶ ἄλλοτε, ὑπάρχουν ἀκόμα περιθώρια γιὰ διεκδίκηση, ἔστω καὶ τώρα.

Κατὰ τὴν γνώμη μας, ποὺ δὲν εἶναι καθόλου ὑπεύθυνη, ὕστερ' ἀπ' αὐτὰ ὅλα, ἐκεῖνο ποὺ προέχει—σ' αὐτὸ θέλομε νὰ εἶμαστε ὅσο γίνεται κατηγορηματικοί—, εἶναι ἡ ἐξασφάλιση, ἡ ὑπεύθυνη ἀπόφαση τῆς Κυβέρνησης, γιὰ δυὸ τρεῖς (τουλάχιστο) Πανεπιστημιακὲς Σχολὲς στὰ Γιάννινα. Περὶ-που, θὰ ἔλεγα, ἕνας αὐτόνομος διοικητικὰ πυρήνας Πανεπιστημιακῶν Σχολῶν, ποὺ νὰ ἀποτελέσουν τὴν καταβολή, τὴν πρώτη καταβολή γιὰ ἕνα Πανεπιστήμιο, ποὺ, ἀνάλογα μὲ τὴν ὄλη ἐξέλιξη στὴν Παιδεία μας, θὰ ἔπαιρνε, προϊόντος τοῦ χρόνου, καὶ τὴν δική του φυσιογνωμία. Στὴν ἀνάγκη, οἱ Σχολὲς αὐτὲς νὰ ἀφαιρεθοῦν ἀπ' τὸ Πανεπιστήμιο τῶν Πατρῶν. Συγκεκριμένα: ἀντὶ τὸ Πανεπιστήμιο στὴν Πάτρα, ποὺ προγραμματίζεται νὰ γίνῃ πρότυπο καὶ ἀπόλυτα ἐκσυγχρονισμένο, νὰ ἔχει ἀπ' τὴν ἀρχὴ ἑπτὰ Σχολὲς καὶ πέντε πανεπιστημιακὰ Γυμνάσια (ποὺ θὰ εἶναι, κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος, Γυμνάσια τῆς Πελοποννήσου), νὰ ἔχει μονάχα τέσσερις. Ἔτσι, νομίζω, πὼς τὸ πρόβλημα, κάτω ἀπὸ μιὰ εὐρύτερην ἱεράρχηση, θὰ γίνονταν καί, γιὰ τὴν ἴδια τὴν Κυβέρνηση, πιὸ εὐκολο. Φυσικά, δὲν ἀγνοοῦμε πὼς καὶ ἄλλες περιοχὲς (ὅπως ἡ Κρήτη π. χ.), ποὺ εἶναι ἀπομακρυσμένες ἀπὸ τὴν πρωτεύουσα—ὄχι ὅμως ἡ Πάτρα ποὺ ἀπέχει, σήμερα, μόνο δυόμισυ ὥρες ἀπὸ τὴν Ἀθήνα—, δὲν θὰ πρέπει νὰ ἀγνοηθοῦν ὁλότελα. Εἰδικά, ἐν προκειμένῳ, θὰ εἶχα ν' ἀναφέρω τὶς ἀπόψεις τοῦ κ. Ι. Ἐξάρχου, τοῦ Διευτοῦ τοῦ Προγράμματος Περιφερειακῆς Ἀναπτύξεως Ἠπείρου, γιὰ τὸ εἶδος καὶ τὴν μορφή, ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ πάρει ἕνα σοβαρὸ μέρος ἀπ' τὸ αἴτημα τοῦτο. Ὁ κ. Ἐξάρχος, πιστεύει πὼς, μέσα στὴν ὄλη προσπάθεια γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῆς Ἠπείρου, θὰ μπορούσαμε, ἴσως, νὰ ζητήσουμε, ἐν συσχετισμῷ μὲ τὴν διεκδίκηση τοῦ Πανεπιστημίου, καὶ μιὰ πρωτότυπη ὅσο καὶ προτότυπη αὐτόνομο πανεπιστημιακὴ Σχολή, ποὺ νὰ καλύπτει τὶς βασικὲς σήμερα ἐπιστημονικὲς ἀνάγκες γιὰ μιὰ ὀρεινὴ γεωργοκτηνοτροφικὴ οἰκονομία. Τὶς ἀπόψεις αὐτὲς, ποὺ τόσο πολὺ δείχνουν τὴν σωστὴ ἐκτίμηση τῶν πραγμάτων ἀπ' τὸν κ. Ἐξάρχο, τὶς ἀνάφερα, γιατί, νομίζω, πὼς, εἰδικώτερα τώρα, θ' ἀντιμετωπισθεῖ ἡ ἀνάγκη γιὰ τὴν ἴδρυσή τους καὶ στὴ χώρα μας. Καὶ τὰ Γιάννινα, ἐκτὸς ποὺ εἶναι τὸ μοναδικὸ κέντρο, ποὺ διαθέτει ἡ χώρα μας, γιὰ τὴν ὀργάνωση τῆς περιλάλητης οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως ποὺ γίνεται σὲ πανευρωπαϊκὸ χῶρο, διαθέτουν ἀκόμα καὶ τὴν ἀναγκαῖα γι' αὐτὸ ὑποδομὴ ἐν πλήρει λειτουργίᾳ: τὸ Γεωργοκτηνοτροφικὸ Σταθμὸ Κατσικῶν. Ἐπίσης, θὰ δύνονταν νὰ εἰπωθεῖ τὸ ἴδιο καὶ γιὰ μιὰ Φιλοσοφικὴ Σχολή, κρατημένη κυρίως μέσα στὸ κλίμα τῆς παράδοσης τῶν Ἠπειρωτικῶν Γραμμάτων καὶ τῆς μεταβυζαντινῆς ἱστορίας, ὥστε νὰ πάρει μιὰ δική της φυσιογνωμία, ποὺ θὰ τὶς ἐξασφάλιζε ὅπωςδήποτε τὸ στοιχεῖο τῆς ἀναγκαιότητος. Μάλιστα, ὅπως τὰ Γιάννινα βρίσκονται κοντὰ καὶ στὴ Βόρειο Ἠπειρο, ἡ μοναδικότητα μιᾶς τέτοιας Σχολῆς, θὰ τὴν ἔκανε καὶ ἀπὸ ἐθνικῆς ἀπόψεως ὑπόθεση ἀφεύκτως ἀναγκαῖα καί, ὅπωςδήποτε, ἐπείγουσα. Καί, κοντὰ σ' αὐτὰ πιστεύω πὼς δὲν εἶταν, κατόπιν τόσο δύσκολο, νὰ ζητηθεῖ ἡ συμπλήρωση αὐτοῦ τοῦ πανεπιστημιακοῦ, ὡς ποῦμε, πυρήνα μὲ μιὰ—δυὸ ἄλλες θεωρητικὲς Σχολὲς, (ὅπως ἡ Θεολογία καὶ μιὰ Παιδαγωγικῶν Ἐπιστημῶν), ποὺ, ἐνῶ θὶ πλήρωναν πραγματικὰ μεγάλο κενὸ στὴν ἀνώτατη ἐκπαίδευση τῆς χώρας μας, θὰ ἀξιοποιούσαν κιόλας μιὰ πλούσια σχολάζουσα παράδοση, παράδοση ποὺ σημαδεύει τὴν μεταμεσαιωνικὴ καὶ μεταβυζαντινὴ φυσιογνωμία τοῦ Γένους μας. Αὐτοὶ καὶ μόνοι οἱ λόγοι, σὲ μιὰ εὐρύτερα ἐθνικὴ ἀξιολόγησι, θὰ εἶ-

ταν ικανοί να ἐπιβάλουν, χωρίς ἀντίρρηση, τὴν ἰδρυση αὐτῶν τῶν Σχολῶν στὰ Γιάννινα. Ἔτσι, πάνω κάτω, πιστεύομε πὼς θὰ πρέπει νὰ συγκροτήσουμε τὴν μορφή τῆς διεκδίκησής μας, ὥστε, ἀφ' ἑνός, ν' ἀποκλείσουμε τὴν ἐπήρεια τῶν «ἰσχυρῶν» καί, ἀφ' ἑτέρου, νὰ ἐξασφαλίσουμε τὴν ἐθνικῶς ἀναπαλλοτρίωτη μοναδικότητα τῆς προσφορᾶς τῆς πόλης μας γι' αὐτό. Γιατί, πάρα πέρα, θὰ προσεγγίσαμε ἀπλῶς τὴν κατ' ὄναρ ἐπιθυμία νὰ ἔχουμεν ἓνα μεγάλο Πανεπιστήμιο.

Ἔστερα ἀπ' τὴν συγκεκριμονοποίηση, ἀπ' τὴν ἐξειδίκευση τῆς μορφῆς ποὺ πρέπει νὰ ἔχει τὸ αἴτημά μας, ἔρχεται ἐξ ἴσου ἐπείγουσα, ἡ ἀνάγκη γιὰ μιὰν ἀποτελεσματικὴ πάλη. Γιὰ νὰ υἱοθετηθεῖ, μιὰ καὶ τὰ πράγματα ἦρθαν ὅπως ἦρθαν, ἐπιβάλλεται νὰ ζητηθεῖ ἐπίσημα, τόσο διὰ τῆς προβολῆς του στὸν ἴδιον τὸν Πρωθυπουργό, ὅσο καὶ διὰ τῆς ἐπίμονης, τῆς ἐξαντλητικῆς ἐπίμονης παρουσίας του καὶ μέσα στὴ Βουλὴ. Οἱ κοινοβουλευτικοὶ ἐκπρόσωποι, ὄχι μονάχα ὀλοκλήρου τῆς Ἡπείρου, ἀλλὰ καὶ τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Αἰτωλοακαρνανίας καὶ τῆς Ἐπτανήσου, νὰ ὑποχρεωθοῦν νὰ πάρουν, φανερὰ καὶ χωρίς καμμιὰ ἐπιφύλαξη, μιὰ ὑπεύθυνη θέση. Ἔτσι, τότε μονάχα, τὸ ζήτημα τοῦ Πανεπιστημίου θὰ ἀντιμετωπισθεῖ ὡς θέμα ποὺ ἐνδιαφέρει εὐρύτερα τὸν τόπο, τὴν ὑπόσταση καὶ τὴν ἱστορικὴ ἀκτινοβολία τῆς Νεώτερης Ἑλλάδας. Καί, καθὼς εἶναι ἤδη ἀναγνωρισμένο τὸ προνόμιο τῆς Ἡπείρου γι' αὐτό, ὁ ἀγώνας μας θὰ δικαιωθεῖ, τουλάχιστο στὰ ὅρια τῆς ὑπάρχουσας δυνατότητας. Ἐπὶ τέλους, πρέπει νὰ γίνουμε κάπως φοβερὰ ρεαλιστές. Γιατί, ἂν δὲν ἐπιτευχθεῖ τίποτα ἀπ' αὐτὰ ὅλα, τὸ Πανεπιστήμιο τῶν Πατρῶν, ποὺ εἶναι γεγονός, θὰ γίνει σύντομα ἓνας νέος ὑδροκέφαλος, ποὺ, μέχρις ὅτου χορτάσει, θὰ ἔχουν περάσει τουλάχιστο δυὸ γενεές, χωρίς νὰ ὑπάρχουν οὔτε κἂν περιθώρια γιὰ μιὰ συζήτηση γύρω ἀπὸ Πανεπιστημιακὲς Σχολές.

ΔΗΜΟΣΘ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΕΥΘΥΜΙΟΥ

ΕΚΘΕΣΙΣ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΤΟΥ ΟΠΛΑΡΧΗΓΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΡΦΥΡΗ ΣΟΥΒΡΟΥ ΕΞ ΙΣΒΟΡΟΥ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΒΟΡΕΙΟΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΝ ΑΓΩΝΑ ΤΟΥ 1914

Ἐπιθυμοῦντες νὰ συμβάλωμε καὶ ἑμεῖς εἰς τὴν περισυλλογὴ καὶ ἀποθησαύρισι τῶν ἐπισημῶν στοιχείων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ ἀγῶνος, φέρομεν εἰς τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος τὴν κατωτέρω ἐκθεσὶν περὶ τῆς δράσεως τοῦ ἐπιζώντος εἰς Ἀμάραντον (Ἰζβόρον) Κονίτσης γηραιοῦ παλαιοῦ ὀπλαρχηγοῦ τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ Ἀγῶνος — καὶ μετέπειτα Λοχαγοῦ τοῦ Βρεττανικοῦ Στρατοῦ — Κωνσταντίνου Πορφύρη ἢ Σούβρου, πιστεύοντες ὅτι θὰ χρησιμεύσῃ κατὰ τι εἰς τὸν μέλλοντα νὰ συνθέσῃ τὴν γενικὴν καὶ λεπτομερῆ ἱστορίαν τῶν γεγονότων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης (*).

Ὁ ὑπογεγραμμένος Διονύσιος Κων. Λεόντιος, συνταγματάρχης τῆς Στρατιωτικῆς Δικαιοσύνης ἐν ἀποστρατεία, μετασχὼν ἐκ τῶν πρώτων τοῦ ἀγῶνος τῆς Βορείου Ἠπείρου καὶ διορισθεὶς τὴν 19ην Φεβρουαρίου 1914 Ἀρχηγὸς τῶν Στρατιωτικῶν δυνάμεων τῆς περιφερείας Ἀργυροκάστρου ἐν ὀνόματι τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως τῆς Ἀυτονομίου Ἠπείρου ὑπὸ τοῦ Προέδρου ταύτης ἀειμνήστου Γ. Χρηστάκη Ζωγράφου, κηρύξας δὲ τὴν ἐπανάστασιν ἐν Λεσκοβικίῳ τὴν 20ὴν Φεβρουαρίου 1914 καὶ διοικήσας ἐπὶ τινα χρόνον τὰ στρατεύματα τομέως Λεσκοβικίου, τιμηθεὶς διὰ τὰς ὑπηρεσίας μου διὰ τοῦ Σιδηροῦ Πολεμικοῦ Σταυροῦ, κάτοχος ὢν τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 89 τῆς 10ης 8)βρίου 1914 διπλώματος ἀπονομῆς τούτου,

(*) Ἐν συνδυασμῷ δὲ πρὸς τὰ τῆς δράσεως τοῦ Κ. Πορφύρη ἀναφέρονται εἰς τὴν κατωτέρω δημοσιευομένην ἐκθεσὶν καὶ γεγονότα τῆς δράσεως τοῦ τότε Στρατιωτικοῦ Ἀρχηγοῦ περιφερείας Ἀργυροκάστρου Διον. Κ. Λεοντίου κ.λ.π.

γνωρίζω ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως καὶ βεβαίῳ ὅτι ὁ ὀπλαρχηγὸς Κωνσταντίνος Πορφύρης Σούβρος, περὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς 2ης Φεβρουαρίου 1914 προσήλθεν ἐν Λεσκοβικίῳ ἡγούμενος δικοσίων περίπου ἐνόπλων ἐπαναστατῶν Ἠπειρωτῶν χωρικῶν καὶ ἐτέθη ὑπὸ τὰς διαταγὰς μου.

— Ὅτι κατὰ τὴν γενομένην μετ' ἑλίγας ὥρας ἀπὸ τῆς ἀφιξεῶς του ἐπὶ τὸν Κήρυξιν τοῦ Ἀγῶνος ὑπ' ἑμῶν, εὐλογοῦντος τὰ ὄπλα μας τοῦ Ἱερέχου Βελλᾶς — Κονίτσης Σπυρίδωνι, πρὸς αὐτὸν παρέδωκα, καὶ ὑπὸ τὴν ἐπιλαξίν του ἔβησα τὴν σημαίαν τοῦ τομέως Λεσκοβικίου. Ἀδιστάκτως δύναμι νὰ προσθέσω ὅτι ἐπὶ τῆς αὐτοῦσς τούτου καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ τῶν πρώτων προσελθόντων, κυρίως ἐβασίσθημεν ἐπὶ ὑπελογίσαμεν διὰ τὴν ἐπιτυχῆ ἐπέκτασιν τοῦ κινήματος ἐν τῇ περιφερῆ Λεσκοβικίου.

Ὅτι τὴν ἰδίαν νύκτα τῆς 20ης πρὸς 21ην Φεβρουαρίου 1914, πρὶν ἀναστῆσωμεν μετὰ τοῦ Βελλᾶς — Κονίτσης Σπυρίδωνος δι' Ἐρσέκαν πρὸς ἐπίστασιν καὶ ἐκεῖ τοῦ ἀγῶνος, εἰς τὸν Κων. Πορφύρη Σούβρον ἀνέθεσα, διὰ τὸν χρόνον τῆς ἀπουσίας μου, τὴν στρατιωτικὴν διοίκησιν καὶ φρούρησιν αἰ Λεσκοβικίου μετὰ τὴν ρητὴν ἐντολήν ὅπως ἀντὶ πάσης θυσίας διατηρήσῃ τὰ ἐπιτευχθέντα πλεονεκτήματα διὰ τῆς κηρύξεως τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ φυλάξῃ τὴν Σημαίαν ἀπὸ πάσης ἀποβολῆς ὁποσδήποτε προερχομένης.

Ὅτι ἐφ' ὅσον χρόνον διετέθη ὑπὸ τὰς ἀμέσους διαταγὰς μου, τὸ

μέχρι της 25ης Μαρτίου 1914, έξεπλήρωσε τὸ καθήκον του μετὰ παραδειγματικῆς εὐψυχίας,

Ἐξαίρεται δὲ ἔτι μᾶλλον ἢ ἐν γένει δρᾶσις τοῦ εἰρημένου ὀπλαρχηγοῦ, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι ἀπὸ τῆς 20ης φεβρουαρίου μέχρι τῆς 1ης Μαρτίου 1914 ὁπότε καὶ κατελύθησαν διὰ νυκτερινοῦ πραξικοπήματος αἱ Ἑλληνικαὶ Ἀρχαὶ Λεσκοβικίου, δὲν ὑπῆρχεν ἄλλος διαθέτων τὴν δύναμιν εἰς ὄπλοφόρους οἷαν διέθετεν οὗτος, καὶ τῇ συνδρομῇ τοῦ ὁποίου ἀντιμετωπίσθησαν αἱ πολλαπλαῖ δυσχέρειαι καθ' ὧν εἶχομεν νὰ παλαιώσωμεν καὶ ἐξουδετερώσωμεν. Ἀρνησις ἐπισήμου Ἑλληνικοῦ Κράτους, ἀπορία μέσων ἐκ μέρους τῆς ἐν Ἀργυροκάστρῳ ἐδρευούσης Προσωρ. Κυβερνήσεως πρὸς ἐπίτευξιν ἐπιδιωκομένου σκοποῦ, ἀνιμετώπισις ἐγχωρίου Τουρκαλβανικοῦ στοιχείου κ.λ.π. Εἰδικῶς δὲ μετὰ τὴν σύλληψιν μου ὑπὸ τοῦ Συνταγματάρχου Κονδούλη ὡς καὶ τοῦ Σπυρομήλιου ἐνεργηθεῖσαν ἐν Ἐρσέκᾳ καὶ ματαιώσασαν τὴν πρὸς τὰ ἐκεῖθεν ἐπέκτασιν τοῦ κινήματος, τὸ ὅτι δὲν ἔσβυσεν ἢ ἐπανάστασι ἐν Λεσκοβικίῳ ὀφείλεται εἰς τὸν εἰρημένον ὀπλαρχηγόν, ὅστις συνεκράτησε τοὺς τρομοκρατηθέντας λόγῳ, τῆς συλλήψεως μας ἐπαναστάτας μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς μας ἐν Λεσκοβικίῳ, ὅτι κατὰ τὴν νύκτα τῆς καταλύσεως τῶν Ἑλληνικῶν Ἀρχῶν ἐν Λεσκοβικίῳ (28 Φεβρ. πρὸς 1ην Μαρτίου 1914) καὶ καθ' ὃν χρόνον ἐνήργουν μετὰ τοῦ ὑπὸ τὸν Καπετὰν Νῆκον Θύμιον ἐθελοντικοῦ σώματος τὴν κατάληψιν τῶν Δημοσίων Καταστημάτων (Φρουραρχείου, Εἰρηνοδικείου, Τηλεγραφεῖου κ.λ.π.) ὁ εἰρημένος διετέλει ἐν ἐπιφυλακῇ μετὰ τμημάτων ὀπλοφόρων ἵνα ἐπέμβῃ ἐὰν παρίστατο ἀνάγκη.

Ὅτι εἰς τὸν φιλοπάτριδα καὶ γενναῖον τοῦτον ὀπλαρχηγὸν ἀνέθεσα κατ' ἐπανάληψιν ἐγχειρήματα δυσκολώτατα, ἅτινα ἔφερον εἰς πέρας μετὰ πολλῆς συνέσεως καὶ δεξιότητος καὶ ὅτι πολλὰ ὀφείλονται εἰς τὴν μοναδι-

κὴν καὶ πραγματικὴν συνδρομὴν του κατὰ τὴν δυσκολωτέραν περίοδον τοῦ πρώτου δεκαπενθημέρου τοῦ Ἀγῶνος ὥστε νὰ μὴν καταισχυρθῶμεν εἰς τὰς μετὰ τῶν Τουρκαλβανῶν συγκρούσεις μας, ἀλλὰ καὶ περὶ τὸ χωρίον Ραδεμίστι νὰ αἰχμαλωτίσωμεν τὴν πρώτην Τουρκαλβανικὴν σημαίαν ἐγκαταλειφθεῖσαν ὑπὸ τὸν ὑπερασπιστῶν τῆς διασκορπισθέντων, καὶ τὴν Σημαίαν μας νὰ διαφυλάξωμεν ἀπὸ τῆς ἀπειλῆς τῆς καταληψεῶς τῆς ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ.

Περαίνων, πιστοποιῶ ὅτι ὁ εἰρημένος ὀπλαρχηγός, μετασχὼν καὶ τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ πολέμου 1912—1913, ἐπεδείξατο ἐνθουσιασμὸν φλογερὸν, πατριωτισμὸν, αὐταπάρνησιν καὶ γενναϊότητα καὶ εἶναι ἄξιος τῆς τιμῆς ἣν τὸ Κράτος ὀριζε διὰ τῶν Νόμων 4413—4533 ὡς ὀφειλομένην πρὸς τοὺς ἐργασθέντος καὶ συμμετασχόντας Ἐθνικῶν Ἀγῶνων.

Τὴν παροῦσαν ἔκθεσιν συνέταξα μετὰ μελέτην τοῦ παρ' ἐμοὶ Ἀρχείου τοῦ Βορειοηπειρωτικοῦ Ἀγῶνος κατὰ παράκλησιν τοῦ ἐνδιαφερομένου Κωνσταντίνου Προφύρη Σούρβου, καὶ ἵνα μειώσω κατὰ ἓνα τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀγνοηθέντων, πλὴν τινῶν, ἡρώϊκων προμάχων τῆς Φιλτάτης Πατρίδος. Διότι ὁ εἰρημένος ὀπλαρχηγός καίτοι ἦτο ἄριστα ἐγκατεστημένος ἐν Ἀμερικῇ μέχρι τοῦ 1913, ἅμα τῇ ἐνάρξει τοῦ κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμου ἔσπευσε καὶ ἠγωνίσθη αὐτοτελῶς καθ' ὄλην τὴν πολεμικὴν περίοδον 1912—1913 περιφρονήσας οὕτω καὶ τὴν ὑλικὴν εὐμαρειάν του.

Καβάλλα τῇ 8ῃ Ἰουλίου 1930

Δ.Κ. Λεόντιος
Συντ)χης ἑ. ἀ.

Ἀθῆναι τῇ 3 Δ)βρίου 1937

Ἀκριβὲς Ἀντίγραφον

Τὸ

11ον Τμῆμα Προσωπικοῦ

(Σφραγίς καὶ ὑπογραφή δυσανάγνωστος)

ΣΑΒΒΑ Θ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ. Διδ(λου

Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΤΩΝ ΣΠΙΤΙΩΝ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΚΤΙΣΕΩΣ ΑΥΤΩΝ, ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΜΟΝΟΔΕΝΔΡΙΟΥ

Στην περιοχή του Ζαγορίου, την τόσο
ξακουστή για τις φυσικές της καλλονές αλ-
λά και για την πλούσια πνευματική της
παράδοσι, φυσικό ήταν ν' αναπτυχθῆ ἕνας
πολιτισμὸς ἀνώτερος, πού τὰ στοιχεῖα του
μετέφεραν οἱ Ζαγορίσιοι ξενιτεμένοι—ἐμ-
ποροὶ, ἀκόλουθοι σέ πρεσβείες, διδάσκαλοι
σέ ξένα σχολεῖα—ἀπό τὴν Εὐρώπη καὶ ἄλ-
λες χώρες.

Τὴν ὑπαρξὶ τοῦ πολιτισμοῦ αὐτοῦ μαρ-
τυροῦν κατὰ κύριο λόγο τὰ παλιὰ ἀρχον-
τικά σπίτια μὲ τὴν ἐπιβλητικὴ καὶ ἰδιόρρη-

(κατ' ἀντιγραφὴν Ἀναστασίου Εὐθυ-
μίου)

Κόνιτσα 30 Νοεμβρίου 1961

Βασίλειον τῆς Ἑλλάδος
Ἑπιτελεῖον Ἐξωτερικῶν
Διεύθυνσις Ἀρχεῖων
Ἀριθ. Πρωτ. 1943)Κ)5

ΠΙΣΤΟΠΟΙΗΤΙΚΟΝ

Τὸ Β. ὑπιουργεῖον ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν
Διεύθυνσις Ἀρχεῖων

Πιστοποιεῖ ὅτι,

ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν παρ' αὐτῷ ἐπι-
σήμων στοιχείων ὁ Κωνσταντῖνος Πορ-
φύρης ἢ Σοῦρβος ὑπηρέτησε κατὰ τὸν
Βορειοηπειρωτικὸν Ἀγῶνα τοῦ 1914
τιμηθεὶς ἐπ' ἀνδραγαθία διὰ τοῦ πολε-
μικοῦ Σταυροῦ.

Τὸ παρὸν ἐκδίδεται τῇ αἰτήσει τοῦ
ἐνδιαφερομένου ἵνα τῷ χρησιμεύσῃ ὁ-
που δεῖ.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 3ῃ Σεπτεμβρίου 1938

Ἐντολῇ τοῦ Ἑπιουργοῦ

Ὁ Διευθυντῆς

Λ. Τσορμπατζῆς

θη ἀρχιτεκτονικὴ τους, πού κάνουν τὸν
σημερινὸ ἐπισκέπτη ν' ἀνακαλέσῃ στή μνή-
μη του τὸν παλιὰ αἶγλη τοῦ Ζαγοριοῦ.

Ἀκριβῶς στήν παροῦσα ἐργασία μου
δίδω μιὰ περιγραφὴ τῆς ἀρχιτεκτονικῆς
τῶν σπιτιῶν τῆς περιοχῆς τοῦ χω-
ριοῦ μου — Μονοδενδρίου—μαζὺ μὲ τὴν
ἐπιγραφὴν πού συνέλεξα ἀπὸ παλιὰ σπίτια
συμβάλλοντες ἔτοι κατὰ μικρὸ μέρος σὲ
μεγάλῃ προσπάθεια πού καταβάλλεται ἀπὸ
τὸ ἄριστο ἐπιτελεῖο τῆς «Ἑπιρωτικῆς Ἑ-
στίας», γιὰ τὴ διάσωση καὶ διάδοσι τῆς
ἱστορίας τοῦ τόπου μας.

Ἀκριβῆς χρονολογία γιὰ τὸ πότε κτ-
στηκαν τὰ πρῶτα σπίτια στὸ Μονοδένδρι-
δὲν ὑπάρχει ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ 1412, ὅταν χτ-
ήθηκε τὸ μοναστήρι τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς
ἀπὸ τὸν Κάρολο Δούκα Μιχαὴλ Βοηβόνδ-
ἀρχίζει καὶ ἡ ἱστορία τοῦ χωριοῦ πού φε-
νεται νὰ εἶχε ἄλλο ὄνομα «Βεζίτσα». Τὸ
ὄνομα αὐτὸ διατηρήθηκε ὡς τὸ 1625, γιὰ
ἀργότερα ὀνομάστηκε Μονοδένδρι καὶ
παραφθορὰ εἶναι ἡ σημερινή του ὀνομα-
σία Μονοδένδρι.

Χρονολογίαις κτίσεως σπιτιῶν σώζωνται
ἀπὸ τοῦ ἔτους 1705 καὶ κατόπιν.

Τὰ σπίτια αὐτὰ ἔχουν τὸ χαρακτη-
ριστικὸ πὸ εἶναι κτισμένα ἀπὸ συμμετρικῶν
λευκῆς πέτρας ἀσβεστολίθου μὲ τέλει συμ-
παφὴ μεταξύ τους χωρὶς καμμιὰ συνθη-
κὴ οὐσία καὶ κατὰ διαστήματα εἰς τὴν
τοίχους ὑπάρχουν ξύλινα δέματα.

Εἶναι διὰ ἀνώγεια καὶ στὸ ἐπάνω ἴσ-
τωμα ἡ μεσημβρινὴ πλευρὰ εἶναι ἀνοιχ-
τὴ καὶ ἡ στέγη στηρίζεται σὲ ξύλινους ἐπι-
λους συμμετρικοὺς μὲ σκαλιστὲς κορνίζ-

Αὐτὴ εἶναι ἡ «Λόντζα» δηλ. ἡ βεζι-
τσα καὶ στὰ νεώτερα σπίτια ἀντὶ νὰ εἶ-

ἀνοιχτή κλίνεται με μεγάλα παράθυρα με δύο ή τρία τόξα. Όλο αυτό στηρίζεται σε πέτρινα τόξα «καμάρες», συνήθως τρεις. Και το ισόγειο είναι το «χαγιάτι».

Τὰ δωμάτια κι' ἐδῶ ἀκολουθοῦν τὴν ἴδια διάταξι δπως καὶ στὸ ἀνώγειο. Σ' αὐτὸν τὸν τύπο εἶναι χτισμένα πολλὰ σπίτια καὶ σχεδὸν ὅλα τὰ πρὸ τοῦ 1764.

Κατόπιν ὁ ρυθμὸς ἄλλαξε μετὴν προσθήκην μεγάλων παραθύρων ἢ καφασωτῶν καὶ στὰ πολὺ νεώτερα χρόνια ἐγκαταλείφθηκε.

Ἄπ' ὅ,τι διατηρήθηκε παλιὸ μέχρι σήμερα μᾶς τὸ φανερῶνουν οἱ ἐπιγραφές ποὺ σώζονται χαραγμένες σὲ πλάκες στὰ διάφορα σπίτια. Συνήθως τὶς βρίσκουμε τὶς πλάκες αὐτὲς ἐντοιχισμένες πάνω ἀπὸ τὴν κεντρικὴ μεσαία εἴσοδο τῶν σπιτιῶν ἢ στὸ ἀριστερὸ μέρος τῆς ἐξωθύρας τοῦ αὐλογύρου.

Φέρουν δὲ διάφορες παραστάσεις ἀναγλύφους συνηθέστατα σταυρούς, δένδρα κυπαρίσσου, ἀστέρια, πουλιὰ κ.ἄ.

Ἐπιγραφαί:

1. Ἐπάνω σὲ πλάκα παλιοῦ σπιτιοῦ, ποὺ σώζεται ἓνα μέρος μόνο, μεταξὺ τοῦ τριγώνου ποὺ σχηματίζεται ἀπὸ τὰ δύο μεγάλα πέτρινα τόξα «καμάρες». Οἰκία Κ. Κοντοδήμου

«ΕΤΟΣ 1705 ΙΟΥΛΙΟΥ 17»

2. Ἐπάνω σὲ πλάκα τῆς οἰκίας Κόνιαρη μεταξὺ τοῦ τριγώνου ποὺ σχηματίζεται ἀπὸ τὰ δύο τόξα στὴν μεσαία θύρα.

«Ε ΚΑΙ ΕΟΤΙΑΡC...

ΟΜΜΘ...ΔΙΑ ΕΞΟΔΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΚΟΝΑΡΗ ΕΤΕΙ 1786».

3. Εἰς ἐντοιχισμένη πλάκα ἀριστερὰ τῆς εἰσόδου εἰς τὴν οἰκία Σιαψάκη. «ΕΤΟΥΣ—ΑΨΚΑ ΕΓΩ Ο ΠΑΝΑΓΗΩΤΗΣ ΤΩΓΡΑΨΑ».

4. Εἰς ἐντοιχισμένη πλάκα ἀριστερὰ τῆς εἰσόδου εἰς τὴν οἰκίαν Κ. ΤΣΑΝΤΗ.

«Ο ΟΙΚΟΣ ΕΙΝΑΙ ΚΥΡΙΟΥ ΚΩΝ. ΤΖΑΝΤΗ 1838 ετος 10δ ΜΑΝΑΔΕΝΤΡΙ»

5. Εἰς ἐντοιχισμένη πλάκα ἀριστερὰ τῆς ἐξωθύρας εἰς τὴν οἰκίαν Δ. Μακούση. «1838 † ΙΟΥΛΙΟΥ 7

ΟΙΚΟΣ ΕΣΤΙ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΜΑΚΟΥΣΗ ΜΑΝΑΔΕΝΔΡΙ»

6. Εἰς ἐντοιχισμένη πλάκα στὴ θέσι «Σπιτάκια» τοῦ Βίκου ἀριστερὰ τῆς πύλης παλαιῶν τοίχων.

«1820 Ἰουνίου 21

ΚΟΣΤΑΝΤΗΣ ΚΑΠΡΗΣ ΚΟΥΤΛΗΣ ΜΑΝΘΟΣ ΙΩΑΝ.»

7. Εἰς ἐντοιχισμένη πλάκα τῆς οἰκίας Μπασακώστα «1844».

8. Εἰς ἐντοιχισμένη πλάκα τῆς οἰκίας ΤΣΑΝΤΗ «ΕΤΟΣ ΑΩΝ».

9. Εἰς ἐντοιχισμένη πλάκα εἰς τὸ περιτοίχισμα, «σοφάν», τοῦ πλατάνου στὸ «μεσοχώρι» τοῦ χωριοῦ

«1859 Σεπτεμβρίου 18»

10. Εἰς ἐντοιχισμένη πλάκα τῆς οἰκίας Δ. Σεμιτέλου «18+86»

11.—Εἰς ἐντοιχισμένη πλάκα ἄνωθεν τῆς κεντρικῆς εἰσόδου τῆς οἰκίας Κατσαδῆμα.

«ΕΚΤΙΣΘΗ Ο ΟΙΚΟΣ ΤΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΚΑΤΣΑΔΗΜΑ ΔΙΑ ΧΕΙΡΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. ΓΟΥΣΗ ΑΠΟ ΚΑΤΑΠ... ΕΤΟΣ 1861 Ιουν. 20.

12. Εἰς ἐντοιχισμένη πλάκα τῆς οἰκίας Στεφανίδη.

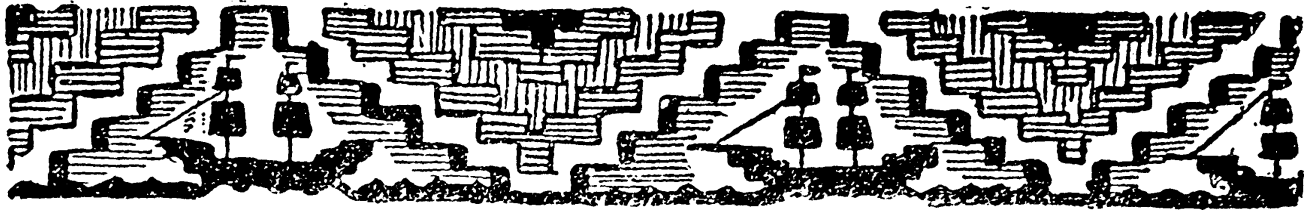
«†1886».

13. Εἰς ἐντοιχισμένη πλάκα εἰς τὸν περίβολον τοῦ Δημ. Σχολείου.

«ΔΕΞΑΜΕΝΗΝ ΤΗΝ ΔΕ ΤΗ ΣΧΟΛΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΟΣ ΝΟΥΛΗΣ ΕΣΑΕΙ ΕΔΩΡΗΣΑΤΟ 1911».

Ἡ ἀντιγραφή τῶν ἐπιγραφῶν ἔγινε πιστὰ ὅπως εἶναι.

ΜΑΝΘΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΙΘΕΣΙΝ ΤΟΥ ΑΛΗ ΠΑΣΑ ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΛΕΥΚΑΔΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟ 1807

Συνεχίζω και πάλιν τὴν δημοσίευσιν ἀνεκδότων ἐγγράφων, τὰ ὅποια ἐναπόκεινται εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας. Εἰς ταῦτα διατηρῶ τὴν ὀρθογραφίαν καὶ τὰ σημεῖα στίξεως, ὅπως ἔχουν.

Εἰς τὸ ἀρχεῖον σώζονται τρεῖς ἐπιστολαὶ τῆς Ἄννας Γιούργα Σετίνη πρὸς τὸν ἀδελφόν της, διὰ τὸν ὅποιον δὲν ἠμπόρεσα νὰ μάθω, οὔτε τὸ ὄνοματεπώνυμόν του, οὔτε τὸ μέρος, εἰς τὸ ὅποιον μετέβη, μετὰ τὴν ἐκ Λευκάδος ἀναχώρησίν του.

Αἱ ἐπιστολαὶ αὗται, ἂν καὶ ἰδιωτικοῦ περιεχομένου, περιέχουν πολυτίμους πληροφορίες διὰ τὴν κατάστασιν πού ἐπικρατοῦσε τότε εἰς τὴν Λευκάδα.

Κατὰ τὸ 1807 ἐξεργράγη ὁ Ρωσσοτουρκικὸς πόλεμος. Ὁ Ἄλῃ - Πασᾶς, μετὰ τὴν ἔνδοξον καταστροφὴν τοῦ Σουλίου, ἠθέλησε μὲ κάθε τρόπον νὰ ἐξοντώσῃ τοὺς ἀρματωλοὺς καὶ κλέφτας, νὰ καταλάβῃ τὴν Πάργαν, πού ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὴν Ἰόνιον Πολιτείαν, ὡς καὶ αὐτὴν τὴν Λευκάδα.

Τὸν Ἄλῃν ἐνεψύχωνε καὶ καθοδηγοῦσεν ἀπὸ μακρὰν εἰς τὰς διαφόρους ἐνεργείας του ὁ Ναπολέων, διότι τότε ἦτο ἀντιμέτωπος τῆς Ἀγγλορωσσοικῆς συμμαχίας. Ὁ Ἄλῃς λοιπὸν ἐπεχείρησε νὰ καταλάβῃ τὴν Λευκάδα, ἀλλ' ἀπεκρούσθη ἀπὸ τοὺς Ρώσσοις, ἀρματωλοὺς καὶ κλέφτας, τοὺς ὁποίους εἶχε παραλάβει τότε ἡ Ἰόνιος Πολιτεία διὰ τῶν ἐπιτηδείων διαπραγματεύσεων τοῦ Γραμματέως αὐτῆς Ἰωάννου Καποδιστρίου μετὰ τῶν Μπότσαρη καὶ Κατσαντώνη.

Ἡ πρώτη τῶν ἐπιστολῶν τῆς Γιούργα φέρει τὸν ἀριθμὸν 14564 καὶ χρονολογίαν 28 Μαΐου 1807. Εἰς αὐτὴν ἡ Ἄννα Γιούργα γράφει πρὸς τὸν ἀδελφόν της πλὴν τῶν ἄλλων ἰδιωτικῆς φύσεως διὰ τὰς πολεμικὰς παρασκευὰς τοῦ Ἄλῃ κατὰ τῆς Λευκάδος, διὰ τὴν θλιβερὰν κατάστασιν πού ἐπικρατοῦσε τότε εἰς αὐτὴν, διὰ τὰ κινήματα τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὰ σύνορα, διὰ τοὺς κανονιοβολισμοὺς αὐτοῦ κατὰ τῶν ὄχυρωμάτων τῆς νήσου κ.τ.λ.

Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἔχει ὡς ἐξῆς:

Ἄριθ. 14564

Ἦγαπιτὲ καὶ ἐνγκαρδιακὲ ἀδελφὲ ἐξ ὅλης ψυχῆ σὰς ἀσπάζομε. ἀποκρίνομαι εἰς τὸ ἀδελφικόν σας γράμμα 22 τρέχοντος. ἐχάρι τὴν καλὴν σας ἰγίαν, καὶ περιεκαλὸ Κύριον τὸν Θεὸ νὰ σὰς διαφιλάτι τὸ ὄμιον καὶ εἰς τὸ ἐρχόμενον. σὰς περιεευχαριστῶ διὰ τὰ βελόνια καὶ κανάτια (1), ὁμῖος κτάξετε ἰπόχρει οἱ τζάτζα (2), τὶς ὁπίας τὰ βελόνια δὲν ἀρμόζουν διὰ τὰ κρικιά της (3) καὶ ἀναμένει τὸν Κύριον ἀντζολοῦν διὰ νὰ πάρουν τέλος οἱ γάμι εστοντας καὶ νὰ ἴνι ἐτιμος ὁ γαμπρός. εἰ ὅσον διὰ τὲς μύστρες (4) τὸν καμπελότον (5), δὲν ἴνε τὶς εὐχαριστίσεός μου, τὸ σαύτος καὶ τὸ κόστο (6) τοὺς καὶ ἔστο εἰς ἰδιοίν σας, ἐχαροποῖσα ἰπέριμετρα ὄμι κούοντας ἀπὸ τὸ ἀδελφικόν σας, τὴν περιλαβὴν γραμμάτου, ἀπὸ τὸν ἀγαπιτὸν Μανθῶν, καὶ ὁ Κύριος παντοκράτορ νὰ τοῦ δίδι ἄκραν ἰγίαν, εὐτυχίαν, καὶ μακρομυρευσιν. ὁ ἀνιψὸς σπιριδὸν γοδέρι (7) ἄκραν ἰγίαν. μὴν σὰς μνίσκι ἀμφιβολίαν περὶ αὐτοῦ καὶ μίνατε βέβειαι ὁπὸν τὸν ἀγαπῶ, καὶ ἐξεροὸ ὅς τὴν αὐθεντία σας. Οἱ κ...

θιμερινῇ σιναναστροφῇ του ἴνε ὁ φίλος μπενβενάτες, καὶ πάντοτις μετ' αὐτοῦ ἄπερνᾶ τὲς ὄλες τὲς ἡμέρες· σὰς τάσο ὁποῦ τώρα ἰνι διαφορικότεροι ἀπὸ πρότον, καὶ οἱ κοντότα· του (8) ἔλαβε μίαν μεγάλην μεταλαγίν, πράγμα ὁποῦ ἐφρένι τὴν καρδίαν μου. ἀναπαθίτε λιπόν, καὶ οἱ ἐπιμέλια ἴνε ἐδικί μου. οἱ κατάστασις τὶς πατρίδος ἴνε θλιβερά. ὁ εὐτυχισμένι στιγμὶ ὁποῦ ἐστάθι διὰ ἐλόγου σας, νὰ μακρύνετε, καὶ νὰ ἀπεράσετε εἰς τὰ αὐτόθεν διὰ ἀναπαυσίν σας, καὶ μάλιστα διὰ τὴν ἀδελφῇ ἀντζολα. τὰ κινίματα τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὰ σίνορα, ἴνε ἀνεγδιοιγήτα, δὲν ἴνε ῥάχι ὁποῦ νὰ μὴν ἰκοδόμισε καστέλι (9), καὶ μπαταρίες (10), τέσσερα καννόνια, καὶ μία μπομπα (11) χτιποὺν τὸν ἀλέξανδρο (12) ἀκαταπαύστος τὴν καθίκαστον ἡμέραν, μὲ στοχασμόν, νὰ τὸν ἀφανίσουν καὶ χαλάσουν κατακράτος. Τὸ μπομπορομέντο (13) ἴνε τὸ χιρότηρο. οἱ περισσότερες μπόμπες ἐμπένουν εἰς τὸ περὶ τρίγυρο τοῦ ἀλεξάνδρου, καὶ διάφορες ἐπάνο εἰς τὴν καζάρμαν (14), προξενόντας κίνδινον εἰς τοὺς στρατιότας, καὶ ἕως τώρα ἐθανατόθι ἕνας κατσιατόρος (15), καὶ τρεῖς καννονιέρι (16) ρεπουμπλικάνι (17) λαβομενι. τέτιον ἴνε τὸ κακὸ ὁποῦ γίνετε εἰς ἀλέξανδρο ἀπὸ τὰ πιρόβολα τοῦ ἐχθροῦ, ὁποῦ εἰς τὴν στιγμιν, ὁπου ρίχτετε οἱ μπομπα (18), ἐρχετε σύντροφευμένι ἀπὸ τὰ καννόνια του, εἰς τρόπον τινά, ὁποῦ δὲν ἐξέβρουν οἱ ἄνθρωπι ἀπὸ πία μέρη νὰ προφιλαχτοῦν, καὶ ἀπὸ ὅλες τὲς μπάντες (19) ἴνε χαλασμένος ὁ ἀλέξανδρος. διὰ νὰ καταλάβετε εἰς πῖαν ἀκμὴν ἐβρίσχετε, τὴν μονετζιάν (20) ἐτράβιξαν εἰς ἄγιον Παντελεῖμονα, ὁμῖος, τοὺς στρατιότας, διὰ νὰ λίσουν ἀπὸ μεγαλύτερον κίνδινο. αὐτὰ προξένοντι διὰ σινεργίας τοῦ καννονιέρου φραντζέζου (21), ὁποῦ ὁ ἐχθρός, ἐχι 40 τὸν ἀριθμόν εἰς τὰ σιμοτινᾶ (22) μέρη του σινόρου, τοὺς ὁπίους ἐπιστατέβι (23) ἕνας κολονέλος (24) φραντζέζος, ὄνόματι Χαντζι Νικόλαος Πτολεμέος γρεκός. Οἱ δίναμις τὸν ἀρμάτον του, εἰς τὰ σίνορα, δὲν ἴπερβένι τὲς δύο χιλιαδες, ἐξο ἀπὸ ἕνα σόμα ἀρκετὸ μαστόρον. ἐχομε ἐδίσεις ἀπὸ τὰ κινιματά τους, ἀπὸ ἀνθρώπους ὁποῦ φέβγουν καὶ ἐμπένουν ἐδό, μάλιστα τὴν ἐχθὲς ἴλθε καὶ ἕνας τοῦρκος, διὰ νὰ λιπι ἀπὸ κίνδινο μὲ τὸ νὰ ἐσκότοσε ἕναν σιναδελφόν του, καὶ αὐτὸς ἐπαράστισε τὴν κάθε ἀλίθιαν, καὶ ἐβεβέοσε ὁποῦ οἱ Τούρκι βεβαριμένι, ἀναχωροῦν ἀπὸ ὀλίγιν τὴν φοράν. Οἱ φραντζιζὶ τάζουν τοῦ ἐχθροῦ, ὁποῦ ἐπιτίχοντας τὸ χάλασμα τοῦ καστελίου ἀλεξάνδρου, νὰ κατορθόσουν τὸ δισμπάρκο (25), καὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐκοψαν ἀρκετὴν ξιλὴν κάθε κατιγορίας, ἰκοδομόντας καὶ τέσερα καΐκια ὁ γνωστός ἀντζουλάκις βαρθολομέος, μὲ τοὺς ἰδικούστου, ὁ μοναχὸς ὁπου καθοδηγῇ γῆ καὶ βάνι εἰς φὸς τοῦ ἀρβανίτου κάθε ἰπόθεσιν. αὐτὰ ἀδελφὲ ἴγαπιμένε, δοκιμάζομε, διὰ τὴν ἀπιστίαν τοῦ ἀναθεματισμένου γαίτου (26) ὁποῦ ἰκοδόμισε τὸν ἀλέξανδρο μὲ τέλος, ὡς ἰξέβριτε, καὶ οἱ ὀφικιαλιτᾶ (27) ὄλλη φονάζι τὸ ἀδικο ἐναντίον του. Εἰς τοὺς ἐνγκατίκους τώρα φένοντε πεγνιδία, ὅσα ὁ ἐχθρὸς κράτι, καὶ μάλιστα ὅταν τὸ καννονομέντο (28) καὶ μπομπαρομέντο ἀρχινι πιγένουν ἐξο εἰς περιδιαβασιν σερβίροντά στους (29) διὰ σιργιανι (30). μὰς ἴλθον ἀπὸ Κοριφούς (31) τὲς προάλες 300 αὐτοκρατορικὴ στρατιότες μοσκειέρι (32), καὶ διάφορι καννονιέρι (33), ἕως τὸ βράδι ἀναμένομε καὶ ἕτερου, ὁμῖους 200 μπουμπλικάνους, καὶ ἕνα νούμερο βολοντάριους (34) Κορφιάτες (35). Χθὲς ἀρεβάρισε (36) ὁ Κ. Κόμης Καβοδίστριας ἀπὸ Κοριφούς. αὐτὸς ἴνε πληρεξούσιος εἰς τὰ πάντα, καὶ ὁ ἔτιος ὁποῦ ἐρχετε οἱ ἀλι δίναμις. σεγγεταριστου (37) ἴνε ὁ Κ. πεδεμόντις (38). τώρα ἐλπίζομε νὰ βαλθῇ μία τάξις. τὸν πριτανὶ (39) μετράτε ὡς τὸ οὐδέν. Ἦνε ἀπόφαση νὰ γένι κινίμα εἰς τὰ χόματα τὸν σινόρων, καὶ ὁμῖος διὰ Πρέβεζα, καὶ ὀγλίγορα θέλι ἰκούσετε τὸ ἀποβισόμενο. οἱ τζάμιδες (40) στέκουν σταθερί, καὶ μετ' ὀλίγον βάνουν τουφέκι ἀπὸ τὰ μέρη τὶς Πάργας στρατοπεδέβοντις ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ, καὶ ἀναμένουν ἐκὶ τὸν γγενεράλ παπανδόπουλο (41), ὅστις ἄπερνᾶ διὰ νὰ τοὺς κάμι τὲς πάγες (42), καὶ νὰ λάβι τὰ ρεσίμια (43), καὶ ἀπὸ διάφορα μέρη γίνετε τὸ ἀτάκο (44). θέλι κραχὶ βοίθια καὶ ἀπὸ τὰ ἄλα Νίσια, ἀπὸ Κ. Καποδίστρια μὲ πάγα

ένα γρόσι την ἡμέραν. ὁ Θεὸς νὰ σινεργίσι, καὶ βοιθίσι εἰς τὸ συμφέρον. δίναι τῆς θαλάσσης ἔχομε ἀρκετήν. ἐδὲ γίνοντε ἐπιμασίες μεγαλότατες, καὶ οἱ Νίσοι ἐβάλλθη εἰς κατάστασιν πολέμου. τὸ κάστρο ἐδυναμόθη ἰπὲρ τὸ μέτρον μπαταρίες τὸ μέρος τῆς γκούλιας (45), ἄλες εἰς σταματέλον (49), καὶ ἕτερες εἰς Ντηγάνον (47). Οἱ κλέπτε ἔχουν τὸ ἐλεύθερο εἰς τὴν στεριά, καὶ δὲν ἴνε ἡμέρα ὅπου νὰ μὴν μπάξουν ζοντανὰ κάθε τάξεος.

ἐτοῦτα ἴνε ὅσον ἴμπορὸν νὰ σᾶς γράψω κατὰ τὸ παρόν. Τοῦ Κ. ἀλεξανδρί, τὸ σενάτο (48) ἐκουγγεδαρίσε (49) ἀπὸ τὸ σερβίτζιο (50), ἐπάνο εἰς ραπόρτο (51) τοῦ γγενεράλι. Μοναχόστου ἐπίγε γιρέβοντας, ὁ καὶ καταλαβετε ἐκλέχτι εἰς τόπον του ὁ Κ. Ἰωάννης Μεταξᾶς, καὶ σπύρος λίγενι εὐχαριστιμένος ἀπὸ τὸν ἴδιον. Μὴν παραπονίστε, εἰς τὸν Ἀντζολέτο, ὅπου δὲν ἀποκρίθη, ὅς ἴτον τοῦ γρέουστου, διατὶ οἱ περίστασις τῆς φαμιλιάστου τὸν ἔχουν ὀπρέσον (52). Αὐτὸς σᾶς προσκινᾶ, καὶ ἐπιθιμὶ νὰ ἴνε σινχοριμένος, ακριβοχερετόντα σας ὅς μιτέρα του καὶ ἀδελφί του. ὁ ἐνδεσιμότατος πάτερ διονίσιος σᾶς εὐχετε. ὁ πάτερ Θεόκλητος ἀπέρασε εἰς Κοριφούς, σιντροφέβοντας τὴν ἀνιψιά του κυρὰ Μαριάννα. Οἱ διστίχισμενι μέλα ἴνε εἰς ἀκμὴν θανάτου. σᾶς λέγο διὰ ἰδισίν σας, ὅπου οἱ ἐξαδελφί σας Κυρὰ ναγουλίνα διὰ τῆς μεγάλες σινχίσεσ ὅπου ἰποφέρη ἀπὸ τὴν Νίμφι τις, ἐτραβίχθη διὰ τὴν ὄρα εἰς τοῦ ἀδελφοῦ τις. Ἦνε πράγματα ἀναρίθμητα καὶ οἱ προκοπή σας ἄς καταλάβι. Οἱ Θεοδούλα σᾶς προσκινᾶ. γράφετέ μου σιχνάκις, καὶ προστάξιτε ἐλευθέρως. περικαλὸ νὰ μοῦ ἀκριβοχερητᾶτε τὸν χρισιμότατον νηστράνι μὲ δλιν του τὴν φαμελίαν, καὶ μὲ ἀδελφικὴν ἀγάπιν σας ἀσπάξομε.

ἀγία μαύρα (53) 28 μαΐου 1807 πλ.

ἡγαπιτί σας ἀλιθινὶ ἀδελφί

Αννα γιούργα Σετίνι

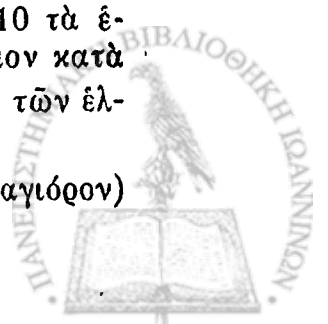
Οἱ κομισιὸν (54) ἔβαλε καὶ ἐκατίκισε εἰς τὸ σπίτι σας τὸν μαγγιορ (55) περιβό, πράγμα ὅπου ποτὲς δὲν ἴπρεπε, καὶ ἦτον σχεδὸν ἀνιπόφερο τὸ κακό του ἀπὸ τὴν μεγαλὴν βρόμα. τώρα ἀπερνᾶ νὰ κατικίσι ὁ Κ. Καβοδίστριας, καὶ τὸ ἐχάρι, καὶ ἐπαρακίνισα τὸν ἀνιψὸ σπύρο, νὰ τὸ φορνίρι (56), ὅς πρότον. ὁ Κ. Πετριτζόπουλος (57) ἐβουλίσι νὰ τὸν πάρει εἰς τοῦ σπίτι του μὰ δὲν ἔγινε τὸ κέφι του.

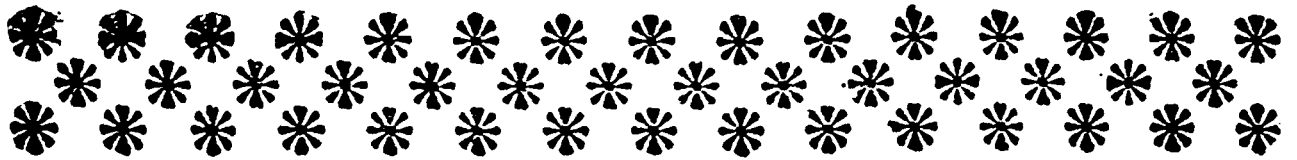
1. κ α ν ἄ τ ι α. τὸ κανάτι=μικρὸν πήλινον δοχεῖον ὕδατος, σταμνί.
2. τ ζ ἄ τ ζ α. πιθανὸν ὄνομα, ἰδιωματικὴ λέξις.
3. κ ρ ι κ ι ἄ. τὸ κρικὸ; ἰδιωμ. λέξις.
4. μ ὄ σ τ ρ α, ἢ. τὸ ἐκλεκτότερον μέρος τοῦ ἐμπορεύματος καὶ ἡ ἀποστελλομένη ὡς δεῖγμα μικρὰ ποσότης αὐτοῦ.
5. κ α μ π ε λ ὄ τ ο . . . . ;
6. κ ὄ σ τ ο ς, τὸ=τιμὴ ἀγορᾶς, ἀξία.
7. γ ο δ ἔ ρ ε ς ἄκραν ὑγείαν=ἀπολαύει ἄκρας ὑγείας, ὑγιαίνει.
8. κ ο ν τ ὄ τ α ;
9. κ α σ τ ἔ λ ι καὶ καστέλλι, τό:=μικρὸ φρούριον, μικρὸ κάστρο.
10. μ π α τ α ρ ἰ α, ἢ=σειρὰ ἀλλεπαλλήλων πυροβολισμῶν, ὁμοβροντία - συστοιχία πυροβόλων.
11. μ π ὄ μ π α, ἢ=βόμβα, βολὴ κανονιοῦ.
12. Ἀ λ ἔ ξ α ν δ ρ ο ς. Οἱ Ρῶσοι, δταν κατεῖχον τὴν Λευκάδα, εἶχον ὀχυρώσει σοβαρώτατα τὸ νότιον αὐτῆς μέρος, εἶχον ἐπισκευάσει τὸ φρούριον τοῦ ἀγίου Γεωργίου καὶ εἶχον ἀνεγείρει δύο ἕτερα, τὸ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Εἰς τὸ τελευταῖον τοῦτο ὀφείλεται ἡ ὀνομασία τοῦ κόλπου ἀπὸ μερικῶν, ὡς Ἀλεξάνδρου, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς ἀκόμη τῆς διώρυγος τῆς Λευκάδος.
13. μ π ο μ π α ρ ὀ μ ἔ ν τ ο ἢ μπομπάρδα=εἶδος ἀρχηγόνου πυροβόλου.
14. κ α ζ ἄ ρ μ α, ἢ=στρατῶν.

15. κατσιατόρος ; cacciatore=στρατιώτης.
16. καννονιέρης, δ=δ πυροβολητής.
17. ρεπουμπλικάνοι. τῆς πολιτείας στρατιῶται.
18. μπόμπα, ἡ=βολίς, κανονιοῦ.
19. μπάντα, ἡ=τὸ πλευρόν, τὸ ἄκρον, ἀπόμερο, τὸ πλάϊ.
20. μονετζιά, ἡ ;
21. φραντζέζος, δ=Γάλλος.
22. σιμοτινὰ μέρη. σιμοτινός—ἡ—όν=τὰ κοντινὰ μέρη, τὰ πλησίον.
23. ἐπιστατεύω. ἐπιστατῶ=ἐπιβλέπω, ἐποπτεύω.
24. κολονέντος=colonnello=συνταγματάρχης.
25. δισμπάρκο. ;
26. γάϊος=δ κατασκευαστῆς τοῦ Ἀλεξάνδρου.
27. ὄφικιαλιτά, ἡ (ὄφικιάλιος)=οἱ ἄρχοντες.
28. καννονιομέντο, τὸ=πυροβόλον, τηλεβόλον, ἡ κανονιά.
29. μπομπαρδομέντο, τὸ=τὸ βομβαρδίζειν· μπομπαρδάρω ἀντὶ βομ-
βαρδίζω.
30. σερβίρω=παραθέτω, ὑπηρετῶ, μεταδίδω.
31. σιργιάνι, τὸ=ἐκδρομή, περίπατος.
32. μοςκετιέρης, δ=μουςκετιέρης=στρατιώτης ὀπλισμένος μὲ μουςκέτο
(εἶδος ὄπλου ἀρχαίου τύπου)
33. κανονιέρης, δ=πυροβολητής.
34. βολοντάριος, δ=ἐθελοντής.
35. Κορφιάτης, δ=κάτοικος τῆς Κερκύρας.
36. ἀρριβάρω=φθάνω, ἀφικνοῦμαι, καταπλέω.
37. σεγγετάριος, δ=;
38. Πεδεμόντης, δ=;
39. πρύτανις, δ=δ ἄρχων τῆς πόλεως, ὁ διοικητῆς τῆς νήσου.
40. οἱ Τσάμιδες=ἴσως οἱ κάτοικοι τῆς Τσαμουριάς.
41. γγενεράλ Παπαδόπουλος=δ στρατηγὸς Παπαδόπουλος.
42. πάγα, ἡ=πληρωμή, ἀμοιβή.
43. ρεσίμια, τὸ ρεσίμι ;
44. ἀτάκο, τὸ attacco=προσβολή, ἔφοδος, ἐπίθεσις.
45. γκούλια, ἡ=κούλια, κούλα: σκοπιά, πύργος, μικρὸν φρούριον.
46. σταματέλος· ὀνομασία τοποθεσίας.
47. Ντηγάνο=ὀνομασία τοποθεσίας.
48. σενάτο, τὸ=τὸ συμβούλιον.
49. ἐκονγγεδάρισε, congedare=ἀποπέμπω, ἀπολύω.
50. σερβίτζιο=ὑπηρεσία.
51. ραπόρτο, τὸ=ἀναφορά, ἔκθεσις.
52. οπρέσον=εἰς στενοχώριαν.
53. ἀγία Μαύρα, ἡ=Ἔτσι ὀνομάζεται ἡ Λευκὰς ἀπὸ τὴν ἀγίαν Μαύραν,
ἐπ' ὀνόματι τῆς ὁποίας εἶχε τιμηθῆ ἀπὸ τοὺς Φράγκους ναὸς ποὺ ἀνηγέρθη κατὰ
τὸν 13ον αἰῶνα.
54. κομίσιον, ἡ=ἡ ἐπιτροπή.
55. Μαγγιδρ Περραιβδς=δ ταγματάρχης Περραιβός.
Ὁ ἴδιος ἀναφέρει εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Σουλίου καὶ Πάργας σελ. 210 τὰ ἑ-
ξῆς: ...«Κατὰ δὲ τὸ 1806 μῆνα Δεκέμβριον, ἐκήρυξεν ἡ Ρωσσία τὸν πόλεμον κατὰ
τοῦ Σουλτάνου, ὅθεν δι' αὐτοκρατορικοῦ διατάγματος ἠύξθη ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐλ-
ληνικῶν ὄπλων ὑπὲρ τὰς τρεῖς χιλιάδας...

Ταύτοχρόνως ὁ Ναύαρχος Σινέβην ἐχειροτόνησε ταγματάρχην (Μαγίδρον)

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΚΥΡ. ΣΚΑΦΙΔΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΜΕΤΣΟΒΟΥ*

ΠΑΝΗΓΥΡΙΑ—ΧΟΡΟΙ

Όπως όλα τὰ ὄρεινὰ βλαχοχώρια, καὶ τὸ Μέτσοβον ἔχει θεσπίσει ἀπὸ ἀμνημόνευτα χρόνια ὠρισμένα πανηγύρια, τὰ ὁποῖα τελοῦνται τὸ καλοκαίρι, γιὰ τότε συγκεντρώνονται καὶ οἱ περισσότεροι κάτοικοι ἐκεῖ. Οἱ κτηνοτρόφοι, ποὺ λείπουν ἕξη μῆνες στὰ χειμαδιά, τὸ καλοκαίρι βρίσκουν τὴν εὐκαιρία νὰ δοκιμάσουν λίγη ψυχαγωγία στὰ πανηγύρια, ὅπου οἱ ἀνύπαντροι τρέχουν νὰ χορέψουν καὶ νὰ νυφοδιαλέξουν.

Ἐπίσης καὶ ἐκεῖνοι, ποὺ ταξιδεύουν στὰ ξένα, τὸ καλοκαίρι συνήθως γύριζαν στὴν πατρίδα γιὰ νὰ ἴδουν τοὺς οἰκείους των καὶ νὰ νυφοδιαλέξουν οἱ ἀνύπαντροι. Τὰ πανηγύρια αὐτὰ ἤρχιζαν ἀπὸ τὴν Κυριακὴν τῆς Πεντηκοστής, ὁπότε ἐώρταζεν ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Τριάδος, ποὺ βρίσκεται στὸ ὑψηλότερο μέρος τοῦ Μετσόβου καὶ εἰς τὸν περίβολον τοῦ ὁποίου ἐστήνετο δημόσιος χορὸς δύο συνεχεῖς ἡμέρες. Ἀκολουθοῦσε τὸ πανηγύρι τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ὁπότε ἐώρταζεν ὁ ναὸς τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ποὺ βρίσκεται καὶ αὐτὸς στὴν ἄκρη τοῦ Μετσόβου. Στὸ πάρα πάνω ἀπὸ τὴν ἐκκλησία Ἰσιωμα, γνωστὸ μὲ τὸ ὄνομα πάντε ἀτσιὰ μάρε—μεγάλο Ἰσιωμα—ἐστήνετο ἐπὶ δύο μέρες—τὸ ἀπόγευμα πάντοτε—δημόσιος χορὸς μὲ ἐγχώρια μουσικὰ ὄργανα, ποὺ ἔπαιζαν Μετσοβίται ὀργανοπαίζονται, ἀνήκοντες εἰς τὴν τάξιν τῶν Σερβογύφτων. Ἦσαν δὲ τὰ μουσικὰ αὐτὰ ὄργανα φλογέρες ἀπὸ μπρούτζο ἢ σιδερένιες, κλαρίνα ἀργότερα, βιολιά, ντέφι καὶ μεγάλο νταούλι, ποὺ τὸ κτυποῦσαν μὲ βέργες καὶ στὰ δύο πλευρά. Ἐπακολουθοῦσε τὸ πανηγύρι τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, ὁπότε ἐώρταζεν ὁ μητροπολιτικὸς ναὸς καὶ τῶν Ταξιαρχῶν, ἤτοι στὰς 26 καὶ 27 Ἰουλίου. Τελευταῖο καλοκαιρινὸ πανηγύρι μέσα στὸ Μέτσοβο ἦτο τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου τὴν 15ην Αὐγούστου, ὁπότε ἐώρταζε τὸ μοναστήρι τῆς Παναγίας, ποὺ βρίσκεται στὸ κατώτερο μέρος τοῦ Μετσόβου, στὴν δεξιὰ ὄχθη τοῦ Μετσοβίτικου ποταμοῦ. Οἱ χοροὶ ἐγίνοντο στὰ ἰσιώματα τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ἐπὶ Τουρκοκρατίας καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Μετσόβου εἰς τὴν κεντρικὴν πλατεῖαν μὲ τὰ δύο μεγάλα πλατάνια—τὸ Κουλτοῦκι—καὶ τελευταῖα στὴν γραφικὴ τοποθεσία Γκούρα, ὅπου εὕρισκετο τὸ Ἀβερῶφειον Νεκροταφεῖον, ποὺ κατεδαφί-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 112.

τὸν συγγραφέα ἐπὶ κεφαλῆς τεσσάρων ἑκατονταρχιῶν, τὰς ὁποίας ἐσχημάτισεν ὁ ἴδιος ἐκ νεοσυλλέκτων μαχητῶν καὶ οὕτω κατ' ἀνωτέραν διαταγὴν διεβίβασθη ἀμέσως εἰς τὴν φρουρὰν τῆς Λευκάδος, τὴν ὁποῖαν ὁ Ἄλῃ Πασῶς ἐπαπεῖλει νὰ κυριεύσῃ ἐξ ἐφόδου ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησε νὰ πλησιάσῃ, καίτοι ὁ στρατάρχης του Ἰσοῦφ Ἀράπης εἶχεν ὑφ' ὄδηγιαν του ὑπὲρ τὰς ἐπὶ χιλιάδας ἐμπειροπόλεμον Μακεδονοαλβανικὸν στρατὸν καὶ ὑπὲρ τοὺς 500 ἰππεῖς, οἱ Ἕλληνες ἔχοντες ἀνέκαθεν ἀκριβεῖς τοπικὰς γνώσεις τῆς Ἀκαρνανίας, Αἰτωλίας, Λοκρίδος.....

(Συνεχίζεται)

σθιχε και ισοπεδώθηκε για να γίνη γυμναστήριον. Είς τους δημοσίους αυτούς χορούς ἐχόρευαν ὄλαι αἱ κοινωνικαὶ τάξεις τοῦ Μετσόβου, ἤτοι ἡ τάξις τῶν ἀρχόντων—εὐπόρων—, τῶν ἐπαγγελματιῶν, ἤτοι ἡ δευτέρα τάξις, καὶ ἡ τῶν γεωργοκτηνοτρόφων καὶ τῶν ἐργατικῶν. Για τὴν διάκρισιν τῶν τριῶν αὐτῶν κοινωνικῶν τάξεων ἀνέφερα εἰς τὰ προηγούμενα. Στοις δημοσίους αὐτοὺς χορούς προηγούντο οἱ ἄνδρες καὶ ἀκολουθοῦσαν αἱ γυναῖκες. Οἱ ἄνδρες ἐλάμβαναν θέσιν ἀνάλογα μετὴν κοινωνικὴν τάξιν καὶ αἱ γυναῖκες ἐπίσης. Ἐχόρευαν καὶ χορεύουν τοὺς Μετσοβίτικους χορούς, ἀργοῦ ρυθμοῦ, καὶ τὸν συρτόν, τὸν Καλαματιανόν. Στὴν ἀρχὴ τοῦ χοροῦ δύο νέοι ἐχόρευαν καὶ χορεύουν τὸν συγκαθιστόν χορόν, τὸν τόσον ἀγαπητόν εἰς τοὺς Μετσοβίτας. Ὁ Ἄγγλος συνταγματάρχης Λήκ, πρὶν ἀπὸ 130 χρόνια παρακολουθήσας τὸν Μετσοβίτικόν χορόν νὰ χορεύουν Μετσοβίτισσες γυναῖκες, ἐξεφράσθη μετὰ μέγαλον ἐνθουσιασμό τονίσας ὅτι καὶ αἱ καλύτερες μπαλλαρίνες τῆς Βιέννης θὰ ἐξήλειαν τὰς χορεύτριες τοῦ Μετσόβου. Παράλληλα μετὸν χορόν μετὰ βιολιά—μουσικὰ ὄργανα—τὰ ἀνύπανδρα κορίτσια ἐπιαναν σὲ μικρὰ ἀπόστασιν ἄλλον χορόν, τὸν κλειστόν, διότι ὅλες συμπλέκουν τὰ χέρια των, χωρὶς νὰ ὑπάρχη κορυφαῖος, καὶ ἔτσι κάνουν ἓνα κύκλον κλειστόν. Τὸν χορόν αὐτόν τὸν χορεύουν μετὰ τραγούδια κλέφτικα, τραγούδια τῆς ἀγάπης, τραγούδια τῆς ξενιτειᾶς. Πολλὰ ἀπὸ τὰ τραγούδια αὐτὰ εἶναι βλάχικα, τῶν ὁποίων παραθέτω μετὰφρασίμ μου εἰς τὴν ἐλληνικὴν:

«Νὶ ῥαβντάρα οὔνα μουσσάτα νάπαρτε»

Μοῦ παίνεψαν μιὰ ὠμορφη μιὰ λυγερὴ βλαχοῦλα,
 πέρ' ἀπ' τὴ Μαύρη Θάλασσα, πολὺ μακρὰ στὰ ξένα.
 Πῶς θὰ μποροῦσα νὰ τὴν ἴδω, νὰ τῆς γλυκομιλήσω.
 Πῶς τὴν ἐθέλω ταῖρι μου, γυναῖκά μου νὰ γίνῃ;
 Σὲ ἄτι πενταίτικο ἀνέβα παλληκάρι,
 καὶ τρέξε νὰ ἴδῃς τὴν λυγερὴ, ποὺ τὴν παινεύουν τόσο.
 Τρέχει ὁ νεῖδς μετ' ἄλογο τὴν νύχτα μέρα κάνει,
 καὶ κάποια μέρα τοῦ Μαῖοῦ στὴ λυγερὴ του φθάνει.
 Βρίσκει τὴν κόρη μοναχὴ καὶ τὴν καλημεράει:
 Καλὴ σου μέρα λυγερὴ, καλῶς τὸ παλληκάρι.
 Κόρη, ποῦ εἶναι ἡ μάννα σου καὶ ὁ καλός σου κύρης;
 Σὲ γάμο πάησαν καὶ οἱ δυό, θὰ λείπουν τρεῖς ἡμέρες.
 Ἔρχεσαι κόρη μου μαζύ, γυναῖκα νὰ σὲ πάρω
 καὶ στὰ δικά μου χῶματα νὰ ζήσουμε ζευγάρι;
 Ἔρχομαι λεβέντη μου μετ' ὅλη τὴν καρδιά μου
 καὶ στὰ δικά σου χῶματα νὰ ζήσουμε ζευγάρι.
 Σκύβει ὁ νεῖδς φιλεῖ τὴν νεῖά κ' ἐκείνη τὸν λεβέντη
 καὶ ὄρκο δῶσαν φοβεροὺ σφιχτὰ ἀγκαλιασμένοι.
 νὰ ζήσουνε σὰν τὰ πουλιὰ σ' αὐτὸν ἐδῶ τὸν κόσμον
 ἀγαπημέν' ἀχώριστοι κι' ὁ ἓνας γιὰ τὸν ἄλλο,
 καὶ ὅταν θὲ νάρθη ἡ ὥρα τους νὰ πᾶν στὸ κάτω κόσμον,
 στὸν ἴδιο τάφο καὶ τοὺς δυὸ θέλουνε νὰ τοὺς θάψουν,
 καὶ πᾶν ἀπὸ τὸ μνημᾶ τους δυὸ δέντρα νὰ φυτρώσουν,
 μηλίτσα κόκκινη αὐτὴ κ' ἐκεῖνος κυπαρίσσι,
 κι' ὅταν θὰ εἶναι σούρουπο καὶ θὰ φυσᾶ ἡ τ' ἀγέρι,
 νὰ σιγογέρῃ ἡ μηλιά πάνω στὸ κυπαρίσσι...

* *

Πάψε πιά μετὴν φλογέρα, βίβλι βίβλι νύχτα μέρα,

δὲν σὲ θέλω βρὲ τσομπάνη, τέτοιος ἄντρας δὲν μοῦ κάνει.

Μιὰ φορὰ μόνο τὸν μῆνα, σὰν σὲ παρασφίξ᾽ ἡ πείνα,
ἔρχεσαι μέσα στὴ χώρα, γιὰ νὰ κάτσης λίγην ὥρα.

Μὲ τὴν γκλίτσα στὸ πλευρό σου, στέκεις πάντα μοναχός σου;
τὰ φορέματα ξεσχίσεις, βούτυρα τυριὰ μυρίζεις.

Γίδια πρόβατα χαϊδεύεις, τὸ μανάρι σου λατρεύεις,
γιὰ παιδιά καὶ γιὰ γυναῖκα, δὲν σὲ νοιάζει πέντε δέκα.

Τὰ βουνὰ ἀπ' τὸ χωριό σου ἔχεις πάντα κατοικιό σου,
τὴ βουτσέλλα μαξιλάρι, καὶ τὴν κάπα σκεπαστάρι.

Τί λαλᾶς μὲ τὴν φλογέρα, βίρλι βίρλι νύχτα μέρα,
βρώμικο ἐγὼ τσομπάνο, ἄντρα μου ποτὲ δὲν κάνω.

Δὲν σὲ θέλω χώνεψέ το, σοῦ τὸ λέγω νέτο σκέτο,
ἄντρα θέλ' ἀπὸ τὴ χώρα νὰν' σιμά μου ὄλ' τὴν ὥρα...

* Ἄντρα θέλω γιὰ νὰ ζήσω, νὰ χαρῶ καὶ νὰ γλεντήσω.
Φύγε φύγ' ἀπὸ τ' ἐμένα δὲν παντρεύομαι μὲ σένα.

* Ἐγὼ στὰ πρόβατ' ἀπὸ πίσω θέλω πάντοτε νὰ ζήσω,
καὶ στὸν καθαρόν ἄερα, νὰ λαλάω τὴν φλογέρα,
μὲ τὸν ἦχο βίρλι βίρλι, ξαπλωμένος στὸ τριφύλλι.

Τραγουδοῦν καὶ ἑλληνικὰ τραγούδια ὅπως τὰ παρακάτω:

Βολιοῦμαι μιὰ, βολιοῦμαι δυό, βολιοῦμαι τρεῖς καὶ πέντε,
βολιοῦμαι νὰ ξενητευθῶ στὰ ξένα γιὰ νὰ πάγω.
Κι' ὅσα βουνὰ θέλ' νὰ διαβῶ ὄλα τὰ παραγγέλλω:
βουνὰ μ' νὰ μὴν χιονίσητε, κάμποι μὴ παχνιασθῆτε,
βρουσοῦλες μὲ τὰ χρυὰ νερὰ νὰ μὴν κρουσταλλιασθῆτε
ὅσο νὰ πάγω καὶ ν' ἀρθῶ καὶ πίσω νὰ γυρίσω.
Καὶ κάνω χρόνους δώδεκα καὶ μῆνες δέκα πέντε...
Μὰ ἡ ξενητεία μὲ πλάνεψε κι' ἀπόμεινα στὰ ξένα.

* *

* Ὁ ἄδυσμος κι' ὁ βασιλικὸς καὶ τὸ μακεδονίσι
πάν τὰ ματάκια βρούση.

Αὐτὰ μ' ἀποκοιμίσανε καὶ μούφυγε ἡ ἀγάπη
ζοντούλα καὶ γιομάτη.

Παίρνω τὰ ὄρη σκούζοντας καὶ τὰ βουνὰ ρωτῶντας
Θεὸν παρακαλῶντας

Μὴν εἶδες τὴν ἀγάπη μου τὴν ἀγαπητικιά μου
τὸν πόνο τῆς καρδιάς μου.

* Ἐφῆς προφῆς τὴν εἶδαμαν στὸν ἀργαλειὸ νὰ ὑφαίνῃ
καὶ μένα δὲν μὲ κρένει.

* Ὑφαίνει τὰ μεταξωτά, ὑφαίνει τὰ λαχούρια,
γιὰ σ' ἀγάπη μου καινούργια.

Πούησαν περιστερούλά μου τόσον καιρό χαμένη;
 ἤμουν στοὺς κάμπους κι' ἔβροσκα στὰ πλάγια γκιζεροῦσα
 καὶ τώρα τὸ φθινόπωρο σιμὰ τ' ἁγίου Δημήτρη,
 πῆγα νὰ μάσω κάστανα μαζὺ μὲ τὴν Βασίλω,
 κι' οἱ κλέφτες μᾶς ἀγνάντευαν ἀπὸ ψηλὴ ραχούλα.
 Κορίτσια Καστανιώτικα ἐλάτε πάρα πάνω,
 κάτι νὰ σᾶς ρωτήσουμε, κάτι νὰ σᾶς εἰπούμε,
 ἂν εἶναι Τοῦρκοι στὸ χωριό, ἂν εἶναι κι' Ἀρβανίτες,
 ν' ἐμεῖς καλὰ δὲν ξέρουμε ἂν εἶναι κι' ἂν δὲν εἶναι.
 Σαράντα κλέφτες ἦτανε τριγύρω ξαπλωμένοι
 κι' ἓνα μικρὸ κλεφτόπουλο ντυμένο στὸ χρυσάφι,
 ἀπίδια μᾶς ἐφίλεψε καὶ κρυὸ νερὸ ἀπ' τὴ βρύση.
 Πᾶτε κορίτσια στὸ χωριὸ κι' ἀνθρώπου μὴ τὸ πῆτε.

* *

Βεργινάτα ποὺ κοιμᾶσαι σὲ καινούργιὸ περιβόλι
 κάμε τὰ σταφύλια μαῦρα τὸ κρασί γλυκὸ σὰν μέλι
 γιὰ νὰ πιοῦν τὰ παλληκάρια, νὰ σκανιάζουν τὰ κορίτσια.
 Ἄχ χρυσῆ μου Βεργινάτα πάρε με στὸ περιβόλι
 νὰ τρυγοῦμε τὰ σταφύλια καὶ νὰ πιοῦμε τὸ κρασάκι,
 Κι' ἂν μὲ θέλεις γιὰ δικό σου, κλείσέ με στὸ περιβόλι.

* *

Μιὰ πούλια ἔναι στὸν οὐρανό, μιὰ λυγερὴ στὸν κόσμο,
 ἔχ' ἀσημένιὸ ἀργαλεῖδ καὶ φιλντισένιο χτένι,
 καὶ τὴ σαῖτα πούπαιζε κι' αὐτὴ μαλαματένια.
 Ὑφαίνει τὰ μεταξωτά, ὑφαίνει τὰ λαχούρια,
 ἀπὸ τὸν βρόντο τ' ἀργαλιοῦ κι' ἀπ' τὸν ἠχὸ τῆς κόρης
 ὃ ἥλιος ἀντραλλίσθηκε, κι' ἀργεῖ νὰ βασιλέψη,
 τὸν καταργιέτ' ἢ ἐργατιὰ καὶ ξένος δουλευτάρης,
 τὸν καταργιέτ' κ' ἓνας παπᾶς μέσ' ἀπ' τὸ Ἅγιο δῆμα (1).

Ἡ μεγαλύτερη ὁμως διασκέδασις καὶ οἱ περισσότεροι χοροὶ γίνονται τὴν ἡμέρα τοῦ Προφήτη Ἡλία στὰς 20 τοῦ Ἰουλίου στὴν γραφικὴ τοποθεσίᾳ «Κρύα Βρύση» ποὺ βρίσκεται ἀριστερὰ στὲς ὀνομαστὲς Πολιτισιὲς μέσα στὸ δάσος. Ἐκεῖ δεξιὰ ἀπὸ τὸν αὐτοκινητόδρομον εὐρίσκεται τὸ ἐξωκλήσι τοῦ Προφήτη Ἡλία, γνωστὸ ἀπὸ τὴν σκληρὴ καὶ ἱστορικὴ μάχη ποὺ ἔγινε μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Μετσόβου ἀπὸ τὸν Τουρκικὸ ζυγὸ τὴν 10ην Νοεμβρίου 1912, καὶ κατὰ τὴν ὁποῖαν ἔπεσαν ἡρωϊκῶς ὁ Στέλιος Κλειδῆς ἀρχηγὸς τοῦ Κρητικοῦ Σώματος καὶ τέσσαρα ἄλλα παλληκάρια Κρητικόπουλα.

Μετὰ τὴν θεῖαν λειτουργίαν, εἰς τὸ ὠραῖο αὐτὸ ἐξωκλήσι ποὺ γεμίζει ἀσφυκτικὰ ἀπὸ τοὺς Μετσοβίτες, ὅλοι τρέπονται πρὸς τὴν τοποθεσίαν «Κρύα Βρύση» — ἀπὸ τὴν Βρύση ποὺ κτίσθηκεν ἐκεῖ — καὶ ὁμάδες οἰκογενειῶν καταλαμβάνουν θέσεις κάτω ἀπὸ τὰ φυλλώματα τῆς ὀξυᾶς, ποὺ ἀφθονεῖ στὸ μέρος αὐτό. Ἀπὸ τὴν προηγούμενη ἡμέρα ἔχουν ἐγκατασταθῆ κάτω ἀπὸ τσαρδάκια διάφοροι μικροπωληταὶ καὶ ἄλλοι ποὺ προσφέρουν πρὸς πώλησιν ψητὸ τῆς σούβλας, κρασί οὔζο, γλυκίσματα διάφορα καὶ εἶδη χρυσοχοΐας καὶ φρούτα τῆς ἐποχῆς ἀφθονα. Οἱ γύφτοι ὀργανοπαῖκτες τοῦ Μετσόβου ἐνισχυμένοι καὶ ἀπὸ ἄλλους ἀπὸ τὸ Μαλακάσι καὶ τὸ Βοτονόσι, μοιράζονται σὲ μικρὰς ὁμάδες γιὰ νὰ ἐπαρκέσουν στὲς ἀπαιτήσεις τῶν πανηγυριστῶν. Αἱ περισσότεραι οἰκογένειαι ψήνουν ἀρνιά στὴν

1. Ἅγιο δῆμα = Ἅγιο Βῆμα.

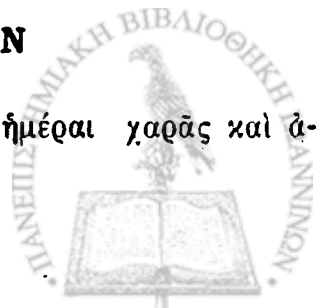

σούβλα, ἐνῶ παραλλήλως ἔχουν ἐφοδιασθῆ με τυρόπητες, με τυρά, με γιαούρτια, γλυκίσματα, φρούτα καὶ με καφέ ἀκόμη! Μετὰ τὸ φαγοπότι σὲ κάθε παρέα 2—3 οἰκογενειῶν ἀρχίζει ὁ χορὸς με τὸν ἀπαραίτητο συγκαθιστὸ στὴν ἀρχὴ καὶ τὸ γλέντι ἐξακολουθεῖ ζωηρὸ μέχρι τῶν ἀπογευματινῶν ὥρῶν, ὅποτε ὑπὸ τοὺς ἤχους τῶν βιολιῶν καὶ με τραγούδια ἐπιστρέφουν εἰς τὸ Μέτσοβον, ὅπου τοὺς περιμένουν ἄλλοι κάτοικοι στὴν θέσιν «Τζιάννα λὰ κούκκου»—Ράχη τοῦ κούκκου—καὶ ἄλλοι στὴν θέση » Ἁγία Τριάδα» ὅπου στήνεται πάνδημος χορὸς, πὺ ἀρκεῖ μέχρι τῶν πρώτων νυκτερινῶν ὥρῶν, ὅποτε ἐπιστρέφουν στὰ σπίτια τῶν οἱ πανηγυρισταί. Ἀπὸ ὅλους τοὺς κατοίκους τῶν χωριῶν τῆς Πίνδου οἱ κάτοικοι τοῦ Μετσόβου διακρίνονται γιὰ τὴν μεγάλην τῶν κλίσιν πρὸς τὸν χορὸν καὶ τὴν ἀγάπην τῶν πρὸς τὰ τραγούδια. Ἀπὸ μικρὰ ἡλικία συνηθίζουν νὰ χορεύουν καὶ νὰ τραγουδοῦν τραγούδια τῆς σκλαβιάς, τραγούδια τῆς ἀγάπης, τραγούδια τῆς ξενητείας. Κάθε Κυριακὴ καὶ γιορτὴ στὰ ἱσιώματα τῆς Ἁγίας Τριάδος, ὅπως ἀνέφερα καὶ στὰ προηγούμενα, στήνονταν χορὸς δημόσιος καθὼς καὶ στὴν θέσιν «Γαζέλι» ἀπὸ μικροὺς κτηνοτρόφους, πὺ χόρευαν με τραγούδια. Ἐκεῖ ἐγίνοντο οἱ καλοκαιρινοὶ χοροί, ἐν ᾧ τὸν χειμῶνα ἐστήνετο στὰ προαύλια τοῦ Ἁγίου Δημητρίου καὶ τοῦ Ἁγίου Χαράλαμπους, ὅπου τὰ χιόνια εἶναι λιγώτερα. Ὡς προσκλητήριο σάλπισμα τοῦ χοροῦ ἐχρησίμευε τὸ μεγάλο νταούλι, πὺ ὁ ἦχος τοῦ ἠκούτο εἰς ὅλο τὸ χωριό. Χωρὶς ὑπερβολὴ δὲν ὑπάρχει Μετσοβίτης ἢ Μετσοβίτισσα πὺ νὰ μὴ ξεύρη τραγοῦδι καὶ χορὸ. Καὶ ὅταν στὰ σπίτια τῶν ὑφαίνουν αἱ γυναῖκες τὰ προικιά τῶν καὶ ὅταν γυρίζουν ζαλικωμένες με ξύλα ἀπὸ τὸν λόγο, ἐννοοῦν νὰ τραγουδοῦν, καὶ ὅταν τὸν ἀλωνάρη πηγαίνουν νὰ βοηθήσουν στὰ λειβάδια τοὺς ἄνδρες τοὺς στὸ κόψιμο καὶ μάζεμα τοῦ χόρτου, καὶ ὅταν πηγαίνουν στὸν κοῦρο στὰ πρόβατα, καὶ ὅταν πηγαίνουν νὰ σκάσουν ἢ νὰ τρυγήσουν στ' ἀμπέλια, θὰ τραγουδήσουν καὶ γιὰ κάθε πτυχὴ τῆς κοινωνικῆς ζωῆς ἔχουν τὸ τραγοῦδι τὸ ἀνάλογο. Γιὰ τὸ κοίμισμα τοῦ μικροῦ, γιὰ τὸ στόλισμα τῆς νύφης, γιὰ τὸ ξύρισμα τοῦ γαμπροῦ, γιὰ τὸ χτένισμα τῆς νύφης, γιὰ τὸ ξεκίνημα τῆς νύφης ἀπὸ τὸ πατρικὸ τῆς σπίτι καὶ στὴν ὑποδοχὴ στὴν καινούργια φωλιά ἔχουν τὸ ξεχωριστὸ καὶ κατάλληλο τραγοῦδι. Καὶ ὅταν στὰ παλιὰ τὰ χρόνια κατευοδοῦσαν τὰ παιδιά τῶν καὶ τοὺς συζύγους τῶν στὴν ξενητεία τραγουδοῦσαν συγκινητικὰ τραγούδια. Καὶ τοὺς νεκροὺς τῶν συνοδεύουν με πρόχειρους στίχους, με τοὺς ὁποίους ἐκθειάζουν τὴν λεβεντιὰ καὶ τὰ ἄλλα προτερήματά τους.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν χορὸ, κατὰ τοὺς χειμερινοὺς μῆνας οἱ Μετσοβίται γιὰ ψυχαγωγία χρησιμοποιοῦν καὶ τὴν Κούνια—Διάγκουνου, βλάχικα. Ἀπὸ ἓνα κλαρὶ ψηλοῦ δένδρου, συνήθως καρυδιᾶς, κρεμοῦν μιὰ μεγάλη καὶ χοντρὴ τριχιά καὶ φτιάχνουν κούνια, στὴν ὁποία ἀνεβαίνουν καὶ κουνιοῦνται ἀπὸ ἄλλους με ἓνα ἄλλο κομμάτι τριχιάς, πὺ προσδένεται στὸ κάθισμα τῆς κούνιας καὶ πὺ κατηύθυναν με ἐπιτηδειότητα τὸ συναρπαστικὸ καὶ θεαματικὸ αὐτὸ παιγνίδι, συνοδευόμενον ἀπὸ συνεγῆ καὶ δυνατὰ (ἡχηρὰ) χουχουτίσματα ἐκείνης πὺ βρῖσκονταν στὴν κούνια, φωνῆς δηλαδὴ χοῦ χοῦ χοῦ... Κουνιοῦνται ἀγόρια καὶ κορίτσια, τὰ ὁποία ὅταν κατὰ τὴν αἰώρησιν, δεξιὰ-ἀριστερὰ φτάνουν στὸ μεγαλύτερον ὕψος, ἐκδηλώνουν τὴν χαρὰν τῶν καὶ τὴν εὐχαριστήσιν τῶν με τὲς γλυκύτατες φωνῆς χοῦ... χοῦ... Ἐννοεῖται ὅτι ἀγόρια καὶ κορίτσια συνηθίζουν ἀπὸ μικρὰ ἡλικία στὸ θεαματικὸ αὐτὸ παιγνίδι καὶ δὲν δοκιμάζουν αἰσθημα φόβου, στὴν ἐπικίνδυνη γι' ἄλλους αὐτὴ ἐπίδειξη.

ΟΙ ΒΑΣΙΛΕΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΜΕΤΣΟΒΟΝ

Αἱ τρεῖς πρῶται ἡμέραι τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1955 ἦσαν ἡμέραι χαρᾶς καὶ ἀ-

γαλλιάσεως διὰ τὸ Μέτσοβον, διότι ἐδέχθη διὰ πρώτην φοράν ἀπὸ τῆς βασιλείας του, 31—10—1912, τοὺς λαοφιλεῖς βασιλεῖς Παῦλον καὶ μετὰ τοῦ διαδόχου Κωνσταντίνου καὶ τῶν Πριγκηπισσῶν Σοφίας καὶ Οἱ βασιλεῖς καὶ τὰ τέκνα τῶν προερχόμενοι ἐκ Λαρίσης ἀφίχθησαν εἰς τὸ Μέτσοβον τὴν 10.30' π.μ. τῆς 1ης Ἰουλίου 1955. Εἰς τὴν γραφικὴν Ποσειδωνίαν τὸ ἐξωκλήσι τοῦ Προφήτη Ἰησοῦ ὑπεδέχθησαν τὴν βασιλικὴν οἰκογένειαν τοὺς εἴκοσι πέντε νεαροὶ κτηνοτρόφοι Μετσοβῖται ἔφιπποι καὶ ντυμένοντες τὴν γραφικὴν Μετσοβίτικην φορεσίαν. Ἐνας ἐξ αὐτῶν, ὁ Γκώγκος Μπίκος, ἔδειξε τοὺς βασιλεῖς εὐχρηστῶς τὸ καλῶς ὥρισται καὶ προσέφερεν εἰς αὐτοὺς μίαν κομπὴν γκλίτσαν, ἀπὸ τὴν ὁποίαν δὲν ἀπεχωρίσθη ὁ βασιλεὺς τὴν ἐν Μετσοβῶ διαμονὴν του.

Ὁ Βασιλεὺς Παῦλος μετὰ Μετσοβίτικη στολή

Εἰς τὴν εἴσοδον τῆς πόλεως—εἰς τὴν θέσιν Βάλεα Ἀρντάνη—ὑπεδέχθησαν τὴν Βασιλικὴν οἰκογένειαν ὁ Νομάρχης Ἰωαννίνων Βεντουρῆς, ὁ δήμαρχος Μετσόβου Στέργιος Πέρτσαλης, ὁ Μέραρχος στρατηγὸς Παῖζάνης, ὁ Ἐπιθεωρητὴς Χωροφυλακῆς Ἠλείου στρατηγὸς Γιαννακόπουλος, ὁ Ἀνώτερος Διοικητὴς Χωροφυλακῆς Ἠλείου Μαντούβαλος, αἱ λοιπαὶ ἀρχαὶ τῆς πόλεως καὶ πλῆθος κόσμου. Ὁ δήμαρχος Μετσόβου Πέρτσαλης, προσφωνήσας τοὺς βασιλεῖς ἠύχθη εἰς αὐτοὺς τὸ ὡς εὖ παρέστησαν καὶ προσέφερον εἰς τὴν βασιλίτσαν ἐκ μέρους τῶν κατοίκων τῆς πόλεως ὠραίαν ἀνθοδέσμη ἀπὸ λουλούδια τοῦ Μετσόβου. Ἡ Βασιλικὴ οἰκογένεια κατέλυσε εἰς τὸ Ἀρχοντικὸ Τουσίτσα, ὅπου φροντίδι τοῦ Εὐαγ. Ἀβέρωφ, ἐκτελεστοῦ τῆς διαθήκης τοῦ βαρῶνου Μιχ. Τοσίτσα, εἶχον ἐτοιμασθῆ κατάλληλα διαμερίσματα διὰ τὴν ἀνετον διαμονὴν της. Τὴν ἐπομένην 2αν Ἰουλίου 1955. οἱ βασιλεῖς μετέβησαν τὴν πρωίαν εἰς τὴν ἐκκλίσαν τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς καὶ παρέστησαν εἰς τὴν δοξολογίαν.

Μετὰ τὸ πέρας τῆς δοξολογίας οἱ βασιλεῖς μετέβησαν καὶ παρέστησαν εἰς τὰ ἐγκαίνια τοῦ ἑξαταξίου δημοτικοῦ σχολείου τοῦ Μετσόβου, ἀνεγερθέντος δαπάνη τοῦ κληροδοτήματος τοῦ Βαρῶνου Τουσίτσα ἐπὶ τοῦ οἰκοπέδου τοῦ πυρποληθέντος ὑπὸ τῶν συμμοριτῶν τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1947 Ἀβερωφείου Σχολείου καὶ ἐπὶ τοῦ συνεχομένου οἰκοπέδου τῆς πυρποληθείσης ἐπίσης οἰκίας ἀδελφῶν Γεωργίου Παπανικολάου ἢ Παπαλῶνη. Ἐκεῖθεν ἐπεσκέφθησαν τὸ ἡμιτελὲς τότε Νοσοκομεῖον τῆς πόλεως καὶ ἐν συνεχείᾳ παρέστησαν εἰς τὰ ἐγκαίνια τοῦ Τοσιτσεῖου Πριστηρίου, κτισθέντος εἰς τὴν θέσιν Μελισσότος, πλησίον τοῦ αὐτοκινητοδρόμου Καλαμπάκας—Ἰωαννίνων.

Τὸ ἀπόγευμα τῆς ἰδίας ἡμέρας ἡ Βασιλικὴ οἰκογένεια παρέστη εἰς τὰ ἐγκαίνια τοῦ Γυμναστηρίου, κατασκευασθέντος ἐπίσης δαπάνη τοῦ Κληροδοτήματος Τουσίτσα καὶ ἐν συνεχείᾳ παρηκολούθησε λαϊκοὺς χοροὺς μὲ ἐγχώρια μουσικὰ ὄργανα, εἰς τοὺς ὁποίους ἔλαβον μέρος ὁ διάδοχος Κωνσταντῖνος καὶ αἱ δύο πριγκίπισσαι Σοφία καὶ Εἰρήνη. Διὰ τοὺς Βασιλεῖς εἶχε κατασκευασθῆ κατάλληλος ἐξέδρα, ἀπὸ τῆς ὁποίας παρηκολούθησαν τοὺς γραφικοὺς Μετσοβίτικους χοροὺς, εἰς τοὺς ὁποίους ἔλαβον μέρος ἄνδρες καὶ γυναῖκες ντυμένες μὲ τὰ καλύτερά των ροῦχα. Τὴν ἡμέραν αὐτὴν ὁ ἐν Ἀθήναις ἔχων τὴν ἑδραν Ἐξωραϊστικὸς Σύλλογος Μετσόβου ἀπέστειλε πρὸς τοὺς Βασιλεῖς εἰς Μέτσοβον τὸ ἀκόλουθον τηλεγράφημα:

Αὐτῶν Μεγαλειότητος
Βασιλεῖς τῶν Ἑλλήνων

Μέτσοβον

Σεμνυνόμενοι δι' ὑψίστην τιμὴν προσγενομένην εἰς ἰδιαιτέραν μας πατρίδα Μέτσοβον διὰ τῆς πενθημέρου εἰς αὐτὴν παραμονῆς ὑμετέρων Μεγαλειοτήτων, εὐχόμεθα ὅπως ἡ αὔρα τῶν παρθενικῶν δρυμῶν τῆς θουλικῆς Πίνδου, τονώσῃ ὑμετέρας σωματικὰς καὶ ψυχικὰς δυνάμεις, διὰ τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἔθνους.

Πρόεδρος

Συλλόγου τῶν ἐν Ἀθήναις Μετσοβιτῶν

Ἀναστάσιος Ψαροβασίλης

Κρίσης 18

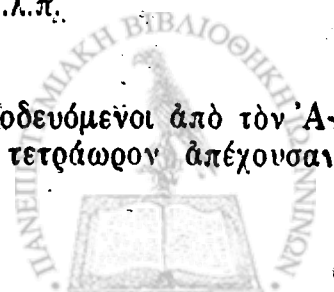
Εἰς τὸν Ἀν. Ψαροβασίλην ἐστάλη ὑπὸ τῶν Βασιλέων ἢ ἀπάντησις:

Κύριον, Ἀναστάσιον Ψαροβασίλην κ.λ.π.

Εὐχαριστοῦμεν ἐγκαρδίως

Παῦλος Β.—Φρειδερίκη

Τὴν 3ην Ἰουλίου οἱ Βασιλεῖς καὶ τὰ τέκνα τῶν συνοδευόμενοι ἀπὸ τὸν Ἀβέρωφ καὶ κτηνοτρόφους τοῦ Μετσόβου ἐξέδραμον εἰς τὴν τετράωρον ἀπέχουσαν

της κωμοπόλεως γραφικώτατην τοποθεσίαν Βακαράτσα—'Αγελάδουλείβαδο—εις τὰ δροια Μετσόβου—Φλαμπουράρι, καὶ ἐγευματίσαν ἐκεῖ μὲ ψημένα ἄρνια στὴ σούβλα, πέστροφες νοστιμώτατες καὶ καλαμποκίσια λαχανόπηγτες. Τὸ ἀπόγευμα τῆς ἰδίας ἡμέρας ὁ Βασιλεὺς μετέβη εἰς τὸ Δημαρχεῖον, ὅπου ἐδέχθη τὰς ἀρχὰς καὶ ἐν συνεχείᾳ εἰς τὸ κέντρον τῶν προσκόπων, γενόμενος ἐνθουσιωδῶς δεκτός.

Κατὰ τὴν τριήμερον διαμονὴν τῆς Βασιλικῆς οἰκογενείας εἰς τὴν γενέτειραν τῶν μεγάλων ἐθνικῶν εὐεργετῶν, οἱ κάτοικοι τοῦ Μετσόβου καὶ πολλοὶ ἀπὸ τὰ πέριξ χωρία Ἀνήλιο, Ἀνθοχώρι, Βουτονόσι, Χρυσοβίτσα, Γρεββενίτι, Μηλιά, Φλαμπουράρι, Χαλίκι καὶ ἄλλα εὗρον τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐκδηλώσουν τὰ αἰσθήματα ἀγάπης καὶ ἀφοσίωσης πρὸς τοὺς λαοφιλεῖς Βασιλεῖς τῆς Ἑλλάδος.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν λαϊκῶν χορῶν εἰς τὸ Γυμναστήριον προσῆλθον καὶ ὑπέβαλον τὰς εὐχὰς των πρὸς τὸ Βασιλικὸν ζεῦγος οἱ πρόεδροι τῶν Κοινοτήτων τῆς περιφερείας Μετσόβου καὶ πολλὰ ἀντιπροσωπεῖαι, μετὰ τῶν ὁποίων οἱ Βασιλεῖς συνδιελέχθησαν φιλικώτατα.

Ἐνας ὑπερογδοηκοντούτης γέρον, ἐνθουσιασθεὶς ἀπὸ τὴν καλωσύνην καὶ τὴν ἀπλότητα τοῦ Βασιλέως, εἶπε: «Καλῶς ὤρισες Βασιληᾶ. Ἦρθαμε ἀπὸ πολὺ ἀλάργα νὰ σὲ δοῦμε. Βασιληᾶ δὲν εἶχα δὴ ποτὲ στὴ ζωὴ μου. Τώρα πού σὲ εἶδα ἄς πεθάνω».

Τὴν ἐπομένην 4ην Ἰουλίου ἡ Βασιλικὴ οἰκογένεια ἀνεχώρησεν εἰς Ἰωάννινα προπεμφθεῖσα ἀπὸ πλῆθος Μετσοβιτῶν καὶ ἄλλων χωρικῶν, οἵτινες εἶχον ἀφιχθῆ εἰς τὸ Μέτσοβον, διὰ νὰ ἴδουν τοὺς Βασιλεῖς. Κατὰ τὴν τριήμερον ἐν Μετσόβῳ διαμονὴν τοῦ ὁ Βασιλεὺς τόσο πολὺ ἐνθουσιάσθη ἀπὸ τὴν γραφικὴν Μετσοβίτικην ἀνδρικὴν περιβολὴν ὥστε παρήγγειλε καὶ μίαν ἰδικὴν του, τὴν ὁποίαν ἐφόρεσε τὸ ἐπόμενον ἔτος 1956, ὅταν κατὰ τὰ τέλη Ἰουνίου ἐπεσκέφθη διὰ δευτέραν φορὰν τὸ Μέτσοβον μαζὺ μὲ τὴν Βασίλισσαν Φρειδερίκην. Καὶ κατὰ τὴν ἐπίσκεψιν των ἐκείνην οἱ Βασιλεῖς ἔτυχον θερμότητος ὑποδοχῆς ἀπὸ μέρους τῶν κατοίκων τοῦ Μετσόβου καὶ τῶν πλησιεστέρων χωρίων. Ἐτελέσθη καὶ τότε δοξολογία εἰς τὸν ἱερὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς χοροστατοῦντος τοῦ Μητροπολίτου Ἰωαννίνων Σεραφείμ καὶ τὸ ἀπόγευμα ἐτελέσθησαν χοροὶ δημόσιοι εἰς τὸ ἐν τῇ θέσει «Γκούρα» Γυμναστήριον, εἰς τοὺς ὁποίους παρέστησαν ὁ Βασιλεὺς μὲ μαύρην Μετσοβίτικην φορεσίαν καὶ τὴν ἀχώριστὴ γκλίτσα καὶ ἡ Βασίλισσα μὲ χρυσοκέντητη φορεσιά ἀρχόντισσας τῶν Ἰωαννίνων. Τόσον κατὰ τὴν πρώτην ἐπίσκεψιν τῶν Βασιλέων τὸ 1955 ὅσον καὶ κατὰ τὴν δευτέραν τοιαύτην τὸ 1956, ἡ Βασίλισσα Φρειδερίκη ἠσχολήθη μὲ τὸ ψάρεμα τῆς πέστροφας εἰς τὸν Ἄψον καὶ εἰς τὸν Μετσοβίτικον ποταμόν, βοηθουμένη ἀπὸ τὸν Μετσοβίτην ἐπιδέξιον ψαρῶν Ἰωάννην Τξαλονίικον ἢ Κατωρῖικον.

Ἄξιον ἰδιαίτερας σημειώσεως εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ὁ Βασιλεὺς Παῦλος ἐπροτίμησεν ἀπὸ ὅλας τὰς ἑλληνικὰς ἐθνικὰς στολὰς τὴν Μετσοβίτικην τοιαύτην. Τὸ θέρος τοῦ 1960 οἱ Βασιλεῖς ἐπεσκέφθησαν διὰ τρίτην φορὰν τὸ Μέτσοβον τυγχόντες ἐνθουσιωδεστάτης ὑποδοχῆς ὑπὸ τῶν κατοίκων. Ὁ Βασιλεὺς κατὰ τὴν διήμερον τότε διαμονὴν του ἐφοροῦσε ἄσπρην μάλλινην Μετσοβίτικην φορεσίαν, πού συνήθως φοροῦσαν παλαιότερον οἱ Μετσοβῖται κτηνοτρόφοι. Κατὰ τὴν τρίτην αὐτὴν ἐπίσκεψιν ὁ Βασιλεὺς παρέστη μετὰ τῆς Βασίλισσης καὶ τῶν δύο πριγκηπισσῶν θυγατέρων του εἰς τὴν ὥραν καὶ συγκινητικὴν ἑορτὴν τῶν ἀποκαλυπτηρίων τοῦ ἀνδριάντος τοῦ Μεγάλου Εὐεργέτου τοῦ Μετσόβου Βαρώνου Μιχαὴλ Ἄν. Τσοῖτσα, στηθέντος εἰς ἓνα περίοπτον σημεῖον τοῦ μεταξὺ τοῦ Γηροκομείου Τσουμάγκα καὶ τῆς πλακοσκεπτοῦς κρήνης Κων(τίνου) Φουρνίγκα χώρου.

ΚΩΣΤΑ ΦΩΤΕΙΝΟΥ

ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΟΝ ΛΟΙΜΟ ΤΟΥ 1743 ΣΤΗ ΛΕΥΚΑΔΑ

Στα 1743 δλέθρια επιδημική νόσος εμφανίστηκε στη Λευκάδα (1). Από διάφορα νοταριακά και άλλα έγγραφα γινόμενα τότε στην Λευκάδα, διαπιστώνεται το μέγεθος και τα καταστρεπτικά αποτελέσματα της αρρώστειας.

Η πανούκλα πιάστηκε από τον πληθυσμό της νήσου τον Μάη του έτους τούτου και εκδηλώθηκε σαν θανατηφόρα σε μεγάλη έκταση τον Ιούνιο του ίδιου χρόνου. Από μικρό σημείωμα σε ληξιαρχικό βιβλίο της πολιτείας της Αγίας Μαύρας μαθαίνουμε πώς την νόσο την έφερε από την Μεσήνα ο Ζάχος Λογκόττης. Καταχωρούμε το σημείωμα έτούτο:

«1743 Ματου 27. Έπιάστη η λοιμική νόσος εις την Αγίαν Μαύραν, την όποιαν την έφερεν ο Ζάχος Λογκόττης από την Μεσήνα και έγνωρίστη τον Ιούνιον και έγινε πολυς θάνατος» (2).

Το γεγονός ότι η επιδημία «έγνωρίστη τον Ιούνιο» μάς οδηγεί σε συμπέρασμα, ότι πιθανό η αρρώστεια να μη έγινε γνωστή από τις πρώτες μέρες. Τέτοιου άλλωστε είδους νόσου, εμφανίστηκε και σε προηγούμενο καιρό, με άρκετά θύματα (3).

Για τον περιορισμό του λοιμού ο άνώτατος προνοητής Λευκάδος Ιωάννης—Αντώνιος Μόρο και κατόπι ο Λαυρεντιος Περούτα, έλαβαν δραστικά μέτρα, άνάλογα ίσως με την περίσταση.

Βέβαια ο λοιμός ήταν πολύ καταστρεπτικός, καθώς περιγράφει ο Ιταλός περιηγητής της εποχής (4), ο όποιος μάς δίνει και τα συμπτώματα της έπαρατης εκείνης αρρώστειας. Θύματα υπήρξαν, ο Ιωάννης—Αντώνιος Μόρο και όλη η οικογένειά του, καθώς και η γυναίκα του τακτικού προνοητή Λευκάδος Ιωάννου Τρέν (5).

Η νόσος συνδέθηκε τότε με πολλά θαύματα και οι Άγιοι της Αγίας Μαύρας, υπήρξαν σοβαρώτατο στήριγμα σε όλο το διάστημα που έδρασε καταστρεπτικά ο λοιμός. Γίνονται κατά την λαϊκή πίστη οι σωτήριες δυνάμεις που έπενεργούν άμεσώτατα για την διάσωση του μαστιζόμενου λαού. Έμπρακτη εκδήλωση της εύγνωμοσύνης των κατοίκων στους Άγίους αποτελεί και η καθιέρωση της περιφοράς της εικόνας της Αγίας Μαύρας. Η λιτανεία άρχισε, πριν να ανατέλλει ο ήλιος, από τον Μητροπολιτικό ναό. Κατά την περιφορά ψέλνονταν ειδικοί παρακλητικοί κανόνες, τον όποιο σύνθεσε ο άρχιεπίσκοπος της Λευκάδος Χρυσανθος Ψωμάς (6).

Με την αρρώστεια του 1743 σχετίζεται και η παράδοση για θαύμα του Αγίου Αθανασίου στην Κατούνα. Ο Άγιος δέν είναι άπλά η σωτήρια δύναμη, αλλά και καταστρέφουσα κάθε ανάπτυξη της ασθένειας. Ο Άγιος είναι κείνος που θα φυλακίσει την βδελυρή νόσο σε βαθουλωτό πινάκιο και θα την καρφώσει με το πηροῦνι. Η παράδοση διαμορφώνεται σχετικά και με τις φημολογίες για το θαύμα του Αη-Γιώργη, που σε περιπτώσεις έχθρικών επιδρομών γίνεται ο καρβαλάρης πρόμαχος. Σχετικό είναι και τούτο το σημείωμα:

«1784. Δεκεμβρίου πρώτη Κυριακή γις χωρίον Κατούνα πίστιν βεβαίαν και άσφαλή ποιούν οι κάτωθι βεβαιούμενοι όπου έστάθησαν έπίτροποι και λειτουργοί

τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, διὰ τὸ αὐτὸς ναὸς ἠκοδομήθη εἰς τοὺς 1743 διὰ κάποιαν ἐνέργειαν τάματος τοῦ χωρίου, διὰ τὸ μὴν σπερμέψη (7) εἰς τὸ χωρίο ἢ πανούκλα καὶ ὄσ (ν)γγος ὅπου εὐρίσκετο, ἤγουν τὸ περίγυρο τῆς ἐκκλησίας τὸν ἐξελόγγωσαν τὸ χωρίο καὶ τὸν ἄφησαν τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας, ὁμοῦ μὲ δύο κεντρομάδες καὶ ἀγριλίδες, ὅπου εὐρίσκονταν μέσα εἰς τὸ αὐτὸ χωράφι, αὐτὴ εἶναι ὀλίγη νιτράδα (8) τῆς ἐκκλησίας τὴν στερεώσουν τὴν αὐτὴν ἐκκλησίαν, ὅθεν γιὰ σὲ ὅ,τι χρειαστεῖ, ὡς βεβαιώνουν ὅσοι ξεύρουν γράμματα καὶ ἕτεροι διὰ τοὺς ἀνήξερους...».

(Ἀκολουθοῦνε ὑπογραφές) (9)

Τὰ ὅσα ἀναφέραμε γύρω ἀπὸ λιτανεῖες καὶ ναϊκὲς οἰκοδομὲς εἶναι ἐλαχιστότατα τεκμήρια τῆς εὐγνωμοσύνης τῶν κατοίκων τῆς Ἁγίας Μαύρας στοὺς Ἁγίους τοῦ τόπου, ἔξω ὅμως ἀπὸ κάθε ἐκδήλωση δὲν εἶναι παρὰ ἢ ὑποδήλωση τοῦ τρόμου ποὺ ἔσπειρε ὁ καταστρεπτικὸς λοιμὸς.

Ὁ φόβος καταδηλώνεται καὶ ἀπὸ διάφορα νοταριακὰ ἔγγραφα, τὰ ὁποῖα σύγχρονα μᾶς βεβαιώνουν καὶ γιὰ τὴν ἔκταση τῆς ἀρρώστειας. Ἄνθρωποι ποὺ καταλαμβάνονταν ἀπὸ μικρὴ ἀδιαθεσία, τὸ πῶς ἀπλὸ ποὺ εἶχαν τὸ κάνουν ἦταν τὸ καλέσουν τὸν νοτάριο γιὰ τὴν διαθήκη τους. Ἐπίσης πολλοὶ ὑπῆρξαν ἐκεῖνοι ποὺ ἀφιέρωσαν χτήμα ἢ ἄλλα κινητὰ καὶ ἀκίνητα σὲ ναοὺς ἢ ἀπὸ εὐγνωμοσύνη ἢ γιὰ παράκληση. Ναϊκὲς καὶ μοναστηριακὲς σχηματίστηκαν ὅπωςδήποτε τότε. Καταχωροῦμε μερικὰ νοταριακὰ ἔγγραφα.

I

« 1743 Δεκ. 12 στὸ παλαιό. Εἰς χωρίον Σύβρο, τὴν σήμερον εὐρισκόμενος ὁ Θεόδωρος Σολδατός, εἰς σὲ τόπον, λεγόμενον Ραχωνᾶ, μέσα σὲ μιὰ σπηλιά, ἀπὸ τὸ ρεβάρδο (10) τῆς πανούκλας ὅπου τὸν ἐβάλανε οἱ δεμπουτέδοι (11) (sic) σουτιδες (sic) (12), ὁ σινοῦρ Παναγιώτης Δευτεραῖος καὶ σινοῦρ Θεόδωρος Κακατζῆς, τοὺς ὁποίους ἐπαρακάλεσε διὰ τὸ δώσουν ἄδεια ἐμοῦ τοῦ γράψαντος τὸ πάγω τὸν κάμω διαθήκη, πηγαινόμενος τὸν ἤβρικα καθεζόμενον σῶον καὶ ὑγιῆ, ἔχοντας τὸν νοῦν καὶ τὴν λαλιὰν καθαρὰν. Τόνε ρώτησα τί μὲ θέλει καὶ μοῦ εἶπε πὼς θέλει τὸ ποιῆσαι διαθήκη τὴν διορθῆ (sic) φοβούμενος τὸν ἀπλὸν θάνατον μήπως καὶ ἔλθῃ αἰφνίδιος καὶ ἄρπασῃ τὴν ἁμαρτωλὴν τὴν ψυχὴν καὶ μένη ἀδιόρθωτος ἔτι λέγει πὼς ἀφήνει τὴν εὐχὴν του, ἀγάπη καὶ συγχώρεση ἀπὸ ὅλο τὸ γένος τῶν Χριστιανῶν, ὁμοίως ἀναζητᾷ οὗτος ἢ τις καλὸ τοῦ ἔκαμε ἢ τις κακό ἔτι λέει πὼς ἀφήνει εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Τριάδος κομμάτι ἀμπέλι ὅπου ἔχει τὸ σύνορό του χωρίον Ἀγγελίδος (13) εἰς τόπον λεγόμενον Καβαλάρη, ὅσο καὶ τὸ εἶναι διὰ τὸ τὸν δέσουν (sic) μέσα καὶ τὸ ἔχη τὸ μνημόσυνον, ἔτι λέγει...(παραλείπονται).

Γεώργιος Δελαπόρτας βεβαιώνω διὰ ὄνομα τοῦ Θανάση Προκόπη, ἑστῶντας καὶ δὲν ἠξέρει γράμματα, ἔτσι παρακαλεστός.

Νικολὸς Δινούρδος, παρακαλεστός ἀπὸ τὸν ἄνωθεν Θεόδωρο, ἔγραψα καὶ μαρτυρῶ.

Γεώργιος Δευτεραῖος, βεβαιώνω διὰ τὸν Γιώργη Βλυζανιώτη, ἔσοντας διατὶ δὲν ἠξέρει γράμματα...(14)».

II

« 1745 Σεπτεμβρίου 7 στὸ παλαιό, εἰς τὸ Κάστρο τῆς Ἁγίας Μαύρας, ἐνεφανίσθησαν εἰς τὸ καντζέλο (15) μοῦ νοταρίου ἢ σιόρα Ἐλοῦλα, χήρα τοῦ ποτὲ

Σιδρ Ἀντζελο Μπενβενούτη καὶ ὁ σιδρ Ἰωάννης Βαρούχας, ἀγιοτάντες τῶν κάπωνε (16), καὶ Τιμόθεος υἱὸς του, ὡς κληρονόμος τῆς ποτὲ σιόρα Μελτίλτας γυνὴ καὶ μητέρα τῶν ἄνωθεν Ἰωάννη καὶ Τιμόθεο, ἦταν θυγατέρα τῆς ποτὲ Μαρίας ἀδελφῆς τῆς ἄνωθεν Ἐλούλας, οἱ ὁποῖοι προσεδέροντας εἰς τὸ νησί τῆς Ζακύνθου ἓνα κομμάτι ἀμπέλι, ἦγον ἐκεῖνο ὅπου κρατεῖ εἰς ἀπίτο ὁ μισερ Κωνσταντῆς Στρούντζας, κάτοικος εἰς αὐτὸ νησί τῆς Ζακύνθου, ὡς ὑποστατικὸ ὅπου τὸ γνωρίζουν ἀπὸ τοὺς γονέους τους, τώρα δὲ μὲ ἰδιά τους βουλή καὶ γνώμη ἔτσι παρακινημένοι ἀπὸ τὴν εὐλάβειαν ὅπου ἔχουν εἰς τοὺς ἀγίους μεγαλομάρτυρες Τιμόθεο καὶ Μαύραν κείμενοι εἰς ἐτοῦτο τὸ κάστρο, ὅπου τοὺς ἐφύλαξεν ἀπὸ τὸ μεγάλο κακὸ τῆς πανούκλας ὅπου ἀπέρασε, ἀπὸ τὸ ὁποῖο καὶ ἀπέθανεν ὁ ἄνωθεν ὁ σιδρ Ἀντζελος, συμβίος τῆς ἄνωθεν Ἐλούλας καὶ ἡ ἄνωθεν σιγιόρα Μελτίλτα, συμβία καὶ μητέρα τῶν αὐτῶν Ἰωάννη καὶ Τιμόθεο, ἀφιερώνουν ἀπὸ τὴν σήμερον καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τὸ αὐτὸ ἀμπέλι, εἰς τὴν αὐτὴν ἐκκλησίαν τῶν αὐτῶν Ἀγίων νὰ τὸ κἀνῃ ὅ,τι ὦρα καὶ βούλονται, τόσον οἱ αὐτοὶ ὅσο καὶ οἱ γονεοὶ τους παντοινὰ τὸ μνημόσυνο καὶ θέλει βεβαιώσει ὁ σιδρ Γιάκομος Μπενβενούτης, υἱὸς τῆς ἄνωθεν Ἐλούλας διὰ ὄνομά της καὶ ὁ ἄνωθεν Ἰωάννης Βαρούχας διὰ λόγου του, καὶ διὰ ὄνομα τοῦ Τιμόθεο, υἱοῦ του καὶ εἰς μαρτυρίαν τῶν κάτωθεν.

(Ἀκολουθοῦνε ὑπογραφές) (18)

Μὲ τὰ ὅσα ἀναφέραμε, προσπαθήσαμε νὰ δώσουμε μιὰν εἰκόνα, ὄχι μονάχα τῆς ἔκτασης καὶ τῶν ἐπικίνδυνων ἐκβάσεων τοῦ λοιμοῦ, ὁ ὁποῖος παρὰ τὰ δραστήρια μέτρα τῶν ἀρχῶν, κατάστρεψε κυριολεκτικὰ τὸν λαό, ἀλλὰ καὶ νὰ παρουσιάσουμε τὴν κατάστασιν ποὺ δημιούργησε ἡ ἐπάρατη νόσος. Τὸ γεγονός ὅτι κατὰ φευγαν μέσα σὲ σπῆλαια οἱ ἄνθρωποι («μέσα σὲ μιὰ σπηλιά», ἔγ. I), μᾶς δίνει τὴν δυνατότητα νὰ ὀδηγηθοῦμε σὲ θλιβερὰ συμπεράσματα. Δυστυχῶς ὁ χρόνος ποὺ μᾶς χωρίζει ἀπὸ τὴν πανούκλα εἶναι μεγάλος καὶ ὁποιαδήποτε παράδοση, σχετιζόμενη μὲ τὰ θλιβερὰ της ἀποτελέσματα, ἔχει συγχισθεῖ μὲ γεγονότα νεώτερον κακῶν ἐποχῶν.

Δὲν εἶναι ἄτοπο, ν' ἀναφέρουμε ἔδῳ, πὼς ὁ μαρτυρικὸς λαὸς τῆς Λευκάδας, δὲν εἶχε μονάχα νὰ ἀντιμετωπίσει τὴν ξένη μισητὴ δεσποτεία, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀναλάβει ὁ ἴδιος ἀγῶνα κατὰ τῶν κακῶν τοῦ κόσμου ἐτοῦτου. Γιατὶ δυστυχῶς ἡ Γαληνοτάτη Πολιτεία δὲν ἐφρόντιζε γιὰ τὰ χωριὰ τῆς Λευκάδας καὶ ἡ ἀντιπροσωπεύουσα ἀρχὴ της, ἀποτραβηγμένη σὶδ κάστρο τῆς Ἁγίας Μαύρας, εἶχε νὰ κάμει μόνο μὲ τὴν Πολιτεία.

1. Δὲς καὶ Κ. Μαχαιρᾶ «Ἡ Λευκὰς ἐπὶ Ἐνετοκρατίας» σελ. 104 κ.έ., Ἀθήνα, 1951.
2. Ἀρχαιοφυλακεῖο Λευκάδος. Ληξιαρχικὸ βιβλίον βαπτίσεων, γάμων, θανάτων τῆς ἐκκλησίας τῆς πόλεως Ἁγίου Νικολάου. Βιβ. I. ἀπὸ 21 Ἰουλίου 1700 ἕως 25 Σεπτεμ. 1801. Σημειώσεις Θεοκλήτου Πατρικίου, Ἱερομον.
3. Ἐφημερίδα «Λευκὰς», 1 Μαΐου 1954.
4. Σπ. Βλαντῆς: «Ἡ Λευκὰς ὑπὸ τοὺς Φράγκους, τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Ἐνετοὺς (1204—1797) Λευκὰς 1902.
5. Κ. Μαχαιρᾶς «Ἡ Λευκὰς ἐπὶ Ἐνετοκρατίας» Ἀθήνα 1951, σελ. 110.
6. Ἐφημερίδα «Λευκὰς» 17 Μαΐου 1954.
7. (διὰ νὰ μὴν) στερεμένη—γιὰ νὰ μὴ κάνει καρπούς, γιὰ νὰ μὴ ἔχει ἀποτελέσματα. (σπερμένω=κάνω σπόρο).
8. νιτράδα (καὶ νιτράδα)=μικρὸ χτήμα, κομμάτι χωράφι.
9. Ἀρχαιοφυλακεῖο Λευκάδος. Ἀντίγραφο ἀπὸ τὸ βιβλίον 16, σελ. 39 συμβολαιογραφικῶν πράξεων. Συμβολαιογραφεῖο Λευκάδος Πολυχρόνη Καντζῆρη.
10. ρεβάρδο (καὶ ρ. ρεβαρδάρω=διατάζω—δὲν ἔχω θάρρος)=διαταγμός.
11. δεμπουτέδοι (λέξ. ἰταλική) deputato=πρέσβυς (ἀπεσταλμένος) πληρεξούσιος.
12. σουίτιδες καὶ σουδίτιδες (λέξ. ἰταλ.) suddito=ὑπήκοος—ὑποτεταγμένος καὶ φυσικὰ δεμπουτέδοι σουίτιδες=ὑπήκοοι πληρεξούσιοι.
13. Ἀγκλειὸς (χωριὸ Λευκάδος): Ἁγιὸς Ἡλίας.

ΤΑ ΓΙΑΝΝΙΝΑ ΚΑΙ Η ΕΥΡΟΙΑ

Ἡ πρώτη πληροφορία γιὰ εὐρὺ συνοικισμὸ στὴν περιοχὴ τῆς κοιλάδας τῶν σημερινῶν Γιαννίνων κοντινὸ μὲ τὴ Γιαννιώτικη λίμνη, — πού μόλις πολὺ ἀργότερα, (στὸ 120 μ. Χ. αἰῶνα), τὴ συναντοῦμε σὰν Πамβώτιδα—εἶναι τοῦ Προκόπιου. Στὸ σχετικὸ «περὶ κτισμάτων κτλ», ἔργο του, ὁμιλεῖ αὐτὸς γιὰ «μιὰ ἀχαία πόλη Εὐροία, πού ἦταν ἀνάμεσα σὲ πλησμονὴ ἀπὸ νερά, ἀπ' τὰ ὁποῖα—πολὺ προσαρμοσμένα—πῆρε καὶ τὸ ὄνομά της. Ὅχι πολὺ μακρὰ ἀπ' αὐτὴ τὴν Εὐροία, ἀπλώνεται, συνεχίζει ὁ Προκόπιος, μιὰ λίμνη· κατὰ τὸ μέσο τῆς λίμνης, ὑψώνεται ἓνα νησί, κι' ὀρθώνεται ἀπάνω στὰ νερά της ἓνας λόφος. Διακόπτονται δὲ αὐτά, μόνο σ' ἓνα σημεῖο αὐτοῦ τοῦ λόφου ἐκεῖ πού ὑπάρχει ἓνα στενὸ, ἀπὸ τὴ στεροῖα πρὸς αὐτὸν πέρασμα, χωρὶς τὸ ὁποῖο, κι' ὁ λόφος ἀκόμα θάταν νησί».

Καθὼς ξέρουμε ἀπὸ τὴν ἱστορία, ὁ Ἰουστινιανὸς, στὰ 527 μὲ 528 μ.Χ., ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐπιδρομὴ τοῦ Τοττίλα, καταπιέστηκε νὰ προασπίση, μόνιμα, ἀπὸ Βορρᾶ τὸ Βυζάντιο, καὶ τὸ ὀργάνωσε, ἀμυντικὰ κι' ἐπιθετικὰ, χτίζοντας, κατὰ μακρὺς παράλληλες γραμμὲς ὄχυρά, ἀπὸ τὸν Εὐξεινο, ἴσαμε τὸν Ἄδρια. Στὴν Ἠπειρο, ἀνάνευσε τότε τὴ Νικόπολη καὶ τὴ Φωτικὴ καὶ τὴ Φοινίκη. Τὶς δυὸ δὲ τελευταῖες, ἐπειδὴ ἐγειρόταν στὰ γθαμαλὰ τῶν περιοχῶν τους, καὶ περιτριγυριζόταν ἀπὸ νερά πού λίμναζαν γύρω τους, κατὰ συνέπεια, ἐπειδὴ δὲν

ἦταν δυνατὸ, στὰ ἐλογενοῦς ἐκεῖνα σύστασης ἐδάφη, νὰ θεμελιωθοῦν καὶ ν' ἀνεγειροῦν τριγύρω τους τείχη, τὶς ἴδιες μὲν, τὶς ἄφησε ὅπως ἦταν ἐγγύτατα δὲ πρὸς αὐτές, καὶ σὲ τοποθεσίες ἀπόκρημνες κι' ἀνηφορικές, ἔχτισε ὄχυρά φρούρια, δπου θὰ κατέφευγαν οἱ κάτοικοί τους, σὲ περιόδους πόλεμων καὶ ἐπιδρομῶν.

Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο, ἀχρηστεύοντας στρατηγικὰ, τὴ μέχρι τότε στὸ Γιαννιώτικο λεκανοπέδιο ἀνοχύρωτη κι' εὐπρόσβλητη ἀρχαία Εὐροία, πού ἐγειρόταν κι' αὐτὴ ἀνάμεσα σὲ πλησμονὴ ἀπὸ νερά, ἀπάνου στὸ χερσονεῖον ἐκεῖνο λόφο τῆς λίμνης, ἔτσι κοντινὸς καθὼς ἦταν κι' αὐτὸς, καὶ καθὼς ἔστεκε στέρεος στὸ κέντρο τῆς τόσο στρατηγικῆς σημασίας αὐτῆς περιοχῆς, οἰκοδόμησε ὁ Ἰουστινιανὸς μιὰ καινούργια ὄχυρότατη πόλη πού σ' αὐτὴ μετεβίβασε κόλας τοὺς κάτοικους τῆς ἀρχαίας καὶ ἀνεκαθεν γνωστῆς Εὐροίας, πού ἀπὸ τότε ἔπαυσε πιά νὰ ὑπάρχη σὰν πόλη.

Ποῦ ἀκριβῶς ἐγειρόταν, κι' ἀπὸ πόσες πόλιν ἑκατονταετηρίδες ἢ ἀρχαία αὐτὴ Εὐροία, μᾶς εἶναι ἐπίσης ἄγνωστο. Πάντως, στὰ 527—528 μ.Χ., στὸ λεκανοπέδιο τῶν Γιαννίνων, τὸ καὶ τώρα πολὺνδρο καὶ μὲ ἐλογενη σύσταση στὶς περιοχὲς τάχα Ἀρδομίστας—Μπαρκαδιοῦ; ἢ Κουτσελιοῦ—Καταικᾶς; ἢ μήπως Μπιζντουνοῦ—Περάματος; σὲ ἄλλο ἴσως σημεῖο τοῦ Γιαννιώτικου κάμπου (π. γ. Ραψίστα—Τζέλοβα), ἢ στὶς περιοχὲς Λειβειώτης—Σιαράβας;

14. Ἀρχαιοφυλαγεῖο Λευκάδος, ἀντίγραφο ἀπ' τὴν δεσμίδα διαφόρων τοῦ συμβολιογράφου Λευκάδος Ἰωάν. Ἰερφῶς Χρυσοβιτισάνου, ὄρ. ἔργο. 12.

15. Καντζέλο=συμβολαιογραφεῖο (λέξ. ἰταλ.) cancello).

16. ἀγιοτάντες (λέξ. ἰταλ.) aiutante ὄρ = Βοηθός, ὄρωγός (di campo=ὕπασπιστής—ἀνθυπασπιστής. Ἀλλὰ καὶ carrone=καρόνι, κάπων, καὶ φυσικά, ἄρρωγός, βοηθός κα. ποινῶν. Προτιμότερη ἢ πρώτη ἐξήγηση.

18. Chiesa Santi marturi Timotheo e Maurae, San Salvatore intortezza di Santa Maura.

ποιός να ξέρη;) υπήρχε μιὰ ἀρχαία πόλη, κι' ἦταν κιόλας σχηματισμένη, ὄχι πολὺ μακριὰ της, ἡ λίμνη μὲ τὸ νησάκι της.

Στις περιοχὲς τοῦ Κοτσελιοῦ καὶ τῆς Γαστριτσας, μόνο καὶ μόνο γιὰτι ἔτυχε νὰ γίνουν κάποιες ἐσκαφές, ἡ ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη ἀποκάλυψε ὅτι εἶχαν ἐκεῖ, κι' ἀπὸ προϊστορικὰ ἀκόμα χρόνια ἀναπτυχθῆ, μικροὶ ἢ μεγάλοι συνοικισμοί. Νεώτερες λοιπόν, σὲ ἄλλες περιοχὲς τοῦ Γιαννιώτικου λεκανοπέδιου ἀνασκαφές, δὲν εἶναι ἀπίθανο νὰ μᾶς ἀποκαλύψουν κι' ἄλλους ἀκόμα συνοικισμούς, ἴσως καὶ τὴν ἀρχαία ἐκεῖνη Εὔροια.

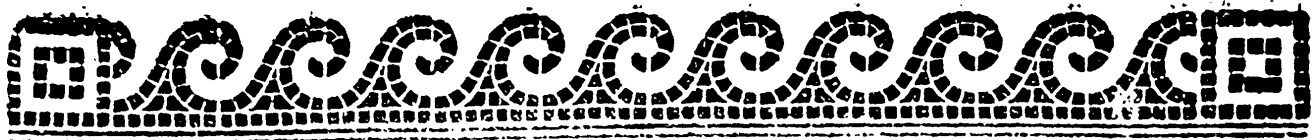
Ἡ ἄποψη κατὰ τὴν ὁποία ἡ Εὔροια γιὰ τὴν ὁποία γίνεται λόγος στὸν Προκόπιο, δὲν ἐγειρόταν στὸ Γιαννιώτικο λεκανοπέδιο, ἀλλὰ στὴ Θεσπρωτία, εἶναι, νομίζουμε, ἀπορριπτέα, ἀπ' αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ ἐδάφιο τῆς «Περὶ κτισμάτων» ἐργασίας του, στὸ ὁποῖο ἡ Εὔροια τοποθετεῖται, ὄχι μακριὰ ἀπὸ λίμνη, ποὺ στὸ μέρος της εἶναι νησί, καὶ στὰ νερά της ὀρθώνεται λόφος, ποὺ παρὰ λίγο νὰ εἶναι κι' αὐτὸς νησί, ἂν δὲν τὸν ἔνωνε μὲ τὴν ξηρὰ στενὴ λωρίδα γῆς, ποὺ τὸν μεταβάλλει σὲ χερσόνησο. Ὁ-

πως δηλ. ἀκριβῶς εἶναι ὁ βράχος καὶ τὸ Κάστρο τῶν Γιαννίνων μὲ τὴ λίμνη καὶ τὸ Νησί.

Ἡ περιοχὴ ἄλλωστε τῆς Εὔροιας τοῦ Καναλακίου, ἦταν, ἀναφέρεται, ἀνυδρῆ, καὶ μόνον ἀπὸ θαῦμα τοῦ Ἁγ. Δονάτου ἀνέβλυσε ἐκεῖ νερὸ καὶ δὲ φαίνεται πιθανό, ἢ ἀπὸ τὴ φύσης της αὐτὴ ἀνυδρῆ περιοχὴ, ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ 4ου αἰῶνα, κατὰ τὰ ὁποῖα ἀνέβλυσε τὸ νερὸ, ἴσαμε τὰ κτίσματα τοῦ Ἰουστινιανοῦ, στις ἀρχές τοῦ 6ου, νὰ μεταβλήθῃκε σὲ τόπον πολύυδρο, καὶ σὲ τέτοιο μάλιστα βαθμὸ, ποὺ νὰ ὀνομαστῇ Εὔροια. Ἐνῶ—ἀντίθετα—εἶναι διαπιστωμένο, ὅτι πολύυδρῆ καὶ ἐλογενής, ἦταν κι' εἶναι ἀκόμα ἡ περιοχὴ τοῦ Γιαννιώτικου λεκανοπέδιου.

Κανένας ἄλλως τε μέχρι σήμερα δὲν ἰσχυρίζεται, ὅτι ἡ περιγραφὴ τοῦ Προκόπιου δὲν ἀνταποκρίνεται, καὶ κατὰ τρόπο μάλιστα πολὺ ἐκδηλο, μὲ τὸ χῶρο ἀπάνω στὸν ὁποῖο ἔχτισε ὁ Ἰουστινιανὸς τὴν καινούργια ὄχυρὴ πόλη κοντὰ στὴν παλιὰ, ὅπως ἀκριβῶς ἔκανε καὶ γιὰ τὴ Φωικὴ καὶ τὴ Φοινίκη.

ΗΛΙΑ ΒΑΣΙΛΑ

Η ΕΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΕΠΤΑΝΗΣΙΑΚΗΣ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ ΜΕ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΑ ΕΞΑΡΤΗΜΑΤΑ ΑΥΤΗΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

Στὸ φύλλο τῶν Λευκαδίτικων ἀριθ. 47 τοῦ Μαΐου 1962 δημοσιεύεται σὲ φωτοτυπία τὸ ψήφισμα τῆς Βουλῆς τῆς Ἑπτανήσου 23/9/1863 τὸ σχετικὸ μὲ τὴν ἔνωση τῶν νήσων τοῦ Ἰονίου μὲ τὸ Βασίλειον τῆς Ἑλλάδος. Ἐπὶ λέξει διαλαμβάνει τὰ ἑξῆς: «Αἱ νῆσοι Κέρκυρα, Κεφαλληνία, Ζάκυνθος, Λευκὰς, Ἰθάκη, Κίθηρα, Παξοὶ καὶ τὰ ἑξαρτήματα αὐτῶν ἐνοῦνται μετὰ τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος κλπ.». Δὲν ξέρω ἂν τὸ πρόσεξαν καὶ πόσο τὸ σημεῖο τοῦτο τοῦ κειμένου δηλ. τὴν λέξιν ἑξαρτήματα, ἢ ὅποια ἀναγράφεται μὲ ἀραιὰ γράμματα, οἱ συγγραφεῖς τῆς διπλωματικῆς πολιτικῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος τοῦ 19ου αἰῶνα. Δὲν νομίζω ὅτι οἱ συντάκτες τοῦ κειμένου τοῦ ψηφίσματος τυχαῖα καὶ χωρὶς σκοπὸ ἔκαμαν αὐτό. Δὲν ἤθελαν μὲ τὴν λέξιν ἑξαρτήματα νὰ δηλώσουν τὰ πολλὰ νησάκια ποὺ περιβάλλουν κάθε μιὰ τὰς ἑπτὰ μεγάλας νήσους. Κάτι ἄλλο σημαντικώτερο καὶ οὐσιαστικώτερο ἤθελαν νὰ ὑποδηλώσουν μὲ τὴν λέξιν ἑξαρτήματα, μολονότι δὲν ἀναφέρει τὸ κείμενο ποὺ βρίσκονται αὐτὰ ἂν δηλ. πρόκειται γιὰ νησάκια τοῦ Ἰονίου πελάγους ἢ γιὰ τὴν ἀπέναντι τῆς Κερκύρας καὶ Λευκάδος Ἡπειρωτικὴ ἀκτὴ καὶ ἔδαφος.

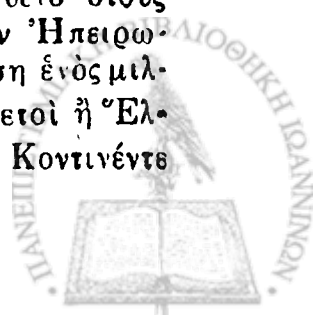
Γιατί, ὅπως νομίζω θ' ἀπρδείξω ἐν συνεχείᾳ, πρόκειται γιὰ τὴν δευτέρην αὐτῆς περίπτωσι, ἢ ὅποια ἔχει μεγίστη σημασίαν καὶ σήμερον ἀκόμη γιὰ τὸ ἐθνικὸ ζήτημα τῆς Βορείου Ἡπείρου.

Ἄς ἐξιστορήσουμε τὸ ζήτημα, σύντομα, πῶς ἔχει.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι μὲ τὴν συνθήκην τοῦ Πασάροβιτς (Ποζάρεβατς) τῆς 27—7—1718, ποὺ ἔκλεισε τὸν Ἑνετοτουρκικὸν πόλεμον τοῦ 1714—1718, τὰ Ἑπτάνησα μαζὶ μὲ μιὰ λωρίδα ἐδάφους ἐπὶ τῆς Ἡπει-

ρωτικῆς ἀκτῆς τοῦ Ἰονίου Πελάγους, ποὺ περιελάμβανε τὰς πόλεις Βουθρωτό, Σαγιαδά, Ἡγουμενίτσα, Πάργα, Προβεζα καὶ Βόνιτσα παρεχωρήθησαν εἰς τὴν Βενετικὴν Πολιτείαν. Ἀνώτερος Βενετὸς Διοικητὴς ἔχων τὴν ἔδραν του εἰς τὴν Κέρκυρα, ὀνομαζόμενος Γενικὸς κατὰ θάλασσαν Προβλεπτής (General Proveditore da mar) ἐκβερνοῦσε τὰ Νησιά καὶ τὰ ἑξαρτήματα αὐτῶν ἐπὶ τῆς Ἡπειρωτικῆς ἀκτῆς, τὸ Continente, ὅπως τὸν ὠνόμαζαν εἰς Βενετοὶ ἢ ex Veneto.

Στὴν Κέρκυραν σώζεται τὸ Διοικητήριο καὶ τὰ πέτρινα ὑποστηρίγματα τῶν μπαλκονίων, ποὺ εἰκονίζουσι μερικὰ πρόσωπα τῶν Προνοητῶν τούτων. Δυστυχῶς τὸ οἶκημα κατεστράφη μὲ τοὺς βομβαρδισμοὺς τῶν Γερμανῶν τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1943. Λοιπὸν ἡ πολιτικὴ ὑπαρξις καὶ αὐτονομία τῆς Ἑπτανήσου ἀπὸ τὴν συνθήκην αὐτὴν τοῦ 1718 πρέπει νὰ χρονολογῆται καὶ ἀπὸ τότε ἢ λωρίδα τοῦ Ἡπειρωτικοῦ ἐδάφους πλάτους 5 μιλίων, ἀκολουθεῖ νομικῶς καὶ πολιτικῶς τὴν τύχην τῆς Ἑπτανήσου. Μὲ τὴν συνθήκην αὐτὴν ἀπηγορεύετο τοῖς Τούρκοις νὰ διατηροῦν στόλον εἰς τὸν Ἀμβρακικὸν καὶ νὰ πλέουσι τὴν Ἡπειρωτικὴν ἀκτὴν τοῦ Ἰονίου καὶ νὰ περνοῦν ἀνάμεσα ἀπὸ τὸ στενὸν Κερκύρας—Ἡπείρου, παρὰ κατόπιν ἀδείας τοῦ Βενετοῦ Προβλεπτοῦ Κερκύρας, ἢ ὅποια σπανίως ἐδίδοτο. Στὰ 1788, εἰς παραμονὴς τῆς ὀλοκληρωτικῆς καταρρέσεως τῆς Βενετικῆς Δυνάμεως εἰς τὸ Ἰόνιο, ἡ Βενετία ἀλέσπασε φερμάνι τῆς Ὑψηλῆς Πύλης μὲ τὸ ὅποιο ἀπηγορεύετο τοῖς Τούρκοις νὰ οἰκοδομήσουν εἰς τὴν Ἡπειρωτικὴν ἀκτὴ φρούρια σὲ ἀπόστασιν ἐνὸς μιλίου, δηλ. βολῆς τηλεβόλου. Βενετοὶ ἢ Ἑλληγες διοικηταὶ εἰς πόλεις τοῦ Κοντινέντε

ἀσχοῦσαν τὴν κυριαρχίαν τῆς Βενετικῆς πολιτείας ὑποκείμενοι στὸν Προβλεπτὴ Λευκάδος ἢ Κερκύρας.

Ἐρχόμεστε τώρα στὰ χρόνια τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, τότε ποὺ οἱ Ἕλληνες ὑπόδουλοι περίμεναν τὸν Ναπολέοντα σὰν Μεσοίαν καὶ Λυτρωτὴ. Ὁ Βοναπάρτης καταλαβὼν τὰ Ἐπτάνησα τὸν Ἰούνιο τοῦ 1797, κατήργησε τελείως τὴν Βενετικὴν ἔξουσίαν, καὶ ἐκδώσας ἀπὸ τὸ Γενικὸν Στρατηγεῖο του εἰς Μιλᾶνο στὶς 7 Νοεμβρίου 1797, διάταγμα, τὸ ἔστειλε στὸν στρατηγὸ τοῦ Ζενίλι εἰς Κέρκυραν, μὲ τὸ ὁποῖον λεπτομερῶς προέβλεπε τὴν ἐκ νέου πολιτικὴν ὀργάνωσιν τῆς Ἐπτανήσου καὶ τοῦ Κοντινέντε, ποὺ ἦσαν ὡς τότε κτήσεις τῆς Βενετίας.

Τὸ διάταγμα τοῦτο δημοσιεύεται Γαλλιστὶ στὸν τόμο Πάργα τοῦ Ἀρχιδουκὸς Σαλβατὼρ τῆς Αἰστρίας, στὴν σελ. 70 Ἡ Γαλλικὴ κατοχὴ τῆς Ἐπτανήσου ἐκράτησε ὡς γνωστὸν 12 ἕως 15 μῆνες 1798—1799.

Ὁ Ρωσοτουρκικὸς στόλος μὲ τοὺς ναυάρχους Οὐσανῶφ καὶ Κιντιρ—Βέη ἐκδιώκει τοὺς Γάλλους δημοκρατικοὺς ἀπὸ τὴν Ἐπτάνησο καὶ τὸ Κοντινέντε καὶ ἀναγκάζει τὸν Ἀλῆ πασᾶ νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Πρέβεζαν ὅπου στὶς 12—10—1798 ἐπιτεθεὶς κατέσφαξε τὴν Γαλλικὴν φρουρὰν καὶ τοὺς Πρεβεζάνους Ἐθνοφύλακας πυρπολῆσας τὴν πόλιν. Ἐκτενῆ μελέτην μου ἄ; ἰδῆ ὁποῖος νοιάζεται, στὴν «Ἡπειρωτικὴν Ἐστίαν» Ἰωαννίνων 1954--55.

Καὶ τώρα τὰ Ἐπτάνησα καὶ τὸ Κοντινέντε ἀλλάζουν κυρίαρχον, συγκροτοῦνται σὲ αὐτόνομη πολιτεία ὑπὸ τὴν ὑψηλὴν ἐπικυριαρχίαν Ρώσων καὶ Τούρκων κατ' ὅπιν κοινῆς ἀποφάσεως τοῦ Τσάρου καὶ τοῦ Σουλτάνου. Πρόκριτοι ἀπὸ τὰ Ἐπτάνησα καὶ τὸ Κοντινέντε ἔρχονται στὴν Κωνσταντινούπολιν ὅπου συνάσσουν καὶ ὑπογράφουν μὲ τοὺς Τούρκους τὴν συνθήκην τῆς 21—3—1800. Στὴν συνθήκην τούτην (Βυζαντινὸν Σύνταγμα τὸ λέγουν οἱ συγγραφεῖς) συνεργασθῆσαν ἀποσταλμένοι ἀπὸ τὴν Πρέβεζαν οἱ Πρεβεζᾶνοι Ἰωάννης Κεχρᾶς, Μόσχος, Κάφφιρης, Ἀλέξανδρος Βαλεντίνη, Ἰω. Γκενεβέλης καὶ Μαυρομάτης καὶ Νικόλαος Ρένιζος.

Ἀπὸ τὴν Πάργαν ἀπεστάλησαν οἱ

πρόκριτοι Γεώργιος Βασιλάς, Πάν. Ζούλας, Ἰωάννης Δεσύλλας. Τὰ ἄρθρα 8, 9, 10 τῆς ὡς ἄνω συνθήκης ἀφεώρων εἰς τὴν Διοίκησιν τῶν τόπων Πρέβεζας, Πάργας, Βόνιτσας Βουθρωτοῦ. Ἡ συνθήκη ἐτροποποιήθηκε ἐπωφελέστερον τὸ 1803 ἀφοῦ ἐστάλησαν ἐκ νέου ἀντιπρόσωποι τῶν Νήσων καὶ τοῦ Κοντινέντε στὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν Πετρούπολιν. Λεπτομερῶς ἀναφέρονται τὰ παραπάνω εἰς τὴν Ἱστορίαν τῶν Ἰονίων νήσων (1797—1815) Ἀθῆναι 1889 τοῦ Γερ. Μαυρογιάννη. Ἡ διοίκησις τῆς Ἐπτανήτου εἶχε κάποιον περιορισμένον κοινοβουλευτικὸν χαρακτήρα διότι τὰ μέλη τοῦ ἐκλογικοῦ σώματος ἐλήφθησαν ἀπὸ τοὺς εὐγενεῖς καὶ τοὺς ἀστούς. Οἱ ἀπολυταρχικοὶ ἡγεμόνες Τσάρος καὶ Σουλτάνος ἀναγκάσθησαν νὰ εὐρύνουν τὸ Μέγα ἢ Γενικὸν Συμβούλιον πρὸς τὴν τάξιν τῶν ἀστῶν θέλοντες ἔτσι νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ὑποστήριξιν τῆς ἀστικῆς τάξεως καὶ τῶν ἀδιαλλάκτων ποπολάρων, οἱ ὁποῖοι εἶχαν μολιασθῆ μὲ τὰς ἰδέας καὶ τὰ δικαιώματα τοῦ πολίτου καὶ τοῦ ἀνθρώπου ποὺ ἐπροπαγάνδιζε ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις.

Κατὰ παρόμοιον τρόπον πρὸς τὰς Νήσους ἐφαρμόσθηκε ἡ Συνθήκη τοῦ 1800 καὶ 1803 εἰς τὴν Πρέβεζαν, Βόνιτσαν καὶ Πάργαν. Στὶς συνθήκας αὐτὲς πρέπει νὰ διαβλέψουμε τὴν σφραγίδα τῆς διπλωματικῆς εὐφυΐας τοῦ Ἰωάννου Καποδίστρια, ποὺ ἀμέσως μετὰ τὴν ἐκδιώξιν τῶν Γάλλων Δημοκρατικῶν ἀπὸ τὴν Ἐπτάνησο καὶ τὸ Κοντινέντε συνεργάζεται μὲ τοὺς Ρώσους καὶ διορίζεται τὸ 1803 καὶ γραμματεὺς τῆς Ἐπτανησιακῆς Γερουσίας. Ἡ Πρέβεζα γίνεται πρωτεύουσα τῆς Πολιτείας τοῦ Ἀκρωτηρίου δηλ. ἐπὶ τῆς Ἡπείρου πρώην Ἐνετικῶν κτήσεων, (Κοντινέντε), καθίσταται προνομιοῦχος κτήσις, κυβερνωμένη ἀπ' εὐθείας ἀπὸ ἀντιπρόσωπον τοῦ Σουλτάνου, οἱ Ἀρβανῖτες τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ ἀναγκάσθησαν νὰ ἐκκενώσουν τὴν καταστραμμένην καὶ πυρπολημένην μετὰ τὴν μάχην τῆς Νικοπόλεως (24—10—1793) ἐναντίον τῶν Γάλλων πόλιν καὶ τὴν σφαγὴν τῶν Γάλλων στρατιωτῶν καὶ τῶν ἐθνοφυλάκων (ἰδὲ Ἡ Μάχη τῆς Νικοπόλεως καὶ ὁ χαλασμός τῆς Πρέβεζας Ἡλ. Βασιλά). Τὸ σουλτανικόν

φιρμάνι για την διοίκηση της Προβλίας δημοσιεύεται στο Δοκίμιον περί "Αρτης και Προβλίας του Σεραφείμ Βυζαντιού σελ. 385-386. Πρώτος διοικητής στην Προβλίας των προνομιούχων κτήσεων, δηλ. της Πολιτείας του "Ακρωτηρίου διορίζεται ο αγαθός "Αμπτουλάχ—Βέης, τὸν ὁποῖον ὁ "Αλή Πασᾶς κατηγορήσας στην Κωνσταντινούπολιν διὰ ὑπέθαλπε τοὺς ὀλιγαρχοὺς της "Ακαρνανίας ἐργαζομένους νὰ καταργήσουν τελείως τὴν Τουρκικὴν ἐξουσίαν καὶ ὑταγάγουν τὴν Προβλίας καὶ Βόνιτσαν εἰς τὴν ρωσσοκρατομένην Λευκάδα, ἐπέτυχεν νὰ ἀνακληθῆ καὶ καθ' ὁδὸν ἐπιστρέφοντα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸν ἐδηλητηρίασεν. Δὲν εἶχε καὶ πολὺ ἄδικον ὁ Σατοράπης της "Ηπείρου στὸ σημεῖον τοῦτο. Ἡ λυκοσυμμαχία Ρώσων καὶ Τούρκων κάθε μέρος στην Λευκάδα καὶ Κέρκυρα, ὅταν τὴν κατέλαβον καὶ αὐτὴν οἱ περίεργοι οὗτοι σύμμαχοι, παρουσίαζε ρήγματα καὶ ἐπεισόδια τὰ ὁποῖα οἱ Ρῶσοι τὰ ἔριχναν στοὺς Τούρκους. Λεπτομερῆ περιγραφή καὶ ἀνάλυσι της συνθήκης τῶν ἐτῶν 1800 καὶ 1803 κάμνει στὸν Γ' τόμον τῶν "Ηπειρωτικῶν Χρονικῶν τοῦ 1928 ὁ Α. Βρέκοσις.

"Αλλ' ὡς ἐπανέλθουμε στὸ ψήφισμα της Βουλῆς της Ἑπτανήσου της 23-9-1863. Οἱ πληρεξούσιοι της Βουλῆς της Ἑπτανήσου δὲν ξεχνοῦν στὸ ψήφισμά των τὰ ἔξαρχήματα της πρώην Ἑπτανησιακῆς Πολιτείας, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἀπέναντι "Ηπειρωτικῆ ἀκτῆ. Οἱ πρόκριτοι της Προβλίας, "Αθανασιάδης, Γεωργιάννης καὶ ἄλλοι μὲ ὑπομνήματά των εἰς τὴν Κέρκυραν ὑπενθυμίζουσιν τὴν παλαιὰν πολιτικὴν ἐξάρτησιν τοῦ Κοντινέντε ἀπὸ τὴν Ἰόνιον Πολιτείαν.

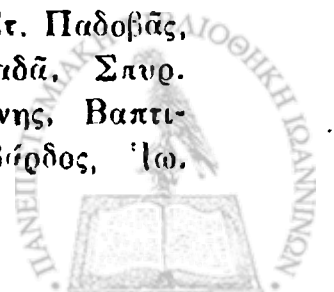
Ὁ λόγιος καὶ γλωσσολόγος Νικολ. Κονεμένος ἀναφέρει τὴν ἐξῆς περίεργη πληροφορίαν εἰς τὴν περίφημη Διαθήκη του (σελ. 30—31) τὴν ὁποῖαν, ὅσο ξεύρω κανεὶς ἐκ τῶν ἱστορικῶν της Ἑνώσεως δὲν γράφει. Ὁ ἄλλος πολιτικὸς Γλάδσιον περιηγούμενος τὰ Ἑπτάνησα τὸ 1858 μὲ ἐντολὴν της Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως, διὰ νὰ σχηματίσῃ ἀσφαλῆ γνώμην περὶ τῶν φρονημάτων τῶν Ἑπτανησίων, ἦλθε σὲ ἐπαφὴ μὲ γνωστοὺς καὶ ὀνομαστοὺς πολιτικοὺς τῶν νη-

σιῶν εἰς τοὺς ὁποῖους ἔθριψε τὴν ἰδέαν νὰ ζητήσουν καὶ ἐπιδιώξουν τὴν ἴδρυσιν Ἀυτονόμου Κράτους ἀποτεθέσθαι ἀπὸ τὴν Ἑπτάνησον, "Ηπειρο καὶ Ἀλβανία, ὑπὸ τὴν ἀγγλικὴν ἐπιτροπὴν φυσικά, πρὸς παρεμπόδισιν τῆς Αὐστριακῆς πρὸς τὸ Ἰόνιον ἐξαπλώσεως καὶ ἀναχαιτήσεως της ρωσικῆς πρὸς τὰ Βαλκάνια καθόδου.

Σημ. I. Τὸ κείμενον τοῦ Ν. Κονεμένου (1832—1907) ἔχει ἐπὶ λέξει ὡς ἐξῆς: (Λίγχι θὰ τὸ γνωρίζουν, εἶναι ὁμως βέβαιον καὶ εἶναι γνωστὸ ἀπὸ αὐθεντικὴ πηγὴ, ὅπως ὅταν εἶχε ἔρθει ὁ Γλάδσιον τὰ 1858 καὶ εἶχε προτείνει ταῖς μεταρρυθμίσεις, εἶχε μιλήσει ἰδιαιτέρως καὶ γιὰ τὸ σχέδιον της ἑνώσεως της "Ηπείρου μὲ τὴν Ἑπτάνησον, καὶ τοῦ σχηματισμοῦ μιᾶς ἡγεμονείας μὲ πρωτεύουσα τοὺς Κορφοὺς, ὁποῦ γεωγραφικῶς εἶναι ἐξαρτήματα της "Ηπείρου καθὼς καὶ οἱ Παξοί.

"Αν εἶχαν γένει δεχταῖς ἡ μεταρρυθμίσεις ἀπὸ τοὺς τρανοὺς καὶ ἱστορικοὺς πατριώταις ἐκείνης της ἐποχῆς (καθὼς ἔπρεπε, ὅχι μόνον γιὰ τὸ συμφέρον ὑλικὸ καὶ ἠθικὸ τῶν Ἰονικῶν νησιῶν, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὸ συμφέρον ὅλου τοῦ Ἑλληνισμοῦ), καὶ ἤθελε πραγματοποιηθῆ ἀργότερα ἐκεῖνο τὸ σχέδιον (πρᾶγμα ἀναμφίβολον, ἐπειδὴ τὸ ἤθελε ὁ Γλάδσιον καὶ ἐπειδὴ εἶχαν παρουσιαστῆ περιστασιαί καὶ εὐκαιρίαι μέσα σὲ αὐτὸ διάστημα), τότε μόνον θὰ ἐμποροῦσε νὰ ἦναι χρειαζόμενον καὶ θὰ ἐμποροῦσε νὰ λειτουργῆ καθὼς πρέπει ἓνα θέατρο μέγαλον σὰν τοῦτο τοῦ κ. Θεοτόκη, ἐπειδὴ τότε ἦτον ἐπόμενο νὰ μαζωχθῆ ἑδῶ πολλὴ Ἀρβανιτιὰ ποὺ θὰ ἐδιατηροῦσε... σελ. 30,31 της Διαθήκης ἔτους 1901 ἐν Κερκύρα. Τυπογραφεῖον Ἑμῆς.

Τὸ θέατρο δὲ τὸ ὁποῖον κάνει λόγο ὁ Κονεμένος εἶναι τὸ ὠραῖον καλλιμάρμαρον κτήριο ποὺ ἔκτισε ὁ τότε Δήμαρχος Κερκυραίων Γ. Θεοτόκης μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1890—1900, πρὶν γίνεαι κατόπιν Πρωθυπουργὸς της Ἑλλάδος, κατασραφέν τὸ 1943. Οἱ τρανοὶ καὶ ἱστορικοὶ πατριῶταις της Ἑπτανήσου στὰ 1858 ἦσαν οἱ Στ. Παδοβιάς, Δημ. Μηλιαρέσης, Γερ. Λιβαδά, Σπυρ. Βούλγαρης, Ἀντώνιος Βουρώνης, Βαπτιστῆς Ἀννινος, Κωνστ. Λαμβάρδος, Ἰω.

Μαρίνος, Μάρκος Καλκάνης, Ἄριστ. Βαλαωρίτης καὶ ἄλλοι.

Ὁ Γλάδστον περιηγήθη τὴν Κέρκυραν τὴν 12—11—1858 κατ' ἐντολὴν τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως διὰ τὴν σχηματίσθαι ἀσφαλῆ γνώμην περὶ τῶν φρονημάτων τῶν Ἰονίων. Τότε εἰσηγήθη εἰς τοὺς πολιτικούς τῆς Ἑπτανήσου τὸ ὡς ἄνω σχέδιον ποῦ ἀναφέρει ὁ Κονεμένος, ὁ ὁποῖος ὡς πρόξενος τῆς Τουρκίας εἰς τὴν Κέρκυραν καὶ Πάτρας τότε κατέχει ἀσφαλῆ γνώσιν τοῦ πράγματος.

Αὐτὰ γινόντουσαν μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου (1854—57) τότε ποῦ οἱ Ἕλληες ἐξέφρασαν σφοδρὰν ἀγανάκτησιν κατὰ τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας, ποῦ ὡς σύμμαχοι συνεπολέμησαν μετὰ τοὺς ἐχθρούς μας τοὺς Τούρκους κατὰ τῆς ὁμόδοξης Χριστιανικῆς Ρωσσίας. Οἱ ἀδιάλλακτοι ἐνωτικοὶ πατριῶται τῆς Ἑπτανήσου δὲν ἠμποροῦσαν, φυσικά, νὰ διακρίνουν τὰ μελλοντικά τεράστια ἐθνικά ὄφελῃ ἀπὸ τὴν ἰδέαν καὶ προσφορὰν τοῦ Γλάδστον. Καὶ ἡ προσφορὰ ἀπερρίφθη. Γνωρίζουμε ἀπὸ παρόμοια παραδείγματα τῆς ἱστορίας ποῖα θὰ ἦτο ἡ κατάληξις τοῦ Κράτους τούτου, ἂν ἰδρύνετο. Μὲ τὸν καιρὸ καὶ σὲ μιὰ κατάλληλη πολιτικὴ περίστασι θὰ ἐπήρχετο ἡ ἔνωσις μετὰ τὸ πλησιέστερον καὶ ὁμορον γειτονικὸν κράτος, ὅπου φυλετικῶς ἀνήκει, δηλ. μετὰ τὴν Ἑλλάδα. Τὴν ἴδια ἐποχὴ Ἀλβανοὶ μπέηδες καὶ φύλαρχοι εἶχαν ζητήσει μετὰ ὑπόμνημά τους στὰς Ἀθήνας τὴν ἔνωσιν τῆς χώρας τῶν μετὰ τὴν Ἑλλάδα. Ποῖα θὰ ἦτο ἡ ἔκτασις τῆς ἡγεμονίας αὐτῆς εἶναι τολμηρὸν νὰ τὸ φαντασθοῦμε. Τὰ ἐξωτερήματα τῆς μέχρι τοῦ 1815 Ἑπτανησιακῆς Πολιτείας ἐπὶ τῆς Ἡπείρου ἀπερροφήθησαν χωρὶς καμμιὰ συνθήκη, ἀπὸ τὴν Τουρκίαν, γιατί ἡ Ἀγγλία, ὅπως ξέρουμε, ἀπὸ τὸ 1817—1827 ἀκολουθῶντας φιλότουρκη πολιτικὴ ἠθέλεε τὴν ἀκεραιότητα τῆς Τουρκικῆς Αὐτοκρατορίας. Καὶ ἔτσι ἡ Πρέβεζα, ἕνα ἀπὸ τὰ ἐξαρτήματα τῆς Ἑπτανησιακῆς Πολιτείας, ποῦ κατώρθωσε ἐπικαλουμένη τὸ καθεστῶς τῆς συνθήκης τοῦ 1800 καὶ 1803 νὰ παραμείνῃ ἔλειθέρου πόλις (porto frago) στὸν καιρὸ τοῦ μεγάλου ἀγῶνος (1821—1830) ἐνσωματώθηκε εἰς τὴν Τουρκίαν, χωρὶς καμμιὰ Διεθνῆ σύμβασιν. Ἡ

Πάργα ἀπὸ τὸ 1817, κατεχομένη ἀπὸ τοὺς Ἀγγλους, παραχωρήθηκε εἰς τὸν Ἀλῆ Πασᾶ, παρὰ τὴν συνθήκην τῶν Παρισίων τῆς 5—11—1815 καὶ τὰς ἐγγράφους διαμαρτυρίας τοῦ Καποδίστρια, Ὑπουργοῦ τοῦ Τσάρου. Τὴν ἴδιαν τύχη εἶχαν ἡ Βόνιτσα, ἡ Ἡγουμενίτσα, ἡ Σαγιαδάδα καὶ τὸ Βουθρωτό. Ἄς ὑπομνήσουμε πῶς; ἡ Ἀγγλία μετὰ τὴν ἐν λόγῳ συνθήκην εἶχε λάβει μόνον ἐντολήν (mandat) ἐπὶ τῶν πρώην Ἑνετικῶν κτήσεων τοῦ Ἰονίου, ἀπὸ τοὺς συμμάχους τῆς, τοὺς νικητὰς τοῦ Ναπολέοντος, δηλ. Αὐστρία, Πρωσία καὶ Ρωσία.

Δὲν κρίνω ἄκαιρον νὰ τοποθετήσω ἐδῶ μιὰ πληροφορία, ποῦ ἄκουσα ἀπὸ τὸ στόμα παλαιῶν Πρεβεζάνων, ποῦ ἀφορᾷ ἰδιαίτερα τὴν πατρίδα μας, τὴν Πρέβεζαν. Ὅταν τὸ 1881 ἐνώθηκε τὸ Ἄκτιον (μέρος καὶ αὐτὸ παλαιότερα τοῦ Κοντινέντε) καὶ τῆς Ἑπτανήσου μετὰ τὸ Ἑλληνικὸ Βασίλειον καὶ περνοῦσε μετὰ βία νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν Ἄρταν, ποῦ εἶχε τότε προσαρτηθῇ εἰς τὸ Ἑλληνικὸ Βασίλειον, ὁ τότε Ἑλλην Διάδοχος Κωνσταντῖνος μετὰ τοῦ διασήμου Ἐθνικοῦ Ἱστορικοῦ Κωνσταντίνου Παπαρηγόπουλου, πρόκριτοι Ἑλληνικῆς ὑψηλότητος Πρεβεζᾶνοι ἀνέβηκαν εἰς τὸ πλοῖον, ποῦ εἶχε λίγη ὥρην ἀγκυροβολήσει εἰς τὸ λιμάνι νὰ τοῦ ὑποβάλουν τὰ σέβη των. Συγχρόνως ἔδωσαν εἰς τὸν Κωνστ. Παπαρηγόπουλον ὑπόμνημα καὶ σχετικὰ μετὰ τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν διπλωματικὴν θέσιν τῆς Πρέβεζας ἐγγράφα παλαιὰ καὶ δοκουμένα, ἵνα τὰ χρησιμοποίησιν ὁ ἱστορικὸς πρὸς συγγραφὴν βιβλίου (διπλωματικῆς βίβλου) τοῦ ὁποῖου θὰ διεφωτίζετο ἡ Εὐρωπαϊκὴ Κοινὴ γνώμη καὶ θὰ ἐπεδιώκετο ἡ προσάρτησις τῆς Πρέβεζας καὶ τῆς περιοχῆς τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ὁ ἱστορικὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, λέγει ἡ πληροφορία, συνεκινήθη ἀπὸ τὰς ἐπιδηλώσεις αὐτῆς τῶν Πρεβεζάνων καὶ ὑποσχέθη διὰ τὴν ἐργασίαν διὰ τὴν συγγραφὴν τοῦ βιβλίου ἢ ὑπομνήματος. Ἡ πληροφορία προσθέτει ὅτι τοῦ ἔταξαν ἀμοιβὴν εἰς χρυσὰ ναπολεόνια. Τί ἐγένετο παραπέρα δὲ εἶναι γνωστὸν.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΜΠΟΓΚΑ

ΞΕΝΕΣ ΛΕΞΕΙΣ ΣΤΗΝ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΓΛΩΣΣΑ

Ἡ Ἠπειρος εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ ἀγόνες καὶ τὶς πιὸ ἀπόμερες ἑλληνικὲς χῶρες. Γιὰ τὴν τραχύτητα τοῦ κλίματος καὶ τὸ ἀπρόσιτο τοῦ ἐδάφους τῆς παρέμεινε στὴν ἱστορία μακριὰ ἀπὸ ξένες ἐποφθαλμιάσεις. Κι' ὁμως δὲν γλύτωσε ἀπὸ τὶς ξένες ἐπιδρομές, τὴν κοινὴ τύχη τῆς ὅλης Πατρίδας καὶ ἰδιαίτερα τῶν βορειότερων ἐπαρχιῶν τῆς. Ὑστερα ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους, οἱ Γότθοι καὶ οἱ Νορμανδοί, οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Σέρβοι, οἱ Ἄλβανοι καὶ οἱ Τούρκοι καὶ στὶς ἡμέρες μας οἱ Ἴταλοι καὶ οἱ Γερμανοί, πέρασαν διαβατικοί, ἀπὸ τὰ χωριὰ τῆς, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς Τούρκους, πὸ ἔμειναν κάπου πεντακόσια χρόνια (1431—1913).

Ἀξιοσημεῖωτο, ὁμως, εἶναι ὅτι ἀπὸ ὅλους αὐτοὺς τοὺς κατὰ καιροὺς ἐπιδρομῆς ἢ κατακτητῆς δὲν ἔμειναν στὴ γλῶσσα τῶν Ἠπειρωτῶν παρὰ λίγες μόνον λέξεις. Οἱ περισσότερες εἶναι φυσικὰ Τούρκικες, λίγες Ἰταλικὲς καὶ Βενετσιάνικες, λιγότερες Ἀλβανικὲς, ἀκόμα λιγότερες Σλάβικες καὶ ἐλάχιστες Κουτσοβλάχικες, ἀγγλικὲς καὶ γαλλικὲς. Ἄν σ' αὐτὲς ὅλες ὑπολογίσουμε καὶ μερικὲς Λατινικὲς πὸ ἔχουν τὴν ἀρχὴ τους, βέβαια, σὲ πολὺ παλιὰ χρόνια, στὴ Βυζαντινὴ Ἑλληνικὴ ἀσφαλῶς, ὅλες μαζί δὲν ξεπερνοῦν τὸ μισὸ τοῖς ἑκατὸ τῶν Ἑλληνικῶν. Ἄν, μάλιστα, ἀπὸ τὶς 550 περίπου ξένες λέξεις, πὸ περιέχονται σὲ μιὰ συλλογὴ μας ἀπὸ 10.000 Ἠπειρωτικὲς ἰδιωματικὲς (ἐκτὸς ἀπὸ τὶς Τούρκικες πὸ λησμονήθηκαν, σχεδόν, ὅλες μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ 1913 καὶ πὸ καὶ οἱ λίγες αὐτὲς πὸ ἀπόμειναν χρησιμοποιοῦνται σήμερα μόνον ἀπὸ τοὺς γεροντότερους κατὰ τὰ ἀλληλοπειράγματά τους) ἂν, λέγω, ἀφαιρέσουμε, ὅπως καὶ θὰ πρέπη, ἀρκετὲς λέξεις πὸ οἱ Ἠπειρωτῆς πῆραν ὄχι ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τοὺς ξένους, ἀλλὰ μέσῳ τῆς Κοινῆς Νεοελληνικῆς, τὸ ποσοστὸ

τῶν ξένων στοιχείων μέσα στὴν Ἠπειρωτ. διάλεκτο γίνεται ἀκόμα μικρότερο καὶ ὁ συντηρητικὸς χαρακτήρας τῆς, ἓνα ἀπὸ τὰ δείγματα τοῦ γενικὰ ἀναλλοίωτου καὶ φανατικὰ ἑλληνικοῦ χαρακτήρα τοῦ λαοῦ τῆς Ἠπείρου, φαίνεται πολὺ καθαρότερος. Αὐτό, ἄλλως τε, ἰσχύει καὶ γιὰ τὸ σύνολο τῆς Ἑλλην. γλώσσης. Ἀπὸ καμμιά γλῶσσα δὲν λείπουν τὰ ξένα στοιχεία. Συγκριτικὰ ἢ Ἑλληνικὴ ἔχει τὰ πιὸ λίγα, ἐνῶ ἔδωσε πάρα πολλὰ σὲ ἄλλες γλώσσες. Κατὰ χιλιάδες π.χ. μετριοῦνται οἱ Ἑλληνικὲς στὴν Ἀλβανικὴ ἢ στὴ Βουλγαρικὴ. [(Μόνον στὸ στοιχεῖο Α τοῦ μικροῦ βουλγ. λεξικοῦ τοῦ Ν. Markoff, Sofia 1912, μέτρησα κάπου 100 ἑλλην. λέξεις).

Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Ἠπείρου σημειώθηκε, παραδόξως, ἢ εἰσαγωγή στὴ γλῶσσα τοῦ Ἠπειρ. λαοῦ καὶ νέων ξενικῶν λέξεων διὰ τῆς ὀμιλουμένης εἰς τὰ ἄστικὰ ἰδίως Κέντρα Νεοελληνικῆς, οἱ ὁποῖες ἦταν ἄγνωστες στὴν Ἠπειρο ἕως τὰ 1913. Οἱ ξένες αὐτὲς λέξεις τῆς Κοινῆς—παραπάνω ἀπὸ διακόσιες—ἀντικατέστησαν ἰσάριθμες Ἑλληνικὲς, τὶς ὁποῖες οἱ Ἠπειρωτῆς χρησιμοποιοῦσαν ἐπὶ αἰῶνες. Γιὰ νὰ περιοριστῶ μόνον σὲ μιὰ ὀμάδα ἀπὸ τέτοιες λέξεις πὸ χάθηκαν, ἀναφέρω ἐδῶ ὅτι, γιὰ τὰ χρώματα οἱ Ἠπειρωτῆς καὶ μάλιστα οἱ Ἠπειρωτίσες στὰ ἄστικὰ κέντρα χρησιμοποιοῦσαν ἀνέκαθεν ἑλληνικὰ ἀρχαῖα ἢ βυζαντινὰ ὀνόματα. Ἔλεγαν γαλάζιο, δεκοχτοουρί, θαλασσί, μανουσακί, οὐρανί, σταχτί, τρανταφυλλί, τ'σαγαλί—μερικὰ ἀπ' αὐτὰ ἦταν καὶ γνωστὰ καὶ σὲ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος—ἐνῶ σήμερα γιὰ τὰ ἴδια χρώματα χρησιμοποιοῦν τὶς ἀντίστοιχες γαλλικὲς μπλέ, γκρι (ἀνοιχτό), μπλε μαρέν, μώβ, σχέλ, γκρι (σκοῦρο), κόξι, βερμαάν.

Παρακάτω ακολουθῶν μερικὲς γενικὲς παρατηρήσεις πού θὰ βοηθήσουν τὴν ἀναγνώστη στὸ νὰ ἐννοήσῃ καλύτερα τὴν προέλευση καὶ τὴ χρήση τῶν ξένων λέξεων κατὰ κατηγορίες.

α) Ἱταλικές

Οἱ Ἱταλικές λέξεις στὴν Ἡπειρο εἶναι οἱ πιδ πολλές ὕστερα ἀπὸ τὴς Τούρκικες. Λίγες πρέπει νὰ μῆχαν στὴν Ἡπειρο μὲ τὸ ἐμπόριο. Ἀρχετοὶ Ἡπειρώτες ἔμποροι, βιοτέχνες, τεχνίτες ἦταν ἐγκατεστημένοι σὲ Ἱταλικές πόλεις ἀπὸ τὰ παλιὰ τὰ χρόνια. Στὴ Βενετιά, λ. γάρη, ἀνθοῦσε ἀπὸ αἰώνων Ἡπειρωτικὴ παροιμία. Στὴν Τεργέστη βρισκόνταν, ἐπίσης, ἄλλοι Ἡπειρώτες, δερματέμποροι πρὸ παντός, ἄλλοι στὴ Ρώμη καὶ μάλιστα χρυσοχόοι. Ἀκόμα καὶ στὸ Καστελαμάρε ὑπῆρχαν Μετσοβίτες καὶ Ἀνθοχωρίτες τυροκόμοι ἢ κατισκευαστὲς καλουπιῶν γιὰ τυριά. Ἀλλ' οἱ πιδ πολλές Ἱταλικές πρέπει νὰ μῆχαν στὴν Ἡπειρο ἀπὸ τὰ Ἐπτάνησα καὶ ἄλλες διὰ τῆς βυζαντινῆς Ἑλληνικῆς.

Οἱ Ἱταλικές ἀτζιο (προμήθεια σπιράξη), δαμάσκο (ὑφασμα) δόγα, ἰντερέσσο, κατέρνο, κίκι (χάρτ. καφύλις, κρέντιτο (πίστωση) λάου (κληροδοτήμα), μέρσα (πραμάτειες), παλάτζα (ισολογισμός), σκανταλέτο (σίδηρο σιδηρώματος), τακουίνο, φουκαρδέλα, φουρτσέρι) (ψάθινο μπαούλο), πρέπει νὰ μῆχαν μὲ τὸ ἐμπόριο καὶ ἄλλες, ὅπως τὸ κοσοῦλτο (κ'σοῦλτου, ἰατρ. συμβούλιο), οἱ ὄρτσιλες (ἀφροδ. νόσημα) μὲ τοὺς Ἡπειρώτες γιατροὺς πού σπούδαζαν παλαιότερα στὰ Πανεπιστήμια τῆς Πίζης καὶ τῆς Πάδοβας. Τὸ κάρτο (τέταρτο, σὲ χρήση καὶ στὴν Κέρκυρα), ἡ μάκινα, τὸ ταμπάρο, ἡ φάμπρικα, ἡ βίξιτα, ἡ ρετσέτα, ὁ σπιτσέρης, ἡ σπιτσαρία, τὸ σερβιτσάλι, (κλύσμα μεγάλο, ἡ φλουέντζα (γρίπη) διὰ τῆς βυζ. Ἑλληνικῆς ἢ καὶ ἀπὸ τὰ Ἐπτάνησα. Μερικὲς, ὅπως τὴν κάμερη ντὰ ριτσέβερε (αἶθουσα ὑποδοχῆς), τὰ γλυκίσματα μαρσαπάδες, φινιρὸ κ.ἄ. τὴς χρησιμοποιοῦσαν μόνο οἱ Ἐβραιογιαννιώτες (κατὰ Δ. Σαλαμ.); πολλοὶ

ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἦταν ἐγκατεστημένοι ὡς ἔμποροι στὴν Ἱταλία. Οἱ Ἱταλικές, ἐπίσης ἀλισίβα, ἀμπάρα, βέλο, κόντιο, κάρτσιος (μπαμπακίτες, στὸ Ζαγόρι), καπιτάλια, καρατάρω (σταθμίζω), καρότσα, κουργιόζος, λαγγιόλι, λεβάντα, μασόνος, μαλαφράντζα, μπάλλα, πόστα, σκέτο (εἶδος φαί), σκολημέντο, σπέρτο (οἶνόπνευμα), τσαπέλα (σύγκκος καὶ γνωστὲς καὶ στ' ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος, πρέπει νὰ μῆχαν στὴν Ἡπειρο κατὰ τὴ βυζ. ἐποχῆ).

β) Βενετσάνικες

Ἀπὸ τὴς 41 Βενετσάνικες τῆς συλλογῆς μου πολλὲς ὅπως δουρῶ (ἀντέγω) καρπέτα, ἰκάντο (πλειστηριασμός), λάστρα (τζάμι), μανέστρα, ντουβαέλ, μπράτσο (μέτρο ὑφασμα), πίγουλη (ζυμαρικό), μπότσα, σπαλέτο σπινάδα (εἶδος φόδρας), στράτσο, θὰ μῆχαν ἀπὸ τὴν Ἐπτάνησο, ὅπου χρησιμοποιοῦνται καὶ σήμερα ἀκόμα μερικὲς ἢ καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη Ἑλλάδα, καὶ ἄλλες ὅπως ὁ μπαντίδος (κουτσαβάκης Γιαννιώτης), σκλέντζα, λίπα (παιγνίδι) μπαμπανάτσα, μπουγέλο (κουβᾶς στὴν Πάργα) κ.ἄ. ἀπὸ τοὺς Ἑνετοὺς, πού εἶχαν ἐγκατασταθεῖ σὲ διάφορα Ἡπειρ. παράλια ἢ καὶ ἀπὸ Ἡπειρώτες πού θὰ εἶχαν ὑπηρετήσει στὸν Ἑνετικὸ στρατὸ ὡς μισθοφόροι (μπαντίδοι).

γ) Ἀλβανικές

Οἱ Ἀλβανικές εἶναι λίγες ἂν καὶ στὴν Ἀλβανία ἢ Ἡπειρος συνορεύει σὲ ἀκεχετὴ ἔκταση. Καὶ ὁ λόγος εἶναι ὅτι ἀνέκθεθεν οἱ Ἡπειρώτες θεωροῦσαν ὑποδεέστερή τους τὴν Ἀλβανικὴ φυλὴ καὶ δὲν συμπαθοῦσαν. Ἄλλως τε, οἱ Ἡπειρώτες τῆς ὑπαίθρου ἔχουν τραβήξει τὰ πάνδει ἀπὸ τοὺς Τουρκοαλβανοὺς μπηδες καὶ ἀγάδες ἐπὶ Τουρκίας, οἱ διωγμοὶ δὲ αὐτοὶ συνεχίζονται καὶ σήμερα στὸ ἀλύτρωτο τμήμα τῆς, στὴ Β. Ἡπειρο, ἂν καὶ μὲ διαφορὰ καθεστῶς καὶ ὑπὸ ἄλλη μορφή. αὐτὸ καὶ πολλὲς ἀπὸ τὴς σπάνιες Ἀλβανικὲς λέξεις χρησιμοποιοῦν στὴν Ἡπειρο.

μέ περιφρονητική ή μειωτική σημασία, όπως; λ. χάρη, τις λέξεις ψωρο-βέτα (ψωροπερήφανος) βλιώρα (φτωχολογιά), αλιμούρα (στο Ζαγόρι) ή λιμούρα (στα Γιάννινα) ή λειλασία, σ'κόκας (χοντροκέφαλος), σ'κόπι (ραβδί και ο τυφλά μεθυσμένος) κ.ά.

Από τις 100 περίπου αλβανικές, πολλές από τις οποίες είναι γνωστές και σε άλλα μέρη, όπως η αλιμούρα (Ζαγόρι), αλιμούρα (Εύβοια), ο βλάμης, η γκίτζα, τα γκόρτσα, η σεγκούνα, το σ'κόπι, η τζαμάρα (φλογέρα), η τσ'ούπρα, η μπέτσα μπήκαν κατά τη στενή επαφή των Ήπειρωτών ή άλλων Ελλήνων με τους Άλβανούς διαφόρων εποχών.

Υπάρχουν στην Ήπειρο και πέντε Σλάβικες (Σέρβικες) λέξεις, τις οποίες πήραμε, όχι απ' ευθείας από τους Σέρβους, αλλά μέσω των Άλβανών, όπως φαίνεται από τον μεταπλασμό τους κατά το τυπικό της Άλβανικής. Έχει δε αρκετά Σλάβικα στοιχεία η Άλβανική. Αυτές είναι 1) το καστραβέτσι (Krastavets στη Σερβική, Kastravets στην Άλβανική) 2) ο κόπ'τσα (σκόρος) (Kopicz στη Σλάβικη και Koritse στην Άλβανική) 3) το κουτσέκι (κονάκι, αποθήκη τσιφλικᾶ) (Koftsek στη Σερβική, Kotsek στην Άλβανική) 4) η προκόβα (σκέπασμα) (prokon στη Σλαβική, prokove στην Άλβανική) και 5) η γκίτζα (goze στη Σερβική, καπίτζια, και gjose στην Άλβανική), και σε άλλα μέρη της Ελλάδος.

δ) Σλάβικες

Από τις 100 πάλι σλάβικες, που χρησιμοποιούνται ή χρησιμοποιούνταν παλαιότερα στην Ήπειρο, άλλες αναφέρονται σε ζώα, ιδιότητες ή αντικείμενα σχετικά με ζώα και έντομα, όπως η βερβιρίτσα (νυφίτσα του δάσους) ή γκουστέρτσα, το γκόλιο (ἄφτερο), η κότσα (τσιπούρα), το κρινί (κυσέλη), η μουσίτσα (μύατσα), ζούφιο σιτηρών), η μπούμπα (ζούφιο κουκιών ή φακῆς), η νούρκα (είδος γούνας), η τσόπλινα (παγίδα πουλιών), άλλες στον ποιμενικό ή αγροτικό βίο, γνωστές και σε άλλα μέρη της Ελλάδος, όπως η βεδούρα, η γκομπλί-

τσα, το γρέκι, ο μαρκάλος, ο μπάτζίος, το ρούσο (μαλλί), η σβάρα, το σίβο (φακό μουλάρι), η στάνη, η τσαντίλα, ο τσέλιγκας, ο κορίτος (ή κορίτα), η μπάσ'ταινα, τα τσιρβούλια (τσαρούχια τῆς δουλειᾶς), και ἄλλα σε διαμορφώσεις ἑδαφικές, όπως το βουρτόπι, η γράβα (σπηλιά), η μπλάνα (βῶλος γῆς), η ἄβιρα, η ὀβιρὸς ἢ τὸ βιρό, ἢ ἄκομα και σε φυτὰ και καρπούς, όπως τὰ ντούσκα (θαμν. δρυς), η κόγκολη (ζιζάνιο σταριού), η κοκόσα (καρούδι) τὰ μπελούσια (πετροκέρασα) κ.ά.

ε) Λατινικές

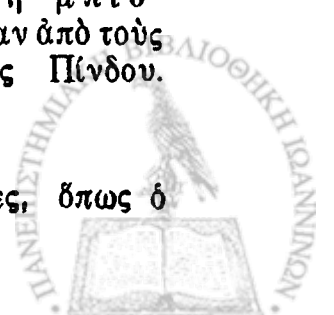
Από τις 88 Λατινικές, το ἄξάι ἢ ξάϊ, ἡ ἄρέντα ἢ ρέντα, ἡ ἄρκλα, ἡ βίτσα, ἡ βούλα (γνωστές αὐτὲς οἱ δυὸ πανελλήνια), τὸ γρουμπούλι, τὸ γιβάρι (νινατική), ὁ γκαβός, ἡ ἴσκα, τὰ καλέγια, τὰ κόλλιαυτα, τὸ κουρμέκι (φορολιούμος), ἡ κουβέντα, ἡ λοακινιά (ἀγέλη ἀπὸ ἐλεύθερα ἄλογα), τὸ μεσάλι, τὸ παγανὸ (ἄβραφτιστο νῆπιο), τὸ περδικλώνω, τὸ ρέουλο, τὸ ρόμπολο (εἶδος ξύλου), ὁ ρούσσο, ἡ σάριτια, ἡ σίκλα, τὸ σκουτέλι, ὁ σκουτέρης, τὸ σοῦρβο, ἡ τέμπλα, ὁ τσέρος (δέντρο), ἡ φαμιλλά, ἡ φασκιᾶ, τὸ φελί, τὸ ψίκι (γαμήλια πομπῆ) κ. ἄ., πολλὲς ἀπὸ τὲς ὁποῖες εἶναι γνωστές γενικώτερα στὴν Ελλάδα, πρέπει νὰ ἔχουν ἀσφαλῶς παλιὰ τὴν καταγωγὴ τους, ἀπὸ τὴ Βυζ. ἄκομα ἐποχῆ. Ἡ λ. ἀκομέρκευτοι (ἀφορολόγητοι, ἀπὸ τὸ κομέρκι, και τοῦτο ἀπὸ τὸ λατ. comerce λ. χάρη ἀναφέρεται στὸ Α' Χρυσόβουλο πὺ ἀπέστειλε ὁ Ἀνδρόνικος ὁ Πρεσβύτερος (1319), και πὺ ἀφορᾷ τὸ Κοινὸν τῶν Ἰωαννίνων.

στ) Βλάχικες

Από τις 25 Βλάχικες ἡ μπράτζια, τὸ γκάλμπινο (χρώματα σε αἰγοπρόβατα), ἡ στρούγκα, τὸ μπλιόρι, ἡ μπιστούρα (σπήλαιο) κ.ά. δανείστηκαν ἀπὸ τοὺς βλαχόφωνους κτηνοτρόφους τῆς Πίνδου.

ζ) Γαλλικές

Από τις 16 γαλλικές, άλλες, όπως ὁ

ΝΙΚ. ΧΡ. ΤΣΑΚΑ

ΠΑΡΓΑ-ΘΑΛΑΣΣΑ*

(ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ)

Γ') 'Ονοματολογία τῶν ψαριῶν καὶ τῶν θαλασσινῶν φυτῶν κλπ.

Τσέρουλα (ή). Μοιάζει ὅπως ἡ μαρίδα πού εἶναι συγγενῆς της ἀλλὰ ἔρχεται πρὸ πλατειὰ καὶ κοντόσωμη.

Τσιποῦρα (ή). Καὶ Κώτσια (ή) καὶ Κωτσι (τό). Ἀνήκει στὴν οἰκογένεια τοῦ

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 124.

μπομαρσές (κατάστημα νεωτερισμῶν), ἡμπούδρα, τὸ παλτὸ (σακάκι), τὸ παρτουσού, τὸ φιστόνι, μπῆκαν με τὸ ἐμπόριο, ἄλλες, ὅπως οἱ σιχνάτσες (γαλλ. assignats, χαρτονόμισμα) με τοὺς λασοθέτες (εὐεργέτες) ἀπόδημους Ἡπειρώτες, ἡ βιζαβι (μεγάλη βάρκα, γιὰ τὶς ἀντικρυστὲς θέσεις) με τοὺς προξένους ἢ ἄλλους ξένους στὰ Γιάννινα καὶ ἄλλες, ὅπως ἡ γκούρδα (ὕδροδοχείο, γαλλ. gourde) καὶ ἡ μπικλώνα (δοχεῖο μεταφορᾶς γάλακτος, γαλλ. bieron), πιθανῶς με τὰ ναπολεόντεια στρατεύματα, πὺν εἶχαν ἐγκατασταθῆ στὰ Ἡπειρωτικὰ παράλια κατὰ τὸ τέλος τοῦ 18 αἱ.

η) Ἀγγλικές

Τέλος ἀπὸ τὶς 4 Ἀγγλικές οἱ δυὸ μπλοῦ καὶ (δ)ξφόρτ ἀναφέρονται σὲ ὑφάσματα καὶ πρέπει νὰ μπῆκαν με τὸ ἐμπόριο. Τὸ ροβόλι (περίστροφο με μῦλο), ἀπὸ τὸ ἀγγλ. revolver, ἐπίσης με τὸ ἐμπόριο.

Ὁ Λιόρδος (εἰρων.) καὶ ἡ λιόρδα (πεινα) πιθανῶς ἀπὸ τὰ Ἑπτάνησα ὅπως προδίδει τὸ ἐστερόρροπο λάμβδα σύνηθες ἐκεῖ μπροστὰ ἀπὸ τὸ ὄμικρον πρᾶγμα τὸ ὁποῖο δὲν παρατηρεῖται πούθεν ἀστὴν Ἡπειρο.

σαργοῦ. Τὸ πιὸ ὠραῖο καὶ νόστιμο ψάρι τῆς οἰκογενείας. Ἐχει πιὸ μακροῦλὸ σῶμα ἀπὸ τοῦ σαργοῦ καὶ μιὰ σκούρα λουρίδα στὸ κεφάλι πὺν με τὸ σῶμα φαίνεται τὸ βράδυ με τὴν πρῶν σάν σταυρός. Ἐχει γερούς κοπιῆρες καὶ τραπεζῖτες. Διαλέγει ἡσυχὰ καὶ ἀπόμερα σημεῖα τοῦ βυθοῦ.

Τσοῦχτρα (ή) βλ. Νταβέτα.

Φαγκρι (τό). Εἶναι χρυσοκόκκινο στὴ ράχη καὶ γίνεται ἀσπρόχρυσο πρὸς τὴν κοιλιά. Ἀπὸ τὰ πιὸ ἐκλεκτὰ ψάρια. Ὅταν εἶναι μεγάλο καὶ γίνεται συνήθως γύρω στὶς δέκα ὀκάδες, πάνω στὴ μούρη του γίνεται ἓνα ἐξόγκωμα πὺν οἱ ψαράδες τὸ λένε κορώννα καὶ τὸ φαγκρι Κορωνάτο.

Φυκιῶνας (δ). Μεγάλο τμῆμα τοῦ βυθοῦ στρωμένο ἀπὸ φύκια, εἶναι μέρος πὺν συχνάζουν πετρόψαρα, ἀλλὰ κυρίως σμέρονες καὶ δρόγγοι.

Φύστουλας (δ). Εἶδος καλαμαριοῦ, σ' ὅλα ὅμοιο μ' αὐτὸ με τὴ διαφορά ὅτι εἶναι χρώματος ροῦ καὶ τὸ κρέας του εἶναι πιὸ σκληρὸ καὶ πιὸ ἄνοστο.

Φώκια (ή). Γνωστὸ σ' ὅλους ζῶο τοῦ βυθοῦ πὺν ἀναπνέει με πνεύμονες. Καταστrophὴ γιὰ τὰ δίχτυα πὺν ἔχουν ψάρια ἀπάνω τους' τὰ κακακομματιάζει καὶ τοὺς ἀνοίγει (γιὰ νὰ φάη τὰ ψάρια) τεράστιες τρύπες πὺν θέλει καιροὺς ὁ ἄτυχος ψαράς γιὰ νὰ τὰ μπαλώση. Χρυσούζα καὶ ἀντιπαθῆς γιὰ τοὺς ψαράδες. Ἐτσι λέγεται μιὰ χοντροκομμένη καὶ κακοφτιαγμένη γιὰ ναῖκα.

Φωληὰ τοῦ Καρτσιμά (ή) = Ἀπὸ προυλιάριχο χορταράκι πὺν βγαίνει στὸ ξέρες καὶ τὶς μικρὲς πέτρες τοῦ γιαλοῦ. Ἐκεῖ συχνάζει ὁ καρτσιμάς κι' ἐκεῖ κάνα

τὰ πρῶτα τους βήματα τὰ καρτσιμόπουλα.

Χάβαρο (τό). Εἶδος στρειδιοῦ μέχρι 2,5 πόντους, ἀπὸ τὰ πιὸ νόστιμα θαλασσινὰ πού δὲν γίνεται ἐδῶ ἀλλὰ τὸ φέρνουν τὶς σαρακοστές. Τὸ ὄστροκό του εἶναι ἄσπρο καὶ ἔχει αὐλακώσεις παράλληλες μετὰ χεῖλη του καὶ κρέας ἄσπρο [| αἰδοῖο. Πρβλ. «Τῆς μάνας σου τὸ χάβαρο. | Μαροῦλι μετὸ ξείδι | ὁ πόντικας μετὸ κερί | κι' ἐγὼ μετὸ ψαλλίδι | καὶ κούρφυα καὶ κούρφυα καὶ κουρφεμὸ δὲν εἶχε | τρία καντάρια γιόμισα | κι' ἄκόμα τρίχες εἶχε.

Χάνος (ὀ) = Πετρόψαρο μετὰ μακρουλὸ κεφάλι, μεγάλα μάτια καὶ στόμα. Ἔχει κατακόρυφες πλατειῆς λουρίδες. Ὅμοιος στὸ σχῆμα μετὴν πέροδικα, ἀλλὰ μετὰ χρώματα ἀνοιχτὰ καφετιὰ πού εἶναι πιὸ ζωηρὰ ἢ ξεθωριασμένα ἀναλόγως μετὸ βάθος πού ζῆ. Εἶναι κουτὸς ἀλλὰ κάνει ὠραῖα χανόσουπα.

Χελιδονόψαρο (τό). Ψάρι τοῦ ἄφροῦ πού ζῆ σὲ κάβους καὶ σὲ πολὺ βαθιὰ νερά. Τὸ κεφάλι του εἶναι πολὺ μεγάλο σὲ σύγκρισι μετὸ κορμί του καὶ ὄλωνιες καὶ κοκκαλένια φρεΐδια καὶ αὐτιά, ἐνῶ τὸ κορμί του μικραίνει σὲ μιὰ πολὺ μικρὴ οὐρά. Τὰ πλαϊνὰ πτερυγία του εἶναι πολὺ μεγάλα καὶ ἔτσι τοῦ ἐπιτρέπουν νὰ πετάη ἔξω ἀπὸ τὸ νερὸ ἀλλὰ σὲ μικρὸ ὕψος ἀπὸ τὴν ἐπιφάνεια του. Τὸ ταριχεύουν καὶ τὰ βάζουν γιὰ στολίδι.

Χινιὸς καὶ Ἀχινιὸς (ὀ). Ἐνα στρογγυλὸ ζωῦφιο ἴσαμε ἓνα πορτοκάλι πού τὸ ὄστρακένιο κορμί του εἶναι γιομᾶτο μετὰ μακρὰ ἀγκάθια πολὺ μυτερὰ καὶ εὐθραυστα πού σπᾶνε μέσα στὸ κρέας τοῦ ἀνθρώπου καὶ κάνουνε ἀμέσως ἐμπύησι. Εἶναι «Χριστιανοί» χινιοί, αὐτοὶ πού ἔχουν πολλὰ κόκκινα αὐγὰ στὸ ἐσωτερικὸ ὅπως οἱ φλεξίδες τοῦ προτοκαλλιοῦ καὶ τρώγονται τὶς σαρακοστές, «Ἐβραῖοι» πού δὲν ἔχουν τίποτε μέσα παρὰ ἀκαθαρσίες καὶ «Ἀσπροι» πού ἔχουν τὶς ἄκρες τῶν ἀγκαθιῶν τους κάτασπρες ἀλλὰ εἶναι γιομᾶτοι αὐγὰ μέσα. Οἱ ψαράδες διακρίνουν τοὺς Χριστιανοὺς γιὰτι πάντες θὰ ἔχουν ἐπάνω σι' ἀγκάθια τους ἓνα χορταράκι ἢ ἓνα πετραδάκι τοῦ βυθοῦ, ἐνῶ οἱ Ἐβραῖοι δὲν ἔχουν τίποτε ἀπάνω τους.

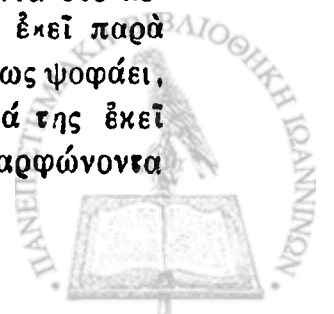
Χελώνα (ῆ). Διαφέρει ἀπὸ τὴ στεμφαιή στὸ ὅτι τὸ κανκαλό της δὲν ἔχει τε-

τράγωνα ἀλλὰ ἑαβδώσεις ἀπὸ τὸ κεφάλι πρὸς τὴν οὐρὰ καὶ σιὸ ὅτι γίνεται πάρα πολὺ, μεγάλη μέχρι 200 ὀκάδες καὶ παραπάνω, ἔχει τρομερὴ δύναμι στὰ σαγόνια της καὶ μπορεῖ νὰ κόψη ἓνα κομμάτι καδρόνι σὰν πράσσο, κατασιρέφει τὰ δίχτυα καὶ περνάει ἀπὸ τὰ παράμαλλα τῶν παραγαδιῶν καὶ τὰ ξαφρίζει ἀπὸ ψάρια καὶ δολώματα.

Χταπόδι (τό). Ὅπως τὸ λέει καὶ τὸνομά του ἔχει ὄχτῶ ποδάρια (τὰ πλοκάμια του) πού εἶναι γιομᾶτα ἀπὸ βεντουζες (Ἴτ. ventosa, vento=ἀέρας) πού κολλᾶνε ἐπάνω στὸ θῦμα καὶ δὲν ξεκολλᾶνε ἄκόμα κι' ὅτον ψοφήση τὸ χταπόδι. Ἐκεῖ πού ἐνώνονται τὰ ποδάρια του ἔχει ἓνα διπλὸ δόντι σὰν ῥάμφος ἀπὸ παπαγάλο. Μετὰ ἔρχεται ἡ σακκούλα του μετὰ τὴ μελάνη καὶ τὸν ὠλὸ καὶ στὴ βάσι τῆς σακκούλας τὰ μάτια του. Ἔχει τὰ πιὸ ἀντιπαθητικὰ μάτια πού δείχνουνε μεγάλη κακία, μοχθηρία καὶ ὑπουλότητα. Τρελαίνεται γιὰ καβουράκια, γαρίδες, πάτελλες καὶ πίννες. Ἀλλοίμονο στὸν πιννοκάβουρα πού ξεχάστηκε καὶ δὲν πρόλαβε νὰ εἰδοποιήσῃ τὴν πίννα. Λίγο νὰ χώσῃ τὴν ἄκρη τοῦ πλοκαμιοῦ του σὲ λίγη ὥρα χώνεται ὄλο μέσα, ἐκτὸς ἂν εἶναι μεγάλο πού μετὰ τὴν τρομερὴ δυναμὴ του καταφέρει καὶ κάνει κομμάτια τὸ ὄστρακο τῆς πίννας. Ἔχει ὅμως κι' αὐτὸ ἐχθρὸ ἄσπονδο τὴ σμέρνα πού πέφτει ἀπάνω του καὶ κόβει συνέχεια ὅ,τι βρῆ. Γι' αὐτὸ χταπόδι πού τοῦ λείπουν ποδάρια θάνατι κομμένα ἀπὸ σμέρνα ἢ ἀπὸ τὸ ἴδιο γιὰτι, λένε, εἶναι τόσο λαίμαργο πού τρώει τὰ ποδάρια του ὅταν δὲν ἔχει τί νὰ φάη, γιὰτι σὲ λίγον καιρὸ ξαναγίνονται.

Χωματίδα (ῆ): Εἶναι ἀκριβῶς ὅπως καὶ ἡ Γλῶσσα (βλ. λ.) μόνον πού εἶναι πολὺ μικρὴ, ἴσαμε 6—7 πόντους, ἄσπρη καὶ διαφανῆς καὶ ζῆ στὸν ἄμμο.

Ψεῖρα (ῆ): Τρομερὸ γιὰ τὰ ψάρια παράσιτο. Εἶναι μέχρι 2—3 πόντους μετὰ ἄσπρο κορμί χαραγμένο κάθετα ὄλο ἐλάσματα καὶ τρομερὰ πόδια μετὰ ἓνα μόνον νύχι πού τραβᾶνε ἀπὸ τὰ πλάγια πρὸς τὰ μέσα. Κολλάει στὸ ψάρι, συνήθως κοντὰ στὸ κεφάλι του, καὶ δὲν ξεκολλάει ἀπὸ ἐκεῖ παρὰ ὅταν τὸ ψάρι ψοφήσῃ καὶ συνήθως ψοφάει, γιὰτι σιγὰ σιγὰ γεννάει τὰ μικρὰ της ἐκεῖ κοντὰ πού ἐπάνω στὸ ψάρι καρφώνοντα

κι' αὐτὰ ἐκεῖ, κι' ἔτσι τὸ καημένο τὸ ψάρι ἀπὸ τὴν αἱμορραγία του σιγὰ σιγὰ ψοφάει.

Ψύλλοις (δ). Μικρὰ ζωύφια πού ζοῦν στὰ χορταράκια τῆς ἀκρογιαλιᾶς καὶ μοιάζουν κάπως μὲ τὸν ψύλλο τῆς στεριᾶς.

Δ) ΕΙΔΗ ΨΑΡΕΜΑΤΩΝ—ΣΥΝΕΡΓΑ—ΔΕΙΣΙΔΑΙΜΟΝΙΕΣ Κ.Λ.Π.

Κάθε παραθαλάσσιο μέρος ἔχει καὶ τὰ ψάρια του ἢ τὰ ψάρια πού ἀφθονοῦν περισσότερο, ἀλλὰ καὶ δικούς του τρόπους γιὰ κάθε ψάρεμα, τὶς «τέχνες» πού λένε οἱ ψαράδες μας. Πέρα ἀπ' αὐτὰ ὅμως καὶ ὁ κάθε ψιμῶς ἀκόμη ἔχει τὶς δικές του ἰδιωτοπίες σχετικὰ μὲ κάθε ψάρεμα ἀνάλογα μὲ τὶς παρατηρήσεις πού κάνει σ' αὐτὰ, τὴν προσωπική του πείρα καί, ἐπομένως, τὶς προσωπικές του πεποιθήσεις σχετικὰ μὲ τὰ συνεργα, τὰ δολώματα, τὴν ἐποχή καὶ τὸν τρόπο πού πρέπει νὰ γίνεται κάθε ψάρεμα. Γι' αὐτὸ χοντρικὰ θὰ δοῦμε τὶς συνήθειες καὶ τοὺς διαφόρους τρόπους ψαρέματος στὴν Πάργα.

Ἀνεμότρατα (η). Ψάρεμα πού γινόταν στὸ Κανάλι ἀνοιχτά. Δύο ἰστιοφόρα σέροναν ἓνα μεγάλο σάκκο—δίχτυ πού τὸ στόμα του ἔμενε ἀνοιχτὸ ἀπὸ τὰ βαρεῖα βολίμια πού εἶχε στὸ κάτω μέρος καὶ τοὺς φελλοὺς στὸ ἐπάνω, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ τράβηγμα τῶν καϊκιῶν πρὸς τὰ πλάγια. Σήμερα δὲν ὑπάρχουν ἀνεμότρατες ἀλλὰ μηχανότρατες καὶ δὲν πᾶνε δύο—δύο ἀλλὰ κάθε μηχανότρατα ἔχει τὸ σάκκο τῆς πού ἀνοίγει πρὸς τὰ πλάγια χάρις στὶς «πόρτες», κάτι σανιδώματα πού ἀπὸ τὴν ἀντίστασι τοῦ νεροῦ μὲ κατάλληλη τοποθέτησι πλανάρουν πρὸς τὰ ἔξω. Ἀπὸ τὶς ἀνεμότρατες ἢ μηχανότρατες ὁ σάκκος σέρονται μὲ μεγάλα συρματόσκοινα καὶ ψαρεύει τοῦ πάτου «σκουπίζοντας» ὅ,τι βρῆι στὸ περασμάχου. Ἀκόμα καὶ πεταγμένα παληὰ ἀντικείμενα ἀλλὰ καὶ πιθάκια ἀπὸ Ῥωμαϊκὰ πλοῖα καὶ ἄλλα ναυάγια φέρνει ἐπάνω ὁ σάκκος καὶ βρούκλη πολλή, γιὰ τὸ σὰ βαιθὰ πού ψαρεύει συνήθως εἶναι λάσπη. Τὰ παληὰ τὰ χρόνια οἱ ἀνεμότρατες ἔκαναν μιὰ καλάδα μὲ κατεβατὸ τὰ χαράματα ἀπὸ τὸν κάβο τῆς Κερέντζας μέχρι τὸ Βουτσι καὶ μετὰ μὲ τὸ μαῖστρο ἔκαναν δεύτερη πρὸς τὴν ἀντίθετη μεριά. Ἐπειδὴ περνοδιαβαίναν τὶς λέγανε καὶ «Περάντζες» ἢ

«Περινζιά» καὶ ἦταν χαρὰ γιὰ τὸν κοσμήκη γιὰ τὸ φέρνανε ψάρι μπόλικο καὶ φτηνὸ ἂν ὄχι πρώτης ποιότητος.

Ἀπόσυρτο (τό). Τὸ ψάρεμα γίνεται μὲ βάρκα μὲ κουπιὰ ἢ πανὶ ἢ μηχανὴ μὲ ἐλαττωμένη ταχύτητα σιὰ 4—5 μίλια τὴν ὥρα. Χρειάζεται περὶ τὶς ἑκατὸ ὀριές σκοινὶ (σπάγγο γερό ἢ νάυλον) καὶ στὴν ἄκρη καμμιὰ ὀριὰ σύρμα ἀτσάλινο πού ἔχει δεμένο στὴν ἄκρη ἀληθινὸ ἢ τεχνητὸ ψάρι πού εἶναι γεμᾶτο μὲ ἀγκίστρια ἢ γραμπαγέλλες ἢ ἓνα μεγάλο ἀγκίστρι. Ἐνῶ τὸ σκάφος κινεῖται σὲ ψαρότοπους καὶ συνήθως σὲ ἀπόστασι 20—50 μέτρα ἀπὸ τὸ γιᾶλο, σέρεται ἀπὸ πίσω τὸ ψάρι πού γιὰ νὰ βυθίσῃ τοποθετοῦνται ἐπάνω σιὸ σπάγγο καὶ κατὰ διαστήματα εἰδικὰ βολίμια. Ἀπὸ τὰ ἀληθινὰ ψάρια προτιμώτερο εἶναι ζαργᾶνα. Στὸ ἀπόσυρτο «χτυπᾶνε» συνήθως συναγοῖδες, στεῖρες, παλαμίδες, ἀλλὰ καὶ λαυράκια, τὰ ὁποῖα ὅμως χρειάζεται «κουτάλι», εἰδικὸ γυαλιστερό σίδηρο δηλαδὴ ἢ τεχνητὸ ποντίκι στὸ ὁποῖο τὸ λαυράκι δείχνει ἰδιαιτέρη ἀδυναμία. Μὲ ἀπόσυρτο πού σέρονται ἀπὸ βάρκα ἐλαφροῦ καὶ στὰ κουπιὰ ἀλλὰ μικρὰ (γύρω σιὰ 20 μέτρα) καὶ ἀπὸ νάυλον καὶ στὴν ἄκρη του ἓνα μόνον ἀγκίστρι δολωμένο μὲ λίγη σουπιὰ, καλαμάρι ἢ ζαργᾶνα κ.λ.π. ψαρεύονται οἱ ζαργᾶνες καὶ τὰ μελανούρια.

Γρι—Γρι (τό). Ἐνα ταχὺ καὶ μὲ βύθισμα σκάφος, μιὰ μαούνα μὲ ἐργάτη καὶ μεγάλο δίχτυ (ἄλτο), 4 ἢ 5^μ βάρκες μὲ μεγάλες λάμπες (1000—2000 κεριὰ) καὶ τὸ τσοῦρρο, φυσικά, εἶναι ὅ,τι χρειάζεται γιὰ νὰ δουλέψῃ ἓνα γρι—γρι. Τὸ σκάφος μὲ τὴν μηχανὴ (τρεχαντήρι συνήθως) δένει τὸ σούρουπο ὅλα τὰ ἄλλα ἀπὸ πίσω καὶ σέρονται βάρκες στὰ σημεῖα πού πρέπει (σὲ μᾶγους καὶ μεγάλες ξέρες ἀπὸ πάνω συνήθως), πού κρατᾶνε ψάρι. Ὁ λαμπαδόρος παρακολουθεῖ τὸ ψάρι καὶ ἀνάλογα μὲ τὴν «κλωνιά» πού βλέπει ὑπολογίζει ἂν ὑπάρχει ὑπολογίσιμη ποσότης, ὅποτε κάνει σιναῖτ ἀναβοσβύνοντας τὴν λάμπα ἢ σφυρίζοντα μὲ τὸ μπόρμπολα. Ἐρχεται τότε ἡ μαούνα πού κλείνει γύρω—γύρω τὸ μέρος μὲ τὸ δίχτυ. Τὸ δίχτυ αὐτὸ στὸ κάτω μέρος ἔχει κρῖκους καὶ μὲ μεγάλο σκοινὶ μαζεύει σκουρτίνα καὶ ὅλο τὸ δίχτυ γίνεται μιὰ σκουρτίνα.

κοῦλα ὅπου βρίσκεται παγιδευμένο τὸ ψάρι πὺν μαζεύεται μὲ πόχες καὶ ἡ μαοῦνα ἐτοιμάζεται γιὰ ἄλλο σινιάλο. Αὐτὸ γίνεται μέχρι πὺν νὰ ξημερώσῃ. Συνηθισμένοι ψαροτόποι ἐδῶ εἶναι τὸ Βουτσι, κανα—μίλι ἀνοιχτὰ ἀπὸ τὸ Σαρακήνικο, ἀνοιχτὰ ἀπὸ τὸ κάβο τοῦ Μοναστηριοῦ καὶ ἀνοιχτὰ ἀπὸ τὴ Σπλάντζα γιὰ σαρδέλλα.

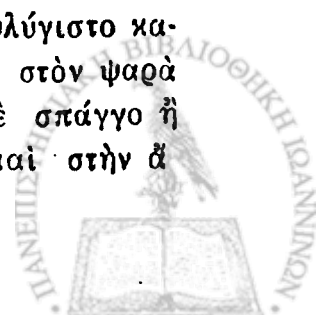
Δυναμίτης (δ), Φωτιά (η), Μασοῦρι (τὸ) ἢ Μόμπα. Ἐπικίνδυνο καὶ ἀπότολμο γιὰ τὸν ψαρά καὶ καταστρεπτικὸ γιὰ τὸ βυθὸ ψάρεμα. Ἐξαρτήματα εἶναι τὸ φυτῆλι (βραδύκαυστος ἄπτρα), καψύλι (καψύλιο μὲ βάσι τοῦ τὸν βροντώδη ὑδροάγγυρο) καὶ ὁ κυρίως δυναμίτης (δυναμίτις, ἀμμωνίτης ἀμμωνάλ, Τ. Ν.Τ., γόμωσις θαλασίας νάρκης βλημάτων πυροβολικοῦ κ.λ.π.). Ὁ μέσου μεγέθους δυναμίτης λέγεται μασοῦρι ἀλλὰ καὶ σαποῦνι ἢ φουσέκι ἀναλόγως τοῦ σχηματός του. Τὸ μικρὸ κομματάκι τὸ καμωμένο γιὰ εὐπαθῆ ψάρι (σάλπες, λαυράκια, βῶπες καὶ, κυρίως, μόκο) λέγεται τριτσέλι. Ὁ δυναμίτης πὺν χρησιμοποιεῖται γιὰ ἀνθεκτικὰ ψάρια (κέφαλους, ῥουφιούς, συναγρίδες, δαγκανάρια καὶ, κυρίως, γόφους) εἶναι πολὺ μεγάλος σὲ ποσότητα καὶ λέγεται μπόμπα. Ὁ δυναμιτιστὴς «καριεράει» τὰ ψάρια σὲ κάβους καὶ σὲ ἀβάλες ἢ τὰ κυνηγίει ἀπὸ κάβο σὲ κάβο ἢ μὲ βάρκα ἂν εἶναι διαβατικά ἢ, τέλος, τὰ μελίζει ῥίχνοντας δολῶματα ἢ σκοτώνοντας μόκο καὶ ἄλλα μικρὰ ψάρια σὲ ὠρισμένο σημεῖο. Ὅταν θέλῃ γὰ πύρη φωτιά ἀμέσως πέφτοντας ὁ δυναμίτης στὸ νερὸ γιὰ ψάρι πονηρὰ πὺν τὸ σκάνε ἀμέσως, τότε βάζει πολὺ λίγο φυτῆλι πὺν λέγεται «τσιμα—πίλλια» ἀλλὰ πὺν εἶναι πολὺ ἐπικίνδυνο καὶ ἀφορμὴ νὰ κόβονται χέρια καὶ νὰ σκοτώνονται ἄνθρωποι. Τέτοια περιστατικὰ ἔχουν συμβῆ πάρα πολλὰ καὶ τὸ φαινόμενο τῶν κουλοχέρηδων ἦταν πολὺ συνηθισμένο τὰ παλῆ τὰ χρόνια. Συνηθῶς ψαρεύανε στὰ Ῥόκια, τὴ Φυσαριά, στὸ Πλακερό, στὸ Κυπαρίσσι τοῦ Τούρκου τὶς σάλπες. Στὴ Κερέντζα καὶ στὸν Ἀϊ—Γιώργη ἀ λαυράκια. Στὸ Πριόνι τὺς γόφους καὶ σὲ κάθε κάβο καὶ ἀβάλη κέφαλους, μελανούρια, σαργούς, συναγρίδες καὶ ἄλλα ψάρια.

Δίχτυα (τά). Εἶναι πλεγμένα ἀπὸ

σπάγγο χοντρὸ ἢ ψιλὸ, σὲ μικρὰ τετραγωνίδια «τὰ μίτια» ὅπου μπαίνοντας τὸ ψάρι μερδεύεται καὶ δὲν μπορεῖ νὰ βγῆ ἐνῶ παράλληλα ὑπάρχει ἄλλο δίχτυ μὲ πολὺ μεγάλη μάτια τοῦς «μανοῦς» πὺν μερδεύουν χειρότερα τὸ ψάρι, δένουν τὸ δίχτυ καὶ βοηθοῦν νὰ «σακκιάζῃ» (νὰ κἀνῃ καμπύλη) τὸ δίχτυ γιὰ νὰ μὴ μποροῦν νὰ φύγουν τὰ μεγάλα ψάρια. Τὰ δίχτυα ἀνάλογα μὲ τὴ χρῆσι ἔχουν καὶ τὸ ἄλλιο τους (ῦψος) καὶ καὶ τὸ μᾶκρος. Τὸ ἐπάνω μέρος εἶναι γεμάτο μὲ φελλὰ γιὰ νὰ τὸ κρατᾷ πρὸς τὸν ἄφρὸ καὶ τὸ κάτω μὲ βολίμια γιὰ νὰ πατώνῃ. Γιὰ νὰ πέφτῃ τὸ ψάρι στὸ δίχτυ οἱ ψαράδες χτυπάνε τὸν ἄφρὸ μὲ τὸν κλάπανο καὶ τὴν κουβέρετα τῆς βάρκας μὲ τὰ ποδάρια καὶ γιὰ τοῦς ἀστακοῦς δένουν μικρὰ κομματάκια πανὶ πὺν προσελκύουν τὸ περιεργὸ ὄστρακόδερμο. Ἡ τοποθέτησις τῶν δικτυῶν σὲ καὶ καίρια σημεῖα (περάσματα) γιὰ μεγάλο χρονικὸ διάστημα λέγεται «ἀποπτασιά» καὶ μπαίνει κυρίως νύχτα μέχρι τὰ ξημερώματα ἐνῶ τὸ γρήγορο καλάρισμα καὶ πάρισμο μὲ κλαπάνισμα λέγεται «βόλος». Γιὰ τὰ πονηρὰ ψάρια (κέφαλους ἰδίως) κάνουν τὴ μῖα ἄκρη τοῦ δικτυοῦ «μπόρμπολα» (μπόρμπολα) (τὸ περιστρέφουν) καὶ ἐκεῖ κυνηγᾶνε τὰ ψάρια πὺν πηδῶντας θὰ πέσουνε ὑποχρεωτικὰ σὲ μῖα ἀπὸ τὶς πολλὰς δίπλες. Οἱ κέφαλοι ὅμως εἶναι πολὺ πονηροὶ καὶ κάνουν πολὺ μεγάλα ἄλματα γι' αὐτὸ ἀποτελεσματικὰ γι' αὐτοῦς εἶναι μόνον τὰ «Καλαμωτὰ» πὺν παράλληλα μὲ τὸ κυρίως δίχτυ ἔχουν ἄλλο πλαγιασμένο στὴν ἐπιφάνεια μὲ καλάμια καὶ ἔτσι πηδῶντας πέφτουν στὰ καλαμωτὰ. Ἄλλα δίχτυα εἶναι τὰ παλαμιδόδικτυα πὺν πρέπει νὰ ἔχουν πύρα πολὺ μεγάλο ἄλτο γιὰ νὰ πιάνουν ὅλα τὰ νερὰ καὶ στὰ μεγάλα βάρη πὺν περιᾶνε οἱ παλαμίδες. Τὸ βγάλσιμο τῶν ψαριῶν ἀπὸ τὰ δίχτυα («ξεμαγιάρισμα») εἶναι πολὺ δύσκολη δουλειὰ πὺν θέλει πολλὴ προσοχὴ ἰδίως τὴ νύχτα ὅποτε εἶναι ἀπαραίτητο ἓνα καρμπουρέτο.

Καλαμίδι (ιὸ) καὶ Φελλουρι ἢ Θελουρι (θολοῦρα, θελοῦρα).

Ἐνα κοινὸ ἄλλὰ μακρὸ καὶ εὐλύγιστο καλάμι ὥστε νὰ μεταδίδη εὐκόλα στὸν ψαρά τὰ τσιμπήματα τῶν ψαριῶν, μὲ σπάγγο ἢ νάυλον δεμένο στὴν ἄκρη του καὶ στὴν ἄ

ΣΤΕΦ. ΜΠΕΤΤΗ, Διδ)λου

ΜΥΛΟΙ ΚΑΙ ΜΥΛΩΝΑΔΕΣ

«Αλει μύλε ἄλει
καὶ γὰρ Πιττακὸς ἄλει
μεγάλας Μυτιλάνας βασιλεύων».

(Ἄρχαϊο τραγοῦδι)

Α'

Οἱ μυλωνάδες, οἱ πολὺ συμπαθεῖς αὐτοὶ ὁμοτέχνοι τοῦ παλαιότατου Λέσβιου σοφοῦ, πού πηγὴ τους καὶ μάνα τους ἦταν ἀνέκαθεν στὸν τόπο μας ἡ Βελτισία, ἀπὸ τὸν καιρὸ πού τοὺς ξεφώλιασαν τὰ ὀρμητικὰ νερὰ τῆς σήραγγας τῆς Λαψίστας ἐξαφανίζοντας μιὰ γιὰ πάντα τοὺς πανάρχαιους μύλους τοῦ ἴδιου τοῦ χωριοῦ τους, ἀρχίζουν κι αὐτοὶ λίγο-λίγο νὰ ἐκλείπουν ἀφοῦ, κι ὅπου ἀκόμα ὑπάρχουν τέτοια ἐργαστήρια, ἡ μηχανὴ περιώρισε πολὺ τὴ χρῆση τους καὶ πολλὰ, τὰ πιὸ πολλὰ ὀλότελα ἀχρήστεψε.

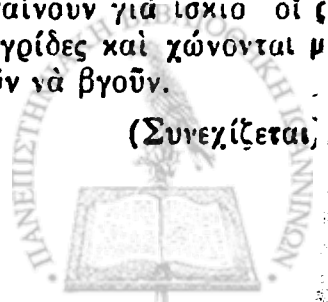
Τὰ πράγματι κατάρρυντα καὶ γραφικώτατα τοῦτα χτίσματα, οἱ νερόμυλοι, πού πολὺ τοὺς πρόσεξε ὁ λαὸς καὶ καθὼς οἱ θαλεροὶ κισσοὶ κι οἱ πρασινάδες τους οἱ δροσοστάλαχτες τοὺς τύλιξε μ' ἓνα πλῆθος προϊόντα χαριτωμένα τῆς μούσας, τῆς μνήμης καὶ τῆς φανιασίας του, κάτω ἐκεῖ στὶς σύσκιες κι ἀπόμερες ρηματιῆς ποῦναι στημένα, ἔπαψαν ἀπὸ καιρὸ νὰ μοιάζουν βουερεὲς καὶ σφίζουσες ἀπὸ ζωὴ κυψέλες καὶ κατάντησαν ἐνδιαίτημα μόνιμο τῆς κουκουβάγιας, πού κλαίει ἀποβραδὶς ἀμέφρωτα τὴ μαύρην ἐρημιὰ τους. Ἐδῶ κυλοῦσαν οἱ μέρες τῶν μυλωνάδων, μέσα σ' ἀληθινὸ πανδιμόνιο ἀπὸ φωνῆς ἀνθρώπων καὶ ζώων πού πνίγονταν στὸ

κη τοῦ σπάγγου παράμαλλο μὲ ἓνα ἢ δύο ἀγκίστρια. Ἀπάνω σὶδὸ σπάγγο καὶ σὲ 50 70 πόντους ἀπὸ τ' ἀγκίστρια δένεται ἓνα κομματί ἀπὸ φελλὸ πού μὲ τὸ τσίμπημα τοῦ ψαριοῦ μπινοβγαίνει στὴ θάλασσα καὶ ἔτσι κανονίζει πότε θὰ τὸ ταραβήξει. Μὲ φελλὸ ψαρεύουν στὰ θολὰ νερὰ (φελλουρί, θελουρί), ἐνῶ χωρὶς φελλὸ (καλαμίδι ἀπλὸ) ψαρεύουν σὲ κιάρια νερὰ καὶ κυριῶς τὰ πειρόψαρα.

Καλάθια, Κοφίνια, Ψαροκόφινια (τά). τὸ βασικὸ καλάθι ἔχει σχῆμα ὅπως ἀκριβῶς τῆς ντομάτας ἀλλὰ εἶναι μεγάλο ἴσαμε μιὰ ὀριὰ διάμετρο. Στὸ σημεῖο πού ἐνώνεται μὲ τὸ κλαρὶ εἶναι ἡ μπούκα πού ἀπὸ ἐκεῖ μπαίνουν τὰ ψάρια, ἐνῶ τὸ ὑπόλοιπο εἶναι κλεισμένο γιὰτὶ εἶναι πλεγμένο μὲ βίτσες λυγαριᾶς ἢ συμυρτιᾶς. Κι' ἀπὸ χάλκινο ἀνοξείδωτο σύρμα

γίνονται καλάθια. Γιὰ νὰ ψαρευτῆ τὸ καλάθι πρέπει νὰ καμουφλαριστῆ ἀπ' ἔξω φύκια καὶ μέσα, ἀκριβῶς κάτω ἀπὸ μπούκα, μπαίνει τὸ μέλισμα πατημένο δυὸ—τρεῖς πέτρες καὶ φουντέρνεται σὲ μπρους, κοντὰ σὲ ξέρες ἢ ἀνάμεσα ἀπὸ φύκια. Ἀνάλογα μὲ τὸ εἶδος τοῦ ψαρι πού χρησιμοποιοῦνται λέγονται σαροκοφινια, σαλποκόφινια, γιά γόπες καὶ μπους (ἢ μποτίλλιες). Ἀπ' ὅσα διαφέρουσι μπόμπες πού εἶναι ὅμοιες μὲ μποτίλλια καὶ ἡ μπούκα εἶναι στὸ μέρος πού κάθετῆ ἡ μποτίλλια στὸ τραπέζι. Καμουφλάροντ ἀπὸ τὰ πλάγια καὶ ὀίχονται πλαγιασμένοντ κοντὰ σὲ βράχια καὶ γράβες τοῦ βυθοῦ ἢ ἄλλοις δόλωμα. Πηγαίνουν γιὰ ἴσκιον οἱ ψαριοὶ κι' οἱ συναγρίδες καὶ χώνονται μὲ χωρὶς νὰ μποροῦν νὰ βγοῦν.

(Συνεχίζεται)

ἀσίγαστο ἀγκομαχητὸ τοῦ μύλου καὶ τῶν νερῶν, μὲ τὴ δροσιὰ τοῦ καλοκαιριοῦ, τὴν πλούσια καὶ τὴ διαπεραστικὴ ὑγρότη τοῦ χειμῶνα, μὲ συντροφιά τὶς καλοθρεμμένες κόττες τους, πού πάχαιναν ἀπὸ τὰ σακκιά τῶν ἀλεστάδων καὶ τὸ ἀπαραίτητο κηπάκι δίπλα τους, τὸ φροντισμένο μὲ τὰ καλούδια τοῦ Ἀβραάμ καὶ τοῦ Ἰσαὰκ στὴν ὥρα του...

Συχνὰ ἀνταμώνω τοὺς γεροντιότερους ἀπὸ τοὺς μυλωνάδες τοῦ χωριοῦ, πασίγνωστους παληότερα στὸ βιλαέτι τοῦ Γιαννίνου καὶ τὸ Τσιάμικο ὄλο, ὄχι σὰν ἐργάτες μύλων μοναχά, ἀλλὰ καὶ σὰν μοναδικοὺς κατασκευαστὲς τῶν ἐγκαταστάσεών τους. Κι εἶναι τόσο στενὰ δεμένα τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ κι οἱ μυλωνάδες, πού στέκεται ἀδύνατο ἀναγορεύοντας τὸ ἓνα νὰ μὴν ἔρθει στὸ νοῦ καὶ μοναχὸ του τᾶλλο. Μπορῶ νὰ πῶ, πῶς δὲν ὑπάρχει χωριανὸς μισόκαιρος, πού νὰ μὴ θήτεψε λίγο ἢ πολὺ σὲ μύλο.

Μὲ ξεχωριστὴ εὐκολία γυρίζ' ὁ νοῦς τους στοῦ μύλου τὴ ζωὴ τὴν τόσο ἰδιόρρυθμη κι ἀτέλειωτες ἀπλὲς καὶ σὰν αὐτὴ πολὺ νόστιμες εἶναι οἱ ἱστορίες της π' ἀρχίζουν ὅλες στερεότυπα μ' ἐκεῖνο τό: «ἄντας εἶχαμαν τὸν τᾶδι μύλου» ἀναφερόμενες δὲ σὲ φαγοπότια, ἁμαρτίες ποικίλες, κλέφτες, Τούρκους καὶ τὰ παρόμοια. Δὲν γίνεται τρόπος νὰ τὴ ματαζήσουν, ἔτσι πού τ'ἄφερ' ἡ ὀργή, καὶ τὸ κάλεσμα στὴ μνήμη τῶν πιὸ ἔντονων περιστατικῶν της τοὺς προξενεῖ θλίψη ὀλοφάνερη.

Ἔτσι μοῦ γεννήθηκε καὶ μένα ἡ σκέψη, βλέποντάς τους ν' ἀραιώνουν, νὰ μαζέψω πρῶτα ὅλες τὶς σχετιζόμενες μὲ τὸ μύλο καὶ τὰ παραρτήματά του, τὸ μαντάνι δηλ. καὶ τὴ νεροτριβιὰ λέξεις, τὴν ἰδιαίτερη ὀνοματολογία τῶν μερῶν τους καὶ τοῦ ἔργου τους, τὰ μυστικὰ τῆς τέχνης τῶν μυλωνάδων καθὼς καὶ κάποιες συνθηματικὲς τους φράσεις ἢ νοήματα—γλῶσσα σὰν τὶς γνωστὲς συνθηματικὲς δὲν ἔχουν—πού χρησιμοποιοῦσαν κατὰ τὴν ἐξάσκηση αὐτῆς τῆς δουλειᾶς τους, καταγράφοντάς τα ὅλα στὸ γλωσσικὸ βέβαια τοῦ χωριοῦ ἰδίωμα, τὸ Κουρεντινὸ, γιὰ νὰ μὴν ἔχουν κι αὐτὰ τὴ σκληρὴ μοῖρα τῶν μύλων καὶ τῶν ἀνθρώπων τους. Καὶ τὰ παρουσιάζω.

Β'

1. Ὁ μύλος

ἄ δ ρ ἄ χ τ' τό. Ὁ κατακόρυφος ἄξονας μήκους 1,5—1,8 μ. ἀπὸ ξύλο χοντρὸ δρυὸς (καρδιά) γύρω ἀπὸ τὸν ὁποῖο στρέφεται ἡ φτερωτὴ.

ἄ λ ε σ μ α τό. Τὸ πρὸς ἄλεση γέννημα, σιτάρι, κριθάρι, βρίζα, ἀραποσίτι καὶ καμμιά φορὰ σὲ καιρὸ μεγάλης πείνας κεχρὶ καὶ βρώμη.

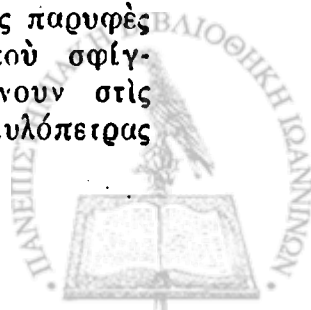
ἄ λ ε σ τ ῆ ς ὁ. Πελάτης τοῦ μύλου, αὐτὸς πού πάει ν' ἀλέσει τὸ γέννημά του.

ἄ λ ε υ ρ ο υ θ ἡ κ' ἡ. Τὸ κασόνι πού δέχεται τ' ἀλεῦρι καθὼς βγαίνει ζεστὸ-ζεστὸ ἀπὸ τὸ μύλο μέσα.

ἄ ξ ἄ ἰ σ τ ο ς ὁ. Ἀλεστής ἀπὸ τὸν ὁποῖο δὲν ἔπαιρναν ξ ἄ ἰ, ἄλεθε δηλ. δωρεὰν καὶ τέτοιοι ἦταν κατὰ κανόνα οἱ γύφτοι τοῦ χωριοῦ γιὰ τὴν ἀθλιότητά τους βίβαια ἀλλὰ καὶ γιὰ τὶς πολλὲς καὶ ποικίλες μικροῦπηρεσίες πού προσέφεραν στοὺς μυλωνάδες.

α ὕ λ ἄ κ' τό. Τὸ αὐλάκι τὸ καὶ μ υ λ α ὕ λ α κ ο λεγόμενο, πού ἀνάμεσα ἀπὸ γκρεμοὺς καὶ κατοπιὰς ὀδηγεῖ τὸ νερὸ ἀπὸ τὴν πηγὴ ἢ τὸ ποτάμι στὸ μύλο.

ἄ χ π α ν ἄ ρ' τό. Ἡ ἀπάνω μυλόπετρα διαμέτρου 1,30 μ. περίπου. Τὸ κέντρο της εἶναι καμωμένο ἀπὸ ξύλο τετράγωνο χοντρὸ λεγόμενο γ ο ὕ λ' τὸ δὲ ὑπόλοιπο ἀπὸ χοντρά ἐπίσης κομμάτια στερνάρια, πού βγαίνουν στὶς νότιες παρυφῆς τοῦ χωριοῦ, μοναδικὰ γιὰ τὸ πάχος τους, μὲ τέχνη συναρμοσμένα, πού σφίγγουν κατὰ τὴν περιφέρεια μεταλλικὰ στεφάνια. Τὰ στερνάρια πού μπαίνουν στὶς τέσσερες πλευρῆς τῆς γ ο ὕ λ' τὰ λένε καρδιές, τὰ τεταρτημόρια τῆς μυλόπετρας

μαχαλάδες, οι πέτρες δὲ πὺν συνθέτουν τοὺς μαχαλάδες σπαθιά. Στὴ μέση τῆς ἡ γούλ' φέρνει τρύπα κυλινδρική, ὅπου πέφτει τὸ ἄλεσμα.

Δέσ' ἡ. Φράγμα τοῦ ποταμοῦ ἡ τῆς πηγῆς ἀπ' ὅπου τὸ νερὸ ἀνυψούμενο κἄπως, μπαίνει στὸ μυλαύλακα.

καθάριον τό. Τὸ σιταρένιο, ἀπὸ μονάτο σιτάρι ἀλεύρι.

κάναλ' ἡ Κωνικὸ δοχεῖο ξύλινο ὕψους 6—12 μ. τοποθετημένο πλάγια καὶ μετὴ βάση πρὸς τὰ ἑπάνω ἀνοιχτὴ καὶ διαμέτρου ἑνὸς περίπου μέτρου.

κανούλ' τό. Τὸ στενώτερο μέρος τῆς κἀναλῆς (κάτω) ὕψους 0,80 μ.

κεφαλοκἀναλον, τό. Ἡ κεφαλὴ, τὸ ἑπάνω καὶ πλατύτερο μέρος τῆς κἀναλῆς, πὺν δέχεται τὸ νερὸ τοῦ αὐλακιοῦ.

κουφίν' τό. Τὸ πάνω ἀπὸ τὴ μυλόπετρα στεριωμένο κωνικὸ κασόνι, ὅπου ρίχνουν τὸ ἄλεσμα. Τὰ ὀρθὰ ξύλα πὺν τὸ βαστοῦν τὰ λέν κουφινὸξ'λα.

Κουρτσέλ' τό. Αὐλακωτὸ ξύλο κάτω ἀπὸ τὸ κουφίνι πὺν ὀδηγεῖ τοὺς σπόρους στὴν τρύπα τῆς ἑπάνω μυλόπετρας. Κρατιέται μετὴ σχοινὶ ἀπὸ εἰδικὸ σχήματος σφοντυλιοῦ ξύλο, πὺν λέγεται σταυρός. Ἀπολυόντας τὸ ἡ μαζώνοντάς το ὀλίγο μετὴ βοήθεια μιᾶς βέργας, κανονίζει ὁ μυλωνὰς τὴν ποσότητα τῶν σπόρων πὺν πρέπει νὰ πέφτουν.

Κύπρινο τό. Τὸ μεταλλικὸ (μπρούτζινο) αἰχμηρὸ κάτω ἄκρο τοῦ ἀδραχτιοῦ γύρω ἀπὸ τὸ ὁποῖο κινεῖται ἡ φτερωτὴ καὶ ἡ ἑπάνω μυλόπετρα. Στηρίζεται σὲ ὀμώνυμη μεταλλικὴ ἐπίσης ὑποδοχὴ. Τὰ κύπρινα ἀρσενικὸ καὶ θηλυκὸ ἐγίνονταν σιτοὺς μπρουτζάδες στὰ Γιάννινα, ἐμποῖναν δὲ φυτευτὰ σιτὸ ξύλο. Τὸ ἀρσενικὸ στεριώνονταν καὶ μετὴ στεφάνι, βρεχόμενο δὲ ἐσφιγγε περισσότερο.

Κρέμασ' ἡ. Τὸ ὕψος τῆς κἀναλῆς ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἐξαρτᾶται ἡ δύναμη καὶ ἡ γληγοράδα τοῦ μύλου. Μεγαλύτερη κρέμαση γοργορότερος καὶ πὺν δυνατὸς ὁ μύλος.

μάτ' τό. Τὸ κἀθε ζευγάρι ἐργαζόμενων μυλοπετρῶν. Ὅταν εἶναι τρία στὴ σειρά, σιτὸ ἴδιο κτίριο, λέγονται: ὀξοὺς (ὀ πρὸς τὴν εἴσοδο μύλου), μισοὺς (μεσαιὸς) καὶ μέσοις (σιτὸ βάθος). φρ. Πόσα μάτια ἔχ' οὐ μύλους; ἡ πόσα μάτια δλεύν'?

μπάμπου ἡ πούλιτσα ἡ. Χοντρὸ ξύλο, ὀριζόντια τοποθετημένο, πάνω σιτὸ ὁποῖο στηρίζεται τὸ ἀδράχι. Ἡ μπάμπω ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά στέκεται σταθερά. Ἐδῶ ὑπάρχει σανίδα λεγόμενη σιταματήρα, πὺν κατὰλληλα κινούμενη ἐμποδίζει τὸ νερὸ τῆς κἀναλῆς νὰ χτυπήσει τὴ φτερωτὴ καὶ σταματᾶει τὸ μύλο. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά ἡ μπάμπω, τὴν ἀσταθῆ, ἔχει εἰδικὸ ἐπίσης ξύλινο μοχλὸ ὀνομαζόμενο σπάραμα. Ἐργο του ν' ἀνεβοκατεφάξη τὴν κινούμενη μυλόπετρα κατὰ τὴν ποιότητα τοῦ ἀλευριοῦ πὺν θέλει ὁ μυλωνὰς νὰ κάνει. Χαμηλώνοντάς τη δηλ. τὸ ἀλεύρι γίνεται ψιλὸ καὶ χοντρὸ ἀνυψώνοντάς τη.

μοχλὸς ὀ. Χοντρὸ κυλινδρικὸ σίδερο, μήκους 0,60 μ. φυτευόμενο ἐφαρμοστὰ σιτὸ ἑπάνω μέρος τοῦ ἀδραχτιοῦ σὺν προέκτασή του.

μ'σάκι τό. Ἐγκοπή ἀπὸ τὴν ὁποῖα βγαίνει τὸ ἀλεύρι μέσα ἀπὸ τὴς μυλόπετρας καὶ πέφτει σιτὴν ἀλευροθήκη.

μπάμπανάτσα ἡ. Τὸ καλαμποκίσιο ἀλεύρι, ἄλλιῶς ἀραπουσίτκου λεγόμενο.

ξάϊ τό. Τὸ γέννημα πὺν κρατᾶει ὁ μυλωνὰς γιὰ τὸν κόπο του καθὼς καὶ τὸ εἰδικὸ δοχεῖο μετὴ ὁποῖο τὸ παίρνει. Καὶ ἐπειδὴ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν μυλωνᾶδων ἐντοπίζονταν σιτὸ ξάϊ περισσότερο, ὅταν ἤθελαν νὰ ζηματίσουν κανέναν δύσκολο, ἀνεπιθύμητο πελάτη, ἡ φούσκωνε ὁ ἕνας σιτὸν ἄλλον τὰ μάγουλα, σημάδι ὀτι ἔπρεπε νὰ πάρει ξάϊ παραπανίσιο ἀπὸ τὸ κανονικὸ, ἡ φώναζε «τοὺν Παπαχρήστου (φράση συνθηματικὴ πὺν ἀπόβλεπε σιτὸν ἴδιο σκοπὸ). Παπαχρήστο ἔλεγαν ἰδιαίτερο ἄγγειό, πὺν χωροῦσε πολὺ περισσότερο γέννημα ἀπὸ τὸ συνηθι-

ομένο και τὸ χρησιμοποιοῦσαν σὲ ἀνάλογες περιπτώσεις, ἀπὸ τὸ καλυμαύχι, θαρ-
ρῶ, κάποιου χοντροκέφαλου παπᾶ, ὀνόματι Παπαχορήστου. Θυμᾶμαι τὴ μάννα
μου ὅταν μὲ ξεκίνας—καὶ πῆγα ἀρκετὲς φορὲς—μὲ συντροφιά στὸ μύλο, δὲν παρό-
λειπε νὰ μὲ κάνει γι αὐτὸ προσεχτικότερο, λέγοντάς μου κρυφὰ καὶ φανερά:
«Ἄιντε κι νᾶεις τοῦ νοῦ σ' μὴ σὲ φέρν' ὧς ἐδῶ οἱ μυλωνάδεις» θέλοντας νὰ πῆ,
μὴ σοῦ κατακλέψουν τὸ ἄλεσμα.

Ξεραλέθ' ρ. (ὁ μύλος). Ἄλέθει, δουλεύει χωρὶς γέννημα μέσα, ὁπότε καὶ
χαλάει, σώνονται οἱ πέτρες του.

Ξανέμ' σις ἢ ξυλοουδοσιές οἱ. Ξύλινες σκάρες ποὺ μπαίνουν στὸ
σημεῖο ἐπαφῆς αὐλακιοῦ καὶ κἀναλης γιὰ νὰ ἐμποδίζουν τὰ λογιῆς ἀντικείμενα ποὺ
παρασέρει τὸ νερὸ νὰ πέφτουν μαζί του στὴν κἀναλη καὶ τὴ βουλώνουν.

Πασπάλ' τό. Φιλοδώρημα σὲ ἀλεύρι, ποῦδιναν οἱ πελάτες στοὺς μικροὺς
ὑπηρέτες τοῦ μύλου. Ἄπ' ἐδῶ καὶ τὸ παραγκῶμι τῶν Βελτισιστιῶν: «πασπαλιάρδεις».

Πιρδάρ' τό. Δυὸ ξυλαράκια ξέσριγγα ποὺ γγίζουν τὴν μυλόπετρα καὶ
χτυποῦν πάνω της καὶ μεταξύ των, καθὼς αὐτὴ γυρίζει ἀσταμάτητα. Πιασμένα
δίπλα ἀπὸ τὸ κουρτσέλ', (τὸ ἀπάνω λέγεται γ λ ῶ σ σ α) κανονίζουν ὥστε οἱ σπό-
ροι νὰ πέφτουν ὁμοιόμορφα, σὲ ἴση σχετικὰ ποσότητα. Ἄπ' ἐδῶ κι ἡ λαϊκὴ φρά-
ση: «Ἐχ' τ' γλώσσα τ' πιρδάρ'» γιὰ ἄνθρωπο ποὺ εἶναι ὑπερβολικὰ λάλος.

Πλιξίδα ἢ. Λένε τὸ ξύλινο ἐφαρμοστὸ σφίξιμο τοῦ μοχλοῦ ποὺ ἐμποδι-
ζει τοὺς σπόρους νὰ πέφτουν στὸ κενὸ κάτω, κρατᾶει δὲ στὴ θέση της τὴν περι-
στρεφόμενη μυλόπετρα.

Ροῦντο τό. Χοντράλεσμα, ποὺ ἔκαναν οἱ μυλωνάδες ὅταν εἶχαν κιλαμ-
παλίκ' (δουλειὰ δηλαδὴ) καθὼς οἱ χαντζῆδες ποὺ σὲ ἀνάλογες περιπτώσεις ἔρρι-
χναν νερὸ στὰ φασούλια.

Στρῶμα τό. Ἡ κάτω μυλόπετρα, ἢ ἀκίνητη φκειασμένη ὕπως καὶ ἡ ἀ-
πάνω μὲ στουρναρόπετρες.

Σμιγὸ τό. Ἄλεσμα ἀπὸ ἀνακατωμένους σπόρους, καθὼς ἀραποσίτ' καὶ
βρίζα, στάρ' κι βρίζα, λιανὸ κι βρίζα κ.λ.π.

Σταυρώματα τά. Τέσσερα χοντρά ξύλα ποὺ πλαισιώνουν τὸ στρῶμα,
βαλμένα σταυρωτά. Οἱ γωνιές τους οἱ τέσσερις λέγονται π τ ο ὄ λ ι α.

Φσοῦν' τό. Τὸ κάτω στενὸ μέρος τῆς κἀναλης ἀπ' ὅλου βγαίνει μὲ δύνα-
μη τὸ νερὸ καὶ χτυπάει τὴ φτερωτὴ. Ἐγίνονταν ἀπὸ ξύλο καλοπελεκημένο μονο-
κόμματο ταιριασμένο ὁμορφα στὸν κορμὸ τῆς κἀναλης. Τὸ καλοκαῖρι ποὺ τὰ νερά
ἦταν λιψὰ καὶ γιὰτὶ ἔπρεπε ἡ κἀναλη νὰ γινῆ γιὰ μεγαλύτερη πίεση, περι-
ώριζαν τὸ ἀνοιγμὰ του καρφώνοντας πέδω-πέκει δυὸ ξυλαράκια τὰ μα γ λ ᾶ ρ ι α
λεγόμενα.

Φτερωτὴ ἢ. Τοποθετεῖται σὲ ὕψος 0,60 μ. περίπου ἀπὸ τὸ σημεῖο στή-
ριξης τ' ἀδραχτιοῦ καὶ ἡ διάμετρό της εἶναι ὀλίγο μεγαλύτερη ἀπὸ τῆς μυλόπετρας
γιὰ ν' ἄχει, καθὼς λένε, σταθερὲς στροφές καὶ πάντοτε ἀνάλογη μὲ τὴν κρέμαση.

Τὸ κέντρο της ποὺ πιάνεται γερὰ στ' ἀδράχτι λέγεται κ ο ὄ ρ σ α, χοντρὸ
δηλ. ξύλο τὴν περιφέρεια τοῦ ὁποῖου σκάφτουν καὶ φυτεύουν τὰ φτερά, τὶς ἀκτι-
νες τῆς φτερωτῆς, πελεκημένα σὰν κουτάλια ξύλα, γιὰ νὰ παρουσιάζουν ἀντίσταση
στὸ νερὸ. Οἱ ὑποδοχὲς τῆς κούρσας, ποὺ μπαίνουν τὰ φτερά καὶ καρφώνονται μὲ
ξύλινα καρφιά (πριά), λέγονται σ π ἰ τ ι α.

Φόρτωμα τό. Φορτίο ἀλέσματος. Εἶναι ἀνάλογο μὲ τὸ ζῶο ποὺ τὸ μετα-
φέρει (λεγόμενο ἀπ' αὐτὸ γομαροφόρτ', μπλαροφόρτ', ἀλογοφόρτ') ἀποτελεῖται δὲ
ἀπὸ δυὸ μεριές βάρους ἀπὸ 30—50 ἢ κάθε μιὰ δκάδες.

Φυλακὴ ἢ. Τὸ ὑπὸ τὸ μύλο θολοσκέπαστο κτίσμα σκοτεινὸ στενόμακρο
καὶ κάθυγρο σὰν φυλακὴ, ὅπου δουλεύει ἡ φτερωτὴ.

Χαράῃ ἢ. Τὸ χάραγμα μὲ εἰδικὰ σφυριά (τσιουκάνια) τῆς μυλόπετρας γιὰ

νά κόφτει τούς σπόρους καλύτερα. Πρὸς τὸ σκοπὸ αὐτὸ ἡ πέτρα, ἡ κινούμενη βέβαια, ἀνασηκώνονταν κατὰ διαστήματα μὲ ἐπὶ τοῦτο ξύλινους μοχλοὺς τὰ σ κ ο υ τ ῆ ρ ι α, μικρὸ καὶ μεγάλο. Γιὰ τὴ μετακίνηση καὶ τὸ ἀναποδογύρισμά της χρησιμοποιοῦσαν τρία ἀκόμα κυλινδρικά κομμάτια ξύλα, πού τᾶβαναν ἀπὸ κάτω, τὰ λεγόμενα γ κ ι λ σ τ ἄ ρ ι α. Κατὰ τὸ χάραγμα τῆς πέτρας, τὴ στήριζαν ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ στὸ λεγόμενο π α π ᾶ, μονοκόμματο ξύλινο τρίποδα. Μετὰ τὴ χαραῆ ἓνα πλῆθος στερναράκια ἔμειναν ἀπάνω στὶς πέτρες κι ἀλλοίμονο σ' ἐκείναν πού θᾶρριχνε ν' ἀλέσει ἀμέσως κατόπι. Τὸ ἀλεύρι γιόμιζε ἀπὸ τὰ στερναράκια αὐτὰ καὶ τὸ ψωμί δὲν τρώγονταν, (φρ. τῶν μυλωνάδων: τὸν ἔρρ'ξι στ' χαραῆ). Γι αὐτὸ οἱ μυλωνάδες φρόντιζαν νὰ καθαρίση ὁ μύλος ρίχνοντας 5—6 ὀκάδες δικό τους γέννημα, τοῦ ὁποίου τ' ἀλεύρι ἔδιναν στὶς κόττες καὶ κατόπι ἔρριχναν τοῦ πελάτη τ' ἄλεσμα.

Πολλὲς φορές γιὰ νὰ ἐκδικηθοῦν κανένα χωρὶς νὰ κατηγορηθοῦν γι αὐτό, ξετζινοῦσαν μὲ τὴ βέργα τὸ γεμάτο στερνάρια λίγο ἀλεύρι, τὸ μαζεμένο στὶς ἄκρες τῶν μυλοπετρῶν, καὶ χαλοῦσαν μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ὄλο τᾶλεσμα. Αὐτοὶ πού τὴν πάθαιναν ἦταν οἱ ἄταχτοι πελάτες καὶ οἱ γκρινιάρηδες, ὅσοι δηλ. μετὰ τὸ ἄλεσμα ζητοῦσαν νὰ ζυγίσουν τ' ἀλεύρι.

χ ε λ ι δ ὄ ν α ἦ. Εἰδικὸ κοντόπλατο σίδηρο πού συνδέει τὸ μοχλὸ τοῦ ἀδραχτιοῦ (πάνω μέρος τοῦ περιστρεφόμενου κατακορύφως ἄξονα) μὲ τὴν ἀπάνω μυλόπετρα. Μπαίνει σὲ σκαλιστὲς ἐπὶ τοῦτο ὑποδοχὲς χ ε λ ι δ ο ν ῖ σ τ ρ ε ς λεγόμενες τοῦ ξύλινου κέντρου τῆς μυλόπετρας (γούλ'ς) κι ἀπὸ τὸ κάτω βέβαια μέρος της.

ψ ἦ ν α ἦ. Χοντράλεσμα γιὰ ζωτροφή.

2. Νεροτριβιά

Ἀπαραίτητο συμπλήρωμα τοῦ νερόμυλου ἦταν ἡ παρ' αὐτὸν ἐγκατάσταση νεροτριβιάς καὶ μαντιανοῦ, ὅπου ἐγίνονταν ἡ κατεργασία τῶν ντόπιων μαλλίνων ὑφασμάτων. Ἀπὸ καιρὸ τὸ μαντάνι ἔπαψε νὰ χρησιμοποιεῖται, τὸ ξερὸ καὶ ρυθμικὸ χτύπημά του γκάπ-γκούπ δὲ γεμίζει πιά τὶς ρεματιές, Ἡ νεροτριβιά ὅμως θὰ ἔξακολουθεῖ νὰ δουλεύει στὸ μύλο δίπλα ὅσο ὑπάρχει ἀκόμα ἀργαλειὸς χωριάτικος.

Νεροτριβιᾶς διακρίνουμε δυὸ εἶδη. Ἐκείνη τῆς τ ο ὑ μ π α ς, ὅπου ἡ κἀναλη τοποθετεῖται κατακόρυφα καὶ τὸ νερὸ στὸ καδί, πού ρίχνουν τὰ ὑπὸ κατεργασία ὑφάσματα, κάνει τοῦμπες, καὶ τῆς γύρας, ὅπου ἡ κἀναλη τοποθετεῖται πλάγια καὶ τὸ νερὸ στὸ καδί φέρνει γύρες ἀπὸ τὰ δεξιὰ πρὸς τ' ἀριστερά. Ἡ πρώτη εἶναι συνηθέστερη.

Ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο κυρίως μέρη. Τὴν κἀναλη καὶ τὸ καδί.

Κ ἀ ν α λ ἦ. Ἡ ἴδια ὅπως καὶ τοῦ νερόμυλου, κατακόρυφα τοποθετημένη ὅμως. Στὴ μέση τοῦ καναλιοῦ της ὑπάρχει ὀριζόντιο ξύλο πέρα-πέρα λεγόμενο δ ρ ἄ κ ο ς, πού σκοπὸς του εἶναι νὰ στηρίζεται ἡ κἀναλη, ἀπ' ὅπου καὶ τῶνομά του βέβαια. Εἰδικὸ ξύλινο αὐλάκι, τ α χ τ α λ α μ ᾶ τὸ λένε, ὄχι μεγάλου μήκους, διοχετεύει τὸ νερὸ ἀπὸ τὸ καθ' αὐτὸ αὐλάκι στὴν κἀναλη. Τὸ φ σ ο ῦ ν' ἐπίσης τῆς κἀναλης εἶναι τετράγωνο, μπροστά του δὲ ὑπάρχει σανίδα, πό ρ τ α ὀνομαζόμενη, καὶ δουλειά της εἶναι νὰ σπρώχνει τὴ λαμπάδα τοῦ νεροῦ πρὸς τὰ τοιχώματα τοῦ κ α δ ι ο ῦ. Αὐτὸ πάλι εἶναι βαρέλι μεγάλο κάτω ἀπὸ τὴν κἀναλη χωνεμένο στὸ ἔδαφος μὲ ξύλινα τοιχώματα. Ὁ πυθμένας του λεγόμενος σ τ ρ ῶ σ η, εἶναι ἀπὸ πλάκες πέτρινες, σὲ ὕψος δὲ 0,60 μ. ἀπ' αὐτὸν εἶναι οἱ ξ α ν ἔ μ σ ι ς σκάρες δηλ. ἀπ' ὅπου φεύγει τὸ νερὸ ὄχι ὅμως καὶ τὰ ὑπὸ κατεργασία ὑφάσματα. Οἱ δόγες (σανίδες) τοῦ καδιοῦ εἶναι καρφωμένες γερά σὲ χοντρά πίσω ἀπ' αὐτὲς ξύλα, λεγόμενα κ ο υ ρ κ λ ἄ δ ι ς.

Σ:ή νεροτρουβιά φκιάνουν βελένιζες, κάπες, σιμαροσκούτια, τή χρησιμο-
ποιούν όμως και για πλύσιμο μολλίνων σκεπασμάτων. (ιλούφρια, βελένιζες, κιλί-
μια, καρπέτες, στρώσες). Τό νερό πέφτοντας με δύναμη ξανοίγει τὰ νήματα τὰ πή-
ζει και τὰ χοντραίνει μαζεύοντας τὰ υφάσματα κατά πλάτος περισσότερο και μήκος.

Ἡ κατεργασία τῆς βελένιζας βαστάει ἀπό 3—48 ὥρες ἀνάλογα με τὴν ποιό-
τητα τοῦ μαλλιού, τοῦ γνεσίματος και τῆς ὑφανσης. Ὅταν τὸ νήμα εἶναι πολὺ
στριμμένο δὲν ἀπ ο λ ά ε ι εὐκολα και τὸ ψήσιμο καθῶς λέν ἀργεῖ. Ὅταν
εἶναι ὀ μ π λ ὀ ἀπολάει εὐκολα. Τὸ ρουπόκι (ἀρνόμαλλο) εἶναι ἀπαραίτητο στὴ
βελένιζα για νὰ ἀπολύσει γλήγορα και νὰ γίνη καλὴ σὲ ποιότητα. Βελένιζα ἀγί-
νωτη εἶναι δεκατρεῖς πιθαμὲς και γινωμένη στὴ νεροτρουβιά καταντᾷ ὄχιτὼ ὅσο
τὸ μπόι τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ κάπες γίνονται ἀπό 3—7 ὥρες, γιατί τὸ τράϊο (γίδι-
νο) τὸ μαλλὶ ἀπολάει γρήγορα. Ὅσο πιὸ φρέσκο εἶναι τὸ μαλλὶ τόσο πιὸ καλύ-
τερα γίνονται τὰ ρουῦχα. Τὸ παλὴ μολλὶ κόβεται και τὸ σκουτι χαλάει. Καὶ κάτι
ἀληθινὸ ἀλλ' ἀνεξήγητο. Ρουῦχο πού ρίχεται στὴ νεροτρουβιά για κατεργασία και
περιέχει μαλλὶ ἀπὸ λ υ κ ο φ ά γ ω μ α (λυκοφαγωμένο ζῶο), καταστρέφεται ἔξ
αίτιας αὐτοῦ τοῦ μολλιού, πού ξεφτιζεται και φεύγει ὄλο. Οἱ βλάχισσες τέλος,
Σιαρακατσιάνες και Καραγκούνισσες, ταχτικώτατες πελάτισσες τῆς νεροτρουβιάς
(ν τ ρ ι σ τ έ λ α ς κατὰ τὸ λέγει τους) και τοῦ μαντιανοῦ, πού ἐπέβλεπαν μόνες
τους στὴν κατεργασία τῶν καλοδουλεμένων και περίτεχνων ὑφαντῶν τους, μετέρ-
χονταν κάθε μέσο για νὰ κουτσιουρέσουν τὴν ἀμοιβὴ τοῦ μυλωνᾶ, κρύβοντας και
κάτω ἀπὸ τὰ φουστάνια τους ἀκόμα και πρὸ τοῦ ζυγίσματος τὰ υφάσματα.

3. Μαντάνι

Τὰ κύρια μέρη του εἶναι τρία: ἡ κἀναλη, τὸ ἀδράχι και ὁ ἀργαλειός.

Ἡ κ ἀ ν α λ η γίνεται συνήθως τεσσαράγκωνη (τετραγωνικὴ πυραμίδα ἀντε-
στραμμένη) με σανίδες καρφωτὲς ὀλίγο πλατύτερη ἐκείνης τοῦ μύλου (τὸ πλάτος
ἀντιστρόφως ἀνάλογο με τὴν κρέμαση πάντοτε) και τοποθετεῖται πλάγια.

Τὸ ἀ δ ρ ά χ τ ι, ξύλο ἀπὸ δρυ, καρδιὰ κατὰ τὸ δυνατό, διαστάσεων 3,60Χ
0,40Χ0,40 μ. τεσσαράγκωνο κι αὐτό. Τοποθετεῖται ὀριζόντια σὲ ὕψος 0,60 μ. ἀπὸ
τὸ ἔδαφος. Στὶς δύο του ἄκρες ὑπάρχουν κυλινδρικές προεξοχές, οἱ ἀ φ α λ ο ἰ
περιβαλλόμενοι ἀπὸ μεταλλικὰ δαχτυλίδια, τὰ β ρ α χ ι ὀ λ ι α. Με τοὺς ἀφαλοὺς
αὐτοὺς ἀκουμπᾷ τὸ ἀδράχι σὲ γερὰ ξύλινα στηρίγματα λεγόμενα π ρ ο σ κ έ -
φ α λ α. Μικρὲς βρουσοῦλες νεροῦ οἱ μ π ο υ τ σ ν ά ρ ι ς, σιάζουν ἀδιάκοπα πάνω
στοὺς ἀφαλοὺς, για νὰ μὴν ἀνάπτουν ἀπὸ τὴ συνεχι τριβὴ (περιστρ. κίνηση).

Σὲ ἀπόσταση 0,40 ἀπὸ τὸν ἀφαλὸ τὸ δεξιό, στεριώνεται ἡ φτερωτὴ τοῦ
μαντιανοῦ. Τὸ σκελετό της ἀποτελοῦν τέσσερα ξύλα φυτευτὰ οἱ λεγόμενοι σ τ α υ -
ρ ο ἰ τοποθετημένοι κάθετα στὶς τέσσερες ἔδρες τοῦ ἀδραχιοῦ κι ἀνάμεσά τους
μπαίνουν τὰ φτερά, φυτευτὰ κι αὐτὰ, σὲ ἀπόσταση περιφερειακὴ 0,15 μ. τὸ ἓνα
ἀπὸ τὸ ἄλλο. Τὰ φτερά περιβάλλονται με σανίδες καρφωτὲς. Σὲ μέτρο ἀπόσταση
ἀπὸ τὴ φτερωτὴ και 0,40 μ. μεταξύ τους, τοποθετοῦνται οἱ τέσσερες πα τ α ρ ι έ ς
ξύλα πουρναρίσια τεσσαράγκωνα, περασιὰ πέρι-πέρα, ἀπὸ ἓνα σὲ κάθε πλευρὰ
τοῦ ἀδραχιοῦ. Τὸ μακρύτερο μέρος τῆς παταριᾶς λέγεται κ ε φ ά λ ι και τὸ λίγο
ἔξέχον ἀπὸ πλῶ ο ὕ ρ ά. Οἱ παταριῆς σφίγγονται στὸν κορμὸ τοῦ ἀδραχιοῦ κατὰ
μήκος. Στὸ πλάτος πρέπει νάχει, καθῶς λέν, λίγο ἄερα, γιατί διαφορετικά. με
τὰ συνεχῆ γερὰ χτυπήματα, μπορεῖ ν' ἀνοίξει τ' ἀδράχι.

Ἡ Ὀ Ἄ ρ γ α λ ε ἰ ὀ ς ἀποτελεῖται πρῶτα-πρῶτα ἀπὸ τὶς μ ά ν ε ς δύο χοντρὰ
φαρδιὰ ξύλα ὀριζόντια στηριζόμενα σὲ τετράγωνο γερὸ χτίσμα τὸ ζ ο υ ρ ι ὀ. Στὶς
μάνες φυτεύονται τέσσερες κάθετοι στύλοι ἀπὸ δύο στὴν κάθε μιά. Αὐτοὶ συνδέ-
ονται με δύο χοντρὰ ξύλα τὰ ν τ α μ π ά ν ι α. Στύλοι και νταμπάνια συνδέονται

πάλι με ειδικά ξύλα τὰ θ λ υ κ ι α. Μπροστά στις μάννες μπαίνει τὸ λεγόμενο σ κ α φ ό ν' ξύλο χοντρὸ σκαμμένο, ὅπου τοποθετεῖται τὸ ὑπὸ ἐπεξεργασία ὕφασμα. Κάθεται στις μάννες καὶ ἀκουμπάει στους στύλους. Κάτω ἀπὸ τὸ σκαφόνι βάζουν σανίδα εἰδικὴ π ο δ ι ᾶ λεγόμενη, πού δουλειά της εἶναι νὰ συγκρατεῖ τὸ κατεργαζόμενο ὕφασμα καὶ τὸ προστατεύει. Στὸ ἀπάνω μέρος τοῦ ἀργαλειοῦ εἶναι τοποθετημένες οἱ μ α γ γ ᾶ ν ε ς, ξύλα χοντρά (0,25X0,40 μ.) με τρύπες στὴ μέση λοξές, ὅπου μπαίνει ἡ σ α ί τ α, τὸ ξύλο δηλ. πού φέρει στὴν ἄκρη του τὸν κόπανο. Ἡ μαγγάνα ἔχει καὶ δευτέρη τρύπα κάθετη, ὅπου μπαίνει ἓνα παλούκι χρησιμοποιούμενο στὸ ρεγουλδίσμα τῆς κίνησης τῶν κοπανιῶν σὲ τρόπο πού αὐτὴ ἢ κίνηση νάιναι συγχρονισμένη.

Στις μαγγάνες καὶ στὸ πλευρὸ τῆς τρύπας μπαίνουν δυὸ ξύλα προσδετά, τὰ λεγόμενα π ε ρ β ᾶ ζ ι α, πού ἔχουν σκοπὸ νὰ στηρίζουν τὸν ἄξονα (κλειδιά) τῆς σαίτας. Ἡ σαίτα, ξύλο 2,50X0,12X0,16 μ. φέρει στὸ κάτω, καθὼς εἶπαμε, μέρος τῆς τὸν κόπανο, ξύλο κι αὐτὸ τετράγωνο, διαστάσεων 1X0,40X0,25 μ. γυριστὸ με κυρτὴ τὴν κάτω ἐπιφάνεια καὶ ἐλαφρὰ κοίλη τὴν ἀπάνω. Στὸ μπροστινὸ μέρος ἔχει τὰ δ ό ν τ ι α σκάλες κλιμακωτές ἐφ' ἃ ἢ ὀπῶ τὸν ἀριθμὸ. Τὸ κάτω δόντι μεγαλύτερο προσρίζεται νὰ γυρίζει τὸ σκουτὶ καὶ γίνεται τὸ δούλεμά του ὁμοίμορφο. Ὁ κόπανος εἶναι τρυπημένος στὴ μέση καὶ περνάει φυτευτὴ ἢ σαίτα, πού ἀπὸ κάτω ἔχει ἄλλη τρύπα πού περνάει κλειδί ξύλινο, πάνω στὸ ὁποῖο στηρίζεται ὁ κόπανος. Ἀπὸ τὸ κάτω μέρος τοῦ κοπάνου στὴν ἴδια αὐτὴ τρύπα, πού διαβραίνει ἢ σαίτα μπαίνει ξύλο, πού ἔξχει 0,20 μ. ἢ λεγόμενη π α τ α ρ ι ᾶ τ ο ῦ κ ό π α ν ο υ καὶ πίσω ἀπὸ τὴ σαίτα μπαίνει ἢ σφήνα κατὰ μῆκος πού τὰ δένει καὶ τὰ σιγουρεύει ὄλα (σαίτα καὶ παταριά).

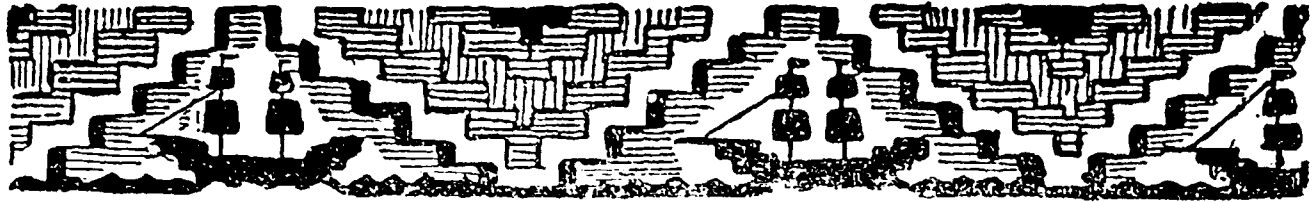
Γυρίζοντας λοιπὸν με τὴ δύναμη τοῦ νεροῦ, πού χτυπάει τὴ φτερωτὴ, ὄλο τ' ἀδράχτι, χτυπάει με τὶς παταριές του ρυθμικὰ καὶ σὲ τέσσερους χρόνους τὶς ἀντίστοιχες παταριές τῶν κοπάνων κἀνοντιὰς τους ν' ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὸ σκαφόνι στὸ ὁποῖο σὲ λίγο πέφτουν με τὴ σειρὰ χτυπῶντας τὸ ὑπὸ κατεργασία πάνω σ' αὐτὸ ὕφασμα. Καρφὶ τέλος στὸ μαντάνι δὲν ὑπάσχει. Ὅλο εἶναι θηλυκὸ, ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη.

Ἐς σημειωτὴ πὼς, καὶ μετὰ τὴν πιὸ πάνω λεπτομερῆ περιγραφὴ, ὁ ἀνίδεος, τοῦ μαντανιοῦ με τὴν πολὺπλοκὴ κατασκευὴ, ἀναγνώστῃς, αὐτὸς δηλ. πού δὲν ἔχει σαφὴ ἐκπατεία του, θὰ δυσκολευθῇ πολὺ νὰ κατανοήσῃ τὴ θέσῃ τῶν μερῶν του καὶ τὸν τρόπο τῆς λειτουργίας του.

Στὸ μαντάνι κατεργάζονται ὕφασματα ἀργαλίσια, φανέλλες, πανταλόνια, σακάκια, φουστάνια, σιγκούνια, φλοκάτες γιὰ νὰ πῆξουν βέβισο καὶ νὰ βγάλουν τὸ χνούδι. Τοῦτο πετυχαίνεται με τὴ ζέστα, πού ἀναπτύσσει με τὰ χτυπήματά του τ' ἀσταμάτητα τὸ μαντάνι. Προτοῦ τὰ βάλλουν ὁμῶς σ' αὐτὸ τὸ ρίχνουν καυμιὰ ὥρα στὴ νεροτρονβιά νὰ μαλακώσουν. Στὸ μαντάνι μένουν 3—8 ὥρες ἀνάλογα με τὴν ποιότητα καὶ τὸ εἶδος τοῦ ὕφασματος. Τὰ βλάχικα σκουτιὰ καὶ μάλιστα αὐτὰ τῶν Σαρακατσαναίων μένουν ὀκτὼ ὥρες, ἐνῶ τὰ χωριάτικα λιγώτερο. Τὸ σ ι α γ ι ᾶ κ ι, ἀριστὸ ποιοτικὰ ντόπιον ὕφασμα, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ἐφκίαναν παληότερα νιφιάτικα σιγκούνια καθὼς καὶ τὰ παλιὰ τῶν γαμπρῶν, κάθονταν τέσσερες ὥρες. Τὰ φουστάνια τὰ σαντοριστῖνα (ἀπὸ τὸ χωριὸ Σαντορίτσιου) μιάμιση ὥρα. Περισσότερο ἀπασχολοῦσαν, καθὼς ἤδη εἶπαμε, τὰ μαντάνια οἱ Σαρακατσαναῖοι βλάχοι μ' ἐκεῖνα τὰ σφιχτοδοιλεμένα καλτσερὰ τους ἄσπρα κι ἄβαφα, πού τᾶχαν πολὺ στριμμένα στὸ γνέσιμο καὶ βαρεμένα στὸν ἀργαλειό.

ΣΠΥΡΟΥ ΜΟΥΣΕΛΙΜΗ

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ ΣΟΥΛΙΟΥ*

(ΑΝΕΚΔΟΤΑ)

[ΒΡΑΒΕΙΟΝ "ΗΠΕΙΡ. ΧΡΟΝΙΚΩΝ", (1926)]

179

ΧΑΙΡΕΤΑΙ Ο ΠΕΥΚΟΣ ΤΗ ΔΡΟΣΙΑ

Χαίρεται ὁ πευκος τῆ δροσιά κι' ὁ ἔλατος τῆ φτέρη
Χαίρεται κι' ὁ Ξερόκαμπος μέ τις κοκονοπούλες
Τῆ νύχτα πᾶνε γιά νερό καί τὸ ταχιά γιά ξύλα
Κι' αὐτές οἱ Σαντανιώτισσες οἱ Σαντανιωτοπούλες.

180

ΚΑΙ ΤΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΛΟΓΙΑ ΕΙΝΑΙ

Καί τὰ τραγούδια λόγια εἶναι, τὰ λέν οἱ πικραμένοι
Πασχᾶν νά βγάλουν τὸ πικρὸ καί τὸ πικρὸ δέ βγαίνει.
'Ανάθεμα ποιὸς ἔρριξε τὰ μάγια σὸ πηγάδι
Καί μάγεψε τὸν ἄντρα μου καί θέλ' νά μὲ χωρίσει.
Κι' ἂν μὲ χωρίσει κι' ἄπε τι, αὐτὸς θὰ μετανιώσει
Στὶς δυό, στὶς τρεῖς θὰ λούζομαι στὶς τέσσερες θ' ἀλλάζω
Κι' αὐτοῦ στὶς δεκατέσσερες ἄλλον ἄντρα θὰ πάρω
θὰ φκιάκω καί τὰ σπίτια μου καρσί μέ τὰ δικά του
νά μπαινοβγαίνει νά τηράει, νά καίγεται ἡ καρδιά του.

(*) Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 132.

181

ΣΗΜΕΡΡΑ ΚΑΤΙ ΔΕΝ ΜΠΟΡΩ

Σήμερα κάτι δέν μπορώ, κάτι δέν έχω κέφι
 Παντρεύετ' ή αγάπη μου και παίρει τόν όχτρό μου,
 Δέν τόχω πού παντρεύεται και παίρει τόν όχτρό μου
 Μόν τόχω πού μέ κάλεσε νουνός νά στεφανώσω.
 Φκιάνω στεφάνια από φλωρί και τά κεριά άσημένα
 Και τά χεροκροτήματα κι' αυτά μαλαματένια.

182

ΟΛΗ ΤΗ ΝΥΧΤΑ ΠΕΡΠΑΤΩ

“Όλη τή νύχτα περπατώ μ' έν όμορφο κορίτσι
 Νά τή φιλήσω ντρέπομαι, νά τής τό είπω φοβιούμαι
 Νά διαβώ από τήν πόρτα της, νά τής τό είπω τραγούδι
 —Κόρη άν κοιμάσαι ξύπνησε κι' άν κάθεσαι έβγα ίδές με
 Κι' άν είσαι μέ τόν άντρα σου, μέ γειά σου μέ χαρά σου
 Κι' άν είσαι μέ τόν άγουρο πάλε μέ τίς ύγειές σου.

Ποβλ. Ε. Τζιάτζιου «Τραγούδ. Σαρακατσ.» άριθ. 135

183

ΑΠΟΨΕ ΜΑΥΡΟΜΑΤΑ ΜΟΥ

—ΑΕΙΝΤΕ— 'Απόψε μα — ΑΠΟΨΕ ΜΑ—
 —ΑΕΙΝΤΕ ΑΠΟΨΕ ΜΑ—βρομάτα μου
 —ΛΕ·Ι·Ν—έδω θά λά σοϋ μείνω
 —ΚΛΑΨΤΕ ΜΕ ΠΟΥΛΙΑ ΚΙ' ΑΗΔΟΝΙΑ—

—'Απόψε μαυρομάτα μου έδω θά λά σοϋ μείνω
 —'Εδω κι' άν μείνεις ξένε μου όξω θά λά σοϋ στρώσω
 —"Όξω βροχή και βρέχομαι, χαλάζια κι' άπεθαίνω.
 —Σοϋ στρώνω ψάθα και σακί, μιντέρι σέ σκεπαίνω.
 —'Απόψε μαυρομάτα μου θά κοιμηθοϋμε άντάμα
 —Κι' άν κοιμηθοϋμε ξένε μου τό τί θά λά μοϋ κάμεις;
 —θά λά σοϋ κόψω τά κουμπιά, θά σοϋ φιλώ τά μάτια
 —Κουμπάκια είναι κι' άς κόβουνται ματάκια κι' άς φιλιούνται
 —θά σ' άλκαλιάσω τό κορμί, θά γαργαλώ τή μέση
 —Κορμί κι' άς άγκαλιάζεται, μέση κι' άς γαργαλιέται.

Ποβλ. 'Αραβαντινού άριθ. 389

184

ΕΓΩ ΓΙΑ ΧΕΙΛΗ ΚΟΚΚΙΝΑ

Έγω για χείλη κόκκινα, έγω για μαύρα μάτια,
 Έγω για την αγάπη σου τρεις βίγλες θανά βάλω.
 Βάνω τόν ήλιο στά βουνά και τὸ φεγγάρ' στούς κάμπους
 Βάνω και τὸ ντελή βοριά στή μέσ' τὰ παραθύρια
 —Παραθυράκια μ' άργυρά καγκελοφρυδωμένα
 Για πές τε τής κυρούλας σας νά βγει στο παραθύρι
 —Κυρούλα μας δέν έχ' άδειά νά βγει στο παραθύρι
 Κυρούλα μας δέν έχ' άδειά παίζει με τόν άφέντη

185

ΘΙΑΜΑΙΝΟΜΑΙ ΤΟ ΚΡΥΟ ΝΕΡΟ

Θιαμαίνομαι τὸ κρύο νερό
 —ΤΟ ΝΕΡΑΝΤΖΟΦΙΛΗΜΑ—
 Τὸ ποῦθε κατηβαίνει
 —ΝΕΡΑΝΤΖΟΦΙΛΗΜΕΝΗ—

Θιαμαίνομαι τὸ κρύο νερό, τὸ ποῦθε κατηβαίνει
 Ἐπὸ γκρεμὸ γκρεμίζεται σὲ περιβόλι μπαίνει
 Ποτίζει δέντρα και κλαριά, δάφνες και δαφνοπούλες
 Ποτίζει και μιὰ λεημονιά στὸν ἄμμο φυτεμένη
 Κάνει τὰ φύλλα μάρμαρα και τὰ λεημόνια άσήμι
 Κι' ὅποιος τὰ κόβει κόβεται κι' ὅποιος τὰ φάει πεθαίνει.

186

ΜΑΗ ΚΙ' ΑΠΡΙΛΗ ΕΜΟΡΦΕ

Μαή κι' Ἐπρίλη έμορφε με τ' έμορφα λουλούδια
 Ὅλον τόν κόσμο μόρφηνες στάνθι και στο λουλούδι
 Και μένα βαρυφόρτωσες με μι' άσχημη γυναίκα.

187

ΣΚΩΝΕΤ' Η ΚΟΡΗ ΤΗΝ ΑΥΓΗ

Σκώνετ' ή κόρη τήν αύγή βαριά βαλαντωμένη
 βρίσκει τούς κόρφους άνοιχτούς, τ' άχείλη φιλημένα
 Και τή χρυσή της τήν ποδιά στήν άκρη γυρισμένη
 Κάθεται συλλογίζεται κάθεται συλλογιέται
 —Ποιός είναι πού μου τόκαμε έτούτο τής καημένης
 Ἐν εἶν' άρχοντόπουλο χαλάλι νά τοῦ γένει
 Κι' αν εἶν' άπ' ὄρφανὸ παιδι χαράμι νά τοῦ γένει.

Πρβλ. Ζαμπέλιου 725. Passow DXCII

188

ΜΙΑ ΠΑΠΑΔΙΑ Ν' ΕΚΑΘΟΥΝΤΑΝ

Μιά παπαδιά ν' ἐκάθουνταν πίσω στὸν ἅγιο Δῆμο
Καὶ τὸν παπαῖ ἀκουρμένονταν ἀπὸ τὸ παραθύρι
Μιά τουρκοπούλα πέρασε καὶ τὴν καλημεράει
Γιὰ φεύγα ἀπαύτου παπαδιά ἀπὸ τὸ παραθύρι.

189

ΤΗΣ ΓΑΛΑΝΗΣ ΤΟ ΦΟΡΕΜΑ

Τῆς γαλανῆς—ΤΗΣ ΓΑΛΑΝΗΣ—τὸ φόρεμα—ΝΑ
ΤΗΣ ΓΑΛΑΝΗΣ ΤΟ ΦΟΡΕΜΑ
τῆς ρούσας τὸ φουστὰ
νι—ΤΗΣ ΡΟΥΣΑΣ ΤΟ ΦΟΥΣΤΑΝΙ

Τῆς γαλανῆς τὸ φόρεμα, τῆς ρούσας τὸ φουστάνι
Ξήντα ραφτάδες τ' ὄραβαν κι' ἐξήντα μαθητάδες
Κι' ἓνα μικρὸ ραφτόπουλο ράφτει καὶ τραγουδάει
—Φουστάνι χρυσοφούστανο καὶ χρυσοκεντισμένο
Νὰ σ' εἶχα βράδι πάπλωμα καὶ τὴν κυρά σου στῶμα
—Τί λές αὐτοῦ ραφτόπουλο, τί λές γιὰ τὸ φουστάνι
Θὰ πάω νὰ εἰπῶ τοῦ μάστορα μισθὸ νὰ μὴ σοῦ δώσει,

190

ΕΤΣ' ΕΙΝ' Ο ΚΟΣΜΟΣ ΚΙ' Ο ΝΤΟΥΝΙΑΣ

"Ἐτσ' εἶν' ὁ κόσμος—ΠΑΝΑΓΙΩ ΜΟΥ
ΕΤΣ' ΕΙΝ' Ο ΚΟ—σμος κι' ὁ ντουνιάς
σάν τὸν τροχὸ γυρίζει
—ΔΕ Σ' ΑΡΝΙΟΥΜΑΙ ΠΑΤΡΙΝΙΑ ΜΟΥ—

"Ἐτσ' εἶν' ὁ κόσμος κι' ὁ ντουνιάς σάν τὸ τροχὸ γυρίζει,
Πάρε ἐσύ τὴ ρόκα σου κι' ἐγὼ τὸν ταμπουρά μου
Κι' ἔλα νὰ τὸ γλεντήσωμε μιὰ ὥρα στὸν ὄντά μου,

191

ΚΑΛΛΙΟ ΝΑ ΓΕΝΩ ΚΑΛΟΓΡΙΑ

Κάλλιο νὰ γένω καλογριά τὰ μαύρα νὰ φορέσω

Παρά νά μικροπαντρευτώ, μικρόν άντρα νά πάρω.
Μήν εἶναι γιά κουνάρημα γιά νά τόν κουνάρῃσω.
Κοιμοῦμαι ἢ μαύρη μοναχή σάν ὁ λαγός στην τούφα,
Σάν τὸ πουλί στοῦ ξέρακα...

192

ΟΛΑ ΤΑ ΜΙΛΗΣΑΜΑΝ

“Ολα τὰ μιλήσαμεν
καί τὰ λησμονήσαμεν.
Γρόσια κι’ ἄν ξεδιάσαμεν
δέν τὰ λογαριάσαμεν.
Πάλ’ ἐμεῖς νά ζήσωμε
θὰ τὰ καζαντήσωμε.

193

ΚΑΤΟΥ ΣΤΟΝ ΑΓΙΟ ΘΩΔΩΡΟ

Κάτου στὸν ἅγιο θόδωρο, στὸν ἅγιο Κωσταντῖνο
Ἐκεῖ ἴταν κόρη πῶπλενε τ’ άντρός της τὰ μαντίλια
Τ’ άντρός της πλένει μὲ νερό τοῦ κάλλιου μὲ σαπούνι
Τοῦ δόλιου τ’ ἀγαπητικοῦ μὲ πόνους καί μὲ δάκρια.
Ἄλλ’ ἔπλενε κι’ ἄλλ’ ἔζυφε, κι’ ἄλλα στὸν ἥλιο ἀπλώνει:
Ἀπέρασ’ ἕνας νιούτσικος κι’ ἕνα παλληκαράκι
Ἀπλωσε χέρι κι’ ἔπηρε τ’ άντρός της τὰ μαντίλια
—Μὴ μοῦ τὰ παίρεις νιούτσικε τοῦ κάλλιου τὰ μαντίλια
Τὶ μὲ μαλλῶν’ ὁ ἀφέντης μου μὲ δέρνει κι’ ὁ καλός μου

194

ΤΗΣ ΓΙΑΝΝΟΥΛΑΣ

Δέ σ’ τῶπειπα μιά, δέ σ’ τῶπειπα δυό, δέ σ’ τῶπειπα τρεῖς καί πέντε
Μὴν περπατᾶς καμαρωτά, τρελλαίνεις παλληκάρια,
Ἐτρέλλανες κι’ ἕναν παπᾶ, τῶχε νά γίνει διάκος
Κλωτσοπατάει τὰ ράσα του, πετάει τὸ πετραχείλι
—Σύρτε σταυροὶ στοὺς οὐρανοὺς κι’ ἅγιοι στὰ μαναστήρια
Κι’ ἐγὼ θὰ πάω νά παντρευθῶ, νά πάρω τὴ Γιαννούλα
Μπαρμπέρη κόψε τὰ μαλλιά, ξουράφισε τὰ γένια.

195

ΤΗΣ ΓΙΑΝΝΟΥΛΑΣ

(γυναικήσιος στρωτός χορός)

“Ολες οί νιές παντρεύονται
 —ΓΙΑΝΝΟΥΛΑ ΓΙΑΝΝΟΥΛΑ—
 Καί παίρουν παλληκάρια
 —ΓΙΑΝΝΟΥΛΑ Η ΜΑΥΡΟΜΑΤΑ—

“Ολες οί νιές παντρεύονται καί παίρουν παλληκάρια
 Κι’ ἐγώ ἡ Γιαννούλα ἡ γ ἔμορφη παίρω τὸ μαραζιάρη
 Τοῦ στρώνω πέντε στρώματα, πέντε προσκεφαλάκια
 —Σήκου μαράζη πλάγιασε, σήκου μαράζη πέσε
 Κι’ ἀπλωσε τὸ στεγνόχερο στὸν ἀργυρό μου κόρφο
 Νὰ ἰδεῖς τοῦ Μάη τίς δροσιές τ’ Ἀπρίλη τὰ λουλούδια

Ποβλ. Φωριέλ. ΙΕ., Ἐ. Τζιάτζιου «Τραγ. Σαρακατσ». ἀριθ. 119.

196

ΩΣ ΠΟΤΕ ΑΧ ΩΣ ΠΟΤΕ ΒΑΧ

“Ὡς πότε ἄχ, ὡς πότε βάχ, ὡς πότε κασαβέτι
 Κι’ ὡς πότε τὸ κορμάκι μου θά νὰ τραβᾶει σικλέτι.
 Τάχα δὲν εἶμαι σεβνταλής, δὲ θέλω νὰ γλεντήσω.
 Δώδεκα χρόνια ἔκαμα στοὺς κάμπους ἀγωγιάτης
 Χίλια φλωριὰ καζάντησα καί πεντακόσια γρόσια
 Καί μιὰ βραδιὰ τὰ ξόδιασα σὲ μιὰ Γουργαροπούλα.
 Νᾶημουν τὸ Μάη πιστικός, τὸν Αὐγουστο δραγάτης
 Νᾶημουν καί τὸ χινόπωρο ὅσο νὰ βγεῖ ν ὁ τρύγος
 Κι’ αὐτὸ τὸ μεσοχείμωνο ψωμάς καί κρασοπούλος.

197

ΜΑΝΝΑ ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΟΛΙ ΜΑΣ

Μάννα στὸ περιβόλι μας καί στήν ἀμυγδαλή μας
 Πῆγα νὰ μάσω μύγδαλα, πῆγα νὸ μάσω τ’ ἄνθη
 Καί κεῖ καθόνταν τρεῖς ἀητοὶ κι’ οἱ τρεῖς καλοὶ λεβέντες.
 “Ένας μὲ μῆλο μὲ βαρεῖ κι’ ἄλλος μὲ δαχτυλίδι
 Κι’ ὁ τρίτος ὁ καλλίτερος μ’ ἓνα χρυσὸ γαϊτάνι
 Κι’ ἐγὼ τὸ μῆλο τῶφαγα, τὸ δαχτυλίδι τῶχω

Κι' αυτό χρυσογάϊτανο πλεξίδα στα μαλλιά μου

Πρβλ. Ν. Πολίτη «Τραγ. Έλλ. λαού» ἀριθ. III

198

ΓΙΑ ΜΕΝΑ ΒΡΕΧΟΥΝ ΤΑ ΒΟΥΝΑ

Για μένα βρέχουν τὰ βουνά, για μένα χαλαζιάνε
 Για μένα βρέχ' ὁ πόταμος, για μένα κατηβάζει
 Φέρει λιθάρια ριζωτά, δέντρα ξεκολλωμένα
 Φέρει και τὴν Κωσταντινιά τὴν ἀρραβωνιασμένη.
 Ποτάμι για λιγότεψε, ποτάμι κάμε πίσω
 Νά πάρω τὴν Κωσταντινιά τὴν ἀρραβωνιασμένη
 Πῶχ' ἀρραβῶνες δώδεκα και δαχτυλίδια δέκα
 Και στο μικρό τὸ δάχτυλο φλωρένιο δαχτυλίδι

199

ΑΠΟΨΕ ΔΕΝ ΚΟΙΜΗΘΗΚΑ

Ἄποψε δὲν κοιμήθηκα και σήμερα νυστάζω
 Γιατί κουβέντιασα πολύ με μιὰ γειτονοπούλα
 Νά τὴν φιλήσω ντρέπομαι, νά τῆς τὸ εἶπῶ φοβιοῦμαι
 Νά τὴν ποτίσω με κρασί φοβιοῦμαι μὴ μεθύσει
 Γιατ' ἔχ' ἀδέρφια στο στρατό, πατέρα καπετάνο.

Πρβλ. Ἐ. Τζιάτζιου «Τραγούδ. Σαρακ.», ἀριθ. 124 Ἀραβαντινοῦ
 ἀριθ. 273

200

ΑΝΟΙΞΩ Τ' ΑΧΕΙΛΑΚΙ ΜΟΥ

Ἄνοιξω τ' ἀχειλάκι μου
 — ΜΠΙΡΜΠΙΛΙ ΜΠΙΡΜΠΙΛΙ —
 νά εἶπῶ ἕνα τραγουδάκι
 — ΜΠΙΡΜΠΙΛΙ ΜΠΙΡΜΠΙΛΑΚΙ —

Ἄνοιξω τ' ἀχειλάκι μου νά εἶπῶ ἕνα τραγουδάκι
 Νά νοστιμήνω τὸ χορὸ νά μποῦν ὁ κόσμος ὅλος
 Και μπαίν' ἕνας και μπαίνουν δυὸ και μπαίνουνε χιλιάδες
 Κι' αὐτοῦ στη δίπλη τοῦ χοροῦ μπαίνει μιὰ Ζερβοπούλα

Κι' έλάμπανε τ' άσήμια της κι' έλαμπ' ό πρόσωπός της

Πβρλ. Ι. Λαμπρίδη «Πωγωνιακά» σελ 26.

201

ΕΒΓΑ ΜΑΝΟΥΛΑ ΦΩΝΑΞΕ

“Εβγα μανούλα φώναξε όλουν τοῦ’ μαχαλάδων;
 “Όσα παιδιά εἶν’ άνύπαντρα φέτο μή παντρευθοῦνε
 Φέτο θά γένει πόλεμος θά γένει άνταρτωσία
 Θά κλάψουν μάνες γιά παιδιά κι’ οί γ’ άδερφές γι’ άδέρφια,
 Θά κλάψουν μάνες γιά παιδιά γυναίκες γιά τούς άντρες
 Θά κλάψει μιá μικρόνυφη, μιá μικροπαντρεμένη:
 —Φωτιά νά κάψει τά χωριά καί τούς μουχταραζάδες
 Πού μῶγραφαν τόν άντρα μου στρατιώτης γιά νά πάγει

202

ΤΟΥ ΝΤΕΡΒΑ

Τρίτη Τετράδη θλιβερή, Πέφτη φαρμακωμένη
 Παρασκευή ξημέρωσε νά μ’ εἶχε ξημερώσει
 Πάνουν οί Τοῦρκοι στά τζαμιά κι’ ό Ντέρβας στό παζάρι
 Μιá μπήσσα τοῦ φώναξε από τὸ παραθύρι
 —“Ελα άπάνου Ντέρβα μου νά κοιμηθοῦμ’ άντάμα
 —Σκιάζομαι ρούσα σκιάζομαι κι’ από τὸ μπέη φοβᾶμαι
 Τὸ λόγο δέν άπόσωσε, τὸ λόγο δέν άπῶειπε
 Γιάτος κι’ ό μπέης πῶρχεται στή σκάλα π’ άνηβαίνει.

(Συνεχίζεται)

ΠΑΙΔΕΙΑ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ι. ΚΙΤΣΟΥ

Δρος Π. Ὑποδιευθυντοῦ Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Ἰωαννίνων

ΤΑ ΠΑΙΔΙΚΑ ΒΙΒΛΙΑ*

(Πορίσματα ἀπὸ εἰδικὴ ἔρευνα)

Β'.—Ο ΤΡΟΠΟΣ ΕΚΛΟΓΗΣ ΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΑΠΟ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ

1.—Τὰ δεδομένα γιὰ τὸν τρόπο ἐκλογῆς τῶν βιβλίων ἀπὸ τὰ παιδιά, ὅταν βρίσκονται στὸ βιβλιοπωλεῖο ἢ στὴ σχολικὴ βιβλιοθήκη, εἶναι πολὺ χρήσιμα, γιὰ νὰ ἔλθουν σὲ φῶς οἱ παράγοντες, ποὺ καθορίζουν τὶς προτιμήσεις των, γιὰ νὰ διαφανῆ ὁ ρόλος καθενὸς ἀπ' αὐτοὺς στὴν ὀριστικὴ ἀπόφαση ἐκλογῆς καὶ γιὰ νὰ τονισθοῦν ὠρισμένες ἀναγκαιότητες γιὰ τὴν ποιότητα τῶν ἐξωσχολικῶν ἀναγνωσμάτων.

2.—Γιὰ νὰ ἐρευνήσωμε τὸν τρόπο ἐκλογῆς τῶν βιβλίων, ἐνεργήσαμε ἀτομικὴ προφορικὴ ἐξέταση (κλινικὴ μέθοδος) 40 παιδιῶν τῶν Γης. Δης, Εης καὶ ΣΤης τάξεων Δημοτ. Σχολείων τῆς πόλεως ἤτοι 10 παιδιῶν (5 ἀγόρια, 5 κορίτσια) ἀπὸ κάθε τάξη. Παρουσιάσαμε σὲ κάθε παιδί 20 παιδικὰ βιβλία ποικίλων θεμάτων ἐπάνω σ' ἓνα τραπέζι καὶ τὸ καλούσαμε νὰ ἐκλέξῃ πέντε. λέγοντας τὰ ἑξῆς:

—«Ἀπὸ τὰ βιβλία αὐτά, ποὺ βλέπεις, μπορεῖς νὰ διαλέξῃς 4—5, ποὺ θὰ ἤθελες νὰ εἶχες, τὸ καλοκαίρι, γιὰ νὰ διαβάξῃς. Μπορεῖς νὰ τὰ ἐξετάξῃς, ὅπως θέλεις, γιὰ νὰ βρῆς ἐκεῖνα, ποὺ θὰ σ' ἐνδιαφέρουν».

Τὸ κάθε παιδί συγκέντρωνε στὰ χέρια του 4—5 βιβλία. Κατόπιν, τὸ καλούσαμε νὰ μᾶς δείχνῃ ἓνα-ἓνα τὰ βιβλία καὶ νὰ μᾶς δικαιολογῇ τὴν προτίμησίν του μὲ τὶς ἑξῆς ἐρωτήσεις: «Πῶς καταλαβαίνεις, ὅτι αὐτὸ τὸ βιβλίο θὰ εἶναι καλό; τί σὲ ἔκαμε καὶ τὸ προτίμησες;»

Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἐκλογῆς, ἀπαντούσαμε στὶς ἐρωτήσεις τῶν παιδιῶν καὶ σημειώναμε αὐθόρμητες ἐκφράσεις των, μορφασμούς των, κινήσεις των καὶ χειρονομίες των ἐπάνω στὰ βιβλία κλπ.

Τὰ 20 βιβλία, ποὺ παρουσιάσαμε: α) ἀναφέρονται σὲ ποικίλα θέματα, ποὺ ἀνταποκρίνονται στὰ διαφέροντα τῶν παιδιῶν ἡλικίας 8—12 ἐτῶν, β) ὅλα ἔχουν εἰκόνα στὸ ἐξώφυλλο, ἐκτὸς δύο βιβλίων γ) ὅλα εἶναι γραμμένα σὲ δημοτικὴ γλῶσσα, δ) τὰ πιὸ πολλὰ δὲν ἔχουν πίνακα περιεχομένων, ἀν καὶ ὑπάρχουν μερικώτερα κεφάλαια στὸ κείμενο, ε) διακρίνονται γιὰ τὴν ποικιλία τοῦ ἀριθμοῦ σελίδων στὸ καθένα (οἱ σελίδες κυμαίνονται ἀπὸ 20 ἕως 444). Τὰ βιβλία αὐτὰ ἀναγράφονται στὸν ἐπόμενο πίνακα:

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 141.

Τὰ βιβλία, πού χρησιμοποιήσαμε
στην έρευνα τοῦ τρόπου έκλογῆς των ἀπὸ τὰ παιδιά

Τίτλοι βιβλίων	Συγγραφείς	Ἐκδ. Οἴκοι	Σελ.
1. Τὸ δειλὸ γατάκι	Γ. Τσουκαλᾶς (διασκευή)	ΑΣΤΗΡ, Α. καὶ Ε. Παπαδημητρίου, 1960	60
2. Μιὰ μέρα στὴ Ζούγκλα	Γ. Τσουκαλᾶς (διασκευή)	ΑΣΤΗΡ, Α. καὶ Ε. Παπαδημητρίου, 1960	60
3. Ὁ λύκος καὶ τὰ 7 κατσικάκια	Grimm (μετάφρ.)	«ΑΤΛΑΝΤΙΣ» Μ. Πεχλιβανίδη καὶ Σίας	20
4. Παιχνίδια	B. M. Πάρκερ (Σικάγον) (μετάφρ.)	«ΑΤΛΑΝΤΙΣ» Μ. Πεχλιβανίδη καὶ Σίας, 1953	36
5. Τὸ βιβλίο τῶν παιδικῶν συναναστροφῶν (πειράματα, ἐξυπνάδες, αἰνίγματα κλπ.)		Γ. Παπαδημητρίου, 1949	71
6. Μὲ οἰκογένεια	Hector Malot (μετάφρ.)	«ΑΣΤΗΡ», Α. καὶ Ε. Παπαδημητρίου, 1960	254
7. Τὰ ταξίδια τοῦ Γκιούλιβερ	I. Σούιφτ (μετάφρ.)	«ΑΣΤΗΡ», Α. καὶ Ε. Παπαδημητρίου, 1955,	136
8. Ὁ μικρὸς ναυαγὸς	K. Σμιθ (μετάφρ.)	«ΑΣΤΗΡ», Α. καὶ Ε. Παπαδημητρίου, 1958	101
9. Τὰ ἄγρια καὶ τὰ ἡμέρα τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ λόγγου	Σ. Γρανίτσα	Α' ἔκδ. 1921, Β' ἔκδ. 1956	150
10. Τὸ καλύβι τοῦ Μπάρμπα—Τὸμ	H. B. Stowe	K. Κακουλίδη	294
11. Ὁ ἠλεκτρισμὸς	B. M. Πάρκερ (Σικάγον) (μετάφρ.)	«ΑΤΛΑΝΤΙΣ» Μ. Πεχλιβανίδη καὶ Σίας, 1953	36
12. Ὁ οὐρανὸς	B. M. Πάρκερ (Σικάγον) (μετάφρ.)	«ΑΤΛΑΝΤΙΣ» Μ. Πεχλιβανίδη καὶ Σίας, 1953	36
13. Φυτικὰ ἐργαστάσια	B. M. Πάρκερ (Σικάγον) (μετάφρ.)	«ΑΤΛΑΝΤΙΣ» Μ. Πεχλιβανίδη καὶ Σίας, 1954	36
14. Οἱ μεταβολὲς τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς	B. M. Πάρκερ (Σικάγον) (μετάφρ.)	«ΑΤΛΑΝΤΙΣ» Μ. Πεχλιβανίδη καὶ Σίας, 1953	36
15. Ἐθνομάρτυρες		Ἐκδ. Χριστιαν. Ἐνώσεως «ΖΩΗ», 1956	ἡ 151
16. Ἡρωίδες		Ἐκδ. Χριστιαν. Ἐνώσεως «ΖΩΗ», 1953	ἡ 96
17. Ἐθνικοὶ εὐεργέται		Ἐκδ. Χριστιαν. Ἐνώσεως «ΖΩΗ», 1955	ἡ 183
18. Γενναῖα Ἑλληνόπουλα	Δ. Τυμπανίδου	Ἐκδ. Χριστιαν. Ἐνώσεως «ΕΛΠΙΣ», 1961	121
19. Ἡ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ	Π. Δέλτα	«ΕΣΤΙΑ» I. Κολλάρου Γ' ἔκδ., 1958	394
20. Τὸν καιρὸ τοῦ Βουλγαροκτόνου	» »	«ΕΣΤΙΑ» I. Κολλάρου ΣΤ' ἔκδοση, 1958	444

3.—Οἱ διαπιστώσεις μας ἀπὸ τὸν τρόπο έκλογῆς βιβλίων ἔχουν ὡς ἑξῆς:

α'.—Τὸ βλέμμα τῶν παιδιῶν στέκεται στὸν τίτλο καὶ στὴν εἰκόνα τοῦ ἐξωφύλλου. Οἱ τίτλοι τῶν βιβλίων εἶναι ἐνδεικτικοὶ τοῦ περιεχομένου. Πολλὲς ἀπὸ τὶς εἰκόνας τοῦ ἐξωφύλλου ἐκφράζουν τὴν κεντρικὴν ἰδέαν τοῦ περιεχομένου τοῦ βιβλίου. Ἐτσι τὰ παιδιά, παρατηρῶντας, μερικὰ λεπτὰ τῆς ὥρας, τὸν τίτλο καὶ τὴν εἰκόνα, προσπαθοῦσαν νὰ εἰκάσουν τὸ περιεχόμενο. Μερικὲς φορές, ὁ τίτλος μόνον, χωρὶς εἰκόνα, μπορεῖ νὰ παίξῃ ἀποφασιστικὸ ρόλο, ὅπως συνέβη π.χ. μὲ τὸ βιβλίο: «Ἡ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ» τῆς Π. Δέλτα, τὸ ὁποῖο, ἂν καὶ δὲν ἔχει εἰκόνα στὸ ἐξώφυλλο, εἴλκυσε ἀμέσως τὸ ἐνδιαφέρον τῶν παιδιῶν, χωρὶς ἄλλη διερεύνηση, μόνον καὶ μόνον ἀπὸ τὸν τίτλο του.

β'.—Τὰ παιδιὰ συνήθως, μετὰ τὴν παρατήρηση τοῦ τίτλου καὶ τῆς εἰκόνας, ξεφυλλίζουν τὸ βιβλίον, διαβάζουν τίτλους ἐσωτερικῶν κεφαλαίων, ὑπότιτλους, λεζάντες καὶ στέκονται ἰδιαίτερα στὶς ἐσωτερικὰς εἰκόνας, στὰ σκίτσα καὶ στοὺς χάρτες.

γ'.—Κανένα παιδί δὲν ψάχνει νὰ βρῆ στὸ βιβλίον τὸν πίνακα περιεχομένων. Φαίνεται, ὅτι δὲν ἔχουν ὀδηγηθῆ ἀπὸ τὸ σχολεῖο στὴν παρατήρηση, ὕστερα ἀπὸ τὸν τίτλον καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐξωφύλλου, τοῦ πίνακος περιεχομένων.

δ'.—Τὰ παιδιὰ ἐγκαταλείπουν μὲ τὴν πρώτη παρατήρηση ὠρισμένα βιβλία ὑποκινούμενα: 1) ἀπὸ τὸν τίτλον ποὺ δείχνει περιεχόμενο, τὸ ὁποῖο δὲν θὰ τὰ ἐνδιαφέρῃ ἢ δὲν θὰ ταιριάζῃ γιὰ τὴν ἡλικία τους («δὲν θέλω παραμύθια, εἶναι γιὰ μικρὰ παιδιὰ»), 2) ἀπὸ τὸ μέγεθος τῶν γραμμάτων (τυπογραφ. στοιχείων), τὸ ὁποῖο ἐξετάζουν, ἂν εἶναι ἀνάλογο πρὸς τὴν ἡλικία τους (π.χ. «αὐτὸ εἶναι γιὰ μικρὰ παιδιὰ μ' αὐτὰ τὰ γράμματα»—γράμματα μεγάλα ἀλφαβηταρίου), 3) ἀπὸ τὸν ὄγκον τους (πολλὰς σελίδες), ὁ ὁποῖος, ἐνῶ δὲν ἐπηρεάζει πολὺ τὰ μεγάλα παιδιὰ, ἀντίθετα φοβίζει τὰ παιδιὰ τῆς Γης τάξεως.

ε'.—Ἀπὸ τὰ ἐξετασθέντα παιδιὰ τὰ 10% ἐκλέγουν κατὰ τρόπο ἐπιπόλαιο: ἀρπάζουν ταχύτατα ἀπὸ τὸ τραπέζι 4—5 βιβλία, χωρὶς καμμιά σχεδὸν ἐξέταση, εἶναι εὐμετάβολα στὴν ἐκλογή τους, δὲν μποροῦν νὰ μᾶς παρουσιάσουν τοὺς λόγους τῆς προτιμήσεώς των. Τέτοια παιδιὰ ἐπιπόλαια στὴν ἐκλογή μποροῦν νὰ εἶναι καὶ μικρὰ ἀλλὰ καὶ μεγάλα τῆς Εἰς καὶ ΣΤ' Δημοτικοῦ καὶ κυρίως κορίτσια.

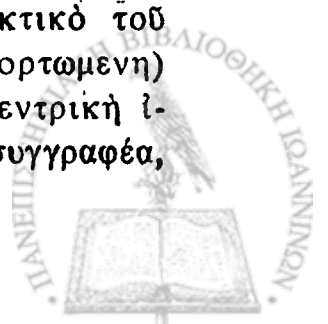
στ'.—Τὰ παιδιὰ δικαιολογοῦν τὶς προτιμήσεις των μὲ τὶς ἐξῆς φράσεις: «ἐμάθαμε κάτι τέτοιο καὶ στὴν ἱστορία στὸ σχολεῖον», «ἐδιάβασα ἓνα παρόμοιον βιβλίον καὶ μοῦ εἶχε ἀρέσει», «μοῦ διηγήθηκε ἓνας φίλος μου κάτι παρόμοιον», «εἶδα τέτοιο βιβλίον στὸ σπίτι ἐνὸς φίλου μου», «εἶδα τὶς ὠραῖες εἰκόνας του καὶ μοῦ ἀρέσει», «μοῦ ἀρέσουν οἱ πολεμικὰς ἱστορίες», «μοῦ ἀρέσει νὰ μάθω γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ Χριστοῦ», «θὰ μάθω μ' αὐτὸ νὰ κάμω κι' ἐγὼ ἠλεκτρικὰς κατασκευὰς».

ζ'.—Δὲν ξεύρουν νὰ προσέξουν τὸν συγγραφέα καὶ τὸν ἐκδοτικὸν οἶκον, οὔτε βασίζονται γιὰ τὶς προτιμήσεις των στὴν ἐμπιστοσύνη σὲ κάποιον ἐκδότη ἢ συγγραφέα.

4.—Ἀπὸ τὰ δεδομένα αὐτά, ὡς πρὸς τὸν τρόπο ἐκλογῆς τῶν βιβλίων, προκύπτουν τὰ ἐξῆς συμπεράσματα:

α'.—Οἱ γονεῖς κι' οἱ δάσκαλοι ὀφείλουν νὰ διδάσκουν στὰ παιδιὰ τὴν τεχνικὴν, μὲ τὴν ὁποία θὰ ἐξετάζουν, σὲ λίγο χρόνον, τὸ περιεχόμενο καὶ τὴν ἀξία τοῦ κάθε βιβλίου: παρατήρηση (ἀνάγνωσις) τοῦ τίτλου, τοῦ πίνακος περιεχομένων, τῶν ἐξωτερικῶν κι' ἐσωτερικῶν εἰκόνων, τῆς λεζάντας, τοῦ προλόγου ἢ τῆς εἰσαγωγῆς, τῶν περιλήψεων στὸ ἐξώφυλλον ἢ στὴν ἀρχὴ τῶν κεφαλαίων, τοῦ τίτλου τῆς σειρᾶς στὴν ὁποία ἀνήκει τὸ βιβλίον, τοῦ δισημιστικοῦ φύλλου ποὺ τοποθετεῖ μέσα στὸ βιβλίον ὁ ἐκδότης, τῶν ὀνομάτων τοῦ συγγραφέα καὶ τοῦ ἐκδότη.

β'.—Οἱ δημιουργοὶ τῶν παιδικῶν βιβλίων ὀφείλουν νὰ φροντίζουν νὰ παρέχουν στὰ ἔργα τους τὰ ἀπαραίτητα ἐκεῖνα στοιχεῖα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ παιδί θὰ εὐκολυνθῆ στὴν κατανόησιν, σὲ σύντομον χρόνον, τοῦ περιεχομένου καὶ τῆς ἀξίας τοῦ βιβλίου: τίτλον τοῦ βιβλίου ἐλκυστικὸν κι' ἐνδεικτικὸν τοῦ περιεχομένου, εἰκόνα τοῦ ἐξωφύλλου μὲ σαφεῖς τὶς σκηνὰς (ὄχι φορτωμένη) καὶ μὲ παράστασιν τῆς πράξεως ἐκείνης, ποὺ σχετίζεται μὲ τὴν κεντρικὴν ἰδέαν, πίνακα περιεχομένων, σύντομη εἰσαγωγή, λίγα λόγια τοῦ συγγραφέα,

τὸν ἐκδότῃ καὶ τῇ σειρᾷ, στὴν ὁποία ἀνήκει τὸ βιβλίον, διαφοροποίηση τοῦ μεγέθους τῶν στοιχείων τοῦ βιβλίου ἀνάλογα μὲ τὴν ἡλικία, γιὰ τὴν ὁποία προορίζεται τὸ ἀνάγνωσμα.

γ'.—Οἱ παράγοντες, ποὺ καθορίζουν τὶς προτιμήσεις τῶν παιδιῶν, δὲν εἶναι μόνον τὰ διαφέροντα τῆς ἡλικίας των, ἀλλὰ καὶ σχετικὲς γνώσεις ἢ πληροφορίες, ποὺ ἔχουν ἀπὸ ἄλλες μορφωτικὲς των προσπάθειες. Ὅ,τι σχετίζεται μὲ τὰ μαθήματα ἐπιθυμοῦν τὰ παιδιά νὰ τὸ ξαναδιαβάσουν στὸ ἐξωσχολικὸ βιβλίον. Οἱ κρίσεις τῶν φίλων γιὰ τὴν ποιότητα ἐνὸς βιβλίου εἶναι σημαντικὸς παράγοντας ἐκλογῆς. Τὰ βιβλία ἐκεῖνα, ποὺ μὲ τὸν τίτλο καὶ τὶς εἰκόνες μποροῦν νὰ διδάξουν τὸ παιδί τῆς σχολικῆς ἡλικίας νὰ κάμῃ διάφορες κατασκευές, προτιμῶνται ἰδιαίτερα ἀπὸ ὠρισμένα παιδιά, γιὰτὶ ἱκανοποιοῦν τὴν ἀνάγκη τῆς ἀτομικότητός των γιὰ μηχανικὲς κατασκευές καὶ δημιουργία.

Γ'. — ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΕΧΟΥΝ ΔΙΑΒΑΣΕΙ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ

1.—Τὰ στατιστικὰ δεδομένα ἐπὶ τῶν βιβλίων, ποὺ διαβάζουν τὰ παιδιά, μᾶς διαφωτίζουν σημαντικὰ γιὰ τὸν καθορισμὸ τῶν διαφερόντων τους πρὸς τὶς ποικίλες κατηγορίες ἀναγνωσμάτων, γιὰ τὸν ἀριθμὸ τῶν βιβλίων, ποὺ διαβάζουν κατὰ ἡλικίες καὶ γιὰ τὸν καθορισμὸ τῶν δυνατοτήτων τῶν γονέων ν' ἀγοράζουν βιβλία στὰ τέκνα τους.

Γιὰ τὴ συγκέντρωση τέτοιων δεδομένων ἐνεργήσαμε στοὺς μαθητὰς τῶν Προτύπων μόνον Δημοτικῶν Σχολείων τῆς Παιδαγ. Ἀκαδημίας εἰδικὴ ἔρευνα κατὰ τὸν Μάιο τοῦ 1961. Ἐζητήσαμε ἀπὸ κάθε παιδί τῶν Βα, Γη, Δη, Εη καὶ ΣΤης τάξεων νὰ γράψῃ μιὰ κατάσταση τῶν ἐξωσχολικῶν βιβλίων, ποὺ ἐδιάβασε, ἀπὸ τὰ μικρὰ του χρόνια ὡς τὴν ἡμέρα ἐκείνη. Συγκεντρώσαμε τὶς καταστάσεις καὶ ὑπολογίσαμε μὲ τὴ μέθοδο τῆς στατιστικῆς (1) τὰ ἀπαραίτητα στοιχεῖα.

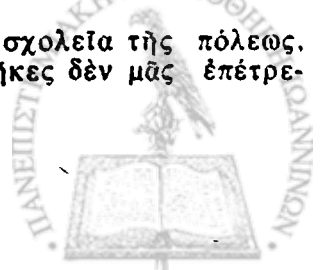
2. Παραθέτομε τὸν κατωτέρω πίνακα, ποὺ δείχνει τὸν ἀριθμὸ τῶν βιβλίων, ποὺ ἔχουν διαβάσει 5 ἀντιπροσωπευτικὰ παιδιά τοῦ πληθυσμοῦ κάθε τάξεως: α) ὁ μαθητῆς ποὺ ἔχει διαβάσει τὰ περισσότερα ὀνομάζεται πρῶτος στὴ σειρά (1ος). β) ὁ μαθητῆς ποὺ ἀντιπροσωπεύει τὰ παιδιά, ποὺ κατέχουν μὲ τὸν ἀριθμὸ τῶν βιβλίων, ποὺ ἐδιάβασαν, τὸ ἀνώτερο τεταρτημόριο στὴ σειρά ἀριθμοῦ ἀναγνωσθέντων βιβλίων. γ) ὁ μαθητῆς ποὺ κατέχει, μὲ τὰ βιβλία ποὺ ἐδιάβασε, τὴ μεσαία σειρά, δ) ὁ μαθητῆς ποὺ ἀντιπροσωπεύει τὸ κατώτερο τεταρτημόριο καὶ ε) ὁ μαθητῆς ποὺ ἐδιάβασε τὰ ὀλιγώτερα βιβλία (τελευταῖος). Τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ἔχουν ὑπολογισθῆ σὲ 60 περίπου μαθητὰς κατὰ τάξη· ἔτσι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐξετασθέντων εἶναι μικρὸς (2), γι' αὐτὸ τὰ δεδομένα μας ἔχουν ἀπλῶς ἐνδεικτικὴ ἀξία:

Τάξεις Πρῶτος Ἐκπρόσωπος Μεσαῖος Ἐκπρόσωπος Τελευταῖος
τοῦ ἀνωτ. τεταρτημ. τῆς σειρᾶς τοῦ κατ. τεταρτημ.

Βα Δημ. Σχ.	18	6	4	2	1
Γη	24	16	14	8	5

1. Βλ. Ι. Κυριαζικίδη—Γ. Κυριαζοπούλου: «Στοιχεῖα Στατιστικῆς», Ἀθῆναι, 1960, σελ. 29—38. S. Rollet: *Éléments techniques de Pédagogie Expérimentale*, Genève, 1953.

2. Χρήσιμο θὰ ἦταν νὰ εἶχαμε στοιχεῖα καὶ ἀπὸ τὰ ἄλλα σχολεῖα τῆς πόλεως, ὅπως κι' ἀπὸ τὰ σχολεῖα τῶν χωριῶν· κάποιες δυσμενεῖς συνθήκες δὲν μᾶς ἐπέτρεψαν νὰ ἐπεκτείνωμε τὴν ἐρευνά μας στὰ σχολεῖα αὐτά.

Δη	32	27	17	12	6
Εη	97	68	28	21	12
ΣΤη	126	73	34	26	14

3.—'Από τὰ ἀνωτέρω ὀλίγα στατιστικὰ στοιχεῖα μποροῦμε νὰ ἔχωμε τὰ ἐξῆς συμπεράσματα:

α'.—Οἱ μαθηταὶ τῶν Προτύπων Δημοτ. Σχολείων τῆς Ἀκαδημίας διαβάξουν κάθε χρόνο καὶ ἄλλα νέα βιβλία καὶ ἔτσι αὐξάνουν τὸν συνολικὸ ἀριθμὸ τῶν ἀναγνωσμάτων τους. Ἡ ἀναγνωστικὴ δεξιότητι αὐξάνεται καὶ ἡ ἀνάγκη συμπληρώσεως τῶν σχολικῶν γνώσεων καὶ ἱκανοποιήσεως περισσοτέρων ἐνδιαφερόντων μεγαλώνει, καθὼς προχωρεῖ τὸ παιδί ἀπὸ τὴ μιὰ τάξη στὴν ἄλλη. Ἀπὸ τὴν Γη τάξη φαίνεται ὅτι τὰ παιδιά ἀρχίζουν νὰ διαβάξουν ἀρκετὰ βιβλία. Στὴν ΣΤ' τάξη φθάνουν νὰ ἔχουν διαβάσει παρὰ πολλὰ βιβλία (ὁ μεσαῖος 34 βιβλία, ὁ τελευταῖος 14, ὁ πρῶτος 126).

β'.—Ἐν ληφθῆ ὑπ' ὄψη, ὅτι τὰ βιβλία, ποὺ διαβάξουν τὰ παιδιά αὐτά, εἶναι δικά τους βιβλία, μποροῦμε νὰ δεχθοῦμε, ὅτι οἱ γονεῖς τῶν μαθητῶν τῶν προτύπων ἐνδιαφέρονται καὶ προμηθεύουν στὰ τέκνα τους, κάθε χρόνο, ἀρκετὰ ἐξωσχολικὰ βιβλία. Ἐν καὶ ἀρκετὰ ἀπὸ τὰ βιβλία αὐτά θὰ εἶναι βιβλία ποὺ τὰ ἐδιάβασαν μεγαλύτερα ἀδελφία τους, ἐν τούτοις εἶναι πολὺ σημαντικὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ὑπάρχει στὰ σπίτια τῶν μαθητῶν τῶν Προτύπων Σχολείων βιβλιοθήκη παιδικῶν ἀναγνωσμάτων. Τοῦτο, δυστυχῶς, δὲν συμβαίνει καὶ γιὰ τὰ παιδιά τῶν ἄλλων σχολείων τῆς πόλεως Ἰωαννίνων, οὔτε γιὰ τὰ παιδιά τῶν σχολείων τῶν χωριῶν, ὅπως μᾶς βεβαιώνουν οἱ δάσκαλοι.

γ'.—Ἀπὸ τοὺς τίτλους τῶν ἀναγνωσθέντων βιβλίων, ποὺ ἔχομε στὶς καταστάσεις τῶν παιδιῶν, διαπιστώνομε, ὅτι οἱ μαθηταὶ ἔχουν διαβάσει βιβλία τῶν ἐξῆς κατηγοριῶν:

Μέχρι τὴν Βα τάξη: Παραμῦθια: Ἡ Χιονάτη, τὰ 7 κατσικάκια, ὁ γοργοπόδαρος: ἀναφέρονται ἀπὸ 25% τῶν μαθητῶν τὸ δειλὸ γατάκι, ἡ κοκκίνοσκουφίτσα, μῦθοι Αἰσώπου ἀπὸ 17% τῶν μαθητῶν.

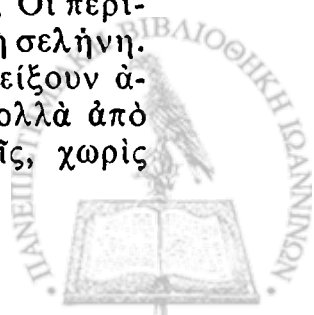
Μέχρι τὴν Γη τάξη: Ἀναφέρονται βιβλία μὲ παραμῦθια (ἀπὸ 70—30% τῶν παιδιῶν). Οἱ μαθηταὶ συνεχίζουν καὶ στὴν Γη τάξη νὰ διαβάξουν παραμῦθια.

Μέχρι τὴν Δη τάξη: Ἀναφέρονται τὰ παραμῦθια, ποὺ ἔχουν διαβάσει στὶς προηγούμενες τάξεις, ἀλλὰ καὶ νέα βιβλία μὲ μῦθους μεγαλύτερους καὶ μὲ ἄλλα θέματα: Τὰ κλασσικὰ εἰκονογραφημένα διαβάξονται ἀπὸ 75% τῶν παιδιῶν. Ἀπὸ τὰ 20% τῶν παιδιῶν ἀναφέρονται τὰ βιβλία: ὁ Πινόκιο, Παραμῦθια τοῦ Ἄντερσεν, ὁ Ρομπέν τῶν δασῶν, Ἑλληνικὴ Μυθολογία, Ἱστορίες ἀπὸ τὴν Π. Διαθήκη, ἡ ζωὴ τοῦ Κυρίου, Ἰλιάδα, Ὀδύσσεια.

Μέχρι τὴν Εη τάξη: Ἀναφέρονται κι' ἐδῶ τὰ βιβλία τῶν προηγουμένων ἡλικιῶν μὲ τὰ ἴδια ποσοστά. Ἀπὸ τὸ αὐξημένο ποσοστὸ μερικῶν ἀπ' αὐτὰ διαφαίνεται, ὅτι συνεχίζεται ἡ ἀνάγνωση τῶν κλασσικῶν εἰκονογραφημένων καὶ παρουσιάζονται νέα βιβλία, ὅπως παιδικὲς ἐγκυκλοπαίδειες, ὁ Ἰσέτης πλοίαρχος, ὁ Γεροστάθης, ὁ Στρογκῶφ, ὁ Ταρζάν, οἱ σωματοφύλακες, ὁ ὑπεράνθρωπος.

Μέχρι τὴν ΣΤη τάξη: Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ βιβλία τῶν προηγουμένων τάξεων, ἀναφέρονται ἀπὸ τὰ 45—55% οἱ Ἄθλιοι, Ὁ γῦρος τοῦ κόσμου, Οἱ περιπέτειες τοῦ Μάρκο Πόλο, Ὁ προθάλαμος τοῦ θανάτου, Ἀπὸ τὴ γῆ στὴ σελήνη.

δ) Οἱ συχνότητες βιβλίων κατὰ τάξεις δὲν μποροῦν νὰ μᾶς δείξουν ἀπόλυτα τίς προτιμήσεις τῶν παιδιῶν στὰ διάφορα θέματα, διότι πολλὰ ἀπὸ τὰ βιβλία αὐτὰ θὰ ἔχουν ἀγορασθῆ ἀπὸ τοὺς γονεῖς ἢ ἀπὸ συγγενεῖς, χωρὶς

νά υπολογισθῆ ἡ ἐπιθυμία τοῦ παιδιοῦ. Ἀπὸ τὰ δεδομένα ὅμως διαφαίνεται ὅτι τὰ παιδιὰ τῆς Βαυ και Γης τάξεως διαβάζουν πολλὰ παραμύθια. Στὴ Δη τάξη διαβάζονται παραμύθια μεγαλύτερα, ἐκτενέστερα, ἀλλὰ καὶ βιβλία μὲ ἄλλα θέματα, ὅπως θρησκευτικά, περιπετειώδη, ἐξερευνητικά. Στὴν Εη τάξη διαβάζονται βιβλία μὲ ἥρωικά θέματα, ἐνῶ στὴν ΣΤ' τάξη προτιμῶνται τὰ κοινωνικά καὶ τὰ ἀναφερόμενα στὰ θέματα τοῦ σύμπαντος, τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, στίς περιπέτειες κλπ.

ΓΕΝΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Α'.

Ἀπὸ τῆ διερεύνηση τῶν προβλημάτων δημιουργίας τοῦ παιδικοῦ βιβλίου διαφαίνεται ὅτι στὴ χώρα μας: α) ὑπάρχουν ὀλίγοι ἱκανοὶ συγγραφεῖς νά γράφουν κατάλληλα βιβλία γιὰ παιδιά, οἱ ὅποιοι δὲν κατορθώνουν νά ἐπιτυγχάνουν πάντοτε τὴ στενὴ καὶ συχνὴ συνεργασία τους μὲ ἄλλους παράγοντας τοῦ παιδικοῦ βιβλίου, β) οἱ ἐκδότες δὲν ἀντιμετωπίζουν πάντοτε μὲ ἐπιστημονικὰ δεδομένα καὶ μὲ συστηματικὸ τρόπο τὰ θέματα ἐκδόσεως καλῶν βιβλίων, δὲν ἀναζητοῦν τὴ συνεργασία ἐκείνων πού ἐργάζονται κι' ἐνδιαφέρονται γιὰ τὸ παιδικὸ ἀνάγνωσμα καὶ δὲν βρίσκουν σημαντικὴ τὴ βοήθεια τοῦ τύπου καὶ τοῦ κράτους, γ) οἱ ζωγράφοι ἐπιτελοῦν εὐσυνείδητα τὸ ἔργο τους, ἐγκαταλείπουν σιγά—σιγά τὶς μιμήσεις καὶ τὶς ἀντιγραφές ἀπὸ ξένα κείμενα, ἀλλ' ἀντιμετωπίζουν πάντοτε ὡς σοβαρὸ ἔμπόδιο στὸ ἔργο τους ἐπὶ τοῦ παιδικοῦ βιβλίου τὶς ἐμπορικὲς σκοπιμότητες τῶν ἐκδοτῶν. Ἔτσι τὰ προβλήματα τῆς δημιουργίας τοῦ παιδικοῦ βιβλίου εἶναι ἀρκετὰ καὶ σοβαρά. Δὲν πρέπει ὅμως νά παραγνωρίσωμε τὸ γεγονός, ὅτι τὸ ὄλο ζήτημα παίρνει σήμερα ἕναν καλὸ δρόμο. Γι' αὐτό, τώρα, χρειάζεται μεγαλύτερη προσοχὴ καὶ πρέπει νά ἐπαινεθοῦν οἱ φιλότιμες προσπάθειες καὶ νά τονισθοῦν μὲ θάρρος οἱ ἐλλείψεις καὶ τὰ σφάλματα, γιὰ νά καλλιεργηθῆ ἡ συναίσθηση τοῦ μεγάλου χρέους τῶν δημιουργῶν τοῦ παιδικοῦ βιβλίου καὶ νά ἐπιτευχθῆ ὁ συντονισμὸς τῶν προσπαθειῶν τους.

Ἀπὸ τὶς διαπιστώσεις στοὺς τιμοκαταλόγους τῶν ἐκδοτικῶν Οἰκῶν, ἀπὸ τὶς παρατηρήσεις τῶν βιβλιοπωλῶν, τῶν εἰδικῶν τῆς κριτικῆς, τῶν γονέων καὶ τῶν διδασκάλων, συμπεραίνομε, ὅτι: α) στὸν τόπο μας κυκλοφοροῦν πολλὰ παιδικὰ βιβλία (685 περίπου), ἀπὸ τὰ ὅποια τὰ περισσότερα εἶναι μεταφράσεις καὶ ἀντίγραφα ξένων βιβλίων, β) ἡ τιμὴ τους εἶναι ἀπρόσιτη γιὰ τοὺς πολλοὺς γονεῖς, γ) οἱ βιβλιοπῶλαι δὲν ξέρουν πάντοτε νά συγκεντρῶνουν στοιχεῖα ἐπὶ τοῦ ὅλου θέματος, δ) οἱ εἰδικοί τῆς κριτικῆς τοῦ βιβλίου δὲν ἀσχολοῦνται συστηματικὰ μὲ τὸ παιδικὸ ἀνάγνωσμα καὶ δὲν διαφωτίζουν τὸ κοινὸ ὅσο πρέπει μὲ σχετικὲς κριτικὲς στὸν τύπο, ε) οἱ γονεῖς δὲν βοηθοῦνται σημαντικὰ γιὰ τὴν ἐκλογὴ τοῦ παιδικοῦ βιβλίου καὶ στ) στὸ σχολεῖο δὲν γίνεται ἡ συστηματικὴ καθοδήγηση στοὺς μαθητὰς καὶ δὲν καταβάλλεται ἡ ἀνάλογη παιδαγωγικὴ ἐνέργεια, γιὰ ν' ἀποκομίσουν τὰ παιδιά τὴν περισσότερη δυνατὴ ὠφέλεια ἀπὸ τὸ παιδικὸ ἀνάγνωσμα. Ἐκεῖνοι, λοιπόν, πού πρέπει νά θεωρηθοῦν ὡς οἱ ἐνδιαφερόμενοι γιὰ τὸ καλὸ παιδικὸ

βιβλίο, είτε δὲν ἐπιδεικνύουν τὸ ἀνάλογο διαφέρον εἴτε βρίσκονται σὲ ἄγνοια εἴτε ἀντιμετωπίζουν σοβαρὰ προβλήματα.

Τὰ δεδομένα, τὰ σχετικὰ μὲ τὴ θέση καὶ τὴ νοοτροπία τοῦ παιδιοῦ ἔναντι τοῦ παιδικοῦ βιβλίου, μᾶς ὀδηγοῦν στὸ συμπέρασμα ὅτι: α) οἱ προτιμήσεις τῶν παιδιῶν καθορίζονται βέβαια ἀπὸ τὰ διαφέροντα τῆς ἡλικίας των, ἀλλ' ἐπηρεάζονται καὶ σημαντικὰ ἀπὸ ποικίλους κάθε φορά παράγοντας, β) τὸ παιδικὸ ἀνάγνωσμα, ποῦ κυκλοφορεῖ σήμερα στὴν Ἑλλάδα, φθάνει μόνον στὰ χέρια παιδιῶν, ποῦ ἀνήκουν σὲ οἰκογένειες μὲ σημαντικὸ ἐτήσιο εἰσόδημα, παιδιῶν τῶν πόλεων καὶ καθόλου σχεδὸν τῶν χωριῶν, καὶ γ) στὶς περισσότερες περιπτώσεις μποροῦν καὶ βρίσκουν τὰ παιδιὰ σ' ἄρκετὰ βιβλία κατάλληλη πνευματικὴ τροφή καὶ τέρψη.

Ἄν συγκρίνωμε τὰ συμπεράσματα αὐτὰ ἀπὸ τὴν ἔρευνά μας ἐπὶ τοῦ παιδικοῦ βιβλίου στὴν Ἑλλάδα μὲ τὰ συμπεράσματα ἀπὸ παρόμοια ἔρευνα στὴ Γαλλία (1), διαπιστώνομε, ὅτι οἱ ἐλλείψεις καὶ οἱ διαφορὲς μας εἶναι σημαντικὲς. Κατ' ἀρχὴν, τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τέτοιες ἔρευνες τῶν δημιουργῶν τοῦ βιβλίου, τῶν βιβλιοπωλῶν, τῶν κριτικῶν καὶ τῶν γονέων στὴ Γαλλία εἶναι ζωηρότερο καὶ εἰλικρινέστερο. Οἱ μηχανικὲς ἐγκαταστάσεις στοὺς ἐκδοτικοὺς Οἴκους εἶναι τελειότερες. Οἱ συγγραφεῖς, ποῦ ἀσχολοῦνται μὲ τὸ παιδικὸ λογοτέχνημα, εἶναι περισσότεροι, ὅπως καὶ οἱ ζωγράφοι τοῦ παιδικοῦ βιβλίου. Τὸ ἐτήσιο εἰσόδημα κατὰ μέσον ὄρον τῆς Γαλλικῆς οἰκογενείας εἶναι πολὺ ἀνώτερο, ὅποτε ἐκεῖ ὑπάρχουν περισσότερες δυνατότητες ἀγορᾶς βιβλίων. Τὸ κόστος τοῦ βιβλίου εἶναι μικρότερο, λόγῳ τῶν μεγαλυτέρων καὶ τελειότερων μηχανημάτων καὶ λόγῳ τοῦ μεγαλυτέρου ἀριθμοῦ τῶν ἐκδιδομένων ἀντιτύπων, τὰ ὅποια ἀπορροφῶνται ἀπὸ ἕναν μεγαλύτερο πληθυσμὸ παιδιῶν τῆς Γαλλίας καὶ τῶν ἄλλων χωρῶν, στὶς ὁποῖες συμβαίνει νὰ διδάσκεται ἡ γαλλικὴ γλῶσσα. Τὸ ἔργο τῶν συγγραφέων, τῶν ἐκδοτῶν καὶ τῶν καλλιτεχνῶν ἐπιτελεῖται μὲ περισσότερα ἐπιστημονικὰ δεδομένα.

Τὰ προβλήματα ὁμως τῆς συνεργασίας ὄλων τῶν παραγόντων τοῦ παιδικοῦ βιβλίου καὶ τῶν ἐνδιαφερομένων γι' αὐτό, τὸ θέμα τῆς ἐνημερώσεως ὄλων αὐτῶν ἐπὶ τῶν ψυχολογικῶν δεδομένων γιὰ τὴν ἰδιοσυστασία τοῦ παιδιοῦ, ἡ συστηματικὴ παρακολούθηση τῶν προτιμήσεων καὶ τοῦ τρόπου ἐκλογῆς τῶν βιβλίων ἀπὸ τὰ παιδιὰ ἀποτελοῦν καὶ στὴ Γαλλία σοβαρὰ ζητήματα, ποῦ δὲν ἀντιμετωπίζονται ἀκόμη συστηματικά.

Β'.

Στὰ διάφορα κεφάλαια τῆς μελέτης αὐτῆς ἐγεννήθηκαν ὠρισμένα προβλήματα, στὰ ὁποῖα θὰ πρέπει ἡ Παιδαγωγικὴ καὶ ἡ Ψυχολογία νὰ δώσουν ἀπαντήσεις. Τὰ ζητήματα αὐτὰ ἀναφέρονται στὸ περιεχόμενο τῶν βιβλίων, στὴν παρουσίασὴ των καὶ στὴν κυκλοφορία των.

α) **Τὸ περιεχόμενο τῶν βιβλίων:** Ὁ σκοπὸς τῆς ἀγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὰ ἐπιστημονικὰ δεδομένα γιὰ τὴν ψυχικὴ ἰδιοσυστασία τοῦ παιδιοῦ ἀποτελοῦν τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα, μὲ τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ καθορισθῇ τὸ περιεχόμενο τῶν παιδικῶν βιβλίων.

Ἡ ἐνέργεια τῆς ἀγωγῆς σκοπεύει νὰ βοηθήσῃ τὸν ἐξελισσόμενο ἄνθρωπο ν' ἀποκαλύψῃ καὶ νὰ θέσῃ σὲ γόνιμη λειτουργία τὸ ἀνθρώπινο στοιχεῖο του, δηλαδὴ τὴν γνωστικὴ, τὴν ἠθικὴ, τὴν αἰσθητικὴ καὶ τὴ θρησκευ-

1. Les Livres pour enfants, ENFANCE, No Special, 1956, Paris.

τική συνείδησή του όπως και τη συνείδηση φιλότητός του πρὸν τὸν συνάνθρωπο. Τὸ παιδικὸ ἀνάγνωσμα πρέπει νὰ τροφοδοτῇ αὐτὴ τὴ συνείδηση μὲ τὸ περιεχόμενό του.

Ὁ τρόπος προσφορᾶς αὐτῆς τῆς τροφῆς πρέπει νὰ ρυθμίζεται ἀπὸ τὴν ψυχικὴ πραγματικότητα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ παιδιοῦ. Ἀποτελεῖ ψυχικὴ πραγματικότητα ἢ βασικὴ ἐνότητα τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου, κατὰ τὴν ὁποία ἡ ψυχὴ, τὸ σῶμα, τὸ πνεῦμα, ἡ καρδιά, ἡ βούληση, τὰ κληρονομικὰ στοιχεῖα καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀγωγῆς συνθέτουν ἓνα ἐνιαῖο ὅλον. Σ' αὐτὴ τὴν ὕλικὴ καὶ πνευματικὴ ὁλότητα τοῦ παιδιοῦ κάθε ἐξωτερικὴ ἐντύπωση κι' ἐπίδραση ἀσκοῦν τὴν ἐνέργειά τους. Ἄν συμβῇ, τὰ μορφωτικὰ στοιχεῖα τοῦ βιβλίου νὰ μὴ εἶναι καλὰ ὀργανωμένα, νὰ μὴ συμπληρώνονται μεταξὺ των καὶ νὰ μὴ συντελοῦν μὲ τὸ παιδευτικὸ τους ἐνέργημα στὴν ἀνασύνθεση τῆς ὁλότητος τοῦ ἀνθρώπινου προσώπου, τότε εἶναι δυνατόν νὰ δημιουργηθοῦν ἀνισορροπίες καὶ δυσαρμονίες στὸν ψυχοσωματικὸ κόσμον τοῦ παιδιοῦ.

Ἡ δραστηριότητα τοῦ παιδιοῦ, τὰ παιγνίδια του, ἡ ζωὴ του μαρτυροῦν, ὅτι διακατέχεται ἐσωτερικά: α) ἀπὸ τὰ συλλεκτικὰ, γεωργικὰ, ποιμενικὰ, ἐμπορικὰ καὶ πολεμικὰ διαφέροντα, β) ἀπὸ τὴν τάση νὰ μιμῆται τοὺς ἐνηλίκους, ποὺ τὸ περιβάλλουν, καὶ ὠρισμένα ἰδανικὰ πρόσωπα τῶν βιβλίων καὶ τῶν διηγήσεων τῶν μεγάλων, καὶ γ) ἀπὸ τὴ διάθεση νὰ συγχωνεύῃ τὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὴ πραγματικὴ ζωὴ μὲ στοιχεῖα ἀπὸ φανταστικὲς περιπετειώδεις δημιουργίαις του.

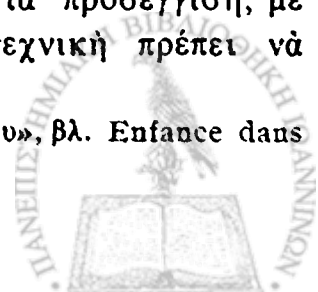
Σὲ τέτοια πρόσωπα καὶ σὲ τέτοιες δραστηριότητες πρέπει νὰ ὑφαίνεται ἡ πνευματικὴ τροφή, ποὺ θὰ περιέχῃ τὸ βιβλίον καὶ ποὺ πρόκειται νὰ θρέψῃ τὸ ἀνθρώπινον στοιχεῖον στὸν ἐξελισσόμενο ἄνθρωπον.

Τὰ πρόσωπα—ἥρωες τῶν βιβλίων δὲν πρέπει νὰ παρουσιάζονται ὡς ἄνθρωποι παράξενοι, ἀνώμαλοι, ἑτεροκίνητοι, ἀλλ' ὡς πλήρεις ἄνθρωποι, ὡς πρόσωπα πλούσια ἐσωτερικά, ποὺ ὀφείλουν τὸ κατόρθωμά τους ἢ τὴ νίκη τους ὄχι σ' ἐπιδεξιότητες καὶ τεχνάσματα, ἀλλὰ στίς ἐσωτερικὰς ἀρετὰς τῆς προσωπικότητός των, ὡς ἄτομα ἰκανὰ γιὰ δραστηριότητες καὶ ἀντιδράσεις προσωπικὰς ἐναντι καταστάσεων κι' ἐπεισοδίων, ὡς ἄνθρωποι ποὺ περιπίπτουν σὲ σφάλματα καὶ μένουν πάντοτε πρόσωπα μ' ἀδυναμίες καὶ κακίαις ἀκόμη, χωρὶς ὅμως ποτέ οἱ κακοὶ νὰ ἐμφανίζονται ὡς δαιμονισμένοι, ὡς ἐνσωματώνοντες μέσα τους ὅλη τὴν κακία καὶ ὡς ἀίκανοι νὰ διατηρήσουν λίγη ψυχὴ, λίγη καρδιά καὶ λίγη δυνατότητα γιὰ μετάνοια ἢ βελτίωση (1).

Στίς δραστηριότητες, στὰ ἐπεισόδια καὶ στίς περιπέτειαι τῶν προσώπων, πρέπει ν' ἀξιολογοῦνται οἱ ἀρετὰς καὶ νὰ καταφαίνεται, ὅτι ἡ νοημοσύνη ἀξίζει περισσότερο ἀπὸ τὴ δύναμη τῶν μυῶν, ἡ ἐλεύθερη βούληση τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὴν κυριαρχία ἐπ' αὐτοῦ, ἡ συγγνώμη ἀπὸ τὸ μῖσος, ἡ ἀγάπη ἀπὸ τὴν προσωπικὴ ἀντιδικία, ἡ τιμιότητα ἀπὸ τὴν πονηριά. Τὰ ποικίλα γεγονότα δὲν πρέπει νὰ ἐμφανίζονται ὅτι γίνονται κατὰ τύχη, ἀλλ' ὅτι γεννιῶνται ἀπὸ τὸν ψυχικὸ δυναμισμό τῶν πρωταγωνιστῶν καὶ ὅτι συντελοῦν σὲ μιὰ νέα ἀποκάλυψη, σ' ἓναν μεγαλύτερον ἐμπλουτισμὸ τῆς πνευματικῆς ὄντητος.

Τὰ στοιχεῖα τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς τεχνικῆς, ποὺ προσφέρονται στὰ κείμενα, δὲν πρέπει νὰ παρουσιάζονται συγκεχυμένα, κατὰ προσέγγιση, μὲ ἀνακρίβειαι, ἀλλὰ πάντοτε ἀπλᾶ, ἀκριβῆ, ζωντανά. Ἡ τεχνικὴ πρέπει νὰ

1. Αὐτὴ εἶναι ἡ χριστιανικὴ θεώρηση τοῦ «κακοῦ ἀνθρώπου», βλ. *Enfance dans le monde*, Νο 6)1958, Paris, σελ. 29.

έρμηνεύεται ως τέκνον του ανθρώπου και ως μέσον για τη ζωή του.

Τα κοινωνικά και πολιτικά γεγονότα και όλα τα επίκαιρα είναι ανάγκη ν' αναφέρονται σ' όλα τα μέρη του κόσμου και στη ζωή όχι μόνον των ενηλίκων αλλά και των παιδιών. Η ανθρώπινη εργασία πρέπει να παρουσιάζεται σ' όλο της το μεγαλείο και σ' όλη της τη σκληρή πραγματικότητα. Απαραίτητο επίσης είναι να παρουσιάζονται όλες οι πλευρές της ζωής του ανθρώπου, όχι μόνον η εργασία, αλλά και η χαρά, η ψυχαγωγία, οι γιορτές, η λατρεία.

Το παρελθόν της ανθρώπινης ζωής στο στενότερο κι' ευρύτερο χώρο πρέπει να συσχετίζεται με τη σύγχρονη ζωή. Τα διδάγματα του παρελθόντος και οι πόθοι του μέλλοντος είναι ανάγκη να συνθέτουν και να χαλκεύουν τη βούληση του παρόντος, γιατί η ανθρώπινη οντότητα, κατά την ανθρωπολογική φιλοσοφία, επιτυγχάνει την έντονη παρουσία της μόνον με τη σύνθεση μέσα της του Παρελθόντος και του Μέλλοντος σ' ένα Παρόν.

Η ζωή του στίβου και των σπόρ γενικά πρέπει ν' αποτελέσει επίσης περιχόμενο των παιδικών βιβλίων. Στα σχετικά κείμενα είναι ανάγκη να τονίζεται, ότι η νίκη είναι επίτευγμα κυρίως της βουλήσεως, παρά της δυνάμεως που έκδηλώνεται μ' άγριους τρόπους. Η μύηση οφείλει να γίνεται σ' όλα τα είδη των σπόρ και το παιδί πρέπει να ώθειται, όχι μόνον να βλέπη, αλλά και να συμμετέχη, και να διαφωτίζεται με πρακτικές υποδείξεις, όπως π.χ. να θέτη στην ύπηρεσία των σπόρ την άφοσίωσή του, τη θυσία του, την ύποταγή του σώματός του στη βούλησή του, τις αρετές της γενναιοφροσύνης και της κοινωνικότητας.

Το περιεχόμενο των βιβλίων οφείλει ακόμη να υποκινή τα παιδιά σε ποικίλες δραστηριότητες, όπως π.χ. συλλογές, κατασκευές αντικειμένων, αναπαραστάσεις, ίχνογράφημα, κέντημα, παιχνίδια, κοινωνική δραστηριότητα, συνεργατική προσπάθεια κλπ.

Η σύγχρονη Παιδαγωγική τονίζει ακόμη την ανάγκη συγγραφής βιβλίων ειδικότερα με πατριδογνωστικό περιεχόμενο, πατριδογνωστικών αναγνωσμάτων, στα όποια θα απεικονίζεται η ζωή και η φύση της στενότερης πατρίδος του παιδιού, θα έρευνώνται όλα τα στοιχεία του τεχνικού και πνευματικού πολιτισμού του τόπου, όπως ήταν στο παρελθόν, όπως εμφανίζονται στο παρόν και όπως είναι ποθητό να γίνουν στο μέλλον, και θα συσχετίζονται σε τόπο και χρόνο δηλαδή με παρόμοια στοιχεία σ' άλλους τόπους και σ' άλλους καιρούς. Τα κείμενα αυτά ικανοποιούν την τάση του ανθρώπου να γνωρίζει και ν' αγαπά το γενέθλιο χώρο του, τη διάθεση του παιδιού ν' ασχολείται με τα αντικείμενα του στενότερου περιβάλλοντος (έποπτεία), προσανατολίζουν το ενδιαφέρον του στο φυσικό τοπικό, έθνικό και παγκόσμιο χώρο, βοηθούν αυτό να κατανοήσει τη συνεξάρτηση των ανθρώπων της έπαρχίας και των πόλεων, καλλιεργούν το ιδεώδες της αδελφότητας, της έπαικειας και της πανανθρώπινης αγάπης και το υποκινούν να προβαίνει σε συγκρίσεις των τρόπων της ζωής του προς εκείνους άλλων ανθρώπων, να διαπιστώνη ανάγκες και να αισθάνεται το χρέος να εργασθῆ με τη σειρά του για μιὰ καλλίτερη ζωή.

Έτσι, το περιεχόμενο των παιδικών βιβλίων θα πρέπει να είναι απηλλαγμένο: α) από μιὰ τροφή υπερβολικά υπέροχη, υπερβολικά πλούσια, απόλυτα τέλεια, β) από αποκλίσεις προς τον ύλισμό, την τεχνοκρατία, τον ωφελιμισμό, τον έπιστημονισμό, τον μονομερή ιδεαλισμό, και γ) από ειδωλολατρικά στοιχεία, υπερβολική φαντασία, κατάχρηση του θαυμασίου, ξηρή ήθικολογία, παράλογο παιδισμό των ενηλίκων, υπερβολικό ανθρωπομορφισμό (στούς μύθους) και υπέρμετρο συναισθηματισμό.

β'. — Ἡ παρουσίαση τοῦ περιεχομένου ἑνὸς βιβλίου ἐνεργεῖται μὲ τὸ εἶδος τοῦ γραπτοῦ λόγου, ποῦ χρησιμοποιεῖται, μὲ τὶς εἰκόνες, μὲ τὸ εἶδος τῶν τυπογραφικῶν στοιχείων, μὲ τὴ διάταξη τοῦ κειμένου στὶς σελίδες καὶ μὲ τὴν ποιότητα τοῦ χάρτου.

Ὁ γραπτὸς λόγος τῶν παιδικῶν βιβλίων πρέπει νὰ εἶναι ἀπλός, κατανοητός, καθαρός, ἀπηλλαγμένος ἀπὸ μεγάλες περιόδους, δαιδαλώδεις καθ' ὑπόταξη προτάσεις, καὶ γλωσσικούς ἰδιωματισμούς. Ὅφειλε νὰ ἐκφράζεται μὲ τοὺς κανόνες τῆς δημοτικῆς γλώσσας. ποῦ εἶναι ἡ ζωντανὴ γλώσσα τοῦ παιδιοῦ στὴν οἰκογένεια καὶ στὴν κοινωνία, καὶ πρέπει νὰ διακρίνεται γιὰ τὴ λογοτεχνικὴ του χάρη. Τὸ παιδικὸ βιβλίον εἶναι ἔργο Τέχνης καὶ ὁ συγγραφέας του πρέπει πρῶτα ἀπ' ὅλα νὰ εἶναι λογοτέχνης. Στὴν προηγούμενη παράγραφο ἐτονίσαμε τὴν ἀποφυγὴ τῆς καταχρήσεως τοῦ ἀνθρωπομορφισμοῦ, τοῦ ψυχισμοῦ, τοῦ παιδισμοῦ, τοῦ λυρισμοῦ, τῆς φαντασίας.

Οἱ εἰκόνες στὰ παιδικὰ βιβλία εἶναι πάντοτε ἀπαραίτητες, γιὰτὶ εἶναι μεγάλη ἢ μορφωτικὴ σημασία τους: ἡ εἰκόνα ἀποδίδει στὸ μάτι τοῦ ἀναγνώστου ἀντικειμενικώτερα, αἰσθητότερα, ἀσφαλέστερα καὶ σαφέστερα τὸ πρᾶγμα ἢ τὸ γεγονὸς ἀπ' ὅ,τι ἡ λέξις βοηθεῖ στὴ σύγχρονη ἐπισκόπηση τοῦ περιεχομένου, ἐνισχύει τὴν παραστατικὴ ἰκανότητα, συμπληρώνει τὰ χάσματα τῶν ἐννοιῶν καὶ συντελεῖ στὴν καλλιτεχνικὴ ἀγωγή τοῦ παιδιοῦ. Γιὰ νὰ ἐπιτευχθοῦν αὐτὰ εἶναι ἀνάγκη νὰ προσεχθῇ ἡ ψυχολογία τοῦ παιδιοῦ ἔναντι τῶν εἰκόνων.

Τὸ παιδί 2—3 ἐτῶν, ὅταν βρίσκεται μπροστὰ στὴν εἰκόνα, προσέχει μεμονωμένα πρόσωπα καὶ πράγματα ὁδηγούμενο ἀπὸ ὁμοίους παραστάσεις, ποῦ ἔχει σχηματίσει στὴ ζωὴ του. Κατὰ τὰ 3—7 χρόνια του, ἀρχίζει ν' ἀναλύη τὸ περιεχόμενον, τὰ ἐπεισόδια, τὶς σκηνές. Ἀργότερα, στὴ σχολικὴ ἡλικία του, προχωρεῖ στὴ λεπτότερη ἀνάλυση καὶ ἐρμηνεία τοῦ περιεχομένου μὲ τὴν προοδευτικὰ ἀγαπτυσσόμενη διανοητικὴ του ἰκανότητα γιὰ ὑποθέσεις, συγκρίσεις, κρίσεις καὶ συλλογισμούς. Κατὰ τὴν ἐφηβικὴ ἡλικία του καὶ μὲ πολλὰ δυσχέρειες θὰ ἀντιλαμβάνεται τὴν προοπτικὴν στὶς εἰκόνες, θὰ ἐπισκοπῇ τὸ περιεχόμενον συνθετικῶν εἰκόνων καὶ θὰ τὶς ἐκτιμᾷ καλαισθητικὰ.

Γενικὰ, θὰ μπορούσαμε νὰ δεχθοῦμε, ὅτι τὸ παιδί παρατηρεῖ μόνον τὸ πραγματικὸ περιεχόμενον τῶν εἰκόνων, κατανοεῖ τὶς ἀπλές μὲ λίγα ἀντικείμενα ἢ γεγονότα εἰκόνες καὶ ἀδυνατεῖ νὰ τὶς ἀντικρῦσῃ ὡς καλλιτεχνήματα, νὰ κατανοήσῃ τὸ δρόμον, τὸν τρόπον καὶ τὰ μέσα, ποῦ χρησιμοποίησε ὁ καλλιτέχνης.

Ἔτσι, παιδαγωγικὴ ἀξία ἔχουν οἱ εἰκόνες μὲ πρόσωπα, ζῶα, πράγματα καὶ πράξεις γιὰ τὰ μικρότερα παιδιὰ καὶ μὲ περισσότερα ἀντικείμενα γιὰ τὰ μεγαλύτερα καὶ τοὺς ἐφήβους. Οἱ μορφές πρέπει νὰ εἶναι ὅσο τὸ δυνατόν φυσικώτερες, ὥστε ν' ἀποκτῶνται σαφεῖς ἐννοιες, καὶ νὰ εἰκονίζουσι τὶς κρισιμώτερες στιγμὰς τοῦ διηγήματος ἢ τὰ δυσκολώτερα σὲ κατανόηση ἀντικείμενα ἢ μέρη αὐτῶν. Οἱ μονόχρωμες εἰκόνες εἶναι ἀπλούστερες, φανερόνουν σαφέστερα τὶς σχέσεις μεγεθῶν καὶ σχημάτων καὶ βοηθοῦν στὴν ἀκριβέστερη κατανόηση τῶν ψυχικῶν καταστάσεων. Οἱ πολυχρωμες εἰκόνες εἶναι φυσικώτερες καὶ ἐλκύουν περισσότερο τὸ παιδί. Ἡ τοποθέτηση στὸ βιβλίον μονοχρῶμων ἢ πολυχρῶμων εἰκόνων ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ εἶδος τοῦ κειμένου κί' ἀπὸ τὴ σκοπιμότητα τῆς εἰκόνας. Ὡς πρὸς τὸ μέγεθος των πρέπει νὰ προτιμῶνται ὄχι οἱ ὀλοσέλιδες, ἀλλ' οἱ μικρότερες εἰκόνες μὲ ἀπλούστερον περιεχόμενον, γιὰ νὰ εἶναι περισσότερο προσιτὲς στὴν παρατήρησιν τοῦ παιδιοῦ. Ἀπαραίτητα, ἡ εἰκόνα τοῦ παιδικοῦ βιβλίου πρέπει νὰ

ἔχη καλλιτεχνική χάρη, ἀφοῦ ἀποτελεῖ σημαντικὸ μέρος ἑνὸς ἔργου—τοῦ παιδικοῦ βιβλίου—ποῦ εἶναι κυρίως ἔργο Τέχνης.

Παρ' ὄλη τῆ σημασία τῶν εἰκόνων γενικῶς, εἴμαστε ὑποχρεωμένοι, ἀπὸ τὰ δεδομένα τῆς ψυχολογίας τῆς μαθήσεως, νὰ τονίσωμε τὴν ἀνάγκη ἀποφυγῆς τῶν πολλῶν εἰκόνων σὲ βιβλία, ποῦ προορίζονται γιὰ παιδιὰ ἡλικίας 9 ἐτῶν καὶ ἄνω. Ἡ μόρφωση μὲ εἰκόνες μόνον μειονεκτεῖ ὡς πρὸς τὸ ὅτι κατ' αὐτὴν προσφέρονται ἔτοιμες οἱ ἔννοιες μὲ τὰ εἰκονιζόμενα καὶ δὲν παρέχεται ἡ εὐκαιρία ἐσωτερικῆς διανοητικῆς ἐργασίας τοῦ παιδικοῦ πνεύματος γιὰ τὴ σύνθεση τῶν ἐννοιῶν, τῶν νοημάτων καὶ τῶν παραστάσεων. Ὁ ἄνθρωπος μὲ τὴν ἐξέλιξη τῆς νοημοσύνης του ἔφθασε στό σημεῖο νὰ διανοεῖται μὲ πολὺ ἀφηρημένα σύμβολα, τὰ ὁποῖα ἀπέχουν πολὺ ἀπὸ τὴν ἐξ-εικόνιση τῆς συγκεκριμένης πραγματικότητος. Οἱ λέξεις τοῦ λόγου (γραπτοῦ ἢ προφορικοῦ) εἶναι ἀφηρημένα σύμβολα καὶ βοηθοῦν τὸ παιδί, ὅταν μ' αὐτές, ἀπὸ ὠρισμένη ἡλικία, διανοεῖται, νὰ προχωρῇ σὲ ὑψηλοὺς συλλογισμοὺς καὶ στὴν κατανόησιν ἀκόμη περισσότερο ἀφηρημένων συμβόλων. Ἐξ ἄλλου, οἱ ἔννοιες καὶ οἱ γνώσεις ἀποκτῶνται ὄχι μόνον μὲ τὰ δεδομένα τῆς ἐποπτείας ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἐσωτερικὴ διεργασία τοῦ πνεύματος, ποῦ λειτουργεῖ μὲ εἰδικοὺς νόμους. Θὰ πρέπη, λοιπόν, ν' ἀφήνωμε συχνὰ τὰ παιδιὰ νὰ ὑφαίνουν μόνα τους ἀπὸ τὶς λέξεις τῶν κειμένων τὶς παραστάσεις τῶν γεγονότων καὶ τῶν πραγμάτων.

Τὸ μέγεθος τῶν στοιχείων καὶ ἡ διάταξις τοῦ κειμένου στὶς σελίδες, ὅπως καὶ ἡ ποιότητα τοῦ τυπογραφικοῦ χάρτου πρέπει νὰ εὐκολύνουν τὰ ὀπτικά αἰσθήματα τῶν παιδιῶν κάθε ἡλικίας. Ὡς πρὸς τὰ σημεῖα αὐτὰ μπορούμε κατὰ κάποιον τρόπο νὰ παρουσιάσωμε ὡς ὑπόδειγμα τὰ ἀναγνωστικά τοῦ Δημοτικοῦ σχολείου, ποῦ κυκλοφοροῦν ἀπὸ τὸν Ο.Ε.Σ.Β. καὶ στὰ ὁποῖα ἔχει καταβληθῆ προσπάθεια ν' ἀνταποκριθοῦν κάπως πρὸς τὶς ἱκανότητες τῶν παιδιῶν κατὰ ἡλικίας. Ἐκεῖνο, ποῦ δὲν ἱκανοποιεῖ παιδαγωγικῶς στὰ βιβλία αὐτὰ καὶ ὅσον ἀφορᾷ στὰ θέματα, ποῦ ἐξετάζομε τώρα, εἶναι ἡ διάταξις τῶν κειμένων στὴ σελίδα, τὰ ἐγχρώμα κεφαλαῖα γράμματα, οἱ τίτλοι καὶ οἱ ὑπότιτλοι, τὰ ποικίλα στολίδια, ποῦ εἶναι ἄχρηστα καὶ πολλὰς φορὲς προκλητικὰ καὶ διασπαστικά τῆς προσοχῆς τοῦ παιδιοῦ. Ἀπὸ τὶς παρατηρήσεις μας στὰ ἐξωσχολικὰ ἀναγνώσματα, διαπιστώνομε, ὅτι στὰ περισσότερα ἀπ' αὐτὰ δὲν ἔχουν προσεχθῆ τὸ μέγεθος τῶν στοιχείων γιὰ κάθε ἡλικία παιδιῶν, ἡ διάταξις τοῦ κειμένου καὶ ἡ ποιότητα τοῦ χάρτου.

γ'.—Ἡ κυκλοφορία τῶν παιδικῶν βιβλίων πρέπει ν' ἀποτελέσῃ τὸ ἀντικείμενο ζωηροῦ ἐνδιαφέροντος τῶν ἐκδοτῶν, τῶν εἰδικῶν τῆς κριτικῆς, τῶν βιβλιοπωλῶν, τῶν ἐκπαιδευτικῶν καὶ τοῦ κράτους. Στὰ εἰδικὰ κεφάλαια ἐτονίσαμε πολλὰς ἀναγκαιότητες. Ἕνας εἰδικὸς Ὄργανισμὸς, στὸν ὁποῖο θὰ μετεῖχαν ἀντιπρόσωποι ὄλων τῶν ὁμάδων τῶν ἐργαζομένων κι' ἐνδιαφερομένων γιὰ τὸ παιδικὸ ἀνάγνωσμα, θὰ μπορούσε ν' ἀντιμετώπισῃ ἀποτελεσματικὰ τὰ προβλήματα τῆς παρουσιάσεως τῶν καλῶν βιβλίων, τῆς μειώσεως τοῦ κόστους των καὶ τῆς διαθέσεώς των σὲ φθηνὰς τιμὰς, τῆς ὑποκινήσεως καὶ ἄλλων συγγραφέων νὰ γράφουν γιὰ παιδιὰ, τῆς συστηματικῆς παρακολουθήσεως τῆς μορφωτικῆς ἐπιδράσεως τοῦ βιβλίου στὰ παιδιὰ, τῆς ἐνημερώσεως τῶν δημιουργῶν τοῦ παιδικοῦ ἀναγνώσματος στὰ δεδομένα τῆς ψυχολογίας τοῦ παιδιοῦ καὶ ἄλλα συναφῆ ζητήματα.

Εἶναι ἀνάγκη πλέον νὰ κατανοηθῆ καὶ στὴ χώρα μας, ὅτι τὰ ἐξωσχολικὰ ἀναγνώσματα πρέπει ν' ἀποβοῦν ἕνα ἀπὸ τὰ ἀποτελεσματικώτερα μέσα τῆς γενικῆς παιδείας, ἡ ὁποία σκοπεύει τὴν ἀφύπνισιν καὶ καρποφορίαν τοῦ ἀνθρώπινου στοιχείου στὸν ἐξελισσόμενο ἄνθρωπο.

ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΗΣ ΧΑΡΑΣ

Χαϊδεύοντας ή κόρη του
τ' απόπληκτα πού κρέμονταν γεροντικά του δάχτυλα
ρικνά, με τις βαθιές ζαρωματιές,
έστάθηκαν κοιτάζοντας με προσοχή τὸ διαμέρισμα
ή κάμαρη με τὸ γαλάζιο φῶς,
τὸ λίβιγκ-ροῦμ
τὰ ἔπιπλα σὲ στυλ «δανέζικο» μοντέρνο
κι' ὀλόγυρα, βουίζοντας στὴν ἄσπρη πορσελάνη
μεταλλικά, αὐτόματα κουμπιὰ
τραγουδι τῆς χαρᾶς πού πάει νὰ γίνῃ
ἀτσάλινο, ὀξὺ
κι' ἀπλώνεται στὸ νυφικὸ κρεββάτι
στ' ἀπέναντι παράθυρο
μὲ τις βαρειές κοῦρτίνες.

* *
Ὁ Χρόνος πού καμώνεται μωρὸ στὴν ἀγκαλιά τῆς
καινούργιους κύκλους τῆς χαρᾶς
θὰ ξαναρχίση πάλι
μέσ' στὴν ξανθὴ τὴν ἄμμο,
ἐκεῖ, π' ἀγέρας ἔσυρε γραμμὴ
κι' ἀπέμειναν τὰ βήματά του μόνο
βουλιάζοντας στὸν ἴσκιο τῆς φθορᾶς,
— μιᾶς ὥρας ἦτανε θαρρεῖς καῦμοι καὶ πόθοι τῆς ζωῆς
ἴσκιος λιγνός καὶ χάθηκε χωνεύοντας στὰ δάση
σταγόνα τῆς αὐγῆς καὶ πήρανε τὰ κύματα
βαθειὰ στὴν ἀγκαλιά τους—
γλυκὰ νὰ ψυθιρίζῃ ὁ χρόνος
χρυσὸ ραβδί τῆς μάγισσας στὰ χέρια του κρατώντας
καιρὸς νὰ φθάσουνε ψηλὰ
κι' ἀνοίξ' ἡ πόρτα τῆς Κυρᾶς
βαριὰ μανταλωμένη
ν' ἀπλώσῃ μέσ' στὴ χούφτα τῆς ζεστὰ τὰ ὄνειρά τῆς
στεφάνι νὰ ταιριάσουνε στὸ μέτωπο τῆς Μοίρας
κι' ἄστραψ' ὁ ἥλιος τῆς χαρᾶς
στὴ σκοτεινὴ ματιὰ τῆς
χαρίζοντας στὰ πόδια τῆς τὸν ἥλιο τὸ φεγγάρι
κι' ἀνάμεσα τις χίμαιρες μὲ τὰ φτερά κλεισμένα.

* *
Μικρὴ γωνιά π' ἀκούμπησε γιὰ ριζιμιὸ λιθάρι
στὸν ἴδρωτα τοῦ γέροντα
πού στράγγισε τὸν κόμπο του ὀλάκερης ζωῆς
χρυσὸ κλουβὶ τῆς κόρης του νὰ γίνῃ,
ἔδω στὸ κῶμα τὸ τραχὺ π' ἀπλώνεται
γεμίζοντας τοὺς δρόμους τῆς Ἀθῆνας
σὰ θάλασσα πλατειὰ

κι' ύψώνεται μπουχός βαρύς
 ξεφτίζοντας όνειράτα κι' έλπίδες
 που κρέμονται σά χάρτινες γιρλάντες
 στά μάρμαρα τριγύρω
 στά κρύα τά πολύφωτα, τις φωτεινές βιτρίνες.

Τραγουδι της χαράς που πάει νά γίνη
 τó βλέπει μέσ' στά μάτια της τά γαλανά,
 καθώς μικρή που κράταγε στήν άγκαλιά
 νά κουβεντιάξη μέ τόν άνεμο και τή σκιά
 κι ό ύπνος της φτερώνοντας τά βλέφαρα
 γλυκά νά τή λαρώνη,
 κι άμίλητος, όρθώνοντας τó κουρασμένο μέτωπο
 άκούμπησε βαριά στά μαλακά της χέρια
 άφήνοντας τά δάκρυα ζεστά στό πρόσωπό του.

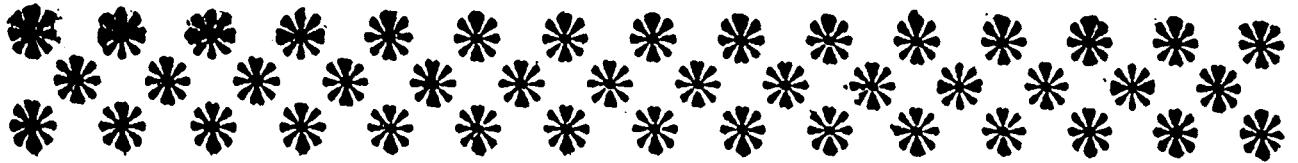
ΚΩΣΤΑΣ Ν. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΖΗΤΗΜΑ ΣΚΟΠΙΑΣ

Μή μοσ μιλάτε για ζωή, για θάνατο.
 Τό δειλινό οί θαλασσινοί κυτάν άλαργινά
 τόν ήλιο πώς βουτάει στή θάλασσα και χάνεται.
 Πίσω από τά βουνά πώς πάει θωρούν οί στεριανοί.
 Σκέφτεστε; ναι ή όχι.
 Έσείς τó λέτε αυτό.
 Υπάρχετε;

Β. ΜΑΡΓΑΡΗΣ

Ο Ρ Θ Ρ Ο Σ

Βραχνές, χαρούμενες οί πρωΐνες καμπάνες
έσήμαναν τόν "Ορθρο στό χωριό μου
μαζί μέ τών στρουθίων τά τιτιβίσματα.
Κι' ή όμίχλη, όπου τις άκουγεν έκστατική,
ή άντάρα, πού τόν ώργωμένο κάμπο μας,
άνάλαφρα τόν σκέπαζε σαν πούπουλο,
στριφογυρίζοντας ύψώθηκεν άργά
στά γαλανά τά ούράνια και τά στόλισε
μέ σύννεφα χιλιόχρωμα κι' αίθήρια.
Τά σύννεφα του "Ορθρου πόσο τ' άγαπώ
τά πρωϊνά τά σύννεφα τά ήμερωμένα...
Τά σύννεφα πώχουν παιδιοΰ ψυχή και όνειρα,
πού τά θωρῶ και τά θαυμάζω, και τό στόμα μου
τ' άνοιγω διάπλατα στον Ούρανό καθως χαζεΰω.
Τά σύννεφα τά 'Ορθρινά τ' άνάλαφρα,
πού παίζουνε κυνηγητό μέ τους άγέρηδες
άπό παιδάκι τ' άγαπούσα και τά έκύτταζα,
γιατί τό πέταγμά τους κι' οί λαχτάρες τους
μοιάζουν μέ τις δικές μου άγωνίες.
Μά πιό πολύ τ' άγάπησα τά πρωϊνά τά σύννεφα,
γιατί δέν έκρυσαν τά μυστικά τους άπό μένα!
Ξέρω πως ή όμίχλη ή όρθρινή τά γέννησεν
άπάνω στα ώργωμένα τά χωράφια μου
κι' ότι τά σύννεφα του "Ορθρου π' άγαπῶ
θάρθουν σα στάλες της βροχής νά πέσουνε
στά δέντρα, στα σπαρμένα τά χωράφια μου
και στα μυριόχρωμα τ' άγροΰ τά μοσχολούλουδα,
πάνω σε κάθε πώσπειρε μά κι' έξερρίζωσε ή Μάννα μου
μέ τά χοντρά, τά ροζιασμένα, "Αγια της χέρια.

ΚΩΣΤΑΣ ΛΥΤΟΣ

ΤΟ ΜΠΟΪ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

Μπλαβόπετρεςσυμβολικά μέ παραστέκουν·
τά ξεκοπίδια τους
σωρός στο άκρογιάλι της σιωπής
τά δέρν' ό λίβας,
κι' άποκαΐδια κρέμονται
σταφύλι' ώριμασμένα
στις κληματόβεργες της ξέρας
πδστησα
για ν' άπλωθοϋν τά χέρια μου
καί να γεννήσουν τή σκιά
τή γαληνεύτρα.
Χαΐδεϋονται τ' άστέρια
στών δάχτυλων τις άκρες
καί βελουδένια χύνεται
στην άπαλάμη ζεστασιά
σαν τδ σκοτάδι γίνεται
γλυκό κρασι
καί μέ κουρσεύει.
Πλατύστηθ' άγκαλιά
σαν πέταλο στη φλόγα πυρωμένο,
τά θρια
πού δέν έχουν στόματα ν' άποκριθοϋν
δρασκελίσε,
καί στο μαρμαρωμένο κρϋο τ' άγνωρου
μ' άκρόχειλα γιομάτα προσμονή
δοκᾶ να μεταγγίσει
τά ρωτήματα
καί διάμεσο να γίνει
στοϋς φόβεροϋς
στην άπαλότητά τους δονισμός.
Τρισαλυσιδωτό καντήλι άναμμένο
άφεγγο πορεύει στη σιωπή
χωρίς να φτάνουν
τών μπράτσων οι όργιές
τδ μποΐ να μετρήσω.
Πισοπορτίς
στοϋ κάστρου μου τήν έμπασιά
μιᾶ σημαδιά
ένα θολό καρφι
φιδίσια ζώνει σύνορα
καί διαλαλεΐ πορτάρης
μέ βραχνιασμένο βούκινο

τὸ μέτρο ποῦ δὲ χούγιασα
 στὰ χέρια ν' ἀπαντέχω
 Τῆς κουκουβάγιας μου τὰ μάτια κλειῶ
 κι' ἀποκοτῶ
 ν' ἀδράξω τὸν ἀχὸ
 τῆς ὀμιλήτρας προσμονῆς
 στὸ ψυχοσκίρτημά της
 καὶ ν' ἀνεβῶ πουχός,
 κατέχοντας
 κάθε σπηλιά τῆς γῆς κι' ἔν' αὐτὶ
 ν' ἀφουγκραστῶ τὸ χάσιμο
 τὸ ξαναγέννημά μου.
 Μὰ τὸ θολὸ καρφί!
 Μάτι μὲ δίχως βλέφαρα
 καὶ μ' αἵματα γιομάτο
 ποῦ πελεκᾷ φτεροῦγες,
 σὰ πανωπόρτι κούρνιασε
 καὶ μ' ἀμποδᾷ
 ν' ἀπλώσω ψηλοκλάδια.
 Μπλαβόπετρεςσυμβολικὰ μὲ παραστέκουν·
 πυργωτὲς διπλόκυκλα
 πεισματικὰ χασκογελοῦν
 καὶ δείχνουνε τὰ δόντια
 κάγκελα
 π' ὀρίζουνε τὸ μάκρος καὶ τὸ ὕψος
 τοῦ μπορετοῦ μου.
 Ἄραχνη σαραντάποδη
 ὑφαίνω.
 στὸ πέρα, τ' ἄπιαστο ὅτι θαρρῶ
 πῶς μένει κρύφιο
 κι' ὅτι τοῦ δέντρου μου
 τὰ μάτια τὰ μπουμπουκιασμένα
 μποροῦν νὰ δοῦν.
 Μπλαβόπετρεςσυμβολικὰ μὲ παραστέκουν·
 κρέμασα
 τὸ μαρτυρικό, χιλιόσκιωτο
 ὄφάδι τ' ἀργαλειοῦ μου
 σ' ἄλλο θολὸ ἀγκιστρωτὸ καρφί
 ἀντίποδα
 στὸ μεσιανὸ πισόπορτο
 κι' ἀποτολμῶ θωρρῶντας το
 μὲ ἀπλωμένα-χέρια γίγαντα
 ν' ἀντροκαλέσω πάλαιμα
 καὶ σὰν ὄχτροι
 κονταροχτύπημα οἱ κόσμοι μας νὰ στρώσουν,
 τί σὰ μετρῶ τὰ μπόγια μας
 τὰ κρένω ἴσια κι' ἴσια.

ΣΤΑΘΗΣ ΤΙΤΕΛΗΣ

Νέα Ὑόρκη

ΕΝΑ ΠΝΕΥΜΑ ΦΩΤΙΖΕΙ ΚΙ' ΕΝΑ ΦΩΣ

Με άνελέητη απόφαση θά φέρω
στον κόσμο τήν αλήθεια ν' άκουστη,
κι' άς είναι ή καταδίκη μου! Τò ξέρω,
πνίγεται τής αλήθειας ή φωνή.

Έδω οί άνεμοι φυσούνε δίχως τέλος
τής βίας και σαρώνουν τις άκτές.
Μά κάθε λόγος γίνεται ένα βέλος
σ' άπτόητες και άφοβες ψυχές.

Ό φόβος και τò σκιάχτρο του θανάτου
προστάζει με φοβέρα σιωπηλά,
σάν φούσκωμα πελώριου κυμάτου,
και τά στοιχιά μās παίρνουν τή μιλιά...

Και τήν αλήθεια θέλουμε νά πνίξουν,
τής ανθρωπιās αγνά ιδανικά,
"Άπειρες όψεις του κόσμου πια θά σμίξουν,
πώς δέν ύπάρχει έλπίδα πουθενά.

Και τò μεγάλο χρέος μας φρουροϋνε
μεγάλες ιδέες αιώνων συντροφιά,
και μās φτερώνουν τήν ψυχή πρòς τά ψηλά.
Μόνο τόν όχλο με φόβο συγκρατοϋνε...

Τò παρελθόν θαμμένο μες στις στάχτες,
μες σε αιώνιους κύκλους σκοτεινούς.
Σε νέες πόλεις μιλάω και λαούς,
που δέν ύπάρχουν όρια και φράχτες.

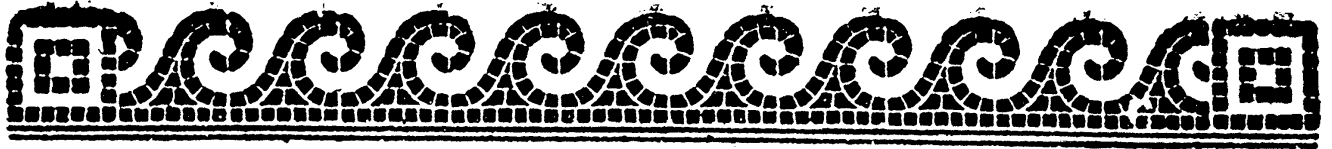
Δέν είμαι γώ άπόστολος, προφήτης,
πρòς ένα δραμα μελλούμενο γλυκό...
Είμαι ένας άπιστος μονάχα κι' έρημίτης,
όπου ζητάω νάβρω τò Θεό.

Είμαι ένας άνθρωπος μονάχα που κινείται,
τόν έαυτό μου συγκρίνω με πουλί,
καθώς αυτό προλέγει τή βροχή:
Μιάν αλλαγή στον κόσμο προηγείται...

Ίδανική μιá περιτύλιξη σε όλα,
και μεσ σ' άνταύγειες χρυσές ό ούρανός,
ένα πνευμα φωτίζει κι' ένα φως
που μάτια βλέπουν μόνο όνειροπόλα.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΛΟΓΙΑΝΝΗΣ

ΤΡΙΠΤΥΧΟ

I

Ἀπόψε, ψάχναμε τὰ βορεινὰ ἀστέρια
πίσω ἀπ' τὰ χνάρια τοῦ φεγγαριοῦ,
σὲ γειτονιές μὲ τοῦ Μαΐου τὸ ἄρωμα.

Ἀπόψε, τὰ μάτια σου ἦταν σὰν μιὰ ὑπόσχεση:
ἀτέλειωτες θάλασσες
πρόσωπα κοριτσιῶν
ψίθυροι ἐρωτευμένων.

Τὰ μάτια σου καθρέφτιζαν
γειτονιές μακρινές
ξεχασμένα μεσημέρια
ἡλίου
φεγγάρια
τῆ ζωῆ μας.

II

Ξημερώνει
Ἡ πολιτεία ξυπνάει
γυμνή
σὰν τὰ στήθεια τῆς γύφτισσας

Τὰ παιδιά ἀνοίγουν τὰ μάτια τους
τὰ ὄνειρα πέφτουν στοὺς δρόμους.
Ὅλα εἶναι φρέσκα
σὰν πρωϊνές θάλασσες
σὰν τὰ γυμνά κορμιὰ τῶν κοριτσιῶν.

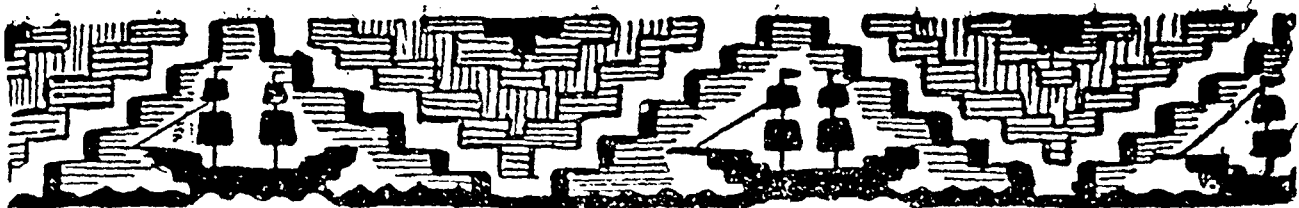
Ξημερώνει...

III

Γειτονιές φτιαγμένες ἀπ' τὰ μάτια σου.
Θάλασσες τῶν ματιῶν σου
ἐκστατικές
στήν ἀνάσα τοῦ ἡλίου.
Παιδιά τῶν ματιῶν σου
ἔτρεχαν στὰ περιβόλια
μὲ τὰ γυμνά τους πόδια.
Ἀστέρια τῶν ματιῶν σου,
δρόμοι ποὺ μύριζαν βασιλικὸ
κι' ἰδρώτα ἀπ' τὰ δεκαοχτώ μας χρόνια...

Λ. ΠΕΡΑΜΑΣ

ΝΟΣΤΑΛΓΙΚΗ ΑΝΑΜΝΗΣΗ

Ποῦ νὰ βρίσκεται τώρα κάποια ροδόχρωμη
γελούμενη μορφή!

Ποῦ ἢ δροσιὰ τοῦ αἰθέριου κορμιοῦ
τὸ πλούσιο καθάριο γέλοιο,

Ποῦ βρίσκεται τώρα τὸ ἄρωμα τῆς ψυχῆς
τ' ἀνάλαφρο χέρι
ποῦ χάϊδεψαν τρυφερὰ μιὰ πληγή;

Μήπως στὸ ροδοπέταλο ποῦ ἄνοιξε μόλις
ἢ στῆς ροδακινιάς τὰ δλάνθιστα κλώνια;

Μήπως στῆς ἀνοιξης τὸ μυρωμένο ἀγέρι
— προμήνυμα ἀγάπης μέσ' τῆ γῆ —
ἢ στ' ἀλαργινὸ ποῦ λάμπει ἄστρο!

“ὦ! ἄλλοί. Κανεῖς ἀπόκριση δὲ δίνει.

ΚΩΣΤΑΣ ΜΠΡΑΤΣΟΣ

ΤΟ ΠΡΟΣΩΠΟ ΣΟΥ

Τὸ πρόσωπό σου εἶναι τὸ παράθυρο
ἀπ' ὅπου σκύβω καὶ κοιτάζω
τὸν κόσμο μέσ' στὸ φῶς νὰ τραγουδάει.

“Ὑστερα εἶναι τὰ μάτια σου
γεμᾶτα πουλιὰ

γεμᾶτα καλοκαῖρι
καὶ στὰ μαλλιά σου βρέχει μουσική.

ΤΑΚΗΣ ΣΩΤΗΡΧΟΣ

ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΠΟΛΙΤΗ ΔΕΥΤΕΡΗΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑΣ*

Οί Έγγλέζοι έχουν χιούμορ: Ο δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος, λένε, έδωσε μιὰ τεράστιαν ώθηση στὴν εξέλιξη τῆς ἀνθρωπότητας. Ἀπόδειξη πὼς ἐνῶ πρὶν ἀπ' τὸν πόλεμο ὁ Ἀνατολίτης ἀφέντης πήγαινε καβάλα στὸ ζῶο κ' ἡ γυναίκα του πεζὴ καὶ φορτωμένη, ἡ εξέλιξη ὑποχρέωσε τὸν ἄντρα ν' ἀκολουθεῖ τὴ γυναίκα, ποὺ τώρα βαδίζει μπροστά. Φυσικὰ πάλι καβάλα ὁ σίζυγος, πάλι πεζὴ ἡ γυναίκα...

Καὶ γελοῦν μὲ τὸ ἀστεῖο τους.

Οἱ ἄλλοι λαοὶ ποὺ δὲν ἔχουν αἴσθηση χιούμο, λένε μιὰν ἄλλη ἱστορία: Πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο, λένε, οἱ Ἕλληνοὶ κ' ὄλοιοι οἱ ἀποικιοκράτες ἄπλωναν χέρι πάνω στὶς μικρὲς κ' ἀνυπεράσπιστες χῶρες μὲ τὴν ὠμὴ δικαιολογία πὼς τοὺς εἶναν ἀπαραίτητες γιὰ τὴν οἰκονομία τους, ὅπως πάνω—κάτου κ' οἱ λύκοι χυμοῦν στὰ πρόβατα ἐπειδὴ τοὺς εἶναι ἀπαραίτητα γιὰ τὸ στομάχι τους. Ἐδῶ μπορεῖ νὰ γίνῃ ἡ παρατήρηση πὼς μιὰ τέτοια σύγκριση ἀδικεῖ τοὺς λύκους ἀφοῦ, μ' ὄσην καλὴ θέληση κ' ἂν ἔχουν, δὲ μποροῦν νὰ χορτάσουν μὲ σανά. Χρειάστηκε νὰ γίνῃ ὁ δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος, νὰ χάσουν τὴ ζωὴ τους κάμποσες δεκαριὲς ἑκατομμύρια ἄνθρωποι γιὰ νὰ πεισθοῦν οἱ ἀποικιοκράτες ν' ἀλλάξουν... λεξιλόγιο. Τώρα πιά δὲ λένε πὼς καταχτοῦν μὲ τὸ «ἔτσι θέλω» τοὺς λαοὺς ἄλλὰ μὲ τὴ θέληση τῶν ἰδίων τῶν λαῶν. Στέλνουν στρατὸ στὶς χῶρες τους μὲ πρόσκληση δικιὰ τους, τοὺς «ἀπελευθερώνουν» ἀπὸ τὴ «σκλαβιά», σώζουν τὴν δημοκρατία τους ἀπὸ τὴν ἀναρχία κ' ἐπιβάλλουν, γιὰ τὸ καλὸ τους καὶ τὸ καλὸ τῆς ἀνθρωπότητας, τὴ νόμιμη τάξη στὶς «ταραγμένες» περιοχὲς τοῦ κόσμου.

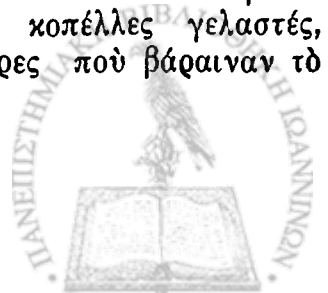
Κ' ἐπειδὴ δὲν ἔχουν χιούμορ οἱ λαοί, ἀντὶ νὰ γελᾶνε, κλαίνε. Κ' ἐπειδὴ δὲν εἶναι πολιτισμένοι, ἀντὶ νὰ σκοτώνουν μὲ τάνκς, ἀεροπλάνα καὶ δικαστικὲς ἀποφάσεις, ὅταν τοὺς δοθεῖ εὐκαιρία, σφάζουν.

Μὴν πεῖς, καλέ μου ἀναγνώστη, πὼς «καλὰ τοὺς κάνουν». Κινδυνεύεις νὰ χαρακτηριστεῖς πολίτης δεύτερης κατηγορίας.

Ἡ μοναξιά στὶς ἀτέλειωτες νύχτες τοῦ χειμῶνα μὲ μοναδικὴ χαρὰ τὸ διάβασμα πλάι στὴ γκαζόλαμπα, ἡ καταδίκη τοῦ ἐφηβικοῦ κορμιοῦ μου σὲ μακροχρόνια ἀδράνεια, ἡ σεξουαλικὴ πείνα ποὺ μοῦκανε νὰ στριφογυρίζω ξάγρυπνος στὸ φτωχικὸ κρεβάτι ὡς τὰ ξημερώματα, εἶχαν μολαταῦτα τὴ γλυκεῖα παρηγοριά πὼς θᾶβρισκαν διέξοδο καὶ λύτρωση στὴν περίοδο τῶν διακοπῶν.

Μακρυνὰ ταξίδια σὲ καινούργιες χῶρες καὶ πολιτείες, θάλασσες βαθυγάλαξες, βουνὰ μὲ πεῦκα κ' ἔλατα, γάργαρα ρυάκια ποὺ τραγουδοῦσαν τὸ ἀσίγαστο τραγοῦδι τῆς χαρᾶς ἀνάμεσα σὲ μεγάλες κάτασπρες πέτρες, κοπέλλες γελαστὲς, πρόθυμες γιὰ φιλία κ' ἀγάπη, νὰ τι ὄνειροπολοῦσα στὶς ὥρες ποὺ βάραιναν τὸ στήθος μου ἡ θλίψη κ' ἡ μοναξιά.

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου, σελ. 149.

“Όταν όμως έκλειναν τὰ σχολειὰ κι’ ἀποχαιρετοῦσα τὸ Β..., τίποτ’ ἀπ’ ὅσα νοστάλγησα δὲν κατάφερα ν’ ἀπολάψω. Λιτὸ φαγητό, κάτι φτηνὰ ρούχα καὶ λίγα βιβλία εἶταν ὅλα κι’ ὅλα τὰ ἔξοδά μου κι’ ὁμως, παρόλο πὺ εἶμουν... δημόσιος υπάλληλος, δὲ μπόραγα νὰ βάλω στὴν ἄκρη δεκάρα... Τὸ πολὺ—πολὺ καὶ σ’ ὄλη τὴ διάρκεια τοῦ καλοκαιριοῦ νὰ πηγαίνα γιὰ τρεῖς—τέσσερις μέρες στὴ Θεσσαλονίκη, τὴ Δράμα ἢ τὴν Καβάλα ὅπου ξόδευα σὲ ξενοδοχεῖα, ἔστιατόρια καὶ κινηματογράφους τὶς λιγοστὲς οἰκονομίες μου κ’ ὕστερα γύριζα ἀνικανοποίητος καὶ μετανοιωμένος στὸ πατρικὸ σπίτι καὶ τοὺς παιδικοὺς φίλους τοῦ χωριοῦ.

—Καλὰ ’ναι τὰ φαρδομάνικα μὰ τὰ φοροῦν οἱ δεσποτάδες... ἔλεγε ἡ μητέρα πασχίζοντας νὰ κρύψει τὴν πίκρα τῆς κάτω ὑπὸ μίαν ἐπιφανειακὴ εἰρωνεία, εὐτυχημένη ὥστόσο πὺ μ’ ἔνωθε κοντὰ τῆς.

Κουνοῦσα τὸ κεφάλι, τάχα σύμφωνος μαζί τῆς. “Όμως ἤξερα πὺς μὴτ’ ἐκείνη, μὴτ’ ἐγὼ εἶμασταν ἐνθουσιασμένοι ἀπὸ μιὰ τέτοια δικαιοσύνη.

Τώρα πὰ τὸ ποδόσφαιρο στὴν πλατεῖα τοῦ χωριοῦ κ οἱ ἐκδρομὲς στὰ γύρω βουνὰ τοῦ Παγγαίου καὶ τοῦ Μπόζ Ντάγ δὲν ἔλεγαν τίποτε. Ἡ δίψα γιὰ κάτι πὺ ζεστὸ καὶ πὺ ἀψὺ μοῦ φλόγιζε τὸ στήθος κι’ ἔκανε τὸ βλέμμα μου νὰ καρφώνεται θλιμμένο μακρὰ.

Οἱ φίλοι τῆς παιδικῆς συντροφιάς, μεγαλωμένοι κι’ αὐτοί, πλειότερο ἴσως προσγειωμένοι ἀπὸ μένα, ἔπαιζαν πόκερ στὰ σπίτια καὶ πρέφα ἢ τάβλι στὰ καφενεῖα. Τὸ ἐνδιαφέρον τους ἔφτανε καμμιά φορὰ ὡς τὸν παροξυσμὸ κι’ ὄχι λιγοστὲς φορὲς ξημερώνονταν στὸ πράσινο τραπέζι. Μιὰ—δυὸ βραδυνὲς πὺ κάθησα μαζί τους ὡς τὸ πρωὶ νιράπηκα ὅταν πηγαίνοντας νὰ κοιμηθῶ ἀντάμωνα τοὺς χωριανοὺς νὰ φεύγουν στὶς δουλειές τους ἢ εὔρισκα τὸν πατέρα ξύπνιον νὰ φροντίζει τὰ μεγάλα ζῶα τοῦ σπιτιοῦ πρὶν τὰ ξεβγάλει στὴν ἀγέλη. Ἀηδίαζα τότε γιὰ τὴν κατάντια μου καὶ τῶριχνα ξανὰ στὸ διάβασμα ἢ δοκίμαζα δισταχτικὰ νὰ χαράξω στὸ χαρτὶ τὶς πρῶτες λογοτεχνικὲς ἀναζητήσεις μου.

Σὰ μπόμπα πὺ σκάει ἀναπάντεχα, μαθεύτηκε ἄξαφνα ἡ ἐπίθεση τῶν Ἰταλῶν στὴν Ἀθησσυνία. Τὸ τόσο μακρυνό, ξένο γιὰ μᾶς κι’ ὥστόσο καταπληκτικὸ νέο μὲ ξάφνιασε καὶ μ’ ἀνάσυρε ἀποφασιστικὰ ἀπ’ τὸ βάλτο πὺ βούλιαζα ὑπουλα.

Δὲν ἔχω πρόθεση νὰ κάνω κριτικὴ στὴν ἐνέργεια κείνη τῶν Ἰταλῶν σὲ βάρος μιᾶς ἄοπλης καὶ καθυστερημένης χώρας. Πρὶν ἀπ’ αὐτοὺς ἄλλοι λαοί, «πολιτισμένοι» κι’ αὐτοί, εἶχαν τὸ ἴδιο κ’ ἑκατομμύρια σκλάβων σ’ ὄλη τὴ γῆ δούλευαν κάτω ἀπὸ τὶς πὺ ἀπάνθρωπες κ’ ἐξευτελιστικὲς συνδιήκες γιὰ λογαριασμὸ τῶν «λευκῶν θεῶν», ὅπως ὀνόμαζαν ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους μὲ ἄμετρη μετριοφροσύνη οἱ ἀποικιοκράτες.

Μιὰ πρόσφατη διήγηση κάποιου γνωστοῦ μου, κατατοπίζει τὸν ἀναγνώστη κατὰ κάποιον τρόπο στὸ εἶδος ζωῆς καὶ ἐράσης τῶν εὐρωπαϊῶν ἀποίκων στὶς χώρες πὺ λυμαίνονταν.

—Ἀηδιασμένος ἀπὸ τὸ «δημοκρατικὸ» καθεστὼς τῆς χώρας μας, ἄρχισε τὴ διήγησή του ὁ ἄγνωστος, πῆρα τῶν ὀμματιῶν μου καὶ ξενητεύθηκα. Βρέθηκα σὲ μίαν ἀφρικανικὴ χώρα, κοντὰ σ’ ἓναν παιδικὸ φίλο πὺ εἶχε ἐγκατασταθεῖ ἐκεῖ ἀπ’ τὸ 1934. Λαχτάρησε ὁ δόλιος τὴν Ἑλλάδα κι’ ὅταν μὲ εἶδε ξέσπασε σὲ δάκρυα, μ’ ἔσφιξε στὴν ἀγκαλιά του, μὲ πῆρε στὸ σπίτι του κι’ ἀπὸ τὴν ἄλλη κίβλας μεριὰ μ’ ἔμπλεξε στὶς δουλιές του μὲ τὴ δῆλωση πὺς σὲ τρία τὸ πολὺ χρόνια θὰ εἶχα γίνει ἓνας ἀπ’ τοὺς πὺ πλούσιους Ρωμιοὺς.

—Όταν ξαναγυρίσεις στὴν πατρίδα, ὅλοι αὐτοὶ πὺ σ’ ἔβλεπαν σὺν κουνούπι θὰ ξεμεσιάζονται μπροστὰ σου.

Τὶ δέκατη μέρα μὲ κάλεσε ὁ Διοικητὴς καὶ μοῦκανε αὐστηρὲς παρατηρήσεις γιὰτὶ, λέει, ἄρνηθόμουνα νὰ πλένουν τὰ πόδια μου οἱ μαῦροι σκλάβοι.

—Μὰ ἀφοῦ μπορῶ μόνος; ρώτησα ἑκπληκτος.

—“Ὅλοι μας τὸ μποροῦμε, εἶπε κείνος γεμάτος θυμό. Δὲ θάσαι σὺ ποὺ θ’ ἀλλάξεις τὰ ἔθιμα τοῦ τόπου.

Καθὼς ἔφυγα μοῦ δῆλωσε ὀρθὰ κοφτὰ πὼς «ἂν δὲ φρόντιζα ν’ ἀποβάλω ὀρισμένες κακὲς συνήθειες», θὰ βρισκόταν στὴ δυσάρεστη θέση νὰ διατάξει τὴν ἀπέλασή μου.

Εἶν’ ἀλήθεια, συνέχισε, πὼς γιὰ κανένα λόγο δὲν ἤθελα νὰ ξαναγυρίσω στὴν Ἑλλάδα. Εἶχα ρίξει μαύρη πέτρα... Ὁ φίλος ἄκουσε τὰ νέα σκυθρωπὸς κ’ ὕστερα μὲ συμβούλεψε νὰ κάνω μερικὲς ἀβασίες ποὺ «στὸ κάτω - κάτω δὲν εἶταν δὲ καὶ τόσο παράλογες» σίγουρος πὼς μὲ τὸν καιρὸ θάστρωνα.

Φυσικὰ δὲ δέχτηκα νὰ κάνω καμμιά ὑποχώρηση καὶ τ’ ἀποτέλεσμα εἶταν νὰ ξαναβρεθῶ στὸ γραφεῖο τοῦ Διοικητοῦ λίγες μέρες ὕστερότερα.

—Βλέπω πὼς δὲν ἔχετε διάθεση νὰ συμμορφωθείτε μὲ τὶς συστάσεις μου, εἶπε μὲ θυμὸ μάλιστα μὲ εἶδε νὰ μπαίνω στὸ γραφεῖο του.

Δὲν ἀποκρίθηκα μὲ τὴν ἐντύπωση πὼς θὰ κάμαρε σιγὰ—σιγὰ καὶ τότε θὰ μποροῦσα νὰ τοῦ ἐξηγήσω. Ἐκεῖνος ὅμως σηκώθηκε ὀρθὸς κ’ «ἔξω φρενῶν» ἀπαίτησε νὰ δείχνουμαι σκληρὸς στοὺς μαύρους γιατί τὸ φέροσί μου ἄρχισε κίβλας νὰ συζητιέται κι’ αὐτὸ μποροῦσε νάχει «ὀλέθριες» συνέπειες.

—Εἶναι ἡ τελευταία προειδοποίησή μου, φώναξε ὅταν τοῦ εἶπα πὼς ἡ ἀξιωματικότητά μου δὲ μ’ ἄφηνε νὰ κακοποιῶ τοὺς συνανθρώπους μου χωρὶς νὰ μοῦ φταίνε.

—Δὲν εἶναι ἄνθρωποι αὐτοί, δὲ σοῦ τῶπαν οἱ φίλοι σου; ἔξακολούθησε πάντα θυμωμένος ἐκεῖνος. Ἐν πάσῃ περιπτώσει δὲν ἔχεις παρὰ ν’ ἀποφασίσεις. Μαζί μας ἢ μαζί τους—μέση λύση δὲ χωρῶ ..

Ἄν ἤθελα λοιπὸν νὰ μείνω, ἔπρεπε ν’ ἀρχίσω νὰ κλωτσῶ, νὰ δέρνω καὶ νὰ ἐπιβάλλω τιμωρίες ποὺ μὲ κανένα τρόπο δὲν τὶς ἔγκρινα. Κ’ ἓνα καλὸ πρωί, οἱ ἴδιοι οἱ μαῦροι «φίλοι μου», ἐκτελῶντας διαταγὴ τοῦ Διοικητοῦ, μ’ ἄρπαξαν ἀπ’ τὴ δουλειά μου, μὲ κουβάλησαν στὸ ἀεροδρόμιο καὶ, χωρὶς ν’ ἀποχαιρετήσω τὸ φίλο μου, ξαναβρέθηκα στὴ Ρώμη κι’ ἀπ’ ἐκεῖ ξανά στὸν τόπο μου.

Ἡ ἱστορία δὲν εἶναι φανταστική, ὁ ἄνθρωπος βρῖσκεται στὴ Βέρροια καὶ θαρῶ πὼς δὲ θὰ εἶχε ἀντίρρηση νὰ ξαναἰστορήσει τὸ πάθημά του μπροστὰ σὲ χιλιάδες.

Ἡ ὑποδούλωση τῶν ἀποικιῶν εἶχε γίνει πολλὲς δεκάδες χρόνια πρὶν ἢ ὅταν εἶμουνα σὲ ἡλικία ποὺ λίγα καταλάβαινε κανεὶς. Εἶταν δηλαδὴ μιὰ πραγματικότητα ποὺ κατὰ κάποιον τρόπο τὴν εἶχαμε βρεῖ καὶ τὴν εἶχαμε συνηθίσει, ὅσο κι’ ἂν δὲν συμφωνοῦσαμε μαζί της.

Τώρα ὅμως μὲ τὴν ἐπίθεση τῶν Ἰταλῶν τὰ πράγματα εἶταν ἀλλοιώτικα. Ἡ ἐπίθεση γινόταν μέσα στὰ μάτια μας κ’ εἶταν ὀμῆ, ἀδικη, ἀπρόκλητη, σκληρὴ, χωρὶς ἠθικὸ ἔρεισμα, χωρὶς λογική. Οἱ ἐφημερίδες, διεκρινεύοντας τὴν κοινὴ γνώμη, πῆραν τὸ μέρος τῶν Ἀθισσυνῶν, μῆς κατατόπιζαν κάθε στιγμὴ γιὰ τὴν πορεία τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ ζωγράφιζαν μ’ ἔντονα χρώματα τὶς ἀπελπισμένες κ’ ἥρωικὲς προσπάθειες τῶν φτωχῶν Λιβυῶν ποὺ ὀπλισμένοι μὲ βέλη καὶ κοντάρια ἀγωνίζονταν νὰ σταματήσουν τὴν προέλαση τῶν μηχανοκινήτων ἢ νὰ γκρεμίσουν μὲ σφεντόνες τὰ βομβαρδιστικὰ ποὺ τοὺς λιάνιζαν. Μᾶς πληροφοροῦσαν ἀκόμα πὼς οἱ φασίστες δὲ δίσταζαν νὰ χρησιμοποιοῦν καὶ ὑπερτίτη κατακαίοντες τοὺς γυμνοπόδαρους φουκαράδες τοῦ «αὐτοκράτορα» Νεγκούς.

Δὲν εἶταν Ἕλληνας ποὺ νὰ μὴν ἀγαναχιοῦσε, νὰ μὴν ἐπαναστοῦσε καὶ νὰ μὴν εὐχόταν τὴν παραδειγματικὴ τιμωρία τῶν ἐγκληματιῶν τοῦ Μουσσολίνι. Μαζί μ’ ὄλους φυσικὰ κ’ ἐγώ. Καὶ χωρὶς νὰ λογαριάσω πὼς ἡ χώρα μας κυφο-

ροῦσε κιόλας τὸ φοιτητὸ τέρας τῆς 4ης Αὐγούστου, τὸν «τρίτο ἑλληνικὸ πολιτισμὸ», πὼς ἤμουν αὐθιγὸς ὑπάλληλος καὶ κατὰ συνέπεια δὲν εἶχα τὸ δικαίωμα νὰ ἔχω ἀνθρωπιστικὰ αἰσθήματα ἢ ἂν τὰ εἶχα, ἔπρεπε νὰ τὰ φυλάγω γιὰ τὸν ἑαυτό μου, ἔπαιρνα τὴν ἐφημερίδα, πήγαινα στὸ καφενεῖο, μάζευα γύρω μου τοὺς χωριανούς κι' ἀρχίζαμε τὴν ἀνάγνωση, τὴ συζήτηση καὶ τὰ σχόλια πού, βέβαια, δὲ μποροῦσε νὰ εἶταν κολακευτικὰ μῆτε γιὰ τοὺς Ἰταλούς, μῆτε γιὰ τὸ καθεστῶς πού τοὺς ἀποχτήνωνε.

Ἄλλὰ καὶ τῆς Ἰσπανίας τὰ νέα δὲν εἶταν καλύτερα. Τὰ δημοκρατικὰ κόμματα τῆς τρανῆς αὐτῆς χώρας, θέλοντας ν' ἀντιδράσουν στὴν ἀπειλὴ τοῦ ἐπερχόμενου φασισμοῦ καὶ νὰ ξεκαθαρίσουν τὴν πατρίδα τους ἀπὸ τὰ φεουδαρχικὰ ὑπολείμματα τοῦ Μεσαίωνα, ὀργάνωσαν ἓνα «Λαϊκὸ Μέτωπο», κατέβηκαν ἐνωμένοι στὶς ἐκλογές καὶ τὶς κέρδισαν.

Ὁ θρίαμβος τῆς δημοκρατίας ὑποχρέωσε τοὺς φασίστες νὰ «σώσουν» τὴν Ἰσπανία μὲ τὴ βία. Ἐχοντας σίγουρο ὁρμητήριό τὸ Ἰσπανικὸ Μαρόκο, ἀπὸ τὴν πέρα ὄχθη τοῦ Γιβραλτάρ, κήρυξαν ἐπανάσταση κατὰ τῆς νόμιμης ἐξουσίας τῆς χώρας τους κι' ἀφοῦ ὀργανώθηκαν στὴν Ἀφρική, ἔβαλαν πόδι στὴ Χερσόνησο.

Φοβερὲς συγκρούσεις, τρομαχτικοὶ βομβαρδισμοί, ἀπαράμιλλοι ἥρωισμοί, ἐκπληκτικὲς ἀνατινάξεις, σκληρὲς μάχες σῶμα μὲ σῶμα κι' ἀνατριχιαστικὲς πολιτικὲς δολοφονίες ἀκολούθησαν τὴν προέλαση τοῦ Φράγκο στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Ἰσπανίας. Οἱ φασιστικὲς χῶρες τοῦ «ἄξονα» Γερμανία κ' Ἰταλία, ἀπ' τὴν πρώτη ἀρχὴ προθυμοποιήθηκαν νὰ τὸν ἐνισχύσουν μὲ καλὰ γυμνασμένες κ' ἐξοπλισμένες μεραρχίες στρατοῦ, τὰνκς καὶ θωρακισμένων καθὼς καὶ μὲ πυκνοὺς σχηματισμοὺς ἀεροπλάνων πού δοκίμαζαν καθημερινὰ καὶ μ' ἀφάνταστη σκληρότητα πάνω στὶς ἀνυπεράσπιστες πολιτείες πού κρατοῦσαν τὰ κυβερνητικὰ στρατεύματα τὰ καινούργια πολεμικὰ μέσα, αὐτὰ τὰ ἴδια πού ὑστερότερα χρησιμοποίησαν καὶ στὴ ράχη τῶν Συμμάχων.

Κ' ἐνῶ θὰ περίμενε κανεὶς πὼς οἱ τότε δημοκρατίες θάκαναν ὅ,τι εἶταν δυνατὸ γιὰ νὰ φράξουν τὸ δρόμο στὸ φασισμό πού ἀπειλοῦσε τὴν ἀνθρωπότητα, ποντάριζαν πάνω στὸ ἐνδεχόμενο ὅτι ἔπαιξε ρόλο χωροφύλακα γιὰ χατῆρι τους. Κ' ὄχι μόνο δὲ βοήθησαν τὰ στρατεύματα τῶν κυβερνητικῶν ν' ἀποκρούσουν τοὺς ἐπιδρομεῖς ἀλλὰ κ' ἐμπόδισαν τὶς ὀμάδες καὶ τὰ ξεμοναχιασμένα ἄτομα πού συγκεντρώνονταν ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου γιὰ νὰ καταταχθοῦν ἐθελοντὲς στὴ διεθνῆ ταξιαρχία, νὰ μεταφερθοῦν στὴν Ἰσπανία, μὲ τὸ πρόσχημα τῆς «μὴ ἐπέμβασης».

Κ' ἔκλεισαν τὰ Πυρηναία...

Ἀκόμα κ' οἱ δεξιὲς ἐφημερίδες τῆς χώρας μας, ἐπηρεασμένες ἀπὸ τὴ γενικὴ κατακραυγὴ τοῦ λαοῦ πού τάχτηκε ὀλόψυχα μὲ τὸ μέρος τῆς δημοκρατίας, ἀναγκάζονταν νὰ γράφουν λεπτομερέστατες ἀνταποκρίσεις καὶ ἀποκαλυπτικὰ ρεπορτάζ γιὰ τὴν πορεία τῶν μαχῶν, τὶς ἥρωικὲς ἐξάρσεις καὶ τ' ἀπίθανα κατορθώματα τῶν δημοκρατικῶν κι' ἀποδοκίμαζαν μὲ φρίκη τὰ ἐγκλήματα τοῦ Φράγκο καὶ τῶν ὑποστηρικτῶν του.

Ἡ ἐποχὴ εἶταν γεμάτη ἀπὸ βαρυσήμαντες ἐξελίξεις κι' ἀνακατατάξεις μὲ ἀντίτυπο στὶς σχέσεις ἀνάμεσα στὰ κράτη καὶ τὰ κοινωνικὰ συστήματα πού κατάληγαν σχεδὸν πάντα σὲ βάρος τῆς δημοκρατικῆς ἰδέας.

Κ' ἐμεῖς, δάσκαλος καὶ χωριανοί, συζητούσαμε, ψάχναμε γιὰ τοὺς ὑπεύθυνους, συμπάσχουμε μὲ τοὺς ἀδικημένους καὶ προσπαθούσαμε, ἔστω μὲ λόγια ν' ἀντιδράσουμε στὸ τρομερὸ ἐγκλημα πού προετοιμάζονταν σὲ βάρος τῆς ἀνθρωπότητας.

Στὴ Γερμανία ὁ Χίτλερ εἶχε ξεπαστρέψει σχεδὸν τοὺς ἀντιπάλους τους κι' ἀρχισε νὰ ξαπολᾷ τὶς πρῶτες ἀπειλὲς ἐπίθεσης στοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης γιὰ νὰ πε-

τύχει τὰ ἐπαναστατικὰ σχέδιά του. Σ' ὄλο τὸν κόσμον εἶχε κυκλοφορέσει ἡ «Καστανὴ Βίβλος», τὰ πρακτικὰ μιᾶς δεύτερης δίκης τῶν ἐμπρηστικῶν τοῦ Ράιχσταγ, μὲ βάση τὰ στοιχεῖα ποὺ συγκέντρωσαν ὠρισμένες πολιτικὲς καὶ πνευματικὲς προσωπικότητες τῆς Εὐρώπης καὶ εἶχαμε μάθει πὼς ἐκείνη ἡ ἐντυπωσιακὴ δίκη μὲ κατηγορούμενον τὸν προβοκάτορα Βὰν Ντερ Λοῦμπε, δὲν εἶταν παρὰ μιὰ χοντροκομμένη φάρσα τῶν ἐθνικοσοσιαλιστῶν κ' ἓνα πρόσχημα γιὰ νὰ κατασφάξουν τοὺς προοδευτικoὺς ἀνθρώπους τῆς Γερμανίας καὶ, φυσικά, τοὺς Ἰσραηλίτες.

Ὁ κόσμος ἀντιμετώπιζε τὴ γενικὴ ἐπίθεση τῶν ὀργανωμένων ἀντιδραστικῶν δυνάμεων, ἡ δημοκρατία κηρύχτηκε σὲ διωγμὸ κ' ὁ πόλεμος, τὸ φοβερὸ ἀνθρωπομακελὶδ ποὺ θὰ ντροπιάζει γιὰ πάντα τὴν ἐποχὴ μας γιὰ τὰ ἀνήκουστα ἐγκλήματα, τοῦ ἀπὸ στιγμή σὲ στιγμή θὰ αἵματοκυλοῦσε τὴν ὑφήλιο.

Θὰ εἶταν περιεργὸ ἂν δὲ βρισκόντουσαν καὶ στὴ χώρα μας ἄνθρωποι πρόθυμοι, νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν διαίωνισὴ τῆς παραμονῆς τους στὴν ἐξουσία, μετὰ τὴν ἀποτυχία τοῦ κινήματος, εἶχαν ξαναφέρει τὴ βασιλεία, ὅμως οἱ ἐκλογὲς τοῦ 1936 ὄχι μόνον δὲν τοὺς εὐνόησαν ἀλλὰ κ' ἔφεραν τὶς δημοκρατικὲς δυνάμεις στὴν πρώτη γραμμὴ. Δὲν παραδέχτηκαν ὡστόσο τὸ παιγνίδι χαμένο καὶ στράφησαν πρὸς τὴν κατεύθυνση τῶν «ἀνωμάτων λύσεων», πολιτικὴ εὐθυγραμμισμένη μὲ τὸ γενικὸ κλίμα τῆς ἐποχῆς. Ὁ Μεταξᾶς ποὺ ἀντιπροσώπευε τὶς πρὸ ἀδιάλλαχτες φιλοφασιστικὲς δυνάμεις τῆς χώρας. ἦρθε τελευταῖος, βγάζοντας τρεῖς μόνον βουλευτὲς κ' ἀπ' αὐτοὺς ὁ ἓνας τὸν ἐγκατέλειψε στὴν πρώτη κίβλας συνεδρίαση τῆς βουλῆς. Ἐχοντας ὅμως ἐξασφαλισμένη τὴν ὑποστήριξη τῆς ὀλιγαρχίας ἄρχισε τὴν ὑπουλη παρασκηνακὴ ὀργάνωση τῆς δικτατορίας, ἀφοῦ πῆρε μὲ τὸ μέρος του τοὺς πρὸ ἀσυνείδητους στρατοκράτες κ' ἀφοῦ ξεκαθάρισε μὲ δολοπλοκίες ὄλους ἐκείνους ποὺ θὰ στεκόντουσαν ἐμπόδιο στὰ ἀντιλαϊκὰ σχέδια τους.

Οἱ δημοκρατικὲς ἐφημερίδες, καλοῦσαν τοὺς δημοκράτες σὲ συναγεμῶ. Οἱ ἀρχηγοὶ ὅμως τῶν κομμάτων, ἠσύχασαν μὲ μιὰ ψευδοδιαβεβαίωση κ' ἓναν λόγον τιμῆς ἀπὸ τὸ Μεταξᾶ, δὲν ἔδωσαν τὴν ἀνάλογη σημασία στὶς «ἀνεξακριβωτὲς» πληροφορίες τοῦ τύπου κ' ἔδωσαν ὄλο τὸν καιρὸ στὴ συνωμοσία τῆς 4ης Αὐγούστου νὰ προετοιμάσει τὴ δικτατορία καὶ νὰ τὴν ἐπιβάλλει.

Βρέθηκα στὶς Σέρρες ὅταν μαθεύτηκε ἡ κήρυξη τῆς δικτατορίας ποὺ ὁ κόσμος τὴ δέχτηκε σαστισμένος, μουνδιασμένος, ἀνίκανος νὰ σκεφτεῖ ἢ νὰ ἐνεργήσει τὸ παραμικρὸ. Κατὰ τὶς 10 τὸ πρωὶ ἔφτασαν οἱ ἐφημερίδες τῆς Θεσσαλονίκης μὲ μεγάλα κενὰ στὶς στήλες τους, σημάδι πὼς ἡ λογοκρισία εἶχε κίβλας ἐγκατασταθεῖ ἀπ' τὸ πρωτὸ βράδι στὰ γραφεῖα τους κ' ἀπαγόρευσε τὴν ἀναγραφὴ κάθε εἰδησης ποὺ δὲ σύμφερνε στὸ καινούργιο καθεστῶς.

Περίμενα πὼς ἡ ἐπόμενη ἐνέργεια τῆς δικτατορίας θὰ εἶταν ἡ ἄμεση συλλήψη τῶν πρὸ ζωντανῶν στελεχῶν κ' ὀπαδῶν τῆς δημοκρατίας στὴν ἐπαρχιακὴ πόλη μας.

Ὅμως ἐκτὸς ἀπὸ δυὸ - τρεῖς ξεμοναχιασμένες περιπτώσεις, δὲν πιάστηκε κανεὶς.

Τὸ καθεστῶς περίμενε ἴσως τὶς ἀντιδράσεις τῶν ἀρχηγῶν τῶν πολιτικῶν κομμάτων, μιὰν ἐπανάσταση, ἓνα στρατιωτικὸ κίνημα, κάποιαν ἐξέγερση τῶν ἐργαζομένην μὲ κινητοποιήσεις κ' ἀπεργίες πρὸς τὴν ἀπόδειχναν τὴν ἀντίθεσή τους. Καὶ μόνον ὅταν τίποτ' ἀπ' ὅλα αὐτὰ δὲν ἔγινε ξεσπάθωσε κ' ἄρχισε τὸ ἀνθρωποκυνηγιτὸ.

Ἐβλεπα τοὺς δεξιούς καὶ συντηρητικoὺς γνωστούς μου νὰ μὲ κοιτᾶζουν κάπως παράξενα κ' αὐτὸ μὲ ἀνησύχησε. Εἶχα ἐκτεθεῖ, τὴ γνώμη μου τὴν ξεφούρνιζα πάντα παστρικά καὶ ξάστερα. Ἐνας δυὸ, τάχα ἀστεία, τάχα σοβαρά, μοῦ πέταξαν τὸ φαρμάκι τους:

— Ἀκόμα ἔξω σ' ἔχουν ἐσένα;

Ἄν ξαναγύριζα στο χωριό ἴσως νὰ μὲ ξεχνοῦσαν, τὰ εἶχα καλὰ μὲ τὴν Ἀ-
στynomία, ἔπαιζα τάβλι μὲ τὸν ἐνωμοτάρχη, πρέφα μὲ τοὺς χωροφύλακες, ὁ πατέ-
ρας μου διατηροῦσε φιλικὲς σχέσεις μὲ ὅλους αὐτοὺς κι' ἀπὸ δική τους πρωτο-
βουλλία δὲ θ' ἀποφάσιζαν νὰ μὲ συλλάβουν.

Στὸ σιδηροδρομικὸ σταθμὸ πρόσεξα μιὰν ἀσυνήθιστη κίνηση: Πεντέξι μυ-
στικοὶ κι' ἄλλοι τόσοι μὲ στολὴ χωροφύλακες εἶχαν ἀπὸ κοντὰ ἓνα στέλεχος τοῦ
κομμουνιστικοῦ κόμματος, χωρὶς νὰ τὸν πιάνουν ἀλλὰ καὶ χωρὶς νὰ τὸν ἀφήνουν
νὰ ρθεῖ σ' ἐπαφὴ μὲ κανένα. Γνωρίζομασταν ἀπὸ πολλὰ χρόνια, εἶμαστε πατριῶ-
τες κ' εἶχαμε συζητήσει κάμποσες φορές. Κατάλαβα πὼς κάτι ἤθελε νὰ μοῦ εἰπεῖ,
τὰ μάτια του ὅταν συναντοῦσαν τὰ δικά μου ἔβγαζαν ἀστραπὲς καὶ μιὰ—δυὸ
φορὲς κάτι μίλησαν τὰ δάχτυλά του.

Δὲν τόλμησα νὰ τὸν ζυγώσω, φρόντισα ὁμως ν' ἀνεβῶ στὸ διπλανὸ βαγόν-
νι. Τὸ τραῖνο εἶταν μικτὸ καὶ τὰ βαγόνια σὰ σπιροτοκούτια δὲν ἐπικοινωνοῦσαν
μεταξὺ τους. Ἀκόμα καὶ τὸ κάθε βαγόνι εἶταν χωρισμένο σὲ διαμερίσματα τῶν
10 θέσεων, χωρὶς διάδρομο μεταξὺ τους. Ἀδύνατο νὰ μετακινηθεῖ κανεὶς ἀπὸ
διαμέρισμα σὲ διαμέρισμα ἐκτὸς ἂν βιάδιζε στὴ στενόμακρη τάβλα, κατὰ μῆκος τοῦ
τραίνου, ἔξω ἀπὸ τὸ βαγόνι, ὅπως οἱ ἐλεγκτὲς ὅταν ἤθελαν νὰ ἐπισκεφθοῦν ὅλα
τὰ βαγόνια κι' ὅλα τὰ διαμερίσματα. Τὴν ἴδια τάβλα ἀποφάσισα νὰ χρησιμοποιή-
σω κ' ἐγὼ γιὰ νὰ συναντήσω τὸ φίλο καὶ μόλις τὸ τραῖνο ἀπομακρύνθηκε ἀπ'
τὸ σταθμὸ τῶν Σερρῶν ἀκολούθησα τὴν πίσω πλευρὰ τοῦ συρμοῦ πού τὴν ἔψηνε
ὁ ἀπογευματινὸς ἥλιος κ' εἶταν ἔρημη.

Καταχαρούμενος ἐκεῖνος μὲ βοήθησε ν' ἀνέβω, μ' ἔβαλε νὰ καθίσω ἀντί-
κρου του καὶ χωρὶς περιστροφὲς ἄρχισε νὰ δίνει τὶς ὁδηγίες του:

—Μόλις φτάσεις στὸ χωριὸ θὰ τρέξεις νὰ συναντήσεις τὸν Π.Χ. καὶ νὰ τοῦ
εἰπεις πὼς ἀπόψε θὰ γίνῃ ἐπανάσταση. Φιλελεύθεροι, ἀγροτικοί, σοσιαλιστές,
κομμουνιστές, ὅλος ὁ λαὸς εἶναι μὲ τὸ μέρος μας. Νὰ τοῦ εἰπεις ἀκόμα πὼς ἀπ'
τὸ χωριὸ μας περιμένουμε πολλὰ. Νὰ συγκεντρώσῃ ὅση δύναμη μπορέσει, νὰ τὴν
ὀπλίσει μὲ κάθε μέσο καὶ νὰ περιμένει στὸ τηλέφωνο τὸ σύνθημα, ἀκριβῶς στὶς
δώδεκα τὰ μεσάνυχτα. Εὐθὺς ἀμέσως θὰ συλλάβετε τοὺς χωροφύλακες, θὰ χτυ-
πήσετε τὴν καμπάνα τῆς ἐκκλησιᾶς, θὰ ἐξηγήσετε στοὺς χωριανοὺς τὸ σκοπὸ τῆς
ἐπανάστασης πὸ εἶναι ἡ ἀποκατάσταση τῆς δημοκρατίας κ' ὕστερα θὰ στείλετε
μιὰν ἰσχυρὴ δύναμη στὶς Σέρρες. Ἄντε, γειάσου καὶ καλὴν ἐπιτυχία...

Ξαναγύρισα στὴ θέση μου ἀκολουθῶντας τὸ ἴδιο δρομολόγιο καὶ σὲ λίγο
κατέβηκα στὴ στάση τοῦ χωριοῦ μου χωρὶς ν' ἀντιληφθεῖ κανεὶς ἀπ' τοὺς πολ-
λοὺς λαβέρηδες πὸ συνόδευαν τὸ τραῖνο, τὴ συνάντησή μου. Χωρὶς νὰ πάω νὰ
καθησυχάσω τὴ μητέρα πὸ ὅσο ἔλειπα ἀπ' τὸ σπίτι τὴν ἔζωναν φίδια, ἔτρεξα νὰ
συναντήσω τὸν Π.Χ.

Μ' ἄκουσε βουβὸς ἀπ' τὴν κατάπληξη καὶ τὸ μόνο πὸ ἔκανε ὅσην ὥρα τοῦ
μιλοῦσα εἶταν νὰ ξύνει τὸ πάνω μέρος τῆς παλάμης του μὲ τὸ δείχτη τοῦ δεξιοῦ
χειριοῦ του.

—Ἐπανάσταση! μπόρεσε στερνὰ νὰ ψυθυρίσει.

Εἶχε πλειότερο μυαλὸ ἀπ' τὸ δικό μου καὶ δὲν παρεξήγησα τὴν ἐπιφυλα-
κτικότητά του.

—Εἶσαι σίγουρος πὼς κατάλαβες καλὰ; ρώτησε ὕστερ' ἀπὸ λίγο.

—Παιδιά εἶμαστε; Μ' ἔχεις γιὰ τόσο φαντασιόπληκτο; φώναξα ἀνυπόμονος
καὶ πικραμένος.

—Ὅχι, ἀλλά...

—Ἄν φοβᾶσαι ν' ἀναλάβεις ἐσύ, ξέρω σὲ ποιὸν πρέπει νὰ πάω... εἶπα καὶ
τοῦ γύρισα τὴ ράχη.

Ὁ ἄνθρωπος ἔτρεξε τὸ κατόπι μου κ' ἀπ' ἐκεῖ κ' ὕστερα ὅλα ἔγιναν κατὰ

πῶς μᾶς εἶχε παραγγείλει ὁ φίλος τοῦ τραίνου. Βοήκαμε τοὺς ἄλλους, τοὺς χωρίσαμε σὲ τρεῖς ομάδες, ὄρισάμε στὴν καθεμιὰ τὴν ἀποστολή της, ἤρθαμε σ' ἐπαφή μὲ τοὺς ἐργάτες τῆς MONKS GIOULEN ποὺ δούλευαν κάπου κοντὰ στὸ χωριό, ἀνοίγοντας ἓνα κανάλι, ἐπιτάξαμε τὰ δυὸ φορητὰ αὐτοκίνητα τῆς ἐταιρείας κ' ἔτοιμοι πιά περιμέναμε τὸ σύνθημα.

Ἐνα σημείωμα γραμμένο μὲ τὸ ζερβὶ χέρι ποὺ πετάξαμε ἀπ' τὸ παράθυρο, πληροφόρησε τὸν Τηλεγραφετὴ πὼς ἡ Ἐλενίτσα θὰ τὸν περίμενε στὶς δώδεκα τὰ μεσάνυχτα στὸ πηγάδι τοῦ σπιτιοῦ της. Κι' ὁ Τηλεγραφετὴς φόρεσε τὰ γιορτινά του καὶ βγῆκε ἀπ' τὶς ἔντεκα, ἀφήνοντας λεύτερο τὸ τηλεγραφικὸ κέντρο στὴ διάθεση... τῆς ἐπανάστασης.

Ἄλλὰ τὸ σύνθημα δὲν ἔφτασε μήτε μὲ τὸ τηλέφωνο, μήτε ἀπ' ἄλλο δρόμο κι' οὔτε φάνηκε ἢ ἀκούστηκε τίποτε ἀπὸ τὸ μέρος τῶν Σερρῶν κι' ἄς ξενυχτήσαμε ὡς τὰ χαράματα πάνω στὸ μικρὸ γήλοφο τοῦ νεκροταφείου, στὴ δυτικὴ πλευρὰ τοῦ χωριοῦ, ἀγναντεύοντας τὸ φωτεινὸ σύννεφο ποὺ ξεπηδοῦσε πάνω ἀπὸ τὴν κοιμισμένη πολιτεία.

Δὲ μ' ἔδειραν κι' ἄς μὲ κοίταγαν παράξενα οἱ «σύντροφοι τῆς ἐπανάστασης» τὴν ὥρα ποὺ τὸ διαλύαμε.

Ὅ,τι ὅμως δὲν κάναμε μεις, περιμένοντας τὸ σύνθημα, τ'ὄφτιαξαν κάμποσα χωριὰ τῆς περιοχῆς τοῦ Παγγαίου. Χτύπησαν νυχτιάτικα τὶς καμπάνες, ξεσήκωσαν κόσμο, κατάλυσαν τὶς Ἀρχές, ὀπλίσθηκαν καὶ τράβηξαν νὰ καταλάβουν τὴ Νέα Ζίχνη, πρωτεύουσα τῆς ἐπαρχίας τους. Πρὶν φτάσουν ὅμως στὴν κωμόπολη, πληροφορήθηκαν πὼς οἱ ἄλλες περιοχὲς εἶχαν ἀδρανήσει, γύρισαν πίσω καὶ προσπάθησαν νὰ καμουφλαρισθοῦν μὲ τάχα δουλειὲς στὰ χωράφια τους. Κάμποσοι πιάστηκαν λίγες μέρες ὑστερότερα, ἄλλοι κρύφτηκαν φεύγοντας στὶς Σέρρες, τὴ Θεσσαλονίκη ἢ τὴν Καβάλα κι' ἄλλοι πῆραν τὰ βουνὰ κ' ἔγιναν ἓνα παράξενο εἶδος ἀνταρτῶν μὲ μοναδικὸ σκοπὸ νὰ κρατηθοῦν στὴ ζωὴ καὶ ν' ἀποφύγουν τὴν τιμωρία.

Οἱ πολλοί, ἀρχηγοὶ καὶ λαός, ἔσκυψαν τὸ κεφάλι, οἱ πιδ διαλεχτοὶ κι' ἀδιάλλαχοι πῆραν τὸ δρόμο τῆς ἐξουσίας ἢ τῆς φυλακῆς κ' οἱ τεταρταυγουστιανοὶ γαντζώθηκαν στὴν ἐξουσία γιὰ νὰ διαφθείρουν τὴ νεολαία, νὰ φασιστικοποιήσουν τὰ ἐργατικὰ συνδικάτα, τὸ στρατό, τὴν πνευματικὴ ἡγεσία τῆς χώρας.

Ὁ «3ος Ἑλληνικὸς Πολιτισμὸς», πλάκωσε γιὰ καλὰ στὰ στήθεια τῆς Ἑλλάδας.

Ἐνα μῆνα ὑστερότερα ἄρχισαν οἱ σχολικὲς ἐγγραφές. Πῆγα στὸ Β. κι' ἀποκλείσθηκα ξανά ἀπ' τὸν κόσμο. Μὰ τώρα πιά τὸ σκουληκι δὲ μ' ἄφηνε νὰ ἠσυχάσω, οἱ ἐφημερίδες, λὲς καὶ τὶς ἄγγιξε μὲ τὸ ραβδί της κάποια Κίρκι καὶ τὶς μεταμόρφωσε, δὲν ἔκαναν ἄλλο ἀπὸ τὸ νὰ ὑμνοῦν τὸ «μεγάλο» Μεταξά, τὸ σωτήρα τοῦ ἔθνους, τὸν πρῶτο ἐργάτη, τὸν πρῶτο ἀγρότη, τὸν πρῶτο...τῆς πατρίδας.

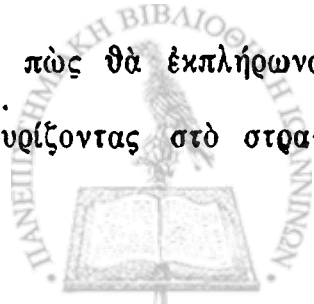
Γιὰ νὰ μαθαίνω τὰ νέα τοῦ ἰσπανικοῦ μετώπου, ἀφοῦ τώρα πιά ὁ Φράγκο εἶχε κι' αὐτὸς μεταμορφωθεῖ σὲ μιὰ νύχτα σὲ ἥρωα κ' οἱ δημοκρατικοὶ σὲ συμμορίτες, δολοφόνους, ἐγκληματίες κι' ὄργανα τῆς Μόσχας, ἀναγκάσθηκα ν' ἀγοράζω τὴν ΠΟΠΥΛΑΪΡ, χωρὶς νὰ ξέρω γαλλικά. Μὲ μιὰ «μέθοδο ἄνευ δασκάλου», ἓνα λεξικὸ καὶ τὴν ἀπαραίτητη φαντασία κατάφερα νὰ μεταφράζω κατὰ κάποιον τρόπο τὰ κείμενα καὶ τὶς ἀνταποκρίσεις τῶν μετώπων. Καὶ δὲν ἀπελπιζόμουν.

Στὸ μεταξὺ πέρασα ἀπὸ τὸ Περιοδεῖον Στρατιωτικὸ Συμβούλιο ποὺ μ' ἔκρινε ἱκανό.

—Σὲ ποῖο δπλο προτιμᾶς νὰ ὑπηρετήσεις; μὲ ρώτησε κάποιος ἀξιωματικὸς τῆς Ἐπιτροπῆς.

—Στὸ Ναυτικὸ, φώναξα ἐνθουσιασμένος μὲ τὴν ἰδέα πὼς θὰ ἐκπλήρωναι τὸν προαιώνιο πόθο μου, νὰ ταξιδεύω ἀπὸ λιμάνι σὲ λιμάνι.

—Ἐν τάξει, ἀπάντησε μὲ προθυμία ὁ λοχαγός. Καὶ γυρίζοντας στὸ στρατιώτη—γραφιὰ, ἔδωσε τὴν ἐντολή.

—Γράψτονε ναύαρχο στά... μουλάρια...

Τὸ ἄλλο καλοκαίρι στρατεύθηκα κ' ἔφυγα στήν Ἀθήνα.

* *

Χώρια ἀπ' τὸ γενικὸ πρόγραμμα ἐκπαίδευσης καὶ παράλληλα μ' αὐτό, διδάχτηκα καὶ κάμποσα ἄλλα, ἀνεπίσημα αὐτά, ἀπὸ καθηγητῆς καὶ δασκάλους ἐθελοντῆς. Ἐνας ἔφεδρος ἀνθυπίαρχος μ' ἔμαθε νὰ σβήνω τὸ ἠλεκτρικὸ λαμπιόνι τῆς ὀροφῆς μὲ τὸ φύσημα. Κ' ἐπειδὴ, ὅταν τὸ πρωτάκουσα, εἶχα κάποιες ἀντιρρήσεις, ὑποχρεώθηκα νὰ σκαρφαλώσω σ' ἓνα μπαῦλο ἐκστρατείας καὶ νὰ φυσῶ ἀπ' τὶς ἔννια τὸ βράδι ἴσα μὲ τὰ μεσάνυχτα. Τὸ φῶς, παίρνοντας ἴσως ἐντολὲς ἀπὸ ἀγνώστους, δὲν ἔλεγε νὰ σβήσει, χωρὶς μ' αὐτὸ ν' ἀποδειχνεταὶ πὼς θὰ γλύτωνε ἂν συνέχιζα κάμποσες ὥρες ἀκόμα, πρὶν λιγοθυμήσω.

Ἐνας ἄλλος, τελειόφοιτος τῆς Σχολῆς Εὐελπίδων, ἀπὸ κείνους ποὺ δὲν εἶχαν πῶς νὰ σκοτώσουν τὶς λεύτερες ὥρες τους κ' ἐρχόντουσαν ταχτικὰ νὰ μᾶς κάνουν «νίλα», ἐπέμενε πὼς εἶμουνα... ὑποβρύχιο. Εἶχα ἀμφιβολίες φυσικά, παρ' ὅλ' αὐτὰ ὅμως ἄρχισα τὶς ἀναγνωριστικὰς περιπολίες μου, μπουσουλώνοντας κάτω ἀπὸ τὰ κρεβάτια τοῦ θαλάμου καὶ ρυθμίζοντας τὴν ταχύτητά μου ἀνάλογα μὲ τὶς διαταγὰς τοῦ κυβερνήτη μου, δηλαδὴ τοῦ Εὐέλπι.

Ἐνας τρίτος, ἀπ' τοὺς παλαιότερους μαθητῆς τῆς δικιάς μας Σχολῆς, τῷ φερονε βαρεῖα ποὺ εἶχα ὀρισθεὶ ἀρχηγὸς τῆς σειρᾶς μου. Τοῦτος εἶχε νὰ κάνει μὲ τὴ μύτη μου, ἔμοιαζε λέει μὲ... πολυθρόνα. Στάθηκε ἀδύνατο νὰ τὸν πείσω πὼς τέτοια... κοντηλένια μύτη δὲ εἶχε μήτε ὁ Βαλεντίνο. Μὲ παίδεψε πολὺ κι' ὅταν κάποτε ἀναγκάστηκα νὰ τοῦ ἀναφέρω εὐσεβῶς πὼς δὲν εἶχε δικαίωμα νὰ κρίνει τὶς πράξεις τοῦ ἀνωτέρω του, δηλαδὴ τοῦ ἀξιωματικοῦ ποὺ μ' ὄρισε ἀρχηγό, θύμωσε, διάταξε νὰ γίνω... ἄλογο κι' ἀπ' ἐκεῖ κ' ὕστερα κάθε ποὺ μὲ συναντοῦσε, μὲ ὑποχρέωνε νὰ πηδῶ τὰ κρεβάτια τοῦ θαλάμου ἢ νὰ φέρνω βόλτες στὸ γήπεδο τοῦ ἱπποδρόμου, πότε τροχάζοντας καὶ πότε καλπάζοντας, δεξιὰ ἢ ἀριστερά.

Βρέθηκε κ' ἓνας, ἔφεδρος ἀνθυπίαρχος αὐτός, παλαιὸς ἀντίζηλος ἀπὸ τὶς Σέρρες, ὅπου ὑπηρέτησε σὲ μιὰ Τράπεζα, νὰ θυμηθεῖ πὼς ἐγὼ εἶμουν ἢ αἰτία ποὺ ἔφαγε χυλόπιττα ἀπ' τὴν κοπέλλα ποὺ ἀγαποῦσε. Μοῦδεξε ἑξαρχῆς μεγάλη συμπάθεια κ' ὅταν περνοῦσε ἀπὸ τὸ χέρι του ἔμπαινε στὴ μέση καὶ μὲ γλύτωνε ἀπὸ τὰ νύχια τῶν ἄλλων ἐθελοντῶν καθηγητῶν μου. Ἀπ' ἐδῶ μὲ εἶχε, ἀπ' ἐκεῖ μὲ εἶχε, τοῦ ἐμπιστεύθηκα ὅτι ναί, τάχα μὲ τὴν Κατινίτσα. Ἀπ' ἐκείνη τὴ στιγμή μαρτύρησα. Μὲ ὑποχρέωνε νὰ γονατίζω μπροστὰ στὴ θεομάστρα τοῦ θαλάμου, ποὺ τὴ βάρφτησε μὲ τ' ὄνομα τῆς συμπάθειάς μου καὶ νὰ ἐπαναλαβαίνω τὰ λόγια ἢ τὶς χειρονομίες ποὺ ἔκανα στὶς ἰδιαίτερες συναντήσεις μου μὲ τὴν κοπέλλα.

Τὶ νὰ τοῦ εἰπείς; Πειθαρχία.....

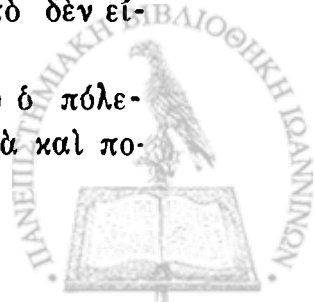
Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ τὰ φαιδρά, διδάχτηκα καὶ τοῦτο: Ἄν ἡ πατρίδα κινδύνε-νε, τὸ καθῆκον μου εἶταν νὰ χύσω καὶ τὴν στερνὴ σταλαγματιὰ ἀπὸ τὸ αἷμα μου γιὰ νὰ μὴ χάσει τὴ λευτεριά καὶ τὴν ἀνεξαρτησία της.

Μ' ὅλο ποὺ αὐτὸ τῶχα μάθει καὶ στὸ σπῆτι μου, ὅπως καὶ στὸ σχολειό, μ' ὅλο κιόλας τὸ εἶχα διδάξει, ὅταν ὕστερότερα τῷ φερονε ἢ κακιά ὥρα καὶ χρειάστηκε νὰ τὸ ἐφαρμόσουμε οἱ Ἕλληνες, ἀποδείχτηκε πὼς δὲν τῶχα μάθει καλὰ ἢ, τὸ πιὸ σωστό, δὲ, μοῦ τᾶμαθαν καλά.

Θὰ ἱστορηθοῦν ὅλα ὅταν φτάσει ἡ σειρά τους.

Δὲν θ' ἀναφέρω ἄλλες λεπτομέρειες ἀπ' τὴ ζωὴ μου στὸ στρατό. Ὅλοι σχεδὸν ὑπηρετήσαμε κι' ὁ καθένας, λίγο—πολὺ εἶδε, ἄκουσε, ἔμαθε κ' ἔπαθε ὅχι λίγα κι' ὄχι πολὺ ἀλλοιώτικα ἀπ' ὅ,τι οἱ ἄλλοι. Κ' ἡ ζωὴ μου στὸ στρατὸ δὲν εἶταν μήτε πολὺ καλλίτερη, μήτε πολὺ χειρότερη ἀπ' τῶν ἄλλων.

Ἀπολύθηκα ἀφοῦ συμπλήρωσα 31 μῆνες θητείας, ἐνῶ στὸ μεταξὺ ὁ πόλεμος εἶχε ἀρχίσει. Οἱ Γερμανοὶ ἔβαλαν σ' ἐφαρμογὴ τὸ γεμᾶτο ἀνθρωπιὰ καὶ πο-

λιτισμὸ σχέδιό τους νὰ ὑποτάξουν τὸν κόσμον καὶ νὰ ρυθμίσουν αὐτοὶ μόνοι, γιὰ χίλια τουλάχιστον, χρόνια, τὶς τύχες του, σύμφωνα μὲ τὰ κέρια καὶ τὶς ἀνάγκες τους.

Στὸ χωριό, μαθητὲς καὶ χωριανοὶ μὲ δέχτηκαν μὲ τέτοια γὰρὰ πὺ μῆτε στὸν ὕπνον μου τὴν περίμενα. Ὁ βραμβευμένος δάσκαλος πὺ μὲ εἶχε ἀντικαστήσει πῆρε στὸ μεταξὺ μετάθεση γιὰ «τ' ἅγια χρώματα» κι' ὁ Ἐπιθεωρητὴς δὲν ἤξερε τί νὰ κάνει γιὰ νὰ μ' ἐξευμενίσει.

Εἶταν χειμῶνας, οἱ λάσπες εἶχαν πλημμυρίσει καὶ πάλι τὸν κάμπο κι' ἀπομόνωσαν γιὰ μιὰ φορὰ ἀκόμα τὸ χωριὸ ἀπ' τὸ λοιπὸν κόσμον. Στενοχωριόμουνα πλεῖστο ἀπ' ἄλλοτες κι' ὥστόσο τώρα εἶχα τηλέφωνο, κ' ἐνῶ δὲν ἔβλεπα ἐφημερίδα μῆτε μιὰ φορὰ τὸ μῆνα διάβαζα καθημερινὰ διὰ τὰ νέα, ὡς καὶ τὶς διαφημίσεις. Διάβαζα; Κακὴ διατύπωση. Μοῦ τὴ διάβαζε ὁ θαυμάσιος ἐκεῖνος Ἡπειρώτης φίλος μου, ὁ γραμματέας τῆς Κοινότητος, ξαπλωμένος στὸ κρεβάτι του. Ἐπαιρνε τὸ τηλέφωνο πλάι στὸ μαξιλάρι του κ' ἐγώ, κουκουλωμένος κάτω ἀπὸ τὰ σκεπάσματα, ἔσφιγγα τὸ ἀκουστικὸ στ' αὐτί μου κι' ἄκουα. Πολλὲς φορὲς τὸν ἔπαιρνε ὁ ὕπνος καὶ χρειαζόταν νὰ φωνάζω κάμποσιν ὥρα μέχρι πὺ νὰ ξυπνήσει, ἂν ξυπνοῦσε. Τὶς πλεῖστερες φορὲς μοῦλεγε ἕνα «καληνύχτα» κι' ὅσο κ' ἂν γκρίνιαζα, ἐκλείνε τὸ τηλέφωνο καὶ ξανάχανα τὴν ἐπαφὴ μὲ τὸν ἄλλο κόσμον.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ τηλέφωνο εἶχαμε τώρα καὶ ραδιόφωνο, ἕνα θαυμάσιο γιὰ κείνη τὴν ἐποχὴ, μὲ ὑγρὲς μπαταρίες. Τὸ εἶχε φέρει στὸ καφενεῖο του ἕνας προοδευτικὸς ξένος, ὑπολογίζοντας πὺς γὰρ στὸ νεωτερισμὸ του θὰ πλήθαινε τὴν πελατεία του σὲ βάρους τοῦ Θανάση. Ὁ εὐλογημένος ὁμως πῆγε καὶ ἀνοίξε μαγαζὶ στὴ δυτικὴ ἄκρη τοῦ χωριοῦ, ἕνα χιλιόμετρο ἀπ' τὸ σχολεῖο καὶ γιὰ νὰ πάω ὡς ἐκεῖ ἔπρεπε νὰ ἐφοδιαστῶ, ἐκτὸς ἀπὸ μεγάλο κουράγιο καὶ μ' ἕνα ζευγάρι ὑψηλὲς μπότες γιὰ τὶς λάσπες, ἕνα φανάρι καὶ δυὸ μακρὰ ξύλα γιὰ τοὺς σκύλους πὺ δὲν ἔλειπαν ἀπὸ κανένα σπίτι.

Τὸ κόλλο τῶν διπλῶν ξύλων τὸ εἶμι διδαχτὴ ἀπὸ τὶς γύφτισσες πὺ ἀλῶνιζαν τοὺς δρόμους τοῦ χωριοῦ δίχως νὰ δίνουν σημασία στὰ τέρατα πὺ ἀσφάλιζαν τὴ ζωὴ, τὴν τιμὴ καὶ τὴν περιουσία τῶν χωριανῶν ἀπὸ κάθε εἶδους ἐπιβουλῆ. Μὲ τὸνα ξύλο κρατοῦσαν σ' ἀπόσταση τοὺς σκύλους καὶ μὲ τ' ἄλλο τοὺς βαροῦσαν στὸ κεφάλι καὶ τοὺς ἔκαναν νὰ μετανοιώσουν φριχτὰ γιὰ τὴν ἀγοριάδα τους.

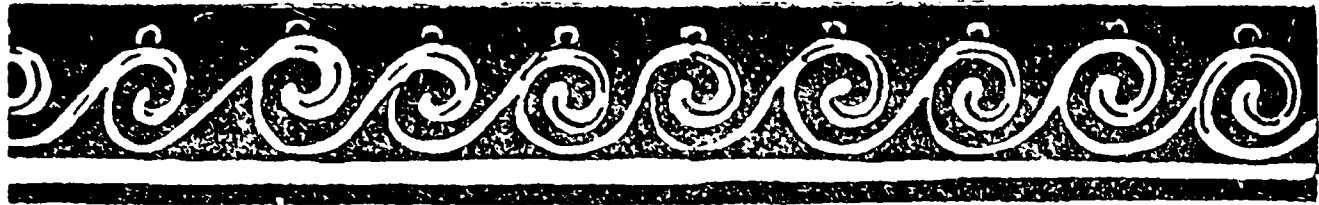
Ἀπὸ τὸ ραδιόφωνο, ὅσες φορὲς ἀποφάσισα νὰ ριψοκινδυνέψω καὶ νὰ πάω ὡς τὸ καινούργιο καφενεῖο, ἄκουα τὸν ἐξαίρετο ἐκεῖνον Κυριάκη, τὸν σπῆκερ τοῦ Βερολίνου νὰ ἐπαναλαμβάνει συστηματικὰ τὸ ἀγαπημένο μοτίβο πὺ δὲν ἔμοιαζε λίγο μὲ μαχαιριὲς στὶς καρδιὲς τῶν δημοκρατικῶν ἀκροατῶν του:

«Ἀγαπηταὶ Ἕλληνες ἀκροαταί.

Ἡ κατὰ τὸ 1821 ἐλευθερωθεῖσα Ἑλλάς, ἠγωνίζετο ἀπὸ τοῦ 1915 ἐναντίον μιᾶς νέας τυραννίας, τῆς τυραννίας τῶν Ἀγγλογάλλων...»

Αὐτὴ εἶταν ἡ εἰσαγωγὴ ὕστερ' ἀπ' τὴν ἐκφώνηση τοῦ ὀνόματος τοῦ σταθμοῦ πὺ εἶχε τὴν πομπώδη ὀνομασία «Ντόναου καὶ Ἄλπεν». Ἀκολουθοῦσε ἡ μετάδοση τοῦ ἀνακοινωθέντος τῆς Ἀνώτατης Στρατιωτικῆς Διοικήσεως τῶν Χιτλερικῶν μὲ τ' ἀπίστευτα, τὰ καταπληκτικὰ, τὰ τρομακτικὰ ἐκεῖνα καθημερινὰ νέα πὺ μιλοῦσαν γιὰ διασπάσεις μετώπων κι' ὀχυρωμένων τοποθεσιῶν, γιὰ ἰλιγγιώδεις προελάσεις, γιὰ κυκλώσεις τεράστιων συμμαχικῶν δυνάμεων, γιὰ ἀεροπορικὲς ἐπιδρομὲς καὶ καταστροφὲς πὺ σάστιζαν τὸ μυαλό.

Μῆτε οἱ καταπληκτικὲς ἀρχικὲς ἐπιτυχίαι ἔσωσαν τοὺς χιτλερικοὺς ἀπὸ τὴν ἦττα καὶ τὴν καταστροφὴ, μῆτε ἡ ὑπαρξὴ πολλῶν μαντρόσκυλων ἔσωσε τὴ ζωὴ, τὴν τιμὴ καὶ τὴν περιουσία τῶν χωριανῶν διὰ λίγους μῆνες ὕστερότερα, πίσω ἀπὸ τὶς γερμανικὲς μεραρχίαι, ἔφταναν οἱ Βούλγαροι καὶ προσαρτοῦσαν τὰ ἐδάφη τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης στὴν Μπελο Μόρε.

† ΚΩΣΤΑ ΑΘ. ΜΙΧΑΗΛΙΔΗ

Ο ΠΡΟΟΡΙΣΜΟΣ ΜΑΣ

(Δοκίμιο)

Τὸ μεγαλύτερο αἴνιγμα πού μᾶς κυκλώνει στή ζωή: Ποιὸς ὁ σκοπὸς τῆς γέννησής μας; Ποτάμια μελάνης χυθῆκανε—γιὰ νὰ μεταχειρισθῶ κι' ἐγὼ τὴν ὑπερβολικὴ τούτη φράση—ἀπὸ μεγάλες, σοφὲς διάνοιες κι' ἀπὸ ἀπελπιστικὰ μικρὲς, μωρὲς τέτοιες. Κι' ἀπὸ εἰδικούς κι' ἀπὸ ἄλλους νομιζόμενους γιὰ τέτοιους. Καθένας γράφοντας γιὰ τὸν προορισμὸ τοῦ ἀνθρώπου νομίζει πὼς ἔδωσε τὴν τελευταία λέξη στὸ μεγάλο τοῦτο θέμα. Πόσοι καὶ πόσοι δὲν κακοποίησαν τὴν ἰδέα καὶ τὸ σκοπὸ τῆς, ἀλλὰ καὶ πόσοι ἄλλοι δὲν μᾶς ἔδωσαν τὴ δύναμη νὰ ἐγκύψουμε στὸ βάθος τῆς γνώμης τους, βλέποντας αὐτοὺς μὲ τὰ ἔργα τους νὰ διευθύνουν κατὰ βάθος τὴ γνώμη πού κυριαρχεῖ στὰ παραγόμενα ἔργα καὶ στὰ διαδραματιζόμενα συμβάντα. Ἐκεῖνο πού μᾶς κάνει νὰ δυσπιστήσουμε στὶς γνώμες αὐτὲς τῶν φιλοσόφων καὶ τῆς φιλοσοφίας τους εἶναι ἡ διαφορετικὴ βίση γιὰ τὸ χτίσιμο τοῦ συστήματός του ἀπὸ κάθε φιλόσοφο. Παράλληλ' αἰετα, ὅλες αὐτὲς οἱ ἀντιφάσεις κι' ἀντιθέσεις καὶ συγκρούσεις στὶς γνώμες καὶ στὸν ἠθικὸ βίος καὶ σ' ὅποια ἄλλη ἔκφραση τοῦ ἐγὼ τοῦ κάθε ἀτόμου, μᾶς ἐνισχύουν νὰ μὴ πιστεύουμε τίποτε γιὰ ὀρισμένο καὶ θετικόν.

Κατὰ τὸ νεοπλατωνισμὸ, πού σ' αὐτὸν ἡ ἀρχαία μυστικοπάθεια βρῆκε τὴν ὑψηλότερὴ τῆς ἔκφραση, σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ ἐπάνοδος τῆς ψυχῆς στὸν ἀρχικὸ τῆς τύπο πού ἔχασε στὴν πτώση τῆς ἐδῶ καὶ περιβλήθηκε τὸ σῶμα (τὸ σωματείδες).

Ἡ ἐπάνοδος αὐτὴ κατορθώνεται μὲ τὴν ἀποστρέφῃ τῶν κάτω, μὲ τὴν ἀνάταση τῆς ψυχῆς καὶ τὴν ὁμοίωση πρὸ τὸ Θεόν. Τὸ τέρμα τῆς τέτοιας ὑψώσεως εἶναι ἡ Ἐνωσις μὲ τὸ Θεὸ καὶ ἡ ἀνάπαυσις σ' Αὐτόν.

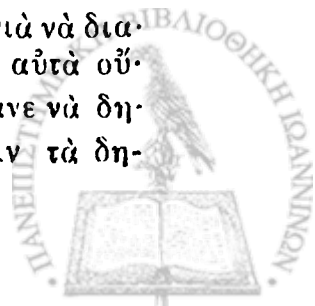
Ἡ ψυχὴ τοῦ πεπρωμένου εἶναι ἡ ἰδικὴ μας ψυχὴ καὶ κατὰ τὴ θεοσοφίαν ὁ ἀνθρώπος εἶναι ὁ δημιουργὸς τοῦ ἰδίου τοῦ πεπρωμένου.

Κατὰ τὸν ἄγγλο φιλόσοφο William Wollaston (1659–1724), τὸ νὰ κρίνει κανένας ὀρθά καὶ νὰ δείχνει τὴν ὀρθότητα αὐτῆ τῆς κρίσεως του μὲ λόγια καὶ μὲ πράξεις, εἶναι ὁ τελικὸς σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου. Κατὰ τὸν Wollaston ἐκεῖνη ἡ πράξις εἶναι ἀγαθὴ πού εἶναι ἐξωτερικένη ἀληθινῆς κρίσεως.

Ὁ Tolstoj θεωρεῖ γιὰ προορισμὸ μας τὴν ἀγάπη, ὁ Νίτσε τὴ χτηνώδικη δύναμη, τὴν ἀπόλυτη ἐγωπάθεια, ἄλλος τὸν ἔρωτα καὶ τὴν διαιώνισι τοῦ εἶδους, ἄλλος τὸν πόνο. Ὁ Carlyle λέγει πὼς προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι νὰ δημιουργεῖ κόσμον ἀπὸ τὸ χάος.

Γιὰ νὰ πιστέψουμε, πρὸ παντός, στὸν προορισμὸ τοῦ ἀνθρώπου δὲν πρέπει νὰ εἴμεθα μοιρολάτρες. Νὰ μὴ σερνόμαστε μὲ ἀδιόρατα νήματα ἀπ' τὴ μοῖρα σὰ νευρόσπαστα.

Ὁ Ὅσκαρ Οὐάιλντ διατείνεται πὼς ὁ ἀνθρώπος δημιουργήθηκε, γιὰ νὰ διαβάσει μεγάλα ἔργα. Πρέπει πρῶτα ὅμως νὰ τάχουμε τὰ μεγάλα ἔργα· κι' αὐτὰ οὔτε γίνονται οὔτε γεννιῶνται μονάχα τους. Ἔτσι προορισμὸς μας θὰ ἦταν νὰ δημιουργήσουμε πρῶτα τὰ μεγάλα ἔργα καὶ κατόπι νὰ τὰ διαβάζουμε. Ἄν τὰ δη-

μιουργούσαμε ὡς τόσο οἱ ἴδιοι ἦταν περιττὴ πιά κι' ἡ μελέτη τους. Κι' ἔτσι, θὰ φθάναμε στὸ ἄτοπο καὶ στὸ ἀσυμβίβαστο τῆς θεωρίας αὐτῆς. Ἄλλων προορισμὸς νὰ εἶναι ἡ δημιουργία μεγάλων ἔργων κι' ἄλλων προορισμὸς ἡ μελέτη τους.

Πολλοὶ παραδέχονται τὴ φιλοσοφία τοῦ Τολστού. Τοὺς τραβάει περισσότερο γιὰτὶ βλέπουν πὼς εἶναι συγκεντρωτικὴ κάθε ἠθικότηας (ἂν εἶναι κατὰ πὼς ὁ νοῦς στοχάζεται τὴν ἠθικότητα αὐτὴ) μπροστὰ στὴν πού στέκει ἀγνάντια ὑπερφίαλη Νιτσεϊκὴ.

Δὲν πρέπει ἐξ ἄλλου νὰ συγχέουμε τὸν προορισμὸ μὲ τὴν εὐτυχία.

Κάποιος εἶπε πὼς προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου εἶναι νὰ ὑψώνεται ὅσο τοῦ εἶναι δυνατὸ περισσότερο ἀπὸ τὴν κατάστασι πού γεννήθηκε καὶ νὰ καταστήσει τὰ ὄντα πού θὰ δημιουργήσει εὐτυχέστερα καὶ ἀνώτερα ἀπ' αὐτόν. Παραπλήσια, ἀλλὰ καθολικώτερα, μίλησε καὶ ὁ Βέρν. «Πρέπει νὰ ἀγωνιζόμαστε γιὰ τοὺς ἄλλους. Αὐτὸ εἶναι τὸ μυστικὸ τῆς εὐτυχίας». Τῆς εὐτυχίας, λέγει, ὄχι ὅμως καὶ τοῦ προορισμοῦ μας. Μερικοὶ παραδέχονται πὼς προορισμὸς μας εἶναι νὰ φροντίσουμε στὴ ζωὴ τούτη νὰ μὴν πλανηθοῦμε ἀπ' τὸν πειρασμὸ καὶ νὰ κερδίσουμε τὸν παράδεισο τῆς ἄλλης ζωῆς. Ἔτσι δὲ θὰ φοβηθοῦμε καθόλου τῆς ὁργῆς τὴ μέρα ἐκείνη (α).

Πὼς ὅμως; Μὲ τὸν ἀσκητισμὸ, μὲ τὴν ἄρνησι δηλαδὴ τῆς ζωῆς; Δὲν εἶναι κίνδυνος ἔτσι νὰ καταλήξουμε στὴ μοιρολατρεία; Καὶ ὁ Leibnitz παραδέχεται γιὰ προορισμὸ μας τὴν ὄχι λεύτερη βούλησι. Νὰ ὅμως πού ὁ Kant στὴν «Ἠθικὴ» του ζητᾷ ν' ἀποδείξει πὼς κι' ἡ ἰδέα τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος καὶ τὸ δόγμα τῆς Ἀγίας Τριάδος δὲν ἔχει διαφορὰ οὔτε ἀντίθεσι καμμιά μὲ τὰ φιλοσοφικὰ δόγματα. Κι' ἐνῶ μεῖς ξέρουμε θετικὰ πὼς τὴν ἰδέα τοῦ τρισυλόστατου τοῦ Θεοῦ τὴ βρίσκουμε καὶ στὴν Ἰνδικὴ προχριστιανικὴ θρησκεία, γιὰ νὰ μὴν πῶ μυθολογία. Γι' αὐτὸ εἶπα πὼς κινδυνεύει νὰ μὴν πιστέψει τίποτε κανένας.

Ὁ Molina, πού ζητεῖ νὰ συμβάσει μὲ τὶς θεωρίες του τὴν ἐλεύθερη βούλησι τοῦ ἀτόμου πρὸς τὸ «πεπρωμένο» καὶ πρὸς τὸν «ἄνωθεν προορισμόν», πρεσβεύει καὶ διδάσκει πὼς προορισμὸς δὲν ὑπάρχει, ἀλλὰ μόνον *gratia praeveniens*.

Ὁ Θεὸς μὲ τὴ *Sciendia media* προγνωρίζει ὅλα τὰ δυνατὰ καὶ μελλούμενα νὰ γίνουν καὶ μὲ βία τὴν πρόγνωσι τούτη προορίζει χωρὶς ἄρσι τῆς ἐλευθερίας τὸ μέλλον. Ἡ θεία πρόγνωσι εἶναι ἡ αἰτία ὄλων καὶ συνεπούμενα καὶ τῶν ἐλευθέρων πράξεων τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ μόνον στὴ μορφή τῆς συνεογίας (*concursus divinus simultaneus*). Ὁ Δάντης ὅμως νὰ τι μᾶς λέγει σχετικὰ μὲ τὸ αὐτεξούσι τοῦ ἀνθρώπου.

«Ὅλα ὅσα δὲν ἐκτείνονται πέραν ἀπ' τὰ ὅρια τῆς ὕλης σας, εἶναι ὅλα μπρὸς στὸ μάτι τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅμως ἀπὸ τὸ βλέμμα αὐτὸ δὲν λαμβάνουν τὸ ἀναπόφευκτο, καθὼς ἀπαραλλάχτα τὸ μάτι δὲν ἐπηρεάζει καθόλου ἓνα πλοῖο, πού βλέπει νὰ καταβαίνει τὸν ροῦν ἑνὸς ποταμοῦ». Μιτροστήτερα ἀπὸ τὸν Molina ὁ σοφὸς Picco — della — mirantola, γράφοντας γιὰ τὴν ἀξία τοῦ ἀνθρώπου (*de dignitatis hominis*), λέγει πὼς ὁ ἀνθρώπος δὲν εἶναι μόνον ἀπλῶς μελὸς τοῦ γήινου καὶ τοῦ ὑπέργειου κόσμου, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐλεύθερος δημιουργητῆς τῆς ἰδίας οὐσίας του. Τὸν ἀνθρώπο ὁ Θεὸς δὲν τὸν περιόρισε καὶ δὲν τὸν πρόορισε γιὰ ὀρισμένη θέσι οὔτε γιὰ ὀρισμένη ἐνέργεια, ἀλλὰ τοῦ ἔδωσε καὶ τὴν ἀπαιτούμενη εὐκολία τῶν κινήσεων του καὶ ἐλεύθερη βούλησι σὲ τρόπο πού νὰ μπορεῖ ὁ ἴδιος νὰ πλαστοργήσει καὶ νὰ νικήσει τὸν ἑαυτό του. Μπορεῖ ἀνάλογα ἐκφυλιζόμενος, λέγει, νὰ κατέβει χαμηλὰ καὶ νὰ ἐξομοιωθεῖ μὲ τὰ κτήνη ἀρεσκόμενος στὶς χαμοσερνάμενες ποταπότητες τῆς ζωῆς καὶ ἀνάλογα ἀναγεννώμενος, φωτιζόμενος καὶ ὀδηγούμενος ἀπὸ τὸ ἔσωτερικό του φῶς νὰ φθάσει ὡς τὸ δημιουργό του. Ἔτσι καὶ κατὰ τὴν καλούμενη Ἰουδαϊκὴ φιλοσοφία τῆς θρησκείας, πού ἐπιχειρεῖ νὰ ἐρμηνεύσει τὶς ἀλήθειες τῆς ἀποκάλυψις γιὰ τοὺς τύπους τῆς Ἑλλην. φιλοσοφίας καὶ κατὰ τὸν Φί-

(α) Φράσι ἀπὸ τὸν Φάουστ.

λωνα τὸν Ἀλεξανδρέα, τὸν ἐπιφανῆ προστάτη τῆς τέτοιας Θρησκευολογικῆς κινήσεως καὶ σύγχρονο τοῦ Χριστοῦ, ὁ δημιουργηθεὶς ἀπὸ τὸ Θεὸ μικρόκοσμος ἄνθρωπος, ὁ ἀποτελούμενος ἀπὸ τὸν ἀσώματο νοῦ καὶ τῆ σάρκα εἶναι ἐλεύθερος ἢ νὰ ἐνωθεῖ μὲ τὸ Θεὸ ἐκριζώνοντας τὰ πάθη ἢ νὰ περιπλακεῖ στὸν κατ' αἰσθησὴ κόσμο. Τὸ ἰδεῶδες τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νὰ εἶναι ἡ ὁμοίωση αὐτοῦ μὲ τὸ Θεὸ καὶ ἡ ἐκστατικὴ ἄμεση καὶ μακάρια ἔνωση μ' Αὐτόν.

Ὁ ἄνθρωπος ἔτσι δὲν εἶναι προορισμένος νὰ καταλάβει μιὰν ὀρισμένη βαθμίδα στὴν κλίμακα τῶν ὄντων τοῦ μικρόκοσμου, ἀλλὰ καὶ νὰ γνωρίσει τὰ τρία συγκερασμένα συστατικά, πὺ ὑπάρχουν μέσα του, τὸ στοιχειακὸ, τὸ ζωικὸ καὶ τὸ οὐράνιο καὶ ν' ἀποφασίσει ἀνάλογα γιὰ τὸ καθένα ἀπ' αὐτὰ καὶ νὰ διαμορφώσει τὴν ὑπαρξή του ἀνάλογα μὲ τὸ συστατικὸ, πὺ τυχὸν ἤθελε προκρίνει.

Ἄλλοι φιλόσοφοι δογματίζουν πὺς πρέπει νὰ ζητήσουμε τὸν προορισμὸ τοῦ ἀνθρώπου σ' αὐτὴ του τῆ φύση, πὺ ἂν τὴν πάρουμε γι' ἀπόλυτο, θὰ δοῦμε πὺς ὁ προορισμὸς του βρίσκεται στὴν ἠθικότητά του τὴν ἀπόλυτη. Καὶ διερωτῶνται ἂν ὁ προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀρχίζει προτοῦ γεννηθεῖ κι' ἂν πάλι τελειώνει μὲ τὸ θάνατό του. Παίρνοντας τὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου σὰ μιὰ μονάχα σκηνὴ τοῦ θείου δράματος, πὺ οὔτε ἡ θέση του οὔτε ἡ λύση του φαίνεται, παραδέχονται πὺς ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ δὲν κάνει οὔτε τὴν πρώτη οὔτε τὴν τελευταία σκηνὴ τοῦ δράματος τούτου καὶ πὺς εἶναι συνέχεια κάποιου πρόλογου, πὺ διαδραματίστηκε πρὶν τῆς γέννησής του καὶ πὺς ἡ λύση του παραπέμπεται στὸ ἄπειρο καὶ στὸ ἀτέλειωτο τοῦ χρόνου διάστημα. Καθὼς ὁ χῶρος, ὁ χρόνος καὶ γενικὰ ἡ ποσότητα δὲν ἔχουνε ὀρισμένη μονάδα, ὀρισμένο τέρμα, ἔτσι κι' ὁ προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου, λένε, δὲν μπορεῖ νάχει οὔτε ἀρχὴ οὔτε τέλος. Πρὶν τῆς λύσης οὐσιαστικοῦ κάποιου ζητήματος—ποῖα πρέπει νάῃαι ἡ διαγωγὴ τοῦ ἀνθρώπου ἢ οἱ συνέπειες τῆς διαγωγῆς του, ἀντικείμενο μ' ἄλλα λόγια τοῦ φυσικοῦ δικαίου—γεννιέται προδικαστικὸ μσοροῦμε νὰ ποῦμε ζήτημα, πὺ μσοροστὰ στὴν καταφατικὴ του λύση ἀναγνωρίζουν τὴν ἐπιστήμη σὰν μιὰ χίμαιρα, σὰν ἓνα φαντασιοκόπημα καθαρὸ.

Γιὰ νὰ παραδεχοῦμε τὴν ἰδέα τοῦ νόμου, τοῦ δικαϊώματος, τοῦ καθήκοντος, πρέπει νὰ παραδεχοῦμε καὶ τὴν ἰδέα τῆς ὑποχρέωσης, γιὰτὶ ἂν δὲν ὑπαρχεν ἡ τελευταία, ἡ ἰδέα τοῦ κανόνα, τοῦ νόμου δὲν θὰ ἦταν παρὰ μιὰ εὐκολοράγιστη σαπουνόφουσα.

Πολλὰ φιλοσοφικὰ συστήματα ἀρνοῦνται τὴν ὑπαρξὴ δύνამης ὑποχρεωτικῆς. Κι' ἔτσι ἔχουμε τρία κύρια συστήματα. Πρῶτο: Ἐκεῖνα, πὺ ἀρνοῦνται τὴν ὑπαρξὴ τέτοιου νόμου ὑποχρεωτικοῦ στὸν ἄνθρωπο καὶ παίρνουμε τὰ ἐπιχειρήματά τους ἀπὸ τοὺς ἔξωτερικοὺς λόγους τῶν ἠθικῶν φαινομένων. Δεύτερο: Ἐκεῖνα, πὺ ζητᾶνε τὸν νόμον αὐτὸν ἐρευνῶντας καὶ ἀναλύοντας τὰ ἠθικὰ φαινόμενα καὶ δὲν τὰ βρίσκουν. Καὶ Τρίτο: Ἐκεῖνα καὶ νομίζουνε πὺς ἀνταμῶσανε τὸ νόμο, μὰ τὸν παραγνώρισαν καὶ τὸν διάστρεψαν μὲ διάφορους τρόπους καὶ καθιέρωσαν ἔτσι ἓναν ἀλλοιώτικο νόμο, ψεύτικο, πὺ δὲν φέρει τὴ σφραγίδα τῆς ὑποχρέωσης. Κι' ἔτσι ἔχουμε:

Τὰ Πανθεϊστικὰ συστήματα, τὰ συστήματα τοῦ σκεπτικισμοῦ, πὺ ἀρνοῦνται τὸ αὐτεξούσιο τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὰ συστήματα τοῦ μυστικισμοῦ.

Μὲ πολὺ λίγα λόγια θὰ γνωρίσουμε καὶ τὰ τρία συστήματα.

Ὁ πανθεϊσμὸς παραδέχεται πὺς δὲν ὑπάρχει ἓνα πνεῦμα, «Ὁν», πὺ νὰ ὑπάρχει ἀφ' ἑαυτοῦ, πὺ νὰ ὑπάρχει ἀπὸ ἀνάγκη καὶ πὺ τὸ λένε Ἰθεὸ καὶ πὺς ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει αὐτὸ τὸ «ἐνιαῖον ὄν», οἱ ἄνθρωποι, τὰ πλάσματα, ὅσα ἔχουνε ψυχὴ καὶ δὲν ἔχουνε, εἶναι παραλλαγῆς διαφορῆς, διαφορῆς ἐκφάνσεις τοῦ ἐνιαίου τούτου ὄντος, πὺ σὰ δὲν ὑπάρχει, κάθε αἰτιότητα λείπει καὶ μὲ τὴν ἔλλειψή της ἀδύνατο νὰ ὑπάρξει αὐτεξούσιο.

Ὁ σκεπτικισμὸς εἶναι δυὸ λογίων. Πρῶτον ἀρνιέται κάθε γνώση καὶ βε-

βαιότητα, στηριζόμενος στην αντίθεση και στη διαφορά της γνώμης της ανθρώπινης πάνω σε κάθε αντικείμενο, και δεύτερον ισχυρίζεται πώς εκείνη, που αναγνωρίζουν οι άνθρωποι γι' αλήθεια είναι βέβαια ή πραγματική αλήθεια, μα την αρνιέται, γιατί παραδέχεται πώς η αντίληψη προέρχεται απ' το διοργανισμό μας. "Αν είχαμε αλλοιώτικο διοργανισμό, αλλοιώτικα θα καταλαβαίναμε και τα πράγματα. "Ετσι, ό,τι φαίνεται σε μās τώρα αληθινό, θα ήταν ψεύτικο και πάλι ό,τι φαίνεται ψεύτικο θα ήταν αληθινό.

Μυστικισμός είναι ή ψυχική ῥοπή, που ἔχουμε για τή σύλληψη του ὑπερφυσικοῦ και για τήν ταύτιση μαζί του. Του μυστικισμοῦ τὰ συστήματα δὲν εἶναι λίγα. Ἐνα ὡς τόσο εἶναι και τῶν ἄλλων ή πηγή. Σύμφωνα μ' αὐτὸ τὸ σύστημα, πρέπει νὰ περιμένουμε νὰ πέσουν τὰ ἔμπόδια, που κρατᾶνε δεσμευμένη τήν ψυχή μας, κι' ἔτσι ἐλεύθερη πιά νὰ φερθεῖ σε μιὰ τάξη πραγμάτων, που νὰ τῆς ἐπιτρέψουνε τήν ἐκπλήρωση του προορισμοῦ του ἀνθρώπου.

Αὐτὰ ὅλα ὅμως εἶναι ἐρείπια του μυστικισμοῦ και τῆς ἠθικῆς κατάπτωσης. Κανένα φιλοσοφικὸ σύστημα δὲν μπορεῖ νὰναι ἀποτέλεσμα κρίσης ἐπιπόλαιης. Ὅλα ἔχουνε τήν ἀρχή τους στην ἀνθρώπινη φύση, που ἀποτελεῖ τήν ἀφειρηρία του και τήν ἀφορμή του. Ἡ δυσκολία εἶναι στη διάκριση και στην κατανόηση τῆς φύσης αὐτῆς, και ή παρσμόρφωσή της παράγει τὰ διάφορα συστήματα. "Ετσι και οἱ ὀπαδοὶ του συστήματος τεύτου σχημάτισαν πλέρια τήν πεποίθησή τους για τὸν αἰώνιο βίον, που σ' αὐτὸν βρίσκεται ή λύση του δράματος του ἀνθρώπινου προορισμοῦ, λύση διαρκείας, λύση ἀτέλειωτη. Πολλές μορφές ξεσκέπασεν ἔτσι ὁ μυστικισμός. Τρεῖς εἶναι οἱ κυριότερες κι' ἀπ' αὐτὲς ξεχωρίζει ή μορφή του νεοπλατωνισμοῦ, που εἶναι ή ἀρχή ὄλων τῶν ἀνατολικῶν συστημάτων του μυστικισμοῦ και γέννημα, μποροῦσε νὰ πῆ κανένας, τῆς θεολογίας τῶν Αἰγυπτίων και τῶν Χαλδαίων, τῆς ἀμφιθολοῦς αὐτῆς ἀδελφῆς τῆς μαγείας, τῆς ἀστρολογίας, τῆς ἀλχημείας, του πνευματισμοῦ και τόσων ἄλλων.

Ὡς τόσο τὸ μυστικισμὸ ή τή θεωρία του μποροῦμε νὰ τὸν ἀντικρύσουμε σ' αὐτὴν ἔδῳ τήν παρομοίωση. Καθὼς τὸ ψῦχος ἔξαφνα εἶναι τῆς θερμότητος ὁ βαθμὸς ὁ ἐλάχιστος ἔτσι ἀπαράλλαχτα και ή εὐτυχία εἶναι τῆς δυστυχίας ὁ ἐλάχιστος βαθμὸς.

"Ετσι σās ἔδωσα σε γενικὲς γραμμὲς πλέρια τήν εἰκόνα τῶν συστημάτων αὐτῶν.

Προχωρῶντας τώρα στην ἐρευνά μας για τὸν προορισμὸ του ἀνθρώπου, δὲν μπορῶ νὰ μὴν ἀναφέρω και τή γνώμη του Ἐμερσον γι' αὐτόν. Ὁ Ἐμερσον λέγει πὼς ὁ προορισμὸς ἔγκειται στη σχέση τῶν σκοπῶν πρὸς τὰ μέσα, στην τυραννία, που ὁ ὀργανισμὸς ἔξασκει ἀπάνω στον χαρακτήρα. Καθένας, καθὼς βλέπετε, ἔχει δική του ἀντίληψη, δική του θεωρία, δικὸ του σύστημα για τὸν προορισμὸ μας. Μερικοὶ μάλιστα ἀμφισβητοῦν ὅλως διόλου τήν ὑπαρξή του.

Μέσα στον κυκεῶνα αὐτὸν εἶναι δύσκολο και νὰ προσανατολισθεῖ κανένας. Παρ' ὄλ' αὐτὰ ὡς τόσο δὲν κρίνομε ἄσκοπο νὰ σās παραθέσουμε και τή συμβολή μας για τή λύση του μεγάλου τούτου προβλήματος. Κατὰ τή γνώμη μας, προορισμὸς του ἀνθρώπου εἶναι ή ἰσορροπημένη ὑπαρξή του, συνδυαζόμενη και με ἀνάλογα κάθε φορὰ κατάλληλη συνειδητὴ δράση για τή βελτίωσή του και για τήν ἐπιφανή τελειοποίησή του και ή ἐξασφάλιση τῆς ἰσορροπίας τῆς ὑπαρξης και τῆς δράσης αὐτῆς για καλὸ και τῶν ἄλλων συνυπάρξεων.

Ξέρω πὼς θὰ μοῦ ἀντιτείνητε ἀμέσως. Πὼς εἶναι δυνατό νὰ θέσουμε ὡς προορισμὸ μας τήν ὑπαρξή μας, ἔστω και τήν ὑπαρξή μας ἰσορροπημένη και συνδυασμένη με μιὰν ἐκδηλη συνειδητὴ δράση κι' ἐνέργεια, ἀφοῦ μιλάμε για τὸν προορισμὸν ὑπαρκτῶν κι' ὄχι για τὸν προορισμὸν ἀνύπαρκτων προσώπων. Ποιὸ λέγει ὄχι. Ἀλλὰ τὸ ἀπαντο του ἀνθρώπου δὲν ἔγκειται νομίζομε στη μορφή του

Μένει ακόμα να ρωτήσουμε: Είναι άραγε άνθρωπος εκείνος, πού θέλομε να του καθορίσουμε τὸν προορισμόν του; Ένας άνθρωπος πάσχει διανοητικά. Έχει χάσει τὸ λογικό του κι' είναι στὸ φρενοκομείο κι' ἔμεινε μόναχα ἀπ' αὐτὸν ἡ μορφή του. Είναι ἄνθρωπος μόναχα κατὰ τὴ μορφή. Ποιὸς εἶναι λοιπὸν ὁ προορισμὸς τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ; Θὰ μὴ ἀντιτείνῃτε καὶ πάλιν ὅτι σοφίζομαι, ὅτι μιλῶ γιὰ μιὰ ἐξαίρεση τοῦ ἀνθρώπινου γένους. Καθόλου. Ἄς πάρουμε ὄχι πιά ἕνα φρενοβλαβῆ, ἄς πάρουμε ἕνα φθισικό, ἕνα λεπρό, ἕνα σιφιλιδικό, ἕναν ἄλλο, πού νὰ ἔχει μιὰν ἄλλην ἀρρώστεια, ἐκτὸς ἀπ' αὐτὲς πού ἀναφέρουμε. Ποιὸς εἶναι ὁ προορισμὸς τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν; Ὅταν λέγω γιὰ προορισμὸ τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ἐξασφάλιση τῆς ἰσορροπημένης ὑπαρξῆς του, δὲν ἐννοῶ νὰ ζεῖ ὁ ἄνθρωπος ἑκατοντοετηρίδες ὅλες, ἀλλὰ ἐννοῶ νὰ ζεῖ σάν... ἄνθρωπος—σάν κάτι τέλειο. Ὁ ἀρρωστος ἄνθρωπος εἶναι πλημμελής. Πρέπει λοιπὸν νὰ τοῦ ἐξασφαλίσουμε ὅλα ὅσα θὰ τοῦ εἶναι εὐνοϊκὰ γιὰ τὴν ὑπαρξή του τὴν τέλεια ἢ ὀπωσδήποτε τέλεια. Καὶ πρῶτ' ἀπ' ὅλα τὴν ὑγεία του φυσικά. Μόνον σὲ σῶμα ὑγιὲς μπορεῖ νὰ ὑπάρξει καὶ νοῦς ὑγιής. (Mens sana in corpore sano).

Καὶ γιὰ νὰ τοῦ ἐξασφαλισθοῦν αὐτά, πρέπει νὰ προληφθοῦν ὅλα τὰ ἄλλα, πού ἀντιδροῦν κατὰ τῆς ἀσφάλειας αὐτῆς. Νὰ προληφθοῦν. Ὅχι νὰ θεραπευθοῦν. Ἡ πρόληψη μιᾶς ἀρρώστειας εἶναι ἐπιστήμη. Ἡ θεραπεία εἶναι τέχνη. Αὐτὴ εἶναι ἡ οὐσία. Ἡ γνώμη μου, μπορεῖ καὶ νὰ γελιέμαι, ἀλλὰ ποιὸς θὰ μὴ ἀποδείξει τώρα τὴ σφαλερότητα τῆς γνώμης μου αὐτῆς καὶ θὰ μὲ πείσει γι' αὐτό, γιὰ νὰ τοῦ κάψω νάρδο καὶ σμύρνα καὶ λίβανο, τῆς ψυχῆς μου εὐλαβητικὰ θυμιάματα. Ἄν ραγίσει ἕνα δοχεῖο, ὅση τέχνη κι' ἂν βάλεις νὰ τοῦ διορθώσεις τὸ ἐλάττωμά του, πάντα τὸ δοχεῖο δὲ θὰ μπορούμε νὰ τὸ ποῦμε ἀψευγάδιαστο. Ἔτσι καὶ ὁ ἄνθρωπος. Ἄν ἀρρωστήσει, ἂν ὑποστῇ μιὰ βαρεῖα ἀρρώστεια, ἂν πάθει τίποτε τέλος πάντων, ὅση τέχνη κι' ἂν βάλει ἡ ἐπιστήμη γιὰ θεραπεία του, πάντα κάτι θάχει, θὰ τοῦ μείνει κάποιο σημάδι, πάντα κάτι θὰ τοῦ ἔχει μείνει.

Κι' ἀπ' ἀρρωστημένο ἄνθρωπο τί περιμένετε νὰ δώσει στὸν κόσμον. Θὰ διαιωῖ τὸ εἶδος τῆς ἀρρώστειας του. Τίποτ' ἄλλο. Οἱ ἄνθρωποι εἶναι ὅ,τι τοὺς κάνουν οἱ μητέρες του, λέγει ὁ Ἐμερσον. Ἐγὼ ὑπερθεματίζω τὸν Ἐμερσον σὲ μερικὲς του ἀλήθειες.

Εἶναι καὶ ἄλλα σημεῖα, πού δὲν τὰ ἀναγνωρίζω καθόλου. Ἡ ἀντίληψη, βλέπετε, εἶναι ψυχρὸ πρᾶγμα καὶ ἡ ἀγαθότητα πολλὰς φορὲς ἐξατμίζεται στὶς προθέσεις. Τὰ συμβάντα, ὅ,τι κάνομεν εἶναι τέκνα τοῦ σώματός μας καὶ τοῦ πνεύματός μας. Ἡ ψυχὴ τοῦ πεπρωμένου εἶναι ἡ ἰδική μας ψυχὴ.

«Ἄλλοίμονο! Δὲν ἤξαιρα πὸς τὸν ἴδιον ὁδηγὸ εἶχα καὶ ἐγὼ καὶ ἡ μοῖρα μου». Σκέψη τοῦ Χαφίζ αὐτῆ. Καί, κατὰ τὴ θεοσοφία, ἀκόμα ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὁ δημιουργὸς τοῦ ἴδιου του πεπρωμένου. Στὰ πλήθη καὶ στὰ ἔθνη ἡ πιὸ ἰσχυρὰ ἰδέα ἐνσαρκώνεται στούς πιὸ ὑγιέστερους καὶ στούς πιὸ καλοστεκούμενους.

Ἄπὸ ἀρρωστους γενιήτορες δὲν εἶναι βλεπτό νὰ παραχθοῦν γεννήματα ἡ δημιουργήματα σωσιὰ, πλέρια καὶ μὲ ὑγεία, χωρὶς δηλαδὴ νὰ τοὺς λείπει τίποτε. Αὐτὰ πρέπει νὰ ρφθοῦν στὸν Καιάδα. Εἶναι ἀλήθεια πὸς μερικὲς φορὲς γεννιέται ἀπὸ ἄτομα ἀδύναμα κάποιο ἄτομο ἀνώτερο μὲ δύναμη ἀρκετὴ, μιὰ μεγαλοφυΐα τέλος πάντων, ἀλλὰ γιὰ μιὰ μονάχα γενεά, ἐξαίρεση σπανιώτατη. Ἄν μιὰ τέτοια μεγαλοφυΐα ἐμφανισθεῖ καὶ στὴ δεύτερη γενεά, ἡ ὑγεία θὰ ὑποστῇ, λέγει ὁ Ἐμερσον, βλάβη ὀλοφάνερη καὶ θὰ ἐξασθενήσει ἡ γεννητικὴ λειτουργία. Ἔτσι παρεμποδίζεται, ἂν ὄχι τίποτε ἄλλο, κι' ἡ ἐξέλιξη καὶ κατὰ τὴ θεοσοφία, ἐπειδὴ τὴν ἀνέφερα καὶ παραπάνω, κακὸ εἶναι κάθε τι πού τὴν ἐπιβραδύνει τὴν ἐξέλιξη αὐτῆ.

Προσέχοντας ἐπιμελῶς τὴν ὑγεία σου, χωρὶς ὑποχονδριακὴ νοσοφοβία κι' ἀποφεύγοντας κάθε τι πού μπορεῖ νὰ τὴν προσβάλει καὶ νὰ τὴν ὑποσκάψει, δὲν ἐξ-

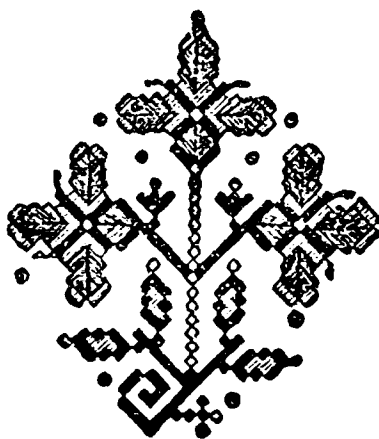
υπηρετείς μόνον ὕψ στο συμφέρο σου ἀτομικό, ἀφοῦ μόνον ὑγιαίνοντες μπορεῖς νὰ ἀπολαύσεις τὴ χαρὰ τῆς ζωῆς καὶ νὰ πραγματοποιεῖς τὸν σκοπό της, δηλαδή τὴν τελειοποίηση τῆς ὑπαρξῆς σου, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐκπληρῶνεις καθῆκον ἀνθρώπινης ἀλληλεγγύης ἀνυπολόγιστο, καθόσον δὲν στερεῖς τὸ οἰκογενειακὸ καὶ κοινωνικὸ σου περιβάλλον καὶ τὴν Πατρίδα σου τῶν ὑπηρεσιῶν σου καὶ δὲν ὑποβάλλεις τοὺς ἄλλους μὲ τὴν ἀρρώστεια σου καὶ ἐξ αἰτίας της σ' ἐπιβαρύνσεις, ἐνοχλήσεις καὶ κινδύνους ἀκόμη.

Γιατί, κύριοι, ὅταν θέλομε νὰ διαιωνίσουμε, γιὰ ὠφέλειά μας πρώτιστα, τὸ γένος τῶν ἀλόγων ζώων, τὰ ἄλογα, λόγου χάρη, τὶς κόττες κι' ἄλλα, φροντίζομαι ἐπιστημονικὰ νὰ εἰώσουμε τὰ εὐρωστότερα, τὰ ὑγιέστερα καὶ τὰ εὐγενέστερα συνεισφέροντα τούτων, ἐνῶ γιὰ τὸν ἄνθρωπο ποτὲ δὲ σκεφθῆκαμε ἓνα τέτοιο πρᾶγμα. Πῶς λοιπὸν ζητεῖτε προορισμὸ τοῦ ἀνθρώπου ἐκεῖ πού φαλερὸ ὑπολογίζετε ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου; Θέλω νὰ πῶ τοῦτο: Ὅταν θέλομε νὰ ὀρίσουμε τὸν προορισμὸ τοῦ ἀνθρώπου, πρέπει νὰ μὴν πάρορμεγενικὰ τὸν ἄνθρωπο μὲ τὶς σωματικὲς του ἢ καὶ μὲ τὶς ψυχικὲς του ἀκόμα ἀρρώστειες.

Θὰ μοῦ πῆτε, πὼς ἐντοπίζω τὸ ζήτημα στὴ διαιώνιση τοῦ εἴδους. Καθόλου.

Ἐγὼ θέλω νὰ συμπεριλάβω στὴν ἀναπαραγωγή τῶν φυσικῶν τέκνων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἀναπαραγωγή τῶν πνευματικῶν του τέκνων. Τὰ προϊόντα τοῦ μυαλοῦ μας, πού εἶναι περισσότερα παιδιά μας ἀπὸ τὰ παιδιά μας (Les enfantements de nostre esprit sont plus nostres) (Montaigne). Ἐκεῖνο πού λέγουν μερικοὶ πὼς εἴμεθα γεννημένοι γιὰ κάποιο προορισμὸ ἄγνωστο σὲ μᾶς, ἀκατανόητο, πού δὲν ξέρουμε πότε τὸν ἐξηπηρετοῦμε κάνοντας τοῦτο ἢ ἐκεῖνο, καὶ προσπαθοῦν ἔτσι νὰ μᾶς παρασύρουν στὴ μοιρολατρεία καὶ νὰ μᾶς παρουσιάσουν τὸν προορισμὸ μας ἀνεξήγητο, σιβυλλικὸ, δὲν ἔχουν δίκαιο. Γιατὶ ἐμεῖς μιλοῦμε γιὰ τὸν προορισμὸ τοῦ ἀνθρώπου στὴ ζωὴ του τὴ γῆινη.

Καὶ τὸ φαῦλο κύκλο, πού προσπαθοῦν νὰ δημιουργήσουν μερικοὶ λέγοντας πὼς κάθε προορισμὸς ἔχει κι' αὐτὸς τὸν προορισμὸν του, κι' ἔτσι καθ' ἑξῆς νομίζοντας τάχα πὼς μᾶς ἀποστομώνουν, δὲν εἶναι παρὰ μιὰ σοφιστεία, πού τὴν ἐπικαλοῦνται οἱ ἀδύναμοι κι' ἀρνητὲς τῆς ζωῆς. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς κάθε σύστημα, πού βγαίνει, χτυπάει τὰ πρωτερινά, κι' ἔτσι προχωροῦμε χωρὶς νὰ θέλομε νὰ παραδεχθοῦμε καμμιά λύση στὸ μεγαλύτερο αἴνιγμα, πὸς μᾶς κυκλώνει στὴ ζωὴ.

ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ Γ. ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΥ

Καθηγητοῦ—Θεολόγου

ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ! ΙΕΡΟΥΣΑΛΗΜ!

Ἄνοιξι, μήνας Νισάν! Οἱ νέες βιολέτες καὶ ἀνεμῶνες, τὰ καινούργια χαμομήλια, οἱ ζωηρὲς παπαροῦνες, τὰ κρινάκια τοῦ ἀγροῦ «ποῦ δὲν κοποιοῦν» καὶ τὰ πολύχρωμα τριαντάφυλλα τῶν κήτων, σχηματίζουν γύρω—τριγύρω τὸ μυροβόλο καὶ φανταχτερὸ πλαίσιο τῆς ὁμορφιάς στὴ γῆ τῆς Παλαιστίνης. Ἡ πρώτη ἀρωματισμένη θαλπωρὴ τοῦ Ἀπρίλη κατεβαίνοντας ἀπὸ τὶς πλαγιὲς τοῦ Λιβάνου ἀποτινάζει τὴν νάρκη στὴ φύσι καὶ ἀπομακρύνει τὴν τυραννίαν τοῦ γέρο—χειμῶνα. Σὲ λίγο θὰ ὀργιάσῃ στὸ χρῶμα καὶ στὸ ἄρωμα ὀλόκληρη ἡ ἀνοιξιὰτικὴ φύσι πανηγυρίζοντας μὲ τὴν μαγείαν τῶν Οὐρανῶν. Πρόθυμη ἡ ἀνοιξιὰτικὴ φύσι σὲ λουλουδένια χαρὰ καὶ ξεφάντωμα μεθυστικῆ, ντυμένη στὰ γιορτινά της, ἀστράφτει ἀπὸ φῶς, στὴ χώρα τοῦ Ἰσραήλ, βγαλμένη ἀπὸ μιὰ βαρυχειμωνιά, θὰ γεμίσῃ τὰ βουνά, τοὺς κάμπους καὶ τ' ἀκρογιάλια μὲ τὸν ἥλιο της. Ἄερμων καὶ Κάρμηλος καὶ τὰ ρεῖθρα τοῦ Ἰορδάνη χαίρονται. Οἱ ἀκρολιμνιὲς τῆς Τιβεριάδας καὶ τὰ περίγυρα τῆς Ἱερουσαλήμ πανηγυρίζου.

Ἱερουσαλήμ! Ἱερουσαλήμ! Τὰ πλήθη τῶν προσκυνητῶν σου ἀλλαλάζουν σήμερον ἀκούσαντες ὅτι ἔρχεται ὁ Ἰησοῦς, ἔλαβον τὰ βεῖτα τῶν φοινίκων καὶ ἐξῆλθον εἰς ἀπάντησιν αὐτῷ, καὶ ἐκραύγαζον:

«Ὁσανά,
Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου,
ὁ Βασίλευς τοῦ Ἰσραήλ»

Δὲν ὑπάρχει κομμιά ἀμφιβολία ὅτι αὐτὸς ὁ ταπεινὸς καβαλλάρης ποῦ ἔρχεται πρῶτον καὶ δίκαιος, ὅπως τὸν δραματίστηκε ὁ Προφήτης, «ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ πῶλον υἱὸν ὑπόζυγιον», ὁ γλυκὴς Ναζωραῖος ποῦ μιὰ τριετία ἀναστάτωσε ὀλόκληρη τὴν Πα-

λαιστίνην μὲ τὰ θαύματα καὶ τὶς θεῖες διδασχές, εἶναι ὁ ἀναμενόμενος ἀπὸ τόσους αἰῶνες Μεσσίας, ὁ Χριστός, ἡ προσδοκία τοῦ Ἰσραήλ, τὸ χλωρὸ ραβδί ἀπὸ τὴν ρίζαν τοῦ Ἰεσσαί, ποῦ θὰ ἀναστηλώσῃ πρὸ λαμπρὸ τὸν ἀξέχαστο θρόνον τοῦ Δαυὶδ.

Ὁ ἀπλοϊκὸς λαὸς «ὁ μὴ εἰδὼς» πόσες περισσότερες ἀποδείξεις χρειαζόνταν ὕστερον ἀπὸ τόσα μεγαλουργήματά του; Μήπως προχθὲς ἀκόμα, στὴ Βηθανία δὲν νίκησε τὸν θάνατον; Οὔτε ἔχασε τὴν δύναμί Του ἐναντίον τῶν δαιμόνων. Θυμᾶται πῶς ἐπέτιμσε τοὺς ἀνέμους, πῶς ἐψώμισε τοὺς πεινασμένους στὴν ἐρημίαν, πῶς σκορποῦσε ἀπλόχερα τὶς θεραπείες στὸ πέρασμά του. Καὶ τώρα στὰ πρόθυρα τῆς Σιών ἀντιβοᾷ σὲ μυριόστομη ἐπινίκια κραυγὴ: ὠσανά, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος, ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραήλ. Ποιὸς μπορεῖ νὰ ἀμφιβάλῃ, ὅτι Αὐτὸς εἶναι ὁ ἀπεσταλμένος τοῦ Θεοῦ ποῦ θὰ σαρώσῃ τὶς ρωμαϊκὰς λεγεῶνες, θὰ χαρίσῃ τὴν πολιτικὴν εὐθερίαν στοὺς σκλάβους Ἰουδαίους, θὰ σκορπίσῃ τὰ κράτη τῶν εἰδώλων; Δόξα μεγάλη ἀνατέλλει γιὰ τὴν Σιών ξανά. Ὁ Θεὸς τῶν Πατέρων δὲν ἔχασε τὶς ἐπαγγελίες του!

Ὁχι, παράνομοι Ἰουδαῖοι. Ὁ Θεὸς δὲν ἔχασε τὶς ἐπαγγελίες του, εὐδοκεῖ καὶ ἐκκληρώνονται οἱ ὑποσχέσεις του. Ποιὸς ὅμως σᾶς διαβεβαίωσε πῶς ὁ Μεσσίας ποῦ ἀναπλάθει ἡ ἀχαλίνωτη φαντασία σας σύμφωνα μὲ τὶς παράλογες κοσμικὰς ἐπιθυμίες θὰ εἶναι ἔτσι; Μήπως οἱ φωνὲς τῶν Προφητῶν ποῦ κάθε Σάββατο διαβάζετε;

Γιατὶ ἀποδείχνεστε ἀπειροὶ τῆς πραγματικῆς τοῦ Χριστοῦ βασιλείας καὶ παραφέρεστε, στρώνοντας τὰ ἱμάτιά σας στὸ πέρασμά του, ἀντὶ νὰ ρίχνετε στὰ πόδια τὰ πάθη καὶ τὶς ἁμαρτίες σας; Πῶς παρα-

γνωρίζετε τὴν ἀληθινὴ φύσιν τοῦ Βασιλέως σας; Ἡ βασιλεία του εἶναι τόσο διάφορη ἀπὸ αὐτὴ πὺν φαντάζεστε. Δὲν θρονιαζεται μὲ τις πομπὲς καὶ τοὺς ἀλλαλαγμοὺς στοὺς δρόμους τῆς Ἱερουσαλήμ, ἀλλὰ στὶς καρδιὰς τῶν ἀνθρώπων, στὰ στήθη τῶν ἀπλοϊκῶν, τῆς Μαρίας, τοῦ Λαζάρου, τοῦ Ζαχαρίου, κάτω ἀπὸ τις ταπεινὲς στέγες καὶ ἐντελῶς ἀθόρυβα. Δὲν σὰς δίδαξαν οἱ Προφῆται σας πὺς δὲν ἄρχεται μὲ καταιγίδες πὺν συντρίβουν τις πέτρες, οὔτε μὲ φωτιὰ καὶ καπνοὺς, οὔτε μὲ τρομεροὺς σεισμοὺς καὶ ἀνέμους πὺν διαλύουν βουνά, ἀλλὰ μὲ «φωνὴ αὔρας λεπτῆς καὶ κεῖ Κύριος;»

Καὶ σεῖς οἱ μαθηταὶ Του γιὰ τὴν τάχα κρίνετε ἔτσι ἐπιπόλαια καὶ δὲν εἰσχωρεῖτε μὲ τὴ σκέψη σας στὴ λογικὴ σειρὰ τῶν συμβαινόντων; Δὲν βλέπετε πὺν ἔρχεται τόσο ταπεινά, χωρὶς νὰ ἐπιζητῆ πανηγυρισμοὺς, χωρὶς σαλπικτῆς καὶ ἄρματα στολισμένα, «ἐπὶ πῶλον ὄνου», εὐχαριστημένος μὲ τὸν τίτλον τοῦ προφήτη «πραῦς καὶ δίκαιος καὶ σώζων αὐτός»; Τὰ μάτια σας δὲν θὰ ἀνοίξουν νὰ δῆτε ποιὸς εἶναι;

Ἀτάραχος ἀπὸ τοὺς γύρω ὑστερισμοὺς, ξένος πρὸς τὴν ταραχὴν, βαδίζει γαλήνιος μὲ τὸ ὄναριον βλέπει, χωρὶς νὰ πλανᾶται τὸ δρόμον τοῦ Γολγοθᾶ: τὸ δειπνο, τὴν Καινὴ Διαθήκη, τὸ φίλημα τοῦ προδότη, τὸ ράπισμα τοῦ δούλου, τοὺς ψευδομάρτυρες, τὸ πραιτώριον, τοὺς ἐμπαιγμοὺς, τὴν φραγγέλωσιν, τὸ σταυρὸν στὸν Κρανίου τόπον, ὅλα σὰν μιὰ λιτανεῖα πένθιμων εἰκόπων περνοῦν μὲς τὴν προγνωστικὴν Του διάνοιαν, τὴν στιγμήν πὺν τὸ μάτι του ἀντικρύζει τὴν πόλιν πὺν λαμποκοπᾷ πέρα γιὰ πέρα μὲ τις μαρμαρίνες οἰκοδομὲς της. Εἶναι λαμπρὸ τὸ θέαμα τῆς Ἱερουσαλήμ ἀπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ «ὄρου τῶν ἐλαιῶν», μὲ τὰ τείχη καὶ τοὺς πύργους, τὸν Ναὸ καὶ τὰ ἀρχοντικά της. Τὴν βλέπει, ἀναστενάζει, κλαίει καὶ λέει θλ βερά: «Ἱερουσαλήμ! Ἱερουσαλήμ! προφητοκτόνε καὶ πὺν λιθοβολᾷς τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ Θεοῦ. Πόσες φορὲς ἠθέλησα νὰ μαζέψω τὰ παιδιὰ σου, καθὼς ἡ ὄρνιθα τὰ πουλιὰ της κάτω ἀπὸ τις φτεροῦγες της, καὶ δὲν θέλησες; Νί, τώρα θὰ ἀπομείνης ἔρημη.

Σὺν πανόραμα ἀναπηδᾷ μπροστά του

ἡ μελλοντικὴ της καταστροφὴ, ὁ σωρὸς τῶν ἔρειπίων της, τὸ ματοκύλισμά της ἀπὸ τοὺς τραχεῖς στρατιῶτες τοῦ Τίτου, νὰ σφαδάζη καὶ νὰ ξεψυχᾷ γιὰ τὴν ἀμετανοησία της» «ἤξουσι ἡμέραι ἐπὶ σὲ καὶ παρεμβалоῦσιν οἱ ἐχθροὶ σου χάρακά σοι καὶ περικυκλοῦσιν σε, καὶ συνέξουσίν σε πανταχόθεν καὶ ἐδαφιοῦσιν σε καὶ τὰ τέκνα σου ἐν σοὶ καὶ οὐκ ἀφίσουσιν λίθον ἐπὶ λίθον ἐν σοί».

Ἡ προφητεία τοῦ Χριστοῦ ἀλήθευε τόσο γρήγορα. Ἡ «πόλι τοῦ Θεοῦ», ἀφού κατάντησε πόλι φονευτῶν, ἡ «θυγατέρα Σιών» μὲ τὴν πνευματικὴν της ὀκνηρία καὶ ὑπερηφάνεια ἐρημώθηκε. Οἱ κάτοικοί της πὺν «ἐπλάτυνον τὰ φυλακῆριά των καὶ ἐμεγάλυνον τὰ κράσπεδα τῶν ἱματίων αὐτῶν» δοκίμασαν τὴν ὀργὴν τοῦ Κυρίου Σαβαώθ. Καὶ οἱ ἄρχοντες της «οἱ φιλοῦντες τὴν πρωτοκλισίαν ἐν τοῖς δείπνοις καὶ τὰς πρωτοκαθεδρίας ἐν ταῖς συναγωγαῖς καὶ ἀσπασμοὺς ἐν ταῖς ἀγοραῖς», ἐσύρθησαν αἰχμάλωτοι στὸ θρίαμβον τοῦ κατακτητοῦ.

Οἱ Γραμματεῖς σου καὶ Φαρισαῖοι σου, ὦ θυγατερ Σιών, «οἱ περιάγοντες τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ξηρὰν ποιῆσαι ἓνα προσήλυτον» οἱ ἴδιοι δὲν θᾶχουν θέσιν στὴ «Βασιλεία τοῦ υἱοῦ τοῦ Δαυὶδ» γιὰ τὴν βασιλείαν θὰ δοθῆ στα ἔθνη πὺν τὴν ἐργάζονται καὶ πολλαπλασιάζουν τοὺς καρπούς της καὶ ζητοῦν λύτρωσιν ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν τῶν παθῶν.

Ἱερουσαλήμ! Ἱερουσαλήμ!, δὲν μῆκε στὸ νόημα τῆς οὐράνιας βασιλείας ἂν καὶ ἄκουσες τὴν ῥητὴν διαβεβαίωσιν τοῦ Κυρίου «ἡ βασιλεία ἡ ἐμοὶ οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου»—Δὲν διδάχτηκες ἀπὸ τὴν δὲ πλὴν πᾶραβολὴν τοῦ ἀμπελωνοῦ νὰ μὴ δέχῃς δηλ. θεοφοβία ψεύτικη καὶ σοῦ ἄσπάχτηκε μέσα ἀπ' τὰ χέρια ἡ ἐλπίς τῆς σωτηρίας, ἂν καὶ τόσα χρόνια Θεὸς σοῦ ἐμπιστεύτηκε τὴν Διαθήκην τοῦ Σοῦ ἀφήρεσε ὁ Κύριος Παντοκράταρ τὸν ἀμπελῶνα του καὶ τὸν ἐμπιστεύτη «ἔθνη ποιῶντι τοὺς καρπούς τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ». Περιφρόνησες τὸν Χριστὸν τὸν λιθάρι οἱ οἰκοδομοῦντες, μὰ γιὰ τὸ πείσμα σου «ὁ λίθος οὗτος ἐγεννήθη κεφαλὴν γωνίας» καὶ ἔπεσες πάνω στ

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ ΗΠΕΙΡΟΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

ΜΙΑ ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΣΤΗΝ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡ. ΜΕΛΕΤΩΝ

Στήν ἐτήσια γενική συνέλευση τῶν Μελῶν τῆς Ἐταιρείας Ἡπειρ. Μελετῶν (ποῦ ἔγινε στίς 21 Μαρτίου καί ποῦ εἶχε ὡς θέμα τὴν ἔγκριση τοῦ ἀπολογισμοῦ τοῦ 1963 καί τοῦ προϋπολογισμοῦ τοῦ 1964), εἶχαμε τὴν εὐκαιρία νὰ παρατηρήσουμε τὴν ἀνάγκη: α) τῆς αὔξησης τοῦ κονδυλίου γιὰ ἐκδόσεις βιβλίων τῶν ἐν ζῳῇ Ἡπειρωτῶν συγγραφέων καί τὴν προκήρυξη σημαντικῶν βραβείων γιὰ τὴν ἀξιοποίηση τῆς ζώσης Ἡπειρωτικῆς Παράδοσης, τοῦ ἱστορικοῦ ἀνέκδοτου ὕλικου καί τὴν ἀποθησαύριση τῶν λαογραφικῶν στοιχείων τῆς Ἡλείρου, β) τῆς συγκρότησης μιᾶς εἰδικῆς Ἐπιτροπῆς γιὰ τὴν καλύτερη ὀργάνωση τῆς προσπάθειας ν' ἀποκτήσουν τὰ Γιάννινα ὀρισμένα μνημεῖα τοπικοῦ χαρακτήρα ποῦ νὰ προσδίδουν στὴν πόλη δικό της ὕφος καί χρῶμα (ἀρχιτεκτονικά, ἀγάλματα κ.λ., γ) τῆς αὔξησης τῶν δαπανῶν γιὰ τὴν πληρέστερη ὀργάνωση τῆς προσπάθειας γιὰ τὴν συγκρότηση ἑνὸς Ἡπειρωτολογικοῦ Μουσείου καί δ) τῆς ἀνάληψης πρωτοβουλίας γιὰ τὴν συγκέντρωση, τὴν ἀνάδειξη καί τὴν καθιέρωση αὐθεντικῶν προτύπων Ἡπειρωτικῆς Παράδοσης στὴν ἀρχιτεκτονικὴ πρόσοψη κτισμάτων, σὲ δυὸ-τρεις κεντρικοὺς δρόμους, ἔτσι ποῦ νὰ πάρει (ἓνα καίριον σημεῖο τῆς πόλης) κάτι ἀπ' τὴν ἐγγενῆ ὑπόσταση τοῦ τοπίου καί τῆς ἱστορικῆς του μνήμης.

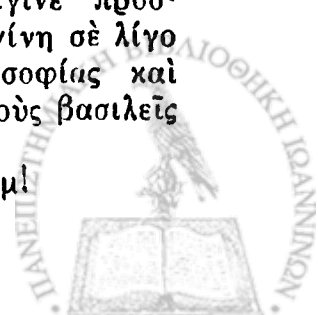
Δὲν μπορούμε νὰ πούμε πῶς, στίς προτάσεις μας αὐτὲς—ποῦ ἔχουν σχεδὸν καταστατικὴν ὑπόσταση γιὰ τὴν ἀποστολὴ τῆς Ε.Η.Μ.—, συναντήσαμε τὴν ἐπιβαλλόμενη κατανόηση. Γιατί, πρῶτον, θεωρήθηκαν ἐξωπραγματικὲς ὡς πρὸς τὴν δυνατότητα τῆς ἐξεύρεσης τῶν ἀναγκαίων χρημάτων καί, δεύτερον, χαρακτηρίσθηκαν περισσότερο ἀπ' ὅ,τι θὰ ἔπρεπε δεοντολογικὲς. Ἐν τούτοις, χωρὶς ν' ἀπορρίπτομε τοὺς λόγους προτεραιότητας ποῦ ἐπιβάλλουν τὴν πρόταξη τῶν ἔργων αὐτῶν (περίπτερα Δωδώνης καί πόλεως Ἰωαννίνων, ὑπαίθριον θέατρο Ἰωαννίνων, μέγαρον Ε.Η.Μ. κ.λ.) ποῦ συνθέτουν τὴν βασικὴν ὑποδομὴ γιὰ τὴν θεμελίωση κάποιας αὐτόνομης πλέον ἀνάπτυξης τῆς Ε.Η.Μ., θὰ εἶχαμε νὰ ἐπιμείνουμε, πῶς οἱ στοιχειώδεις αὐτὲς παρατηρήσεις μας δὲν ἐπιτρέπεται νὰ μείνουν—ἔστω καί προσωρινὰ—στὸ δεύτερο ἐπίπεδο. Διότι, ὄχι μονάχα δὲν θὰ παρακώλυαν τὴν προσπάθεια ποῦ γίνεται γιὰ τὴν ὀλοκλήρωση τῶν ἄλλων ἔργων, ἀλλὰ θὰ τοὺς ἔ-

πέτρα αὐτὴ καὶ ἔγινες σκόνη, σκορπίστηκαν τὰ τέκνα σου στὰ τρίστρατα τῆς γῆς.

—Ἱερουσαλήμ! Ἱερουσαλήμ!, περιφρόνησες τὸν πραγματικὸ σου βασιλεῖα, ὅταν τὸν ἀνίκησες ταπεινόν, ὅμως τὸ σκῆπτρο του ἀπὸ λεπτὸ καλάμι τὴν γῆ, ναοὺς καὶ εἰδῶλα Θεῶν ψευδῶν τὰ κάνει στάχτη καὶ ἐνώνει κάτω ἀπὸ τὴν δύναμι τοῦ ἀκάνθι-

νου σκῆπτρου τοῦ λαοὺς διαφορετικοὺς στὴ γλῶσσα καὶ στὰ ἦθη καὶ στοὺς πολιτισμούς. Καὶ ὁ Σταυρὸς ποῦ ἔγινε πρόσκαιρα θρόνος ἀληθοῦς, θὰ γίνῃ σὲ λίγο θρόνος αἰώνιας δόξας, ἔδρα σοφίας καὶ βῆμα κρίσεως γιὰ νὰ δικάσῃ τοὺς βασιλεῖς καὶ τοὺς ἄρχοντες τῆς γῆς.

—Ἱερουσαλήμ! Ἱερουσαλήμ!

διναν και περισσότερο ενεργό περιεχόμενο πνευματικής ακτινοβολίας. Κι' όσο για την εξεύρεση τῶν αναγκαιούντων χρημάτων, νομίζομε πῶς ἡ Ε.Η.Μ., ρίχνοντας τὸ ἴδιο βάρος και πρὸς τὴν πλευρὰ τῶν ζητημάτων ποὺ ἀναφέραμε, θὰ ἐπιτύχανε, ἔστω και μὲ κολόβωση τῶν ἄλλων κονδυλίων της, τὴν ἐξοικονόμηση (δηλ. τὴν ἔγκριση ἀπ' τὶς πηγὰς τῶν ἐπιχορηγήσεων) μιᾶς ἀναλόγως προσοσιαίας μεταφορᾶς στὸ κονδύλιο τῶν ἐκδόσεων.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΤΟ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ

Μιά φωτεινὴ Ἱστορία κι' ἕνας Ἱερὸς βωμός, τὸ Οἰκουμένικον Πατριαρχεῖον τῆς Ὁρθοδοξίας, δοκιμάζεται—ὅσο ποτὲ ἄλλοτε—ἀπ' τὴ νεώτερη Τουρκία. Κι' ἐνῶ ἀκόμα αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ ἐκπορθητὴς σεβάστηκε ἢ, τοῦλάχιστο, δὲν ἐπιχείρησε νὰ τὸ ἐξώσει—τότε ποὺ οἱ μεθυσμένες ὀρδὲς τοῦ Μωάμεθ διήνυαν τὸ ἀπόγειο τῆς δυνάμει τους—, οἱ τωρινοὶ Τούρκοι, σχεδὸν ἀσήμαντοι μεταξὺ τῶν κολοσσῶν τῆς Εὐρώπης και τῆς Ἀμερικῆς, ἐπιχειροῦν προκλητικὸς λεονταρισμοὺς ἀπέναντι αὐτοῦ τοῦ παγχριστιανικοῦ σεβάσματος. Δυστυχῶς, ἡ πολιτικὴ και τὰ πολυτραβηγμένα σχοινιά, ποὺ χρησιμοποιοῦνται ἀπ' τοὺς «μεγάλους» στὸν διεθνῆ στίβο, ἀπάμβλυναν τὴν αἴσθησι τῶν μέτρων και τῆς εὐθύνης, ὥστε νὰ κινδυνεύει πράγματι νὰ ἐκριζῶθῃ τὸ Οἶκουμ. Πατριαρχεῖον, ἐφ' ὅσον ἡ ἀπόπειρα γι' αὐτὸ θὰ εἶχε νὰ δώσει στὴν Τουρκία κάποια ἀπατηλὰ ἀφέλη. Τί ἄλλο θὰ ἀποροῦσε ν' ἀποτελέσει (γιὰ ὅλους τοὺς Χριστιανοὺς) πῶς ἀπὸ τὴν χρεωκοπία τῆς προσπάθειας τῶν ἀνθρώπων νὰ ἔχουν κοινὴ συνείδησι; Εἶναι, βέβαια, ἐνθαρρυντικὸ ποὺ, ἔστω και τὴν προτελευταία ὥρα, ἀφυπνίσθηκεν ἕνα μέρος τῆς εὐρωπαϊκῆς χριστιανικῆς συνείδησις και διαμαρτυρήθηκε—συμπαραστάθηκε στὴν κοινὴ ἐξέγερσι τῶν Ἑλληνορθοδόξων. Ἐν τούτοις, ὅμως, κι' αὐτὴ ἡ ἐνθάρρυνσι εἶναι, ἐν πολλοῖς, κάπως διστακτικὴ, παρακωλυμένη ἀπ' τὴν συμβατικὴ ἐκείνη πολιτικὴ ἠθικὴ, ποὺ ρυθμίζεται ἀπὸ συμφέροντα και ποὺ νοθεύεται ἀπὸ στενοκέφαλες ἐπιδιώξεις. Κι' αὐτὸ ἀποτελεῖ μιὰ πικρὴ, πικρότατη διαπίστωση ποὺ, ἐπεκτεινόμενη γενικώτερα, δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ ἐμβάλει τὸν ἀνθρώπο τῆς ἐποχῆς μας σὲ μιὰν ἀνησυχητικὴ ἀποτίμησι τῶν ὄντως θαυμαστῶν ἐπιτευγμάτων του στὸν αἰῶνα μας. Γιατί, ὅταν γκρεμιστοῦν εἶται μοιρολατρικὰ τὰ μεγάλα ὀρόσημα τῆς πορείας του πάνω στὴ Γῆ, τί θ' ἀπομένει τότε γιὰ νὰ στηρίξει τὴν πεποίθησίν του στὸ μέλλον;

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Η ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΤΑΤΙΑ ΤΩΝ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΩΝ ΑΝΘΡΩΠΩΝ.

Ἡ κυβέρνησι ἀναγγέλλει σοβαρὰ μέτρα

προστασίας τῶν ἀνθρώπων τῆς Τέχνης και τῶν γραμμάτων. Θὰ χορηγηται, ὅπως ἀναζοινώθηκε, μηνιαῖο ἐπίδομα ποὺ θὰ συνεχίζεται ἐπὶ μιὰ τριετία σὲ ζείνομα ποὺ ἡ Ἐπιτροπὴ θὰ κρίνη ἄξιο τὸ ἔργο τους. Ἡ Κοινὴ γνώμη, δέχτηκε, ἐκτὸς ἀπὸ ἐλάχιστες ἐξαιρέσεις, μὲ πολλὴ συμπάθεια τὴν ἀναγγελία τοῦ κυβερνητικοῦ πνευματικοῦ προγράμματος. Γιατί, ἀρχίζει νὰ κερδίζει ἔδαφος πᾶς ἡ πεποίθησι ὅτι γιὰ τὴν πρόοδο ἑνὸς λαοῦ, ποὺ σήμερα χρειάζεται ὄχι μόνον ἡ τεχνικὴ και ὑλικὴ ὑποδομὴ ἀλλὰ και ἡ πνευματικὴ, ποὺ θὰ στηρίζεται στὰ ἔργα τῆς Παιδείας, τοῦ στοχασμοῦ και τῆς Τέχνης. Αὐτὰ σὲ γενικὲς γραμμὰς. Ὅμως στὴν πράξι, γιὰ νὰ ἀποδώσουν τὰ μέτρα και νὰ προωθήσουν τὸν πνευματικὸ πολιτισμὸ, χρειάζεται νὰ μελετηθοῦν στὴν κάθε τους λεπτομέρεια, νὰ ἀκουσθοῦν πολλὲς ἀπόψεις, νὰ διερευνηθοῦν οἱ πιθανὲς εὐνοϊκὲς ἢ δυσμενεῖς ἐπιπτώσεις. Τὸ γεναιόδωρο πράγματι κυβερνητικὸ πρόγραμμα γιὰ νὰ τελεσφορήσῃ, στὸν πνευματικὸ τομέα, νὰ δημοσιογηθῇ και νὰ βοηθήσῃ τὰ πνευματικὰ στελέχη τοῦ τόπου μας, δὲν πρέπει ν' ἀφεθῇ σὲ μιὰ Ἐπιτροπὴ, ὅσο ἀριστα και ἂν θὰ εἶναι τὰ μέλη της, ποὺ νὰ μοιράζῃ τὶς σοβαρὰς οικονομικὰς διακρίσεις σὲ μιὰ μικρὴ ὀμάδα λογοτεχνῶν. Πρέπει τὸ Κράτος νὰ εὐρύνῃ τὰ μέτρα προστασίας τῶν πνευματικῶν τοῦ ἀνθρώπου, δημιουργῶντις δυνατότητες ἀξιοποιήσεως τῆς πνευματικῆς δημιουργίας και στὸ κέντρο και στὴν ἐπαρχία με τὴ δημιουργία Ἐπιτροπῶν κατὰ μεγάλες περιοχὰς. Και ἀκόμη νὰ μελετηθῇ τὸ πρόβλημα τῆς διευκολύνσεως γιὰ τὴν ἔκδοσι τῶν ἔργων και τῆς διαθέσεως αὐτῶν στὶς Κρατικὰς, Δημοτικὰς και Κοινοτικὰς Βιβλιοθηκὰς, ὄχι μόνον τῶν λογοτεχνῶν ἀλλὰ και ὅλων ἐκείνων ποὺ ἐρευνοῦν και συντηροῦν τὸν τοπικὸ πολιτισμὸ, ἱστορικῶν και λαογραφῶν.

Η ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΚΘΕΣΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Ἡ Εὐρωπαϊκὴ Ἐκθεσι Βυζαντινῆς Τέχνης, ποὺ ἔγινε φέτος στὴν Ἀθήνα (μέγαρον Ζαπτείου), ἀποτελεῖ ἕνα πολυσήμαντο γεγονός, ποὺ δὲν πρέπει νὰ περάσει χωρὶς κάποια ἐπίσης πολυσήμαντη ἀξιοποίησίν του στὴν ἱστορικὴ και πνευματικὴ ζωὴ τῆς χώρας μας. Γ

τί, ἐκτός πού, ἡ ἐκθεση αὐτή, εἶταν ἀπ' τὶς σπάνιες ἐπιτυχίες μας ὡς πρὸς τὴν ταξινομή-
ση, παρουσίαση καὶ ὀργάνωση, τὸ ἱστορικό κλί-
μα κι' ἡ ἀπὸ Βυζαντίου Ἑλληνικότητα τοῦ
περιεχομένου τῆς τῆς ἔδωσαν, στὸ δικό μας τό-
πο, καὶ μιὰ ξεχωριστὴ ὑπόσταση. Δὲν ὑπῆρξεν
ἐδῶ τὸ μουσειακὸ πνεῦμα, ἡ ἀπροσπέλαστη αἰ-
σθησιολογία τῆς σύνδεσης μὲ τὸ παρόν. Ἀκόμα, οἱ
θεατὲς τὴν ἐννοίωσαν ὡς κάτι ἀπ' τὴν δική τους
βιωμένη παράδοση—πρᾶγμα πού τιμᾶει ἰδιαί-
τερα τὴν κρατικὴν ὑπηρεσία πού εἶχε τὴν εὐ-
θύνη τῆς συγκρότησής της—, τὴν ἀνακάλυψαν
ὡς ὑπόστρωμα τῆς πνευματικῆς καὶ ψυχικῆς
τοῦς δομῆς. Ἔτσι, ἡ Εὐρωπαϊκὴ Ἐκθεση Βυ-
ζαντινῆς Τέχνης, διευθετημένη μὲ καταπληκτι-
κὴ ἀπλότητα καὶ χαρακτηρισμένη στὴν πιὸ κα-
θαρὴ Νεοελληνικὴ καὶ Γαλλικὴ, πῆρε τὴν ὑπό-
στασὴ τῆς ἀνάμεσά μας. Κι' ἡ ἀνεπὶάντευτη αὐ-
τὴ ἐγκλημάτιση χρωματίζει ἔντονα τὴν κοινὴ
πορεία τοῦ ἑλληνοβυζαντινοῦ πνεύματος στὴν
Εὐρώπη καὶ στοὺς ἄλλους λαούς, πού γεννήθη-
καν ἀπ' τὴν χριστιανικὴ ἀκτινοβολία, σ' ἓνα
ὑπερχιλιόχρονο διάστημα. Τὸ γεγονός αὐτό,
λοιπόν, πιστεύομε πὼς δημιούργησε, γιὰ τὴν
πνευματικὴν μας ἀναστήλωση στὸ διεθνὴ χωρὸς,
κάποιες θανατώσεις προϋποθέσεις καὶ κάποιες
θετικὲς ἐγγυήσεις. Αὐτό, ἀκριβῶς, εἶναι πού
θὰ πρέπει ν' ἀξιοποιήσουμε. Καί, ὅπως ἀντι-
λαμβάνεται κανεὶς, μιὰ τέτοια προσπάθεια
ὄχι μονάχᾳ δὲν δύναται, ἀλλὰ καὶ δὲν ἐπιτρέ-
πεται νὰ τὴν ἀναλάβει ἄλλος ἀπ' τὸ ἐπίσημο
Ἑλληνικὸ Κράτος. Οἱ ὀργανισμοὶ κι' οἱ ἀρμό-
διοι ἰδιώτες νὰ κληθῶν γιὰ νὰ προσφέρουν ὅ,τι
μποροῦν—πρᾶγμα ἀπόλυτα ἐξασφαλισμένο—
στὴν σταυροφορίαν αὐτή. Γιατί, ἐκτός πού τὰ
μνημεῖα μας, ὅπουδήποτε τῆς Γῆς, εἶναι ἱερά
καὶ ἀναπαλλοτριώτα κτήματα τῆς παγκόσμιας
ἱστορίας τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ, ἡ ἰδιωτι-
κὴ πρωτοβουλία, κι' ὅταν εἶναι κατοχυρωμένη
ἢ ἀνιδιοτελείᾳ τῆς, δὲν εἶναι ποτὲ ἐπαρκὴς
γιὰ νὰ ὑποκαταστήσει τὴν εὐθύνη, τὸ βάρος
καὶ τὶς ἀπεριόριστες δυνατότητες τῆς δημόσιας
ἐθνικῆς ζωῆς.

* *

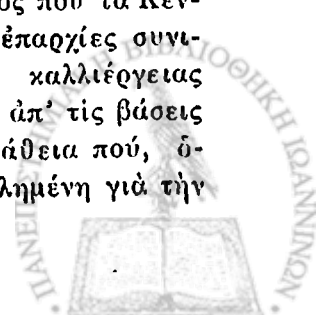
Θησαυροὶ ἀμύθητης ἀξίας, ἀπροσπέλαστες
ἐπιτεύξεις πού προκαλοῦν τὸ δέος καὶ πού δι-
νοῦν νέα μέτρα γιὰ τὴν ἐκτίμησιν τῆς προσφο-
ρᾶς τοῦ Βυζαντίου στὴν διαμόρφωση τῆς εὐρω-
παϊκῆς κουλτούρας, δίνονται, ἴσως γιὰ πρώτη
φορὰ, στὴν Κοινὴ Συνείδηση. Μάλιστα, στὶς
μέρες μας πού τόσο σκιάζονται ἀπ' τὸν ἐπι-
άλθη ἐνὸς πυρηνικοῦ πολέμου, γεγονότα ὡς
αὐτὸ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Βυζαντινῆς Ἐκθέσεως
συμβάλλουν ὅσο τίποτε ἄλλο στὴν ἐξημέρωσιν
καὶ στὴν χειραψία τῶν λαῶν. Στὴν Ἐκθεση
τούτη, ὅπου, ὑπὸ τὴν στέγην τοῦ Ζαπτείου,
συγκεντρῶνονται βυζαντινὰ μνημεῖα ἀπὸ δεκα-
ἕξ (16) χώρες (Αὐστραλία, Αὐστρία, Βατικανό,
Βέλγιο, Γαλλία, Γερμανία, Γιουγκοσλαβία, Δα-
νία, Ἑλλάς, Ἰσπανία, Ἰταλία, Κύπρος, Μεγ-
βρετανία, Ὀλλανδία, Ρουμανία, Σουδία), πέ-
ραν τοῦ περιστασιακοῦ, πρέπει νὰ ἰδοῦμε—πρὸ

παντός—αὐτὸ τὸ μεγάλο μήνυμα τῆς ἀδελφό-
τητας τῶν λαῶν, πού εἶναι ἄλλωστε, καὶ τὸ
μήνυμα τῆς Χριστιανικῆς Ἀγάπης.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

“ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΟΣΜΗΜΑ,,

Ἀπ' τὶς πιὸ ἐπιτυχημένες κι' ἀπ' τὶς χρι-
σιμὲς ἐθνικά, ἡ Ἐκθεση Ἑλληνικοῦ Κοσμήμα-
τος, πού ὀργανώθηκε στὴν Ἀθήνα (Μητροπό-
λεως 9), ἀπ' τὸν Ἑθνικὸν Ὄργανισμὸ Ἑλλη-
νικῆς Χειροτεχνίας. Σήμερα—πρὸς παντός—,
πού ἡ διεθνικὴ ζωὴ συγχρωτίζει ἐπικίνδυνα
τοὺς ἀνθρώπους στὴν καθημερινὴ τους ζωὴ, τ'
ἀντικείμενα τῆς χειροτεχνίας, πού πιάνουν τὴν
μεγαλύτερη θέσιν στὴν ἀτομικὴ ἐξάρτησιν τῆς
καθημερινῆς ζωῆς μας, παίζουν τὸν κυριώτερο
—καίτοι ἀφανῆ καὶ ἀθόρυβο—ρόλο στὴν δια-
μόρφωση τῆς ἀγωγῆς μας. Ἔτσι, ἡ ἐκθεση αὐ-
τή, πού φιλοξενεῖ τὰ πιὸ ἀντιπροσωπευτικὰ
δείγματα ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, ἔχει
καὶ μιὰν εὐρύτερη ἀποστολὴ (ἀνυποψίαστην ἴ-
σως γιὰ τοὺς πολλούς): τὴν ἀποκατάστασιν τῆς
ἐπαφῆς μας μὲ τὶς δικές μας πολιτιστικὲς καὶ
πνευματικὲς ἀρτηρίες. Γι' αὐτό, στὴν προσπά-
θεια τούτῃ τοῦ Ο.Ε.Χ., δὲν μποροῦμε παρὰ
νὰ χαιρετίσουμε μιὰ σημαντικώτατη προσφορά
καί, πρὸ παντός, μιὰν ἀπαρχή. Μάλιστα, μπο-
ροῦμε νὰ ποῦμε, πὼς ἡ ἐκθεση τούτη, καμω-
μένη μὲ αὐστηρὰ κριτήρια καὶ κρατημένη μο-
νάχα στὰ δείγματα κι' ὄχι στὸ φόρτωμα τῆς
ἐμπορικῆς πληθωρικότητος, παρουσίασεν ἐκ-
πληκτικὰ ἐπιτεύγματα: κοσμήματα τραβηγμένα
ἀπὸ μοτίβα καὶ χαρακτῆρες ἀπ' ὀλόκληρο τὸν
κορμὸ τῶν περιόδων τῆς ἱστορίας τῆς τέχνης
καὶ τοῦ πολιτισμοῦ μας (Μινωϊκὰ, Μυκηναϊ-
κὰ, Κλασσικὰ, Βυζαντινὰ, Νεοελληνικὰ καὶ
μέχρι σήμερα). Χαρακτηριστικὰ, ἀναφέρεται
στὸ σχετικὸ κατάλογο τῶν ἐκθεμάτων ὅτι «...ἐπὶ
35 αἰῶνες, παραμένουν πάντα Ἑλληνικὰ» γι-
ατί, ὅπως λέει ὁ ποιητής, «ὁ Θεὸς μᾶς φυτεύει
ἐκεῖ πού ἀναπτυσσόμεθα», πρᾶγμα πού ὁ Ἑθν.
Ὄργανισμὸς Ἑλλην. Χειροτεχνίας ἔχει κατα-
στατικὴν ὑποχρέωσιν νὰ διαφυλάξει καί, ἀκό-
μα, νὰ τὸ κάμει κοινὴ συνείδηση. Καί, γιὰ νὰ
γίνει αὐτό, ἐπιβάλλεται ἡ ἐκθεση τούτη νὰ
περιοδεύσει σὲ ὅλα τὰ σημαντικὰ ἐπαρχιακὰ
κέντρα τῆς χώρας μας καί, ὅπουδήποτε, νὰ δι-
ευρυνθεῖ ὡς πρὸς τὴν συμμετοχὴ ἐκθετῶν ἀ-
νάλογα ἀπ' ὅλες τὶς ἐπαρχίες. Τέλος, θὰ εἶχε
νὰ ὑποδείξει κανεὶς ἐδῶ καὶ τὴν ἀνάγκη μιᾶς
οργανωτικῆς καὶ ἀφειδώλευτης, ἀπὸ ἀπόψεως
δαπανῶν, προσπάθειας γιὰ μιὰ κατὰ τόπους ἐ-
νίσχυσιν τῆς τοπικῆς ἀναπτύξεως τῶν Χει-
ροτεχνικῶν Κέντρων. Γιατί, ἐκτός πού τὰ Κέν-
τρα Χειροτεχνίας στὶς διάφορες ἐπαρχίες συνι-
στοῦν ἐστίες συντήρησης καὶ καλλιέργειας
τῆς ζωντανῆς μας Παράδοσης, ἀπ' τὶς βάσεις
αὐτῆς θὰ ξεκινήσει κι' ἡ προσπάθεια πού, ὅ-
πουδήποτε, καθίσταται ἐπιβεβλημένη γιὰ τὴν

κατοχύρωση τῆς ἑλληνικότητας τῆς ἀγωγῆς στὴν καθημερινή μας ζωή.

Πάνω σ' αὐτό, ἐπειδὴ στὴν Ἠπειρο ὑπάρχει καὶ σημαντικὴ δραστηριότητα καὶ μοναδικότητα ὡς πρὸς τὸ χρῶμα καὶ τὴν μορφή τῆς Λαϊκῆς Τέχνης, θὰ ἀσχοληθοῦμε εἰδικώτερα.

Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ

Πιστεύομε πὼς δὲν θὰ μείνει χωρὶς συνέχεια ἐκείνη ἡ πρώτη συνομιλία πού, ἐν πνεύματι ἐγκαρδιότητας καὶ κατανόησης, εἶχε ἡ ἀντιπροσωπεία τοῦ Σωματείου Ἑλλήνων Ἡθοποιῶν μὲ τὸν ὑφυπουργὸ τῆς Παιδείας κ. Λουκῆ Ἀζοῖτα. Ἄπ' ὅ,τι δημοσιεύθηκε σχετικὰ μὲ τὸ ἀντικείμενο (τὴ θεατρικὴ ζωὴ τῆς χώρας μας) τῆς συζήτησής τους, φαίνεται πὼς, κατ' ἀρχὴν, τὸ μέγα πρόβλημα τοῦ θεάτρου στὸν τόπο μας τοποθετήθηκε πάνω σὲ πλατειῆς βάσεις. Γι' αὐτὸ καὶ περιμένομε, ὅλοι μας, τὴν ὀλοκλήρωση αὐτῶν τῶν προκαταρκτικῶν συζητήσεων, ὥστε νὰ πηδήσουμε ἄπ' τὰ λόγια στὰ ἔργα. Ἰδιαίτερα, ἡ ἑλληνικὴ ἐπαρχία, πού τόσο ἐπικίνδυνα πάσχει ἄπ' τὴν ἑλλειψὴ θεατρικῆς ζωῆς, ζητάει ὄχι μονάχα τὴν ἐπίσπευση, ἀλλὰ καὶ τὴν κατ' ὄγκον ἀναλογίαν τῆς συμμετοχῆς της στὴν ἐπιτροπὴ πού θὰ συγκροτηθεῖ εἰδικὰ γι' αὐτὸ τὸ θέμα. Γιατί, ἄς μὴν ξεχνᾶμε, τὸ ζήτημα τοῦτο ξεκινᾶει καὶ καταλήγει, προπαντός, ἔξω ἀπ' τὴν Ἀθήνα. Ἡ «Ἠπειρωτικὴ Ἑστία», πού τόσοι ἀγῶνες—ὀπωδῆποτε καρποφόρους—ἔχαμε γιὰ τὸ θέατρο στὴν ἐπαρχία, ἔχει κι' ἓναν λόγο παραπάνω νὰ ζητήσει κι' ἄπ' τὶς δυὸ πλευρῆς, πού ἀνοῖξαν τὴν πρώτη συζήτηση, νὰ μὴν προχωρήσουν ἐρήμην τῆς ἐπαρχίας. Τὰ προβλήματα πού θ' ἀντιμετωπίσουν ἢ, πῶς σωστά, πού συνάντησαν στὴν πρώτη κιόλας συζήτησιν ἀναφέρονται σχεδὸν στὴν δημιουργία θεατρικῆς ζωῆς στὰ πῶς καίρια ἐπαρχιακὰ κέντρα. Κι' ἐπειδὴ θὰ χρειασθεῖ νὰ γίνουν ἀγῶνες γιὰ τὴν ἐξοικονόμηση τῶν ἀναγκαίων προϋποθέσεων, ἀκόμα καὶ μέσα στὶς ἴδιες ἐπαρχιακῆς πόλεις (οἰκόπεδα, συμβολὴ τῆς Δημοτικῆς ἀρχῆς, ἔνταξη τῶν θεατρικῶν ὀργανισμῶν στὴν δημόσια ζωὴ κ.λ.), καλὸν εἶναι νὰ διαρθρώσουν ἀπὸ τώρα πάνω σ' εὐρύτερα πλαίσια αὐτὴ τὴν προσπάθεια. Μάλιστα, δὲν θὰ εἶταν ἴσως ἄσκοπο κι' ἓνα πανελλήνιο συνέδριο τῶν πνευματικῶν ἐκπροσώπων τῆς ἐπαρχίας, ὥστε τ' ἀναγκαῖα πρόσωπα καὶ θέματα ν' ἀντληθοῦν ἀπ' αὐτό.

Πρὶν κλείσουμε τὸ πρόχειρο τοῦτο σχόλιο, γάνομε τὴν δῆλωση πὼς, πολὺ σύντομα, θὰ ἐπανέλθουμε πῶς συγκεκριμένα.

Τώρα, γιὰ ἓναν βασικὸ κατατοπισμὸ τῶν ἀναγνωστῶν μας, καταχωροῦμε παρακάτω τὴν ἐνδιαφέρουσαν αὐτὴν εἴδηση, παίρνοντάς τὴν ἀπ' τὴν ἐφημερίδα «Ἐθνος» τῆς 9ης Ἀπριλίου ἐ.ἔ.

«Τὸν ὑφυπουργὸν Παιδείας κ. Λουκῆν Ἀ-

ζρίταν ἐπεσκέψθη ἀντιπροσωπεία τῆς διοικήσεως τοῦ ΣΕΗ ἐκ τῶν κ.κ. Βασ. Μεσολογγίτη, Λυκούργου Καλλέργη, Ἀλέκας Κατσέλη, Σπυρ. Μουσοῦρη καὶ Φ. Ταξιάρχη. Οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ ΣΕΗ ἐπέδωσαν εἰς τὸν κ. ὑφυπουργὸν μακροσκελὲς ὑπόμνημα, περιλαμβάνον 19 αἰτήματα τοῦ ΣΕΗ, τὰ ὁποῖα καλύπτουν τὸ σύνολον σχεδὸν τῶν προβλημάτων πού ἀπασχολοῦν τὸ ἑλληνικὸν Θέατρον. Μεταξὺ τοῦ κ. ὑφυπουργοῦ καὶ τῶν ἐκπροσώπων τῶν ἠθοποιῶν διεξήχθη φιλικὴ ἐγκάρδιος συνεργασία καὶ ὁ κ. ὑφυπουργὸς ἐπέδειξεν ἐνδιαφέρον καὶ κατανόησιν διὰ τὸ σύνολον τῶν προβλημάτων τοῦ Θεάτρου. Εἰς τὴν σύσκεψιν, ἡ ὁποία παρετάθη πέραν τῆς ὥρας, ἔλαβε μέρος καὶ ὁ διευθυντῆς Γραμμάτων καὶ Θεάτρου κ. Γεώργιος Κουρνούτος. Πέραν τῆς λεπτομεροῦς συζητήσεως ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν προβλημάτων, συζητήθησαν ἰδιαίτερος τὰ αἰτήματα ἐκεῖνα πού τυγχάνουν τῆς ἀμέσου ἀρμοδιότητος τοῦ ὑπουργείου Παιδείας. Ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς οἰκοδομῆσεως δημοτικῶν θεάτρων εἰς τὰς ἐπαρχιακὰς πόλεις, ὁ κ. ὑφυπουργὸς ὥρισεν ἐπιτροπὴν ὑπὸ τὴν προεδρίαν του, ἀποτελουμένην ἀπὸ τὸν δήμαρχον Ἀθηναίων κ. Τσουνζαλᾶν, τὸν δήμαρχον Λαμίας κ. Παπασιόπουλον, τὸν ἀρχιτέκτονα κ. Κίμ. Λάσκαρην, τὸν πρόεδρον τοῦ ΣΕΗ κ. Μεσολογγίτην, τὸν πρόεδρον τῆς Ἑταιρίας Θεατρικῶν Συγγραφέων κ. Ἀσημακόπουλον, τὸν σκηνοθέτην κ. Πέλον Κατσέλην κ.ἀ. ἡ ὁποία θὰ κληθῆ ἐντὸς ἡμερῶν νὰ μελετήσῃ καὶ καταστρώσῃ σχέδιον ταχείας οἰκοδομῆσεως δημοτικῶν θεάτρων, ὥστε ἐντὸς 2ετίας τὸ ἀργότερον νὰ ἔχουν οἰκοδομηθῆ περὶ τὰ 2½ δημοτικὰ θέατρα εἰς διαφόρους πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Τοῦτο θὰ ἐπιτενηθῆ κυρίως διὰ τῆς παραχωρήσεως ὑπὸ τῶν Δήμων τῶν καταλλήλων οἰκοπέδων διὰ τὴν ἀνέγερσιν Δημοτικῶν Θεάτρων καὶ διὰ τῆς χορηγήσεως εἰς τοὺς Δήμους, πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, μακροπροθ ἔσμων δανείων ὑπὸ τῆς Κτηματικῆς Τραπέζης, μὲ τὴν ἐγγύησιν τοῦ Κράτους. Ἐπὶ τοῦ θέματος ἰδρύσεως Ἀνωτέρας Κρατικῆς Σχολῆς Θεάτρου, ὁ κ. ὑφυπουργὸς συναφώνησε πρὸς τὰς ἀπόψεις τοῦ ΣΕΗ καὶ ἔδωκεν ἐντολὴν ὅπως συντόμως καταρτισθῆ σχέδιον λειτουργίας Κρατικῆς Σχολῆς, διὰ τῆς ὁποίας θὰ παρέχεται καὶ δωρεάν θεατρικὴ Παιδεία εἰς τοὺς μέλλοντας Ἡθοποιούς. Μετὰ τὴν ἰδρυσιν τῆς Ἀνωτέρας Κρατικῆς Σχολῆς Θεάτρου ὁ θεσμὸς τῆς Ἐπιτροπῆς Ἀδείας Ἀσκήσεως Ἐπαγγέλματος τοῦ Ἡθοποιοῦ θὰ καταργηθῆ. Συνεζητήθησαν ἐπίσης τὰ θέματα: α) Ἰδρυσιν Κρατικῶν Θεάτρων εἰς τὴν Ν.Δ. Ἑλλάδα μὲ ἔδραν τὰς Πάτρας καὶ Πειραιᾶ κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ Κρατικοῦ Θεάτρου Βορείου Ἑλλάδος μετὰ τμημάτων Λυρικοῦ Θεάτρου, β) Ἰδρυσιν Ὄργανισμοῦ Ἀρχαίων Θεσπίδων, γ) Οἰκονομικὴ ἐνίσχυσις τοῦ Ὄργανισμοῦ Ἑταιρικῶν Θιάσων, δ) Συμμετοχὴ ἐκπροσώπων ἠθοποιῶν εἰς τὰ Διοικητικὰ Συμβούλια τῶν Κρατικῶν Σκηνῶν, ε) Συγκρότησις θιάσων διὰ μαθητὰς ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ ὑπουργείου Παι-

νοίας, στ) Μείωσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν παραστάσεων ἀπὸ 12 εἰς 9 ἑβδομαδιαίως, ζ) Τροποποίησις τοῦ νόμου λειτουργίας Δραματικῶν Σχολῶν κ.λ.π., διὰ τὰ ὅποια ὁ κ. ὑφυπουργὸς ἐπέδειξεν ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον, ὑπεσχέθη δὲ νὰ τὰ μελετήσῃ καὶ νὰ μεριμνήσῃ ὥστε συντόμως νὰ δοθῇ εἰς ἕκαστον ἐξ αὐτῶν ἡ πρέπουσα λύσις».

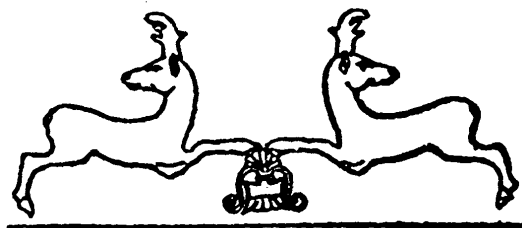
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΙΝΑ

Μὲ ἰδιαίτερον ἱκανοποίησιν, πληροφοροῦμαστε τὴν ἀπόφασιν τῆς κυβερνήσεως γιὰ τὴν ἴδρυσιν τῆς πρώτης Πανεπιστημιακῆς Σχολῆς στὰ Γιάννινα, μὲ ἐναρξὴ λειτουργίας τῆς ἀπὸ τὸν προσεχῆ Σεπτέμβριον. Δὲν θὰ ὑπείσέλθωμε στὶς συζητήσεις γιὰ τὸ Πανεπιστημιακὸ θέμα, γιὰ τὸ ὁποῖο πολλὰ γράφτηκαν, πολλὰς ἀπόψεις διατυπώθηκαν καὶ οἱ συζητήσεις συνεχίζονται. Ἐμεῖς θὰ χαιρετίσωμε μὲ ἀνυπόκριτη χαρὰ τὸ γεγονός τῆς ἰδρύσεως τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς στὴν πρωτεύουσα τῆς Ἡπείρου καὶ θὰ ἐπισημάνωμε τὸ βαρυσήμαντον τῆς πράγματι ἱστορικῆς γιὰ τὸν τόπον μας αὐτῆς κυβερνητικῆς ἀποφάσεως, σὺν ἀπαρχῇ τῆς ὀλοκληρωτικῆς ἱκανοποιήσεως τοῦ Ἡπειρωτικοῦ πόθου γιὰ Πανεπιστήμιον στὰ Γιάννινα. Γιατί, ἔτσι, ξανασυνδέεται ἡ πόλις μας μὲ τὴν νεοελληνικὴ παράδοσιν, μὲ τοὺς χρόνους ποὺ ἐδέσποξε γιὰ αἰῶνες ὡς πρωτεύουσα τοῦ ὑπόδουλου Γένους. Τὰ σύγχρονα Γιάννινα, ἂν καὶ δὲν δικαιῶνται βέβαια τὴν προνομιακὴν θέσιν τῶν χρόνων τῆς Δουλείας, ὅμως στὸν τομέα τῆς Παιδείας καὶ τῶν Γραμμάτων, συγκρινόμενα μὲ ἄλλας ἐπαρχιακὰς πόλεις, δὲν ὑστεροῦν καθόλου. Ἀπόδειξις πρόχειρη ἐπὶ τοῦ προκειμένου: Ἡ Ε.Η. Μ. καὶ ἡ ἐξδοσὴ τριῶν περιοδικῶν. Αὐτὰ ὅσον ἀφορᾷ τὴν παλιὰ καὶ τὴν σύγχρονην πνευματικὴν παράδοσιν τοῦ τόπου μας. Πέραν ὅμως ἀπ' αὐτὰ, ἡ ἴδρυσιν τῆς Πανεπιστημιακῆς Σχολῆς καὶ ἡ σύντομη ἐναρξὴ τῆς λειτουργίας τῆς, προβάλλουν μιά σειρά προβλημάτων καὶ καλὸν

εἶναι οἱ τοπικοὶ ἀρμόδιοι ν' ἀρχίσουν ἀπὸ τώρα νὰ τὰ ἀντιμετωπίσουν.

ΟΙ ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ ΤΗΣ Β' ΔΙΔ. ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΣ

Ἡ Β' Ἐκπαιδευτικὴ Περιφέρεια τῶν δασκάλων Ἰωαννίνων, στὴ συνέχεια τοῦ μορφωτικοῦ τῆς προγράμματος, μᾶς παρουσιάζει στὴν ἐφετεινὴ τῆς σχολικῆς χρονιά, μιά σειρά διαλέξεων, μὲ πολὺ ἐνδιαφέροντα θέματα ἀπὸ τὴ λογοτεχνία καὶ τὴν νεοελληνικὴν παράδοσιν. Ἡ ἐπιλογὴ τῶν θεμάτων ἔχει συνέπειαν καὶ συνδέεται ἄμεσα μὲ τὰ σύγχρονα μεταπολεμικὰ προβλήματα. Ὁ κ. Ἀθανάσιος Τζούλης μίλησε γιὰ τὸν ποιητὴ Σεφέρη, μὲ τὴν εὐκαιρίαν μάλιστα τῆς ἀπονομῆς τοῦ βραβείου Νόμπελ. Ὁ Ἐπιθεωρητὴς κ. Νινιὸς μᾶς ἔδωσε μιά ὀλοκληρωμένη εἰκόνα τοῦ Μακρυγιάννη, τῆς γνησιώτερης μορφῆς τῆς νεοελληνικῆς μας παραδόσεως. Ὁ κ. Κώστας Νικολαΐδης ἀνέλυσε χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὴν οἰκουμενικότητα ποὺ παρουσιάζει σήμερον ἡ ποίησις τοῦ Καβάφη, Καί, τελευταία, ἀναγγέλλεται ἡ διάλεξις τοῦ κ. Τσιάρα γιὰ τὴν ἐθνικὴν καὶ παιδευτικὴν μορφήν τοῦ Κοσμά τοῦ Αἰτωλοῦ. Ἡ ἐπιλογὴ τῶν θεμάτων δὲν ἔχει σχέση μὲ τὴς τυπικὰς ἐπαγγελματικὰς καὶ διδακτικὰς ἐπιδιώξεις τῶν δασκάλων. Καὶ ἡ κοινωνία τῆς πόλεως παρακολούθησε μὲ πολὺ ἐνδιαφέρον τὴς ὁμιλίαις, ποὺ δείχνουν τὸ βαθμὸν τῆς πνευματικῆς ὀριμότητος τῶν δασκάλων, τὴς βαθύτερας πνευματικῆς ἀνησυχίας ποὺ διακατέχονται καὶ τὴν ἀνώτερην παιδευτικὴν ποιότητα τῆς προσφορᾶς τῶν ποὺ ἐφάπτεται τῶν γενικωτέρων προβλημάτων ἀγωγῆς καὶ μόρφωσης τῆς συγχρόνου κοινωνίας. Καὶ ἀκόμη δείχνουν μὲ τὴν πνευματικὴν τὴν δραστηριότητα, οἱ σύγχρονοι δάσκαλοι, ὅτι εἶναι μέσα στὴν Ἑλληνικὴν Κοινωνίαν πραγματικὰ οἱ ζωντανώτερες ἡγετικὰς πνευματικὰς προσωπικότητες τοῦ τόπου τῶν καὶ προσφέρουν θετικὴν ὑπηρεσίαν ὄχι μόνον μέσα στὸ Σχολεῖον ἀλλὰ καὶ στὴν Κοινωνίαν γιὰ τὴν εὐρύτερον προόδον τῆς.

ΑΝΑΣΥΓΚΡΟΤΗΣΙΣ ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΙΣ

ΑΝΑΔΙΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΚΤΗΝΙΑΤΡΙΚΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΠΕΡΙΟΧΗΣ Ε' ΚΤΗΝΙΑΤΡΙΚΗΣ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΕΩΣ

ΥΠΟ
ΙΩΑΝΝΟΥ ΕΞΑΡΧΟΥ
ΕΠΙΘΕΩΡΗΤΟΥ Ε' ΚΤΗΝΙΑΤΡΙΚΗΣ
ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΕΩΣ

Περιοχή: Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Κτηνιατρικῆς Ἐπιθεωρήσεως ὑπάγονται οἱ 4 Ἑπειρωτικοὶ Νομοὶ (* Ἀρτης—Ἰωαννίνων—Πρεβέζης—Θεσπρωτίας) καὶ οἱ Νομοὶ Κερκύρας, Λευκάδος καὶ Αἰτωλοακαρνανίας (ὡς εἰς τοὺς σχετικοὺς χάρτας ἐμφαίνεται).

Γεωφυσικαὶ καὶ Γεωοικονομικαὶ συνθῆκαι τῆς περιοχῆς.

Ὀλόκληρος ὁ χώρος τῆς περιοχῆς τῆς Ἐπιθεωρήσεως παρουσιάζει ἐνότητα ἐπὶ τοῦ Γεωφυσικοῦ, Οἰκονομικοῦ καὶ Κοινωνικοῦ περιβάλλοντος. Ἡ ὄροσειρὰ τῆς Πίνδου καὶ τῶν παραφυάδων αὐτῆς ἀπομονώνει ὀλόκληρον τὴν περιοχὴν ἀπὸ Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας καὶ μόνον διὰ τῆς Αἰτωλοακαρνανίας καὶ τῆς θαλάσσης ἐπικοινωνεῖ ἡ περιοχὴ μετὰ τῆς Πελοποννήσου καὶ Ἀθηνῶν.

Κλίμα: Γενικῶς τὸ κλίμα τῆς Β.Δ. Ἑλλάδος εἰς τὰ παράλια εἶναι μεσογειακὸν καὶ εἰς τὴν ἐνδοχώραν μᾶλλον ἠπειρωτικόν.

Ἡ θερμοκρασία εἶναι λίαν μεταβλητὴ, κατεχομένη ἀπὸ τῶν παραλίων πρὸς τὰ ὑψίπεδα τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ τὰς κορυφὰς τῶν ὄρεινῶν ὄγκων ὅπου οἱ παγετοὶ εἶναι συχνοὶ ἀπὸ τοῦ Νοεμβρίου μέχρι Μαΐου. Τὸ πλεῖστον τοῦ ἐτησίου ὄμβρου πίπτει κατὰ τὴν περίοδον Νοεμβρίου—Μαρτίου. Γενικῶς τὸ σύνολον τοῦ ἐτησίου ὄμβρου ὑπερβαίνει τὰ 1.000 χιλ. ἐτησίως, μὲ εὐρείας διακυμάνσεις ἐξαρτωμένας κυρίως ἐκ τοῦ ὑψομέτρου ἐκάστης περιοχῆς. Γενικῶς, ἡ Ἠπειρος εἶναι ἡ πλέον πολυόμβρος περιοχὴ ὅλης τῆς Ἑλλάδος.

Γενικὴ Γεωλογία: Ἡ Ἠπειρος σχηματίζεται ἐκ Κρητιδικῶν καὶ Ἰουραϊκῶν ἀσβεστολίθων. Συναντῶνται ἐπίσης ἀποθέματα ἀργίλλου καὶ μάργης. Τὰ ἐδάφη τῶν πεδιάδων καὶ λεκανῶν προέρχονται κυρίως ἐξ ἀποθέσεως ὑδατικῆς προελεύσεως. Τὸ ὑπέδαφος τῆς περιοχῆς, ἐρευνηθὲν ὑπὸ τοῦ Ἰνστιτούτου Γεωλογίας καὶ Ἐρευνῶν Ὑπεδάφους, δὲν φαίνεται ἀτυχῶς νὰ περικλείη ἐκμεταλλεύσιμα ἀποθέματα μεταλλευμάτων. Ὑφίστανται μόνον σημαντικώτατα ἀποθέματα γύψου καὶ ἐνδείξεις ὑπάρξεως πετρελαίων.

Βάσει τῶν στοιχείων τῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1961, ὁ χώρος τῆς Ἠπείρου—Αἰτωλοακαρνανίας καὶ τῶν Νήσων Κερκύρας καὶ Λευκάδος κατανέμεται ὡς κάτωθι:

**ΠΙΝΑΞ 1.—Κατανομή έκτασως Ἡπείρου—Κερκύρας
Λευκάδος καὶ Αἰτωλοακαρνανίας**

Περιοχαί	Ὅρειναι ἐκτάσεις	%	Ἡμιορειναι ἐκτάσεις	%	Πεδιναί ἐκτάσεις	%	Σύνολον ἐκτάσεων	%
Ἡπειρος	6.918,3	76,9	1.191,5	13,2	890,7	9,9	9.000,5	100
Ν. Κερκύρας	—		202,5	33,5	402,9	66,5	605,4	100
Ν. Λευκάδος	233,2	72,9	33,2	10,4	55,6	16,7	320,0	100
Αἰτωλίας— Ἀκαρνανίας	2.532,9	48,2	1.646,1	31,3	1.072,5	19,6	5.251,5	100
Σύνολον ἐκτάσως	9.684,4	63,8	3.073,3	20,2	2.419,7	15,9	15.177,4	100
Ἑλλάς Σύνολον	55.067,5	43,0	34.504,0	27,0	38.383,6	30,0	127.955,1	100

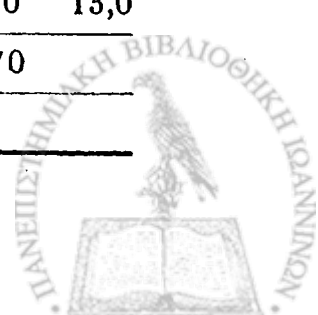
Ἐκ τοῦ πίνακος τούτου ἐμφαίνεται ὁ ὄρεινός χαρακτήρ ὅλου τοῦ χώρου, δεδομένου ὅτι 64% τοῦ χώρου εἶναι ὄρειναι περιοχαί, 20% ἡμιορειναι περιοχαί καὶ μόνον 15,9% εἶναι πεδιναί περιοχαί, ἔναντι 30% πεδινῶν περιοχῶν τοῦ μέσου ὄρου τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Ἡπειρος εἰδικώτερον εἶναι ἢ πλέον ὄρεινή μὲ ποσοστὰ 76,9% ὄρεινά, 13,2% ἡμιορεινά καὶ μόνον 9,9% πεδινά.

Τὰ στοιχεῖα τῆς κατὰ Νομὸν κατανομῆς τοῦ πληθυσμοῦ τῆς περιοχῆς, τῆς ἀπασχολήσεως τούτου εἰς τὴν πρωτογενῆ παραγωγὴν καὶ τῆς μεταναστεύσεως βάσει τῆς ἀπογραφῆς τοῦ 1961 παρέχονται εἰς τὸν κάτωθι πίνακα.

ΠΙΝΑΞ 2. — Πληθυσμός—Μετανάστευσις

Νομοὶ	Σύνολον πραγματ. πληθυσμ.	Ἀγροτικ. πληθυσμός	%	Μετανά- στευσις 1951—61 (1)	%	Ἐσωτερι- κὴ μετανά- στευσις	%
Ἰωαννίνων	155.326	113.300	72,9	4.366	2,81	14.036	9,0
Ἄρτης	82.630	60.400	73,1	845	1,02	—	
Πρεβέζης	62.523	46.100	73,7	1.181	1,89	450	0,7
Θεσπρωτίας	52.125	41.700	80,0	3.388	6,50	—	
Σύνολον Ἡπείρου	352.604	261.500	74,1	9.780	2,77	14.486	
Κερκύρας	101.770	66.400	65,2	2.934	2,88	10.190	10,0
Λευκάδος	28.980	22.000	75,9	457	1,58	3.780	13,0
Σύνολ. Νήσων	130.750	88.400	67,6	3.391	2,59	13.970	
Γεν. Σύνολον	483.354	349.900	72,4	13.171	2,72	—	

(1) Ἐκ τῶν οἰκείων Νομαρχιῶν.

Ἐκ τοῦ πίνακος τούτου καταφαίνεται ὁ λίαν ἀγροτικὸς χαρακτήρ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς περιοχῆς. Κατὰ μέσον ὄρον 72,4% τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς ἀποξοῦν ἐκ τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς, ἔναντι μέσου ὄρου τῆς Ἑλλάδος ἀνερχομένου εἰς 52%.

Εἰς τὸν παρατιθέμενον κατωτέρω πίνακα 3 δίδονται στοιχεῖα ἀπασχόλησεως τοῦ πληθυσμοῦ κατὰ κλάδον δραστηριότητος.

ΠΙΝΑΞ 3.—Ἀπασχόλησις πληθυσμοῦ περιοχῆς Ἠπείρου καὶ Νήσων

Περιοχαὶ	Σύνολον	Ἀποσχόλησις						Ποσοστὸν	
		Ἐνεργὸς	Γεωργίας	Μεταποίησης	Ἐνεργ.	Ἐνεργ.	Ἐνεργ.	Ἐνεργ.	καὶ ἀνεργ.
πληθυσμ.	πληθ.	πληθυσμ.	πληθυσμ.	πληθυσμ.	πληθυσμ.	πληθυσμ.	πληθυσμ.	πληθυσμ.	πληθυσμ.
		πληθυσμ.	πληθυσμ.	πληθυσμ.	πληθυσμ.	πληθυσμ.	πληθυσμ.	πληθυσμ.	πληθυσμ.
		πληθυσμ.	πληθυσμ.	πληθυσμ.	πληθυσμ.	πληθυσμ.	πληθυσμ.	πληθυσμ.	πληθυσμ.
Ἠπειρος	352.600	191.800	142.000	65,6	21.100	86,2	28.700	82,2	29,6
Νῆσοι	130.800	44.000	48.000	48,7	8.600	80,2	15.300	79,7	43,6
Σύνολον	483.400	263.800	190.000	60,4	29.700	84,5	44.000	83,1	33,4

Ἐκ τοῦ πίνακος τούτου καταφαίνεται σαφῶς τὸ σημαντικὸν ποσοστὸν τῆς ὑποαπασχόλησεως καὶ ἀνεργίας τοῦ πληθυσμοῦ τῆς περιοχῆς καὶ ἐξηγεῖται ἡ σοβαρὰ μετανάστευσις τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας καὶ τὸ ἐξωτερικόν.

Πρωτογενῆς παραγωγή

Δίδεται κατωτέρω εἰς τοὺς πίνακας 4 καὶ 5 ἡ καλλιεργουμένη ἔκτασις, ὡς καὶ ἡ ἀκαθάριστος ἀξία τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς Ἠπείρου καὶ Νήσων.

ΠΙΝΑΞ 4.—Καλλιεργουμένων ἐκτάσεων, παραγωγῆς καὶ στρεμματικῆς ἀποδόσεως Ἠπείρου καὶ Νήσων

Προϊόντα	Ἐκτάσεις		Παραγ. εἰς		Στρεμ. ἀποδ. εἰς γλ./μα
	Εἰς στρεμ.	%	τόνους	%	
1. Σίτος—Σίκαλις—Σμιγὸς	297.450	15,8	27.254	92	
2. Κριθή—Βρώμη	128.515	6,8	11.912	93	
3. Ἀραβόσιτος	264.670	14,1	63.226	137	
4. Ὄρυζα	23.295	1,2	6.275	269	
5. Φασόλιοι συγκαλλιεργούμενοι	85.300	4,5	2.855	33	
6. Ὄσπρια	82.480	4,4	6.110	74	
7. Καπνὸς	15.595	0,8	1.321	85	
8. Βάμβαξ	78.290	0,2	9.980	127	
9. Λοιπὰ βιομηχανικὰ φυτὰ	4.880	0,3	449	92	
10. Γεώμηλα	48.540	2,6	38.973	803	
11. Κτηνοτροφικὰ διὰ καρπὸν	33.370	1,8	2.743	82	

12. Μηδική (διά καρπόν—σανόν)	57.215	3,0	54.930	960
13. Λοιπά κτηνοτροφικά διά σανόν	150.120	8,0	47.284	315
14. Τομάτα	14.350	0,8	23.790	1.658
15. Λοιπά κηπευτικά	70.610	3,8	58.070	822
16. Οινάμπελοι (Γλεῦκος)	80.725	4,3	16.950	210
17. Ἐπιτραπέζιοι σταφυλαί	2.875	0,2	3.190	1.110
18. Πορτοκαλέαι				
α) Ἐνσπερμοί	51.895	2,8	50.875	980
β) Βελτιωμένοι	16.790	0,9	16.900	1.007
19. Λοιπά ἔσπεριδοειδῆ	8.785	0,5	5.000	569
20. Νωπαὶ ὀπώραι	13.825	0,7	11.990	867
21. Ξηροὶ καρποὶ	9.700	0,5	3.576	368
22. Ἐλαιόδενδρα				
α) Δι' ἔλαιον	302.685	16,1	12.490	41
β) Βρωσίμων ἐλαίων	35.465	1,9	7.632	216
Σύνολον	1.877.425	100	—	—

ΠΙΝΑΞ 5.—Ἀκαθαρίστου ἀξίας, δαπανῶν, καθαρᾶς ἀξίας προϊόντος καὶ κατὰ κεφαλὴν ἀναλογία ἐκ τῆς γεωργικῆς καὶ πρωτογενοῦς παραγωγῆς Ἔτος 1961

Περιοχαὶ	Ἀκαθ. ἀξία Φ.Π. εἰς χιλ. δραχ.	Καλλ)καὶ δαπάναι εἰς χιλ. δραχ.	Καθαρὰ ἀξία γεωργικοῦ προϊόντος εἰς χιλ. δραχ.	Κατὰ κεφα- λὴν εἰς δραχ.	Κατὰ κεφα- λὴν εἰς δολλ.
Ἡπειρος	856.246	290.293	565.953	2.156	71,8
Νῆσοι	364.914	131.093	233.821	2.671	89,0
Σύνολον	1.221.160	421.386	799.774	2.285	76,2
Πεδινὰ	670.387	257.702	412.685	2.784	92,8
Ὄρεινα	550.773	163.684	387.089	1.919	63,9
Σύνολον πρω- τογεν. παραγ.	1.867.132	784.071,4	1.083.060,6	3.094	103,1

Καὶ ἐκ τῶν πινάκων τούτων καταφαίνεται ἡ μεγάλη σημασία ἣν ἐνέχει ἡ πρωτογενὴς παραγωγή καὶ δὴ ἡ γεωργικὴ, διὰ τὴν περιοχὴν.

ΠΙΝΑΞ 6.—Ζωϊκὸν κεφάλαιον—Ζῶν βάρος αὐτοῦ καὶ ἀξία εἰς δραχμάς περιοχῆς Ἡπείρου—Κερκύρας Λευκάδος διὰ τὸ ἔτος 1961

Εἶδος ζώου	Ἀριθμὸς ζῶων	Ζῶν βάρος		Ἀξία εἰς δραχμάς
		Εἰς τόννους	%	
1. Μόνοπλα	74.690	15.860,4	21,2	326.550.000
2. Βοοειδῆ	67.755	14.335,0	19,2	244.935.000
α) Ἐγχώρια	50.320	9.057,7		144.660.000

	β) Βελτιωμένα	15.675	4.375,3		78.855.000
	γ) Έξευγενισμένα	1.760	902,0		21.120.000
3.	Πρόβατα	997.600	28.685,5	38,3	281.465.000
	α) Μετακινούμενα	221.000	5.388,4		38.495.000
	β) Μη μετακινούμενα	776.000	23.297,1		232.970.000
4.	Αίγες	492.700	12.474,7	16,7	122.515.000
	α) Μετακινούμεναι	151.200	2.230,2		20.070.000
	β) Μη μετακινούμεναι	341.500	10.244,5		102.445.000
5.	Χοίροι	20.620	1.802,4	2,4	24.227.000
	α) Αναπαραγωγής	3.070	398,9		5.985.000
	β) Παχύνσεως	17.550	1.403,5		18.242.000
6.	Πτηνά	990.770	1.608,0	2,1	31.250.000
	α) Όρνιθες	941.690	1.412,0		28.250.000
	β) Ινδιάνοι κλπ.	49.080	196,0		3.000.000
7.	Κόνικλοι	27.930	55,7	0,1	700.000
8.	Κυψέλαι	59.350	—		25.900.000
	α) Έγχώριοι	32.360			9.700.000
	β) Ευρωπαϊκαί	27.000			16.200.000
	Σύνολον		74.821,2	100	1.057.542.000

ΠΙΝΑΞ 6.—Ζωϊκόν κεφάλαιον—Ζών βάρος αὐτοῦ καὶ ἀξία εἰς δραχμὰς εἰς τὸν Νομὸν Αἰτωλοακαρνανίας διὰ τὸ ἔτος 1961

Εἶδος ζώου	Ἀριθμὸς ζώων	Ζών βάρος		Ἀξία εἰς δραχμὰς
		Εἰς τόννοους	%	
1. Μόνοπλα	36.641	8.794	24,5	178.253.000
2. Βοοειδῆ	14.876	2.909	8,2	66.224.000
	α) Έγχώρια	12.767	6,4	51.068.000
	β) Βελτιωμένα	1.772	1,2	10.632.000
	γ) Έξευγενισμένα	337	0,6	4.524.000
3. Πρόβατα	428.185	12.845	35,8	128.455.000
	α) Μετακινούμενα	346.874	29,0	104.062.000
	β) Μη μετακινούμενα	81.311	6,8	24.393.000
4. Αίγες	259.190	7.776	21,6	78.313.000
	α) Μετακινούμεναι	248.058	20,7	74.417.000
	β) Μη μετακινούμεναι	11.132	0,9	3.896.000
6. Χοίροι	32.863	2.958	8,2	41.004.000
	α) Αναπαραγωγής	8.500	3,5	19.125.000
	β) Παχύνσεως	24.363	4,7	21.879.000
6. Πτηνά	357.555	572	1,6	10.726.000
7. Κόνικλοι	12.346	25	0,1	300.000
8. Κυψέλαι	25.322	—		9.214.000
	α) Έγχώριοι	19.928		5.978.000
	β) Ευρωπαϊκαί	5.394		3.236.000
Σύνολον	—	35.879	100	512.489.000

ΠΙΝΑΞ 7.—Κτηνοτροφική παραγωγή περιοχή 'Ηπείρου—Κερκύρας—Λευκάδος έτους 1961 και αξία αυτής εις δραχμάς

Π ρ ο ῖ ὄ ν τ α	Παραγωγή εις τόννους	'Ακαθάριστος αξία	
		Εις δραχμάς	%
1. Κρέας			
α) Βοοειδῶν	3.178,2	71.371.000	13,4
β) Προβάτων και ἀμνῶν	5.370,1	100.577.800	19,3
γ) Αἰγῶν και ἔριφίων	2.654,1	42.670.500	8,2
δ) Χοίρων	864,7	14.070.000	2,7
ε) Κονίκλων	40,9	704.900	0,1
στ) 'Ορνίθων	562,3	12.433.400	2,4
ζ) 'Ινδιάνων κλπ.	121,8	2.282.600	0,5
2. Γάλα (ἀνηγμένον εις ἀγελαδινόν)			
α) Νωπὸν	35.635,0	71.639.100	13,8
β) Πρὸς ἐπεξεργασίαν	51,645,0	103.839.000	19,8
3. 'Ωὰ	1.904,0	33.574.000	6,4
4. Μέλι	368,8	4.259.800	0,8
5. 'Εριον	1.008,1	26.212.100	5,0
6. Τρίχες	82,7	1.810.600	0,3
7. Δέρματα			
α) Βοοειδῶν	306,6	5.210,300	1,1
β) Προβάτων και ἀμνῶν	596,7	18.690.400	3,6
γ) Αἰγῶν και ἔριφίων	269,6	13.550.100	2,6
Σ ὕ ν ο λ ο ν	—	522.896.000	100

ΠΙΝΑΞ 7.—Κτηνοτροφική παραγωγή Νομοῦ Αἰτωλοακαρνανίας έτους 1961 και αξία αυτής εις δραχμάς

Π ρ ο ῖ ὄ ν τ α	Παραγωγή εις τόννους	'Ακαθάριστος αξία	
		Εις δραχμάς	%
1. Κρέας			
α) Βοοειδῶν	253,1	5.821.300	2,1
β) Προβάτων και ἀμνῶν	1.709,2	35.380.400	13,0
γ) Αἰγῶν και ἔριφίων	1.127,1	16.906.500	6,2
δ) Χοίρων	1.438,6	22.017.600	8,4
ε) Κονίκλων	9,7	213.400	0,1
στ) Πτηνῶν	170,0	1.890.000	1,0
2. Γάλα (ἀνηγμένον εις ἀγελαδινόν)	67.056,0	147.523.000	54,0
3. 'Ωὰ	981,3	19.626.000	7,2
4. Μέλι	140,0	1.680.000	0,6
5. 'Εριον	345,8	8.990.000	3,3
9. Τρίχες	68,1	1.498.000	0,5
7. Δέρματα			

α) Βοοειδῶν	25,3	417.000	0,1
β) Προβάτων και ἀμνῶν	188,0	4.700.000	1,8
γ) Αἰγῶν και ἐριφίων	101,0	4.646.000	1,7
Σύνολον	—	273.309.200	100

Βάσει τῶν στοιχείων τῶν ὡς ἄνω πινάκων και τῆς προσωπικῆς μας πείρας, διαπιστοῦμεν τὰ κάτωθι ἐπὶ τῆς μορφῆς τῆς κτηνοτροφικῆς ἐκμεταλλεύσεως τῆς περιοχῆς τῆς Ἐπιθεωρήσεως:

Γενικῶς ἐκτρέφονται ἐν τῇ περιοχῇ μικρὰ μηρυκαστικά (πρόβατα και αἰγες) διαβιοῦντα ὑπὸ ποιμενικὴν μορφήν (νομαδικὴν ἢ στατικὴν) και μικρόσωμοι ἵπποι, ἡμίονοι, ὄνοι και ἀγελάδες ἀβελτιώτων φυλῶν, ἀποζῶντα κατὰ κύριον λόγον ἐκ τῶν βοσκῶν (75 τῆς τροφῆς των διασφαλίζουν ἐκ τῆς βοσκῆς). Μόνον εἰς τὰ πέριξ τῶν μικρῶν ἀστικῶν κέντρων τῆς περιοχῆς και εἰς τὰ πεδινὰ τμήματα, ὅπου ἐπερατώθησαν ἤδη ἐγγειοβελτιωτικά ἔργα, ἀσκούνται ἐντατικώτεροι μορφῆς κτηνοτροφικῆς ἐκμεταλλεύσεως (ἐκτροφή γαλακτοφόρων ἀγελάδων—παχυνομένων νεοσσῶν κλπ.).

Τὸ ἐκτρεφόμενον ζωϊκὸν κεφάλαιον τῆς περιοχῆς Ἠλείου—Κερκύρας και Λευκάδος ἀνέρχεται εἰς 74.820 τόννους ζῶντος βάρους. Κατὰ καλλιεργούμενον στρέμμα ἐκτρέφεται ζωϊκὸν κεφάλαιον ἀνεργόμενον εἰς 41,6 γιλ. κατὰ μέσον ὄρον εἰς ὅλην τὴν περιοχὴν. Τὸ μεγαλύτερον ποσὸν τῶν ἐκτρεφόμενων ζῶων κατὰ στρέμμα ἐμφανίζεται εἰς τὴν ὄρεινὴν περιοχὴν Ἄρτης (63,4 γιλ. κατὰ στρέμμα) και τὸ μικρότερον εἰς τὸν Νομὸν Λευκάδος (12,5 γιλ. κατὰ στρέμμα).

Εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ ζωϊκοῦ κεφαλαίου, τὰ ἐκτρεφόμενα ζῶα μετέχουν εἰς ζῶν βάρους ποσοτικῶς ὡς κάτωθι.

Μόνοπλα	21,2%	Αἰγες	16,7%
Βοοειδῆ	19,2%	Χοῖροι	2,4%
Πρόβατα	38,3%	Πτηνὰ—κόνικλοι	2,1%

Κατὰ ταῦτα τὰ 55% τοῦ ὅλου ζωϊκοῦ κεφαλαίου ἀποτελοῦν τὰ αἰγοπρόβατα.

Πέραν τούτων, πλέον χαρακτηριστικὸν τοῦ ἀβελτιώτου τῆς κτηνοτροφίας τῆς περιοχῆς, ἀποτελεῖ τὸ γεγονός ὅτι ἐκ τοῦ συνόλου τῶν ἐκτρεφόμενων αἰγοπροβάτων ποσοστὸν μόνον 4% ἀποτελοῦν βελτιωμένα ζῶα, ἐνῶ τὸ ποσοστὸν τῶν βελτιωμένων ἐξευγενισμένων ἀγελάδων ἀνέρχεται εἰς 36,9% τῶν ἐκτρεφόμενων ζῶων, κυμαινόμενον ἀπὸ 53% εἰς τὰς πεδινὰς περιοχὰς και τὰς Νήσους μέχρι 25% εἰς τὴν ὄρεινὴν περιοχὴν.

Ἡ κτηνοτροφία τῆς περιοχῆς Ἠλείου, Κερκύρας και Λευκάδος ἀποδίδει, ὑπὸ μορφήν ἀκαθαρστοῦ ἀξίας, 525 ἑκατ. δραχ. χωρὶς νὰ ὑπολογισθῆ εἰς τὴν ἀξίαν ταύτην ἡ παρεχομένη ὑπὸ τῶν ζῶων ἐργασία, ὡς και ἡ παραγομένη κόπρος. Ἐὰν συνυπολογίσωμεν και τὴν ἀξίαν τῆς ἐργασίας, ἣτις ἐκτιμᾶται ὡς ἕγγιστα εἰς 250 ἑκατ. δραχ., ὡς και τὴν ἀξίαν τῆς κόπρου ὑπολογιζομένην εἰς 50 ἑκατ. δραχ., τότε τὸ σύνολον τῆς ζωϊκῆς παραγωγῆς Ἠλείου—Κερκύρας—Λευκάδος ἀνέρχεται εἰς 825 ἑκατ. δραχ. Ἡ ζωϊκὴ παραγωγή τοῦ Νομοῦ Αἰτωλοακαρνανίας ὑπολογίζεται εἰς 350 ἑκατ. δραχ. και οὕτω τὸ σύνολον τῆς ἀκαθαρστοῦ ἀξίας τῆς κτηνοτροφικῆς παραγωγῆς τῆς περιοχῆς ἀνέρχεται εἰς 1.175 ἑκατ. δραχ. ἐτησίως.

Ἡ κατὰ τόννον ζῶντος βάρους παραγωγή γάλακτος και κρέατος εἰς Ἠλείου—Κέρκυραν και Λευκάδα ἀνέρχεται εἰς μὲν τὰ βοοειδῆ εἰς 1.350 γιλ. γάλακτος και 190 γιλ. κρέατος, εἰς δὲ τὰ αἰγοπρόβατα εἰς 980 γιλ. γάλακτος. Ἡ πα-

ραγωγικότης κατὰ ταῦτα ὀλοκλήρου τοῦ ζωϊκοῦ κεφαλαίου τῆς περιοχῆς εἶναι λίαν χαμηλή, δεδομένου ὅτι ἡ κατὰ τόννον ἔτησια παραγωγή τῶν βοοειδῶν ἐν Εὐρώπῃ ὑπολογίζεται εἰς 4.000 χιλ. γάλακτος καὶ 450 χιλ. κρέατος. Ἐπομένως, ἡ μὲν γαλακταπαραγωγή κατὰ τόννον εἶναι τὸ 1/3 τῆς τοῦ ζῶντος βάρους τῆς Εὐρώπης, ἡ δὲ κρεατοπαραγωγή εἶναι τὰ 2/5 ἐκείνης τῶν ζῶντων τῆς Εὐρώπης.

Βάσει τῶν ἀνωτέρω ἢ κτηνοτροφία, παραλλήλως πρὸς τὴν γεωργίαν, ἀποτελοῦν τὰς σημαντικώτερας πλουτοπαραγωγικὰς πηγὰς τῆς περιοχῆς τῆς Ἐπιθεωρήσεως.

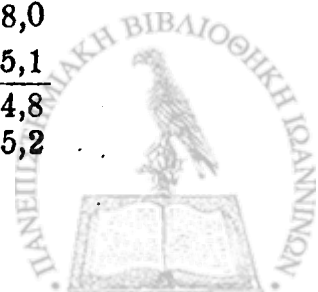
Διὰ τὴν βελτίωσιν τῶν συνθηκῶν ἐν τῇ πρωτογενῇ παραγωγῇ ἐξεπονήθη 10ετὲς πρόγραμμα βελτιώσεως τῆς γεωργίας καὶ κτηνοτροφίας τῆς περιοχῆς.

Βάσει τοῦ προγράμματος τούτου ἐπιδιώκεται διὰ τὴν κτηνοτροφίαν: 1) ἡ αὔξησις τῶν παραγομένων σήμερον ζωοτροφῶν εἰς τὰς πεδινὰς καὶ ἀρδευομένας περιοχάς, 2) ἡ βελτίωσις τῶν βοσκῶν καὶ λειμώνων διὰ δημιουργίας τεχνητῶν λειμώνων, 3) ἡ προσοδευτικὴ μείωσις τῶν ἐκτρεφομένων μικρῶν μηρυκαστικῶν (προβάτων καὶ αἰγῶν) ὑπὸ ποιμενικὴν μορφήν (νομαδικὴ ἢ στατικήν), 4) ἡ αὔξησις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν γαλακτοφόρων ἀγελάδων (δι' εἰσαγωγῶν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ καθαροαίμων ζῶων καὶ δι' εὐρείας ἐφαρμογῆς τῆς τεχνητῆς γονιμοποιήσεως, 5) ἡ αὔξησις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐκτρεφομένων χοίρων καὶ πτηνῶν.

Οὕτω ἡ μορφή ἦν λαμβάνει ἡ κτηνοτροφία κατὰ τὰ προσεχῆ 5 καὶ 10 ἔτη ἐμφανίζεται εἰς τὸν κατωτέρω παρατιθέμενον πίνακα.

ΠΙΝΑΞ 8.—Μορφή ζωϊκοῦ κεφαλαίου καὶ ζῶν βάρος αὐτοῦ κατὰ τὸ 1975

Εἶδος ζῶων	Ἀριθμὸς ζῶων	Ζῶν βάρος	
		εἰς τόννους	%
1. Μόνοπλα	49.000	11.200	14,6
α) Ἴπποι καὶ φορβάδες	19.000	4.750	42,4
β) Ἡμίονοι	15.000	4.500	40,2
γ) ὄνοι	15.000	1.950	17,5
2. Βοοειδῆ	96.143	28.000	36,5
α) Ἐγχώρια	20.000	3.600	12,9
β) Βελτιωμένα	62.143	17.400	62,1
γ) Ἐξευγενισμένα	14.000	7.000	25,0
3. Πρόβατα	666.700	20.000	26,1
α) Μετακινούμενα	140.000	4.200	21,0
β) Μὴ μετακινούμενα	526.700	15.800	79,0
4. Αἰγες	300.000	9.000	11,7
α) Μετακινούμεναι	90.000	2.700	30,0
β) Μὴ μετακινούμεναι	210.000	6.300	70,0
5. Χοῖροι	51.500	4.500	5,9
α) Ἀναπαραγωγῆς	7.600	988	22,0
β) Παχύνσεως	43.900	3.512	78,0
6. Πτηνὰ	2.500.000	3.880	5,1
α) Ὄρνιθες	2.450.000	3.680	94,8
β) Ἰνδιάνοι	50.000	200	5,2

7. Κόνικλοι	51.700	103	0,1
8. Κυψέλαι	80.000	—	—
α) Έγχώριοι	20.000	—	—
β) Εύρωπαϊκαί	60.000	—	—
Σύνολον		76.683	

ΠΙΝΑΞ 9.—Κτηνοτροφική παραγωγή εις τόννους και αξία παραγωγής έτους 1975 εις χιλ. δραχμάς

Προϊόντα	Παραγωγή εις τόννους	Ακαθάριστος αξία	
		Εις χιλ. δραχ.	%
1. Κρέας			
α) Βοών και μόσχων	5.624	130.031	16,1
β) Προβάτων και άμνών	2.931	56.705	6,9
γ) Αιγών και έριφίων	1.829	28.930	3,6
δ) Χοίρων	2.470	40.065	5,0
ε) Όρνίδων	1.510	33.550	4,1
στ) Ίνδιάνων κλπ.	133	2.485	0,3
ζ) Κονίκλων	65	1.155	0,1
2. Γάλα (άνηγμένον εις άγελαδινόν)			
α) Νωπόν	49.800	100.565	12,4
β) Πρὸς έπεξεργασίαν	113.500	228.475	28,3
3. Όά	6.990	124.725	15,4
4. Μέλι	835	9.640	1,2
5. Έριον	759	19.730	2,4
6. Τρίχες	72	1.578	0,2
7. Δέρματα			
α) Βοών και μόσχων	570	9.918	1,2
β) Προβάτων και άμνών	414	12.872	1,6
γ) Αιγών και έριφίων	191	9.513	1,2
Σύνολον		808.945	100

Ός έκ τών άνωτέρω τεκμαίρεται, ή κτηνοτροφία τής περιοχής κατά τὸ παρελθόν και μέχρι σήμερα, αλλά και μελλοντικῶς, λόγω τών γεωμορφολογικῶν συνθηκῶν τής περιοχής άπετέλει μίαν τών σημαντικωτέρων και άποδοτικωτέρων ένασχολήσεων τών κατοίκων τής περιοχής τής Β.Δ. Ελλάδος. Άλλά ένῶ τοιαύτην σημασίαν έχει ή κτηνοτροφία διὰ τήν περιοχήν, τὰ μέχρι σήμερα ὑπέρ τοῦ κλάδου τούτου ληφθέντα μέτρα ὑπῆρξαν λίαν πενιχρά. Ός δι' ὅλην τήν Ελλάδα οὔτω και διὰ τήν περιοχήν τής Έπιθεωρήσεως τὸ κτηνοτροφικόν πρόβλημα εἶναι πολύπλοκον και δύσλυτον και ή προσπάθεια βελτιώσεως τοῦ κλάδου τούτου τής παραγωγής άποτελεῖ συνάρτησιν ὅλης τής κοινωνικῆς—οικονομικῆς και πολιτιστικῆς στάθμης τής περιοχής, έπομένως αἱ ἀλλαγαι και ή βελτίωσις αὐτῆς θὰ βαίνουν παραλλήλως πρὸς τήν βελτίωσιν τών συνθηκῶν τών έργων βασικῆς ὑποδομῆς και τών έγγειοβελτιωτικῶν έργων ειδικώτερον. Άτυχῶς, α' μέχρι σήμεραν έπιτελεσθεῖσαι έργασίαι εις τὸν τομέα τούτου δέν εἶναι λίαν ἱκα

νοποιητικά. Ὁ ρυθμὸς ἐκτελέσεως τῶν ἔργων βασικῆς ὑποδομῆς βαίνει βραδέως, ἐνῶ τὰ εἰδικώτερα μέτρα βελτιώσεως τῆς κτηνοτροφίας λαμβάνονται μετὰ μεγάλης φειδοῦς. Ἡ συνεχῶς λαμβανομένη μέριμνα ἐντόνου προστασίας τῆς σιτοπαραγωγῆς, ἄνευ παραλλήλου καὶ ἰσοδυνάμου προστασίας τῆς παραγωγῆς τῶν κτηνοτροφῶν, ἀποτελεῖ λίαν δυσμενῆ παράγοντα διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς παραγωγῆς κτηνοτροφῶν, τὸν ὁποῖον ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀμβλύνει μόνον ἡ διάθεσις συμπεπυκνωμένων τροφῶν (ἀραβοσίτου κριθῆς κλπ.). Ἡ ἐπ' ἐσχάτων ἀρχίσασα ἐπιδότησις τοῦ γάλακτος καὶ κρέατος, ἂν καὶ εἰς ἐπίπεδα μὴ ἱκανοποιητικὰ διὰ τοὺς κτηνοτρόφους, ἀποτελεῖ τὰ πρῶτα οὐσιαστικὰ μέτρα τονώσεως τῆς κτηνοτροφίας. Ἡ παρεχομένη ὁμως μικρὰ ἐνίσχυσις τῆς κρεατοπαραγωγῆς ἀμβλύνεται ἐκ τοῦ ὀξυτάτου ἀνταγωνισμοῦ, τὸν ὁποῖον προκαλοῦν εἰς τὰς τιμὰς τοῦ κρέατος ἐντοπίας παραγωγῆς αἱ χαμηλαὶ τιμαὶ τῶν κατεψυγμένων κρεάτων.

Πέραν ὁμως τῆς λήψεως γενικῶν μέτρων βελτιώσεως τῆς κτηνοτροφίας, ἐπιβάλλεται καὶ ἄμεσος λήψις μέτρων ὀργανώσεως τῶν κτηνοτροφικῶν καὶ κτηνιατρικῶν Ὑπηρεσιῶν τῶν ἀσχολουμένων μετὰ τὴν βελτίωσιν τῆς κτηνοτροφίας καὶ τὴν προστασίαν τοῦ ζωϊκοῦ κεφαλαίου.

Δὲν θὰ ἀσχοληθῶμεν εἰς τὴν παροῦσαν μας ἐργασίαν μετὰ τὴν ὀργάνωσιν τῶν Κεντρικῶν Ὑπηρεσιῶν Κτηνοτροφίας καὶ Κτηνιατρικῆς. Θεωροῦμεν ὁμως σκόπιμον νὰ ἐκφέρωμεν τὴν γνώμην μας ἐπὶ τῆς ὀργανώσεως τῶν Περιφερειακῶν Ὑπηρεσιῶν Κτηνοτροφίας καὶ Κτηνιατρικῆς.

Βάσει τῶν κειμένων σήμερον Νόμων, ἡ Περιφερειακὴ Κτηνοτροφικὴ Ὑπηρεσία ὑπάγεται εἰς τὰς Δ)νσεις Γεωργίας, ἐνῶ τὴν κτηνιατρικὴν προστασίαν τοῦ ζωϊκοῦ μας κεφαλαίου ἀσκοῦν αἱ κατὰ τόπους Νομοκτηνιατρικαὶ Ὑπηρεσίαι, τὰ περιφερειακὰ Κτηνιατρικὰ Μικροβιολογικὰ Ἐργαστήρια καὶ τὰ Ἀγροτικὰ Κτηνοτροφεῖα.

Περιφερειακὴ Κτηνοτροφικὴ Ὑπηρεσία: Παρ' ἐκάστη Δ)νσει Γεωργίας ἔχει ὀρισθῆ εἰς Γεωπόνος, ὅστις θεωρητικῶς ἀσχολεῖται μετὰ τὰ κτηνοτροφικὰ προβλήματα τῆς περιοχῆς. Οἱ πλείστοι τῶν τοποθετουμένων Γεωπόνων εἰς τὴν θέσιν τοῦ εἰδικοῦ τῆς κτηνοτροφίας ἐν τῇ περιοχῇ τῆς Ἐπιθεωρήσεως ἢ εἶναι ἀνειδίκευτοι εἰς τὴν κτηνοτροφίαν ἢ ἔχουν ὑποστῆ μίαν ἀτελῆ ἐξειδίκευσιν εἰς τὰ κτηνοτροφικὰ θέματα ἢ εἶναι καὶ ἡλικιωμένοι, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀπόφοιτοι Μέσων Γεωργικῶν Σχολῶν. Οὕτω, ἡ τεχνικὴ κατάρτισις τῶν μετὰ τὰ κτηνοτροφικὰ θέματα ἀσχολουμένων εἰδικῶν τούτων ὑπαλλήλων εἶναι λίαν περιορισμένη. Πέραν τούτων, λόγῳ ἀνεπαρκείας προσωπικοῦ, εἰς ἐνίας Δ)νσεις Γεωργίας, μετὰ τὰ θέματα κτηνοτροφίας ἀσχολεῖται περιέργως εἰς τῶν εἰς ἄλλους τομεῖς ὑπηρετούντων ἐν τῇ ἔδρᾳ Γεωπόνων. Ἀτυχῶς, διὰ τοῦ τελευταίως ψηφισθέντος Ὄργανισμοῦ, εἶναι ἀδύνατος ἡ τοποθέτησις κτηνιάτρων ἀκόμη καὶ εἰδικῶς ἐκπαιδευθέντων ἐν Εὐρώπῃ εἰς τὴν ζωοτεχνίαν, ὡς εἰδικῶν κτηνοτροφίας εἰς τὰς Δ)νσεις Γεωργίας. Νομίζομεν, ὅτι θὰ πρέπει τὸ ταχύτερον νὰ τροποποιηθῆ ἡ σχετικὴ διάταξις, ὥστε νὰ καθίσταται δυνατὴ ἡ χρησιμοποίησις κτηνιάτρων εἰδικῶν εἰς τὴν ζωοτεχνίαν καὶ εἰς τὰς θέσεις τῶν Δ)νσεων Γεωργίας. Διὰ τῆς τῆς αὐτῆς δυνατότητος ἀφ' ἐνός μὲν θὰ καταστῆ δυνατὴ ἡ χρησιμοποίησις ἐνός μέρους τῶν ἐπιστημόνων κτηνιάτρων, τὸ ὁποῖον σήμερον μένει ἀχρησιμοποίητον, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ αἱ Δ)νσεις Γεωργίας θὰ ἀποκτήσουν ἐξειδικευμένον ἐν τῇ κτηνοτροφίᾳ προσωπικόν, τὸ ὁποῖον εἰς τὰ θέματα τὰ ἀφορῶντα καθαρῶς τὸ ζωικὸν κεφάλαιον θὰ ἀποτελεῖ πολῦτιμον συμπλήρωμα τῶν συναδέλφων Γεωπόνων, οἱ ὁποῖοι ὡς ἐκ τῆς γενικῆς αὐτῶν μορφώσεως κατέχουν καλλίτερον τὰ προβλήματα τῆς παραγωγῆς ζωοτροφῶν κλπ.

Ὑποβάλλομεν τὴν ἀνωτέρω πρότασιν, ἐν γνώσει ὅλων τῶν λεπτομερειῶν τῆς λειτουργίας τῶν κτηνοτροφικῶν τμημάτων τῶν Δ)νσεων Γεωργίας τῆς πε-

ριοχῆς μας, διότι ἐπὶ μίαν 15ετίαν ὑπηρετήσαμεν ὡς εἰδικὸς κτηνοτροφίας τῆς Ἐπιθεωρήσεως Γεωργίας Ἡπείρου καὶ Νήσων πιστεύομεν ἀκραδάντως, μακρὰν πάσης κλαδικῆς προκαταλήψεως, ὅτι ἡ προτεινομένη λύσις θὰ ἔχει λίαν εὐμενῆ ἀντίκτυπον ἐπὶ τῆς ὀργανώσεως τῶν περιφερειακῶν Κτηνοτροφικῶν Ὑπηρεσιῶν μας καὶ θὰ ἐξυπηρετήσῃ ἄμεσα τὴν προώθησιν καὶ βελτίωσιν ὄλων τῶν κλάδων τῆς κτηνοτροφίας μας.

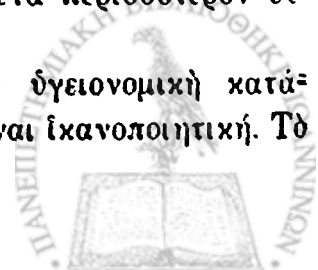
Περιφερειακαὶ Κτηνιατρικαὶ Ὑπηρεσίαι: Βάσει τῶν κειμένων Νόμων καὶ Διαταγμάτων, ἔργον τῶν περιφερειακῶν κτηνιατρικῶν Ὑπηρεσιῶν, εἶναι ἡ προστασία τῆς Ὑγείας τοῦ ζωϊκοῦ μας κεφαλαίου καὶ ἡ προστασία τῆς Δημοσίας ὑγείας. Ἀλλὰ τὸ ζωϊκὸν κεφάλαιον τῆς περιοχῆς εἶναι ἐγκατεσπαρμένον εἰς τὰς 943 Κοινότητας καὶ Δήμους, εἰς χῶρον 15.200 τετραγωνικῶν χιλιομέτρων καὶ ὄρεινὰς καὶ ἀπροσπελάστους ἐν πολλοῖς δι' αὐτοκινήτου Κοινότητας. Ὁ ἀριθμὸς τῶν σήμερον ὑπηρετούντων καθ' ὅλην τὴν περιοχὴν Κτηνιάτρων ἀνέρχεται εἰς 25, ἐξ ὧν 18 μόνιμοι καὶ 7 ἔκτακτοι. Δεδομένου ὅτι εἰς τὴν περιοχὴν ἐκτρέφονται 3.698.293 κεφαλαὶ μικρῶν καὶ μεγάλων ζώων, εἰς ἕκαστον τῶν ὑπηρετούντων 25 κτηνιάτρων ἀντιστοιχοῦν πρὸς κτηνιατρικὴν περίθαλψιν 147.931 κεφαλαὶ μικρῶν καὶ μεγάλων ζώων ἢ ἀναλυτικώτερον 4.453 μόνοπλα, 3.305 βοοειδῆ, 49.631 πρόβατα, 30.071 αἴγες, 2.139 χοῖροι, 53.529 πτηνά, 1.611 κόνι κλοι καὶ 3.286 κυψέλαι.

Ἀτυχῶς ὁμοίως, ὁ εὐρύτερος χῶρος καὶ ὁ μέγας ἀριθμὸς ζώων δὲν εἶναι αἱ μόναι δυσχέρειαι τῆς Κτηνιατρικῆς Ὑπηρεσίας. Τὸ χαμηλὸν μορφωτικὸν καὶ βιοτικὸν ἐπίπεδον τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς δὲν εὐνοεῖ τὴν λήψιν καὶ ἐφαρμογὴν τῶν ἐκάστοτε συνιστωμένων προληπτικῶν καὶ κατασταλτικῶν μέτρων οὔτε διευκολύνει τὴν διενέργειαν προληπτικῆς ἀντιπαρασιτικῆς ἀγωγῆς τῶν ὑπὸ μορφὴν πανζωτίας πληττόντων ἅπαν τὸ ζωϊκὸν κεφάλαιον ζωοπαρασῆτων. Ὁ ἔλεγχος τῶν μεταδοτικῶν νόσων εἰς τὸν εὐρύτερον χῶρον τῆς Ἐπιθεωρήσεως σχετικῶς, μὲ τὸν ἀριθμὸν τῶν ὑπηρετούντων κτηνιάτρων, καθίσταται λίαν δυσχερῆς καὶ ὁ ἔλεγχος τῶν νόσων τούτων σχεδὸν ἀδύνατος, λόγῳ τῆς ποιμενικῆς μορφῆς κτηνοτροφίας. Αἱ ἐαριναὶ καὶ φθινοπωριναὶ μετακινήσεις τῶν νομαδικῶν ποιμνίων ἀπὸ τῶν ἠπειρωτικῶν ὁρέων πρὸς τὰς πεδινὰς περιοχὰς τῆς Ἡπείρου — Αἰτωλοακαρνανίας — Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας συχνάκις προκαλοῦν τὴν εἰς τὸν χῶρον τῆς Ἐπιθεωρήσεως εἰσβολὴν λίαν ἐπικινδύνων μεταδοτικῶν νοσημάτων (εἰσβολὴ ἀφθώδους κατὰ τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1963 μεταφερθέντος διὰ νομαδικῶν ποιμνίων ἀπὸ Μακεδονίας καὶ περισταλέντος εἰς τὰς ἀρχικὰς ἐστίας ἐμφανίσεως χάρις εἰς τὴν λαμπρὰν δραστηριότητα τῆς Νομοκτηνιατρικῆς Ὑπηρεσίας Ἰωαννίνων τόσοσον εἰς τὴν ἀτεγκτον ἐφαρμογὴν τῶν μέτρων ἀπομονώσεως, ὅσον καὶ εἰς τὸν γενικὸν προληπτικὸν ἐμβολιασμὸν (εἰς εὐρείαν ζώνην), τῶν ὁποίων ὁ ἔλεγχος καὶ ἡ περιστολὴ ἀπαιτεῦν ὑπερανθρώπους προσπάθειας τοῦ ὑπηρετούντος ὀλιγαριθμοῦ προσωπικοῦ.

Πέραν τούτων, αἱ δυσχέρειαι αὐξάνουν ἐκ τῆς χαλαρᾶς ἐφαρμογῆς τῶν ἀποφασιζομένων διοικητικῶν μέτρων, λόγῳ μὴ πλήρους κατανοήσεως τῆς σκοπιμότητος τῶν μέτρων ὑπὸ τῶν ἐντεταλμένων τὴν τήρησιν τῶν ἀποφάσεων ὀργανῶν (ἀστυνομικῶν καὶ ἀγροφυλακῆς).

Συχνὰ κατὰ τὸ τέλος τοῦ χειμῶνος καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ἀνοιξέως τὸ κτηνοτροφικὸν μας κεφάλαιον ἐν τῷ συνόλῳ του ὑφίσταται σοβαρὸν ὑποσιτισμὸν, ὁστις προκαλεῖ σοβαρὰν ἐξάντλησιν τῶν ζώων μας, ἐπιτεινομένην καὶ ἐκ τῆς ἐλλείψεως καταλήλου ἐνσταυλισμοῦ καὶ ἐπομένως καθιστᾷ ταῦτα περισσότερον εὐπρόσβλητα εἰς τὰς διαφόρους νόσους.

Κατόπιν τῶν ὡς ἄνω ἐκτεθέντων εἶναι φανερόν, ὅτι ἡ ὑγειονομικὴ κατάστασις τοῦ ζωϊκοῦ κεφαλαίου τῆς περιοχῆς δὲν δύναται νὰ εἶναι ἱκανοποιητικὴ. Τὸ

κτηνοτροφικόν μας κεφάλαιον ύφίσταται ζημίας τόσον εκ θανάτων τῶν ζῶων μας ὅσον καὶ εκ τῶν χρονίως μαστιζόντων τὰ ζῶα ἔσω καὶ ἐξωπαρασιτώσεων, αἱ ὁποῖαι προκαλοῦν ζημίας σοβαρωτάτας εκ τῆς μειώσεως τῆς ἀποδόσεως τῶν ζῶων μας εἰς προϊόντα καὶ ἐργασίαν.

Ἄν καὶ ἡ διακύμανσις τῆς θνησιμότητος καὶ τῆς νοσήσεως τοῦ ζωϊκοῦ μας κεφαλαίου κατ' ἔτος ἐμφανίζει σοβαρὰς διαφορὰς, ὀφειλομένας εἰς τὰς εὐμενεῖς ἢ δυσμενεῖς κλιματικὰς συνθήκας, ἐξ ὧν ἐξαρτᾶται ἡ παραγωγή τῶν βοσκοτόπων μας καὶ ἐπομένως ἡ διατροφή τοῦ ζωϊκοῦ μας κεφαλαίου, ἐν τούτοις, κατὰ τὰς ἀπόψεις τῶν κτηνοτρόφων μας καὶ τὰς παρατηρήσεις ἡμῶν, ὑπολογίζομεν ὅτι ἡ θνησιμότης τοῦ ζωϊκοῦ μας κεφαλαίου, μειωθείσα κἄπως τὴν τελευταίαν δετίαν, ἀνέρχεται εἰς 40)ο τῶν μονόπλων καὶ βοοειδῶν εἰς 60)ο τῶν προβάτων καὶ αἰγῶν, εἰς 80)ο τῶν χοίρων καὶ εἰς 200)ο τῶν πουλερικῶν. Βάσει τούτων ὑπολογίζομεν ὅτι ἐτησίως ἀπόλλυνται 1453 μόνοπλα, 3.306 βοοειδῆ, 118.560 αἰγοπρόβατα, 4.278 χοῖροι, 269.644 πουλερικά καὶ 40.27 κόνικλοι ἤτοι αἱ εκ θανάτων ζημίαι ὑπολογίζονται εἰς 80.039 ἑκατ. δραχ. ἐτησίως.

Πέραν ὁμως τῶν εκ θανάτων ζημιῶν, σημαντικὰς εἰς χρῆμα ἀπωλείας ὑφίσταται καὶ ἡ παραγωγή τῆς κτηνοτροφίας μας. Αἱ ὑπὸ μορφήν πανζωοτίας πλήττουσαι τὴν κτηνοτροφίαν μας ἐσωπαρασιτώσεις, προκαλοῦν ἐτησίως μείωσιν τῆς παραγωγῆς, ἣν ὑπολογίζομεν εἰς 10% τῆς συνολικῆς ἀξίας τῆς κτηνοτροφικῆς παραγωγῆς τῆς περιοχῆς τῆς Ἐπιθεωρήσεως, ἣτις ἀνέρχεται εἰς 796.205.000 δραχ. Ἐὰν εἰς ταύτην προσθέσωμεν καὶ τὴν ἀξίαν τῆς παρεχομένης ἐργασίας ὑπὸ τῶν ζῶων, ὡς καὶ τῆς παραγομένης κόπρου, τότε ἡ συνολικὴ ἀξία τῆς κτηνοτροφικῆς παραγωγῆς ἀνέρχεται εἰς 1.175.000.000 δραχ. καὶ ἐπομένως ἡ ἀπώλεια τῶν 10% ἀνέρχεται εἰς 117.500.000 δραχ.

Οὕτω, τὸ σύνολον τῶν προκαλουμένων ἐτησίως ζημιῶν εἰς τὸ κτηνοτροφικὸν κεφάλαιον καὶ τὴν κτηνοτροφικὴν παραγωγήν εκ τῶν θανάτων καὶ τῶν νοσήσεων, ἀνέρχεται εἰς 197.539.000 δραχ.

Αἱ νόσοι, αἱ ὁποῖαι προκαλοῦν σήμερον τὸν μεγαλύτερον ἀριθμὸν θανάτων εἰς τὸ ζωϊκὸν κεφάλαιον τῆς περιοχῆς εἶναι αἱ:

1) Ἐντεροτοξιναιμία, προκαλοῦσα κατὰ τὴν χειμερινὴν περίοδον σοβαρὰς ζημίας ἰδίαι ἐπὶ τῶν προβάτων. Ἄτυχῶς τὸ Ἑλληνικὸν ἐμβόλιον συχνὰ δὲν δίδει ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα καὶ θεωροῦμεν ὡς μίαν τῶν πρώτων ἐπιδιώξεων τοῦ Μικροβιολογικοῦ μας Ἰνστιτούτου καὶ τῶν μικροβιολογικῶν μας ἐργαστηρίων τὴν παρασκευὴν πολυδυνάμου ἐμβολίου καὶ δὴ ἐνδεχομένως ἐξειδικευμένου κατὰ περιοχὰς.

2) Ὁ ἀνθραξ. Ἄν καὶ αἱ εκ τῆς νόσου ταύτης ζημίαι ἔχουν σοβαρῶς περισταλῆ, ἐν τούτοις ἐπ' ἐσχάτων, λόγω μειωμένης ἀποτελεσματικότητος τοῦ Ἑλληνικοῦ σπορεμβολίου, ἤρχισαν πάλιν ν' αὐξάνουν τὰ θανατηφόρα κρούσματα.

3) Ὁ συμπτωματικὸς ἀνθραξ παρουσιάζει περιορισμένον σχετικῶς ἀριθμὸν θανάτων.

4) Ἡ λύσσα, ἡ ὁποία προκαλεῖ περιορισμένον ἀριθμὸν θανάτων εἰς τὰ ζῶα, πλὴν ὁμως ἡ καταπολέμησις ταύτης ἐνέχει σοβαρωτάτην σημασίαν, λόγω τῆς μεταδόσεώς της εἰς τὸν ἄνθρωπον.

5) Ἡ λοιμώδης ἀγαλαξία προκαλοῦσα σοβαρὰς ζημίας.

6) Ὁ μελιταῖος πυρετός, ὁ ὁποῖος εἰς ὠρισμένας περιοχὰς ἔχει λάβει εὐρυτάτην ἐξάπλωσιν εἰς τὰ μικρὰ μηρυκαστικά, προκαλὼν ἐπιζωοτικὴν ἀποβολὴν καὶ προσβάλλων κατὰ περιόδους σημαντικὸν ἀριθμὸν κατοίκων τῆς περιοχῆς.

7) Αἱ πυροπλασμώσεις προσβάλλουσαι σχεδὸν ὅλα τὰ εἶδη τῶν μηρυκαστικῶν κυρίως καὶ προκαλοῦσαι ὑψηλὴν θνησιμότητα εἰς τὰ εκ τοῦ ἐξωτερικοῦ εἰσαγόμενα εὐγενῆ ζῶα.

8) Ἡ δυσεντερία τῶν ἀμνῶν καὶ ἐρειφίων προκαλοῦσα ἐνίοτε θνησιμότητα λίαν ὑψηλὴν εἰς τὰ θηλάζοντα καὶ ἐν ἀπογαλακτισμῷ εὐρισκόμενα ζῶα.

9) Ἡ Δουρίνη τῶν ἵππων, ἣτις εἶχε προπολεμικῶς διαπιστωθῆ καὶ σήμερον πιθανῶς ὑφίσταται.

10) Ἡ ψευδοπανώλης, ἡ γολέρα, ἡ διφθερίτις, ἡ σπυρογαιτίαισις, ὁ τύφος τῶν πουλερικῶν, ἅτινα συχνὰ προκαλοῦν σοβαρωτάτας ζημίας εἰς τὸ κτηνοτροφικόν μας κεφάλαιον.

Πλὴν ὅμως τῶν ἀνωτέρω νόσων, αἱ ἔσω καὶ ἔξω παρασιτώσεις, ὡς ἤδη ἐλέχθη, μαστίζουσαι τὸ ζωϊκὸν κεφάλαιον τῆς περιοχῆς τῆς Ἐπιθεωρήσεως, προκαλοῦν, πλὴν τῶν θανάτων, σοβαρωτάτας ζημίας εἰς τὴν παραγωγὴν τῆς κτηνοτροφίας μας, ἀνερχομένης εἰς 10% τῆς συνολικῆς ἀκαθαρίστου ἀξίας τῆς κτηνοτροφικῆς παραγωγῆς.

Αἱ κύριαι ἐσωπαρασιτώσεις εἶναι αἱ στρογγυλώσεις (γαστρεντερικαὶ καὶ πνευμονικαὶ μορφαί), αἱ διστομιάσεις (αἰγοπροβάτων, ἀγελάδων κλπ.), αἱ ἀγκυλοστομώσεις τῶν ἵππων, αἱ ἐλμινθιάσεις κλπ., ὡς καὶ αἱ ἐξωπαρασιτώσεις (ψῶραι κλπ.). Σημαντικὰς ἐπίσης ζημίας ἐν τῇ παραγωγῇ προκαλεῖ καὶ ἡ ἐπ' ἐσχάτων ἐπεκταθεῖσα ἐν τῇ περιοχῇ ποδοδεσμῆτις τῶν προβάτων.

Τὸ ποσὸν τοῦτο τῶν ζημιῶν εἶναι λίαν σημαντικὸν διὰ τὴν ἀσθενῆ οἰκονομίαν τῆς περιοχῆς καὶ θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ περισταλῆ τοῦλάχιστον κατὰ 50% εἰς τὴν προσεχῆ δετίαν, ἐὰν ὀργανοῦντο καταλλήλως αἱ Νομοκτηνιατρικαὶ Ὑπηρεσίαι καὶ παρείχοντο εἰς ταύτας ἐπαρκῆ μέσα διὰ τὴν ἀποτελεσματικὴν δραστηριοποίησίν των.

Βάσει τοῦ ἐκπονηθέντος ἤδη 10ετοῦς Προγράμματος Βελτιώσεως τῆς κτηνοτροφίας τῆς Ἡπείρου—Κερκύρας καὶ Λευκάδος, κατὰ τὸ 1975, τὸ κτηνοτροφικὸν κεφάλαιον τῆς ὡς ἄνω περιοχῆς λαμβάνει τὴν εἰς τοὺς πίνακας 8 καὶ 9 διδομένην μορφήν.

Ἀνάλογος διαφοροποίησις τοῦ ζωϊκοῦ κεφαλαίου προβλέπεται καὶ διὰ τὴν περιοχὴν τῆς Αἰτωλοακαρνανίας.

Ὡς ἐκ τῶν πινάκων τούτων ἐμφαίνεται, κατὰ τὸ τέλος τῆς προσεχοῦς 10ετίας (1975) προβλέπεται σοβαρὰ μείωσις τῶν μονόπλων, τῶν αἰγῶν καὶ τῶν προβάτων, μὲ ἀντίστοιχον αὔξησιν κυρίως τῶν βοοειδῶν καὶ δευτερευόντως τῶν γοίρων καὶ πτηνῶν.

Προβλέπεται ἐπίσης ὑπὸ τοῦ σχεδίου ἡ μείωσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεων καὶ ἡ αὔξησις τοῦ βασικοῦ κλήρου, ὥστε αἱ νέαι ἐκμεταλλεύσεις νὰ ἐκτρέφουν μεγαλύτερον ἀριθμὸν ζώων καὶ δὴ βελτιωμένων.

Ἐπὶ τῆς προγραμματιζομένης πραγματικότητος ταύτης δεόν νὰ στηριχθῆ καὶ ἡ νέα διάρθρωσις τῶν κτηνοτροφικῶν περιφερειακῶν Ὑπηρεσιῶν.

ΑΝΑΔΙΑΡΘΡΩΣΙΣ ΤΩΝ ΚΤΗΝΙΑΤΡΙΚΩΝ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΠΕΡΙΟΧΗΣ Ε'. ΚΤΗΝΙΑΤΡΙΚΗΣ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΕΩΣ

Ἡ προτεινομένη ἀναδιάρθρωσις τῶν Ὑπηρεσιῶν στηρίζεται ἐπὶ τῶν κάτωθι κυρίων σημείων:

1. Ἡ Ἐπιθεώρησις Κτηνιατρικῆς, ἐξομοιουμένη πρὸς τὰς Ἐπιθεωρήσεις τῶν λοιπῶν κλάδων τῆς πρωτογενοῦς παραγωγῆς, νὰ μεταβληθῆ εἰς ὄργανον ζωτικῶν μὴ περιοριζόμενον μόνον εἰς τὴν ἀσκήσιν διοικητικοῦ ἐλέγχου, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν παροχὴν ἐκπαιδεύσεως εἰς τὰς κτηνιατρικὰς ἐφαρμογὰς τῶν νέων συναδέλφων.

2: Αἱ Νομοκτηνιατρικαὶ Ὑπηρεσίαι τῶν Νομῶν, ἀναδιοργανούμεναι ε

Δ)νσεις Κτηνιατρικής Ὑπηρεσίας τοῦ Νομοῦ, νὰ ἔχουν ὑπὸ τὸν ἑλεγχόν των τὰ ἀγροικὰ κτηνιατρεία, τὴν Ἀστυκτηνιακρικὴν Ὑπηρεσίαν καὶ τὴν λειτουργίαν τῶν συνεργείων τεχνητῆς γονιμοποιήσεως καὶ τὴν καταπολέμησιν τῆς στειρότητος.

3. Τὸ ἴδρυθὲν Κτηνιατρικὸν Μικροβιολογικὸν Ἐργαστήριον νὰ ἐπανδρωθῆ διὰ καταλλήλως ἐξειδικευμένου προσωπικοῦ καὶ νὰ λειτουργήσῃ κανονικῶς.

4. Τὸ νῦν ὑπηρετοῦν καὶ τὸ προσληφθησόμενον προσωπικὸν νὰ μετεκπαιδευθῆ ἐπὶ ἑξάμηνον εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης τόσον ἐπὶ τῶν νοσημάτων τῶν βοοειδῶν (εἰδικώτερον ἐπὶ τῆς τεχνητῆς γονιμοποιήσεως—καταπολεμήσεως στειρότητος—πρωίμου διαγνώσεως τῆς κυφορίας—νοσημάτων γεννητικοῦ συστήματος κλπ.), πτηνῶν καὶ χοίρων ὅσον καὶ εἰς τὴν Γενικὴν καὶ Εἰδικὴν ζωοτεχνίαν. Ἀπαραιτήτως, φρονοῦμεν, ὅτι χρήζουν μετεκπαιδεύσεως ὅλοι οἱ νέοι σχετικῶς συνάδελφοι, ὥστε νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ παρέχουν θετικὴν καὶ ἄμεσον βοήθειαν εἰς τὰ νοσοῦντα βοοειδῆ, χοίρους καὶ πτηνά, τῶν ὁποίων, ὡς ἐλέχθη, προβλέπεται ἡ ἀριθμητικὴ αὔξησις.

Εἰδικώτερον ἢ σύνθεσις τῶν Ὑπηρεσιῶν τῆς Ἐπιθεωρήσεως δέον νὰ εἶναι ἡ κάτωθι:

I. Ε'. Ἐπιθεωρήσις Κτηνιατρικῆς.

1) Ἐπιθεωρητῆς Κτηνιατρικῆς.

2) Εἰς κτηνίατρος βοηθὸς Ἐπιθεωρητοῦ (μὲ βαθμὸν τοῦλάχιστον τμημ. Α' ἢ Δ)ντοῦ Β'.)

3) Εἰς κτηνίατρος νέος, ὅστις νὰ μετεκπαιδευθῆ εἰς τὰς κτηνιατρικὰς ἐφαρμογὰς καὶ συνοδεύων τὸν ἐπιθεωρητὴν κατὰ τὰς ἐπισκέψεις νὰ ἐνημερώνῃ τοὺς συναδέλφους τῶν Νομοκτηνιατρικῶν Ὑπηρεσιῶν ἐπὶ τῶν προβλημάτων τῶν κτηνιατρικῶν ἐφαρμογῶν.

4) Εἰς πρωτοκολλητῆς—ἀρχειοφύλαξ - δακτυλογράφος.

5) Εἰς κλητῆρ.

II. Κτηνιατρικὸν Μικροβιολογικὸν Ἐργαστήριον Ἰωαννίνων.

Εἰς τοῦτο, πλέον τοῦ Δ)ντοῦ, δέον νὰ τοποθετηθοῦν 2 Κτηνίατροι—Μικροβιολόγοι—παρασιτολόγοι, 2 ἐργαστηριακοὶ βοηθοί, 1 κλητῆρ καὶ μία καθαρίστρια.

III. Κτηνιατρικαὶ Δ)νσεις Νομῶν.

Αὗται, ὡς καὶ σήμερον, δέον νὰ διακρίνωνται εἰς Κτηνιατρικὰς Δ)νσεις Α καὶ Β κατηγορίας. Σήμερον ἐν τῇ Ἐπιθεωρήσει Α' κατηγορίας εἶναι αἱ Νομοκτηνιατρικαὶ Ὑπηρεσίαι Ἰωαννίνων καὶ Αἰτωλοακαρνανίας. Προτείνεται ἡ μεταβολὴ καὶ τῆς Νομοκτηνιατρικῆς Ὑπηρεσίας Κερκύρας εἰς Κτηνιατρικὴν Δ)νσιν Α' κατηγορίας. Αἱ λοιπαὶ Κτηνιατρικαὶ Ὑπηρεσίαι (Ἄρτης—Πρεβέζης—Θεσπρωτίας—Λευκάδος) θὰ παραμείνουν Κτηνιατρικαὶ Δ)νσεις Β' κατηγορίας.

Ἐκάστη Κτηνιατρικὴ Δ)νσις Α' κατηγορίας δέον νὰ ἀποτελεσθῆ:

1) Ἐξ ἑνὸς Δ)ντοῦ Κτηνιάτρου μὲ βαθμὸν Δ)ντοῦ Α ἢ Β.

2) Ἐκ 3 τμηματαρχῶν κτηνιάτρων μὲ βαθμὸν Τμημ. Α ἢ Β.

α) Τμημα Λοιμωδῶν Παρασιτικῶν Νόσων μὲ ἓνα τμηματάρχη καὶ κτηνίατρον.

β) Τμήμα Ἀστυκτηνιατρικὸν μὲ ἓνα τμηματάρχην καὶ ἓνα βοηθόν.

γ) Τμήμα κτηνιατρικῆς περιθάλψεως μὲ τὸν Δ)ντὴν τοῦ Ἀγροτικοῦ Κτηνιατρείου τῆς ἔδρας ὡς τμηματάρχην καὶ ἓνα βοηθὸν τοῦ Ἀγροτ. Κτηνιατρείου τῆς ἔδρας.

3) Ἐξ ἑνὸς Γραφέως—ἀρχαιοφύλακος—Λογιστοῦ καὶ

4) Ἐξ ἑνὸς ἢ δύο νοσοκόμων κτηνῶν.

Οὕτω διὰ 3 Κτηνιατρικὰς Δ)νσεις Α'. Κατηγορίας θὰ ἀπαιτηθοῦν 3 Νομοκτηνίατροι, 9 τμηματάρχαι κτηνίατροι καὶ 9 κτηνίατροι βοηθοὶ τμηματαρχῶν ἐν τῇ ἔδρα.

Πέραν τούτων θὰ ἀπαιτηθοῦν εἰς τὸν Νομὸν Ἰωαννίνων 3 Κοινοτικοὶ κτηνίατροι (Καλεντζίου—Κήπων—Δερβιζιάνων), 6 κτηνίατροι προϊστάμενοι τῶν ἀγροτικῶν κτηνιατρείων (Ἰωαννίνων—Κονίτσης—Παρακαλάμου—Δελβινακίου καὶ Μετσόβου).

Εἰς τὸν Νομὸν Αἰτωλοακαρνανίας θὰ ἀπαιτηθῇ ἐν τῇ ἔδρα ὁ αὐτὸς ἀριθμὸς κτηνιάτρων μὲ τὰ Ἰωάννινα καὶ ἐπὶ πλέον.

1 Κτηνίατρος Ἐπαρχιακὸς Ἀγρινίου + 1 Κτηνίατρος Προϊστάμενος τοῦ Ἀγροτικοῦ Κτηνιατρείου Ἀγρινίου.

1 Κτηνίατρος Ἐπαρχιακὸς Ἀμφιλοχίας + 1 Κτηνίατρος Προϊστάμενος τοῦ Ἀγροτικοῦ Κτηνιατρείου Ἀμφιλοχίας.

1 Κτηνίατρος Ἐπαρχιακὸς Ναυπάκτου + 1 Κτηνίατρος Προϊστάμενος τοῦ Ἀγροτικοῦ Κτηνιατρείου Ναυπάκτου.

καὶ ἀνὰ 1 Κτηνίατρος διὰ τὰ Ἀγροτικὰ Κτηνιατεῖα Βονίτσης—Θέρονου καὶ Κατούνης.

Εἰς τὸν Νομὸν Κερκύρας θὰ ἀπαιτηθῇ ἐν τῇ ἔδρα 1 Νομοκτηνίατρος καὶ 3 Κτηνίατροι Προϊστάμενοι τμημάτων καὶ ἀνὰ εἰς Κτηνίατρος Προϊστάμενος Ἀγροτικῶν Κτηνιατρείων Κερκύρας—Λευκίμης καὶ Σιδιχίου.

Αἱ 4 Κτηνιατρικαὶ Δ)νσεις Β'. τῶν Νομῶν Ἄρτης—Πρεβέζης—Θεσπρωτίας καὶ Λευκάδος θὰ ἀπαιτήσουν τὴν τοποθέτησιν ἀνὰ ἑνὸς Δ)ντοῦ κτηνιάτρου καὶ ἑνὸς ἢ δύο βοηθῶν καὶ πλέον τούτων εἰς Ἄρταν 2 Κτηνιάτρων εἰς Ἀγροτικὸν Κτηνιατεῖον Ἄρτης, ἐξ ὧν ὁ εἰς θὰ ἀσχολεῖται μὲ τὴν τεχνητὴν γονιμοποίησιν καὶ τὴν καταπολέμησιν τῆς στειρότητος καὶ ἀνὰ ἑνὸς Κτηνιάτρου Κοινοτικοῦ εἰς Ἄγναντα, Δροσοπηγὴν καὶ Μηλιανὰ.

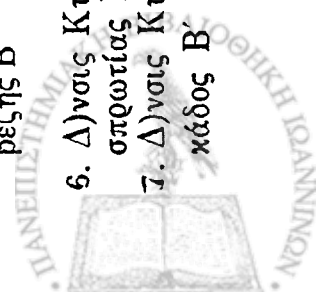
Εἰς Πρέβεζαν 2 Κτηνίατροι Κοινοτικοὶ εἰς Πάργαν καὶ Φιλιπιάδα καὶ δύο Προϊστάμενοι Ἀγροτικῶν Κτηνιατρείων Φιλιπιάδος καὶ Καναλακίου. Εἰς Λευκάδα 1 βοηθὸς Νομοκτηνιάτρου καὶ 1 Κοινοτικὸς Κτηνίατρος Καρυᾶς. Εἰς Θεσπρωτίαν 2 βοηθοὶ Νομοκτηνιάτρου + 2 Προϊστάμενοι Ἀγροτικῶν Κτηνιατρείων Παραμυθίας καὶ Φιλιατῶν.

Βάσει τῶν Ἀνωτέρω, τὸ διὰ τὴν περιοχὴν τῆς Ἐπιθεωρήσεως ἀπαιτηθὲν προσωπικὸν δίδεται εἰς τὸν κατωτέρω πίνακα:

Τῶν Κτηνιατρικῶν Ὑπηρεσιῶν τῆς Ε' Κτηνιατρικῆς Ἐπιθεωρήσεως

Τίτλος Ὑπηρεσίας	Ἐδρα	Ἐπιστημονικὸν προσωπικὸν	Διοικητικὸν καὶ βοηθητικὸν προσωπικὸν	Σύνολον ἐπιστ. προσ.	Σύνολον βοηθ. προσ.
I. ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΚΤΗΝΙΑΤΡΙΚΗΣ					
1. Δ)νσις Κτηνιατρικῆς Α'	Ἰωάννινα	1 Ἐπιθ)τῆς μετὰ βιβλίου Δ)ντοῦ	1 Κτηνιατρός μετὰ βιβλίου Δ)ντοῦ	1 Γραφεὺς— ἀρχειοφύλαξ	1 κλητῆρ 1 καθαριστῆρ.
2. Δ)νσις Κτηνιατρικῆς Β'	»	1 Δ)ντῆς ἐργαστηρ.	1 Κτην. μικροβιολόγος	2 ἐργαστηριακοὶ βοηθοὶ	1 κλητῆρ 1 καθαριστῆρ.
3. Δ)νσις Κτηνιατρικῆς Γ'	»	1 Δ)ντῆς μετὰ βιβλίου	3 Κτην. τμηματάρχαι	1 Γραφεὺς-ἀρχειοφύλαξ	1 νοσοκόμος κτηνῶν
4. Δ)νσις Κτηνιατρικῆς Δ'	»	1 Δ)ντῆς μετὰ βιβλίου	3 Κτηνιατροὶ Κοινοτικοὶ	6 Κτην. Προϊστ.	4 2
5. Δ)νσις Κτηνιατρικῆς Ε'	Μεσολόγγιον	1 Δ)ντῆς μετὰ βιβλίου	3 Κτηνιατροὶ τμηματάρχαι	Ἀγρ. Κτην.	9 6
6. Δ)νσις Κτηνιατρικῆς Στ'	Κέρκυρα	1 Δ)ντῆς μετὰ βιβλίου	3 Κτηνιατροὶ ἐπαρχιακοὶ	6 Κτηνιατρ. Προϊστ.	4 2
7. Δ)νσις Κτηνιατρικῆς Ζ'	Ἄρτα	1 Δ)ντῆς μετὰ βιβλίου	3 Κτηνιατροὶ τμηματάρχαι	1 Γραφεὺς-ἀρχειοφύλαξ	6 νοσοκόμοι
8. Δ)νσις Κτηνιατρικῆς Η'	»	1 Δ)ντῆς μετὰ βιβλίου	2 Κτηνιατροὶ βοηθοὶ	3 Κτηνιατροὶ Κοινοτικ.	2 νοσοκόμοι κτηνῶν
9. Δ)νσις Κτηνιατρικῆς Θ'	»	1 Δ)ντῆς μετὰ βιβλίου	Δ)νται ἄγρ. Κτηνιατρ.	2 Κτηνιατροὶ Κοινοτικοὶ	6 3
10. Δ)νσις Κτηνιατρικῆς Ι'	Πρέβεζα	1 Δ)ντῆς μετὰ βιβλίου	1 Βοηθὸς Δ)ντοῦ	2 κτην. προϊστ. ἄγρ. κτην.	4 3
11. Δ)νσις Κτηνιατρικῆς Κ'	»	1 Δ)ντῆς μετὰ βιβλίου	1 Βοηθὸς Δ)ντοῦ	2 προϊστ. ἄγρ. κτην.	2 νοσοκόμοι κτηνῶν
12. Δ)νσις Κτηνιατρικῆς Λ'	»	1 Δ)ντῆς μετὰ βιβλίου	1 Βοηθὸς Δ)ντοῦ	1 Γραφεὺς-ἀρχειοφύλαξ	3 1
13. Δ)νσις Κτηνιατρικῆς Μ'	»	1 Δ)ντῆς μετὰ βιβλίου	1 Βοηθὸς Νομ)τροῦ	1 κοινοτικὸς 1 Γραφεὺς-ἀρχειοφύλαξ	3 1
14. Δ)νσις Κτηνιατρικῆς Ν'	»	1 Δ)ντῆς μετὰ βιβλίου	1 Βοηθὸς Νομ)τροῦ	κτηνίατρος χειροφύλαξ	Σύνολον 58 37

Ὡς ἐκ τοῦ πίνακος ἐμφαίνεται, τὸ προτεινόμενον ἐπιστημονικὸν προσωπικὸν ὑπερδιπλασιάζεται. Πλὴν ὅμως, δὲν ἀρκοῦν μόνον ἡ ἀριθμητικὴ αὔξησης τοῦ προσωπικοῦ καὶ ἡ ἀρτιωτέρα κατάρτισις τούτου (προταθείσα μετεκπαίδευσις) διὰ τὴν ἀποδῶση τὰ προσδοκώμενα ἀποτελέσματα. Εἶναι ἀπαραίτητον ὅπως τὸ ὑπηρετοῦν καὶ προσληφθησόμενον προσωπικὸν ἀμειψθῆ ἱκανοποιητικῶς ἢ τοῦλάχιστον κατὰ τρόπον μὴ δημιουργοῦντα εἰς τοῦτο τὸ αἶσθημα τῆς ἀνίσου μεταχειρίσεως. Πρὸς τοῦτο δέον τὰ καταβληθῆ καὶ εἰς τοὺς Κτηνιάτρους τὸ ἠΰξημένον ὑπερωριακὸν ἐπίδομα τὸ χορηγηθῆν εἰς τοὺς συναδέλφους Γεωπόνους καὶ παραλλήλως τὰ ληφθῆ πρόνοια, ὥστε νὰ καταστή δυνατὴ ἡ παροχὴ ἐνὸς ποσοστοῦ τῶν εἰσπραττομένων παρὰ τῶν ἀγροτικῶν κτηνιατρειῶν ἐξετάστρων εἰς τοὺς Κτηνιάτρους τῶν ἀγροτικῶν κτηνιατρειῶν, πρὸς κάλυψιν τῶν ἠΰξημένων ἀναγκῶν ἱματισμοῦ καὶ καθαριότητος τούτου ὡς καὶ τῆς συχνὰ λίαν ἐπιπόνου καὶ βαρείας ἐργασίας (μειευτικαὶ καὶ χειρουργικαὶ ἐπεμβάσεις ἐπὶ μεγάλων ζώων), ἣν ἐπιτελοῦν οὗτοι.

Ὅμοιος δέον τὰ ληφθῆ πρόνοια πρὸς ἀξιοπρεπεστέραν καὶ ἀνωτέραν στέγασιν τῶν ὑφισταμένων καὶ ἰδρυθησομένων ὑπηρεσιῶν, ὡς καὶ δυνατῆς πληρωμῆς γραφικῆς ὕλης, θερμάνσεως καὶ καθαριότητος τῶν κτηνιατρικῶν ὑπηρεσιῶν. Εἶναι, τῇ ἀληθείᾳ, ἀπαράδεκτος καὶ ἀδιανόητος ἡ διάθεσις μηνιαίως 200 δραχμῶν διὰ τὴν κάλυψιν δαπανῶν γραφείου (γραφικὰ, φωτισμός, καθαριότης, θέρμανσις) τῶν γραφείων τῆς Ἐπιθεωρήσεως Κτηνιατρικῆς ἢ 50 δραχμῶν μηνιαίως διὰ τὸ Νομοκτηνιατρικὸν Γραφεῖον Ἰωαννίνων. Εἶναι ἀπογοητευτικὴ ἡ θέσις τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ Κτηνιατρικῆς ἢ τοῦ Νομοκτηνιάτρου περιερχομένου τὰ διάφορα γραφεῖα πρὸς ἐξασφάλισιν δακτυλογραφίσεως ἐνὸς ἐγγράφου.

Ὅπως συμβαίνει δι' ὅλας τὰς Γεωργικὰς καὶ Δασικὰς Ὑπηρεσίας, δέον αἱ δαπάναι ἐπίπλων—φωτισμοῦ—θερμάνσεως—καθαριότητος—γραφικῆς ὕλης κλπ. νὰ διατίθενται παρὰ τῶν Γεωργικῶν Ταμείων βάσει τῶν πραγματοποιουμένων δαπανῶν, ὀριζομένου τοῦ ἐτησίως ἀπαιτουμένου ποσοῦ βάσει προϋπολογισμοῦ, τὸν ὁποῖον δέον νὰ συντάσσουν κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔτους αἱ Ὑπηρεσίαι. Τὰ ἀγροτικὰ κτηνιατρεῖα, χρηματοδοτούμενα παρὰ τῶν Γεωργικῶν Ταμείων, εἶναι πάντοτε καλλίτερον ἐφωδιασμένα δι' ἐπίπλων καὶ διασφαλίζουν μεγαλυτέραν δυνατότητα εἰς δαπάνας φωτισμοῦ—θερμάνσεως—καθαριότητος κλπ.

Λίαν σημαντικῶς θὰ ἐπηύξανε τὴν δραστηριότητα τοῦ ὑπηρετοῦντος καὶ προσληφθησομένου προσωπικοῦ ὁ δι' αὐτοκινήτων ἐφοδιασμὸς τόσον τῶν Νομοκτηνιατρικῶν Ὑπηρεσιῶν ὅσον καὶ τῶν ἀγροτικῶν κτηνιατρειῶν.

Σήμερον ὅλα τὰ ἀγροτικὰ κτηνιατρεῖα τῆς περιοχῆς τῆς Ἐπιθεωρήσεως ἔχουν περιορισμένον ἀριθμὸν ἐπισκέψεων, διότι ὁ κτηνίατρος τούτων εἶναι στατικός, ἀναμένων τὴν προσκόμισιν τῶν ἀσθενῶν ζώων εἰς τὸ κτηνιατρεῖον. Ἀλλὰ εἶναι γνωστὸν, ὅτι αἱ νοσοῦσαι συχνὰ ἐξευγενισμένα ἀγελάδες λίαν δυσχερῶς μεταφέρονται εἰς τὸ κτηνιατρεῖον. Συχνάκις ἡ παρέμβασις τοῦ κτηνιάτρου τῶν ἀγροτικῶν κτηνιατρειῶν ματαιοῦται, λόγῳ μεγάλου σχετικῶς κόστους τοῦ αὐτοκινήτου πρὸς μεταφορὰν τοῦ Κτηνιάτρου. Ὡστε ἐπέστη πλέον ὁ καιρὸς, ἵνα ἐφοδιασθῶν ὅλα τὰ ἀγροτικὰ κτηνιατρεῖα διὰ καταλλήλου αὐτοκινήτου, ὥστε νὰ καθίσταται δυνατὴ ἡ ταχεῖα καὶ ἀδάπανος, διὰ τὸν ἰδιοκτήτην τοῦ ἀσθενοῦντος ζώου, μεταφορὰ τῶν κτηνιάτρων πρὸς τὰ νοσοῦντα ζῶα.

Δεδομένης τῆς παντελοῦς ἐνδείας τῶν Ἠπειρωτῶν ἀγροτῶν εἰς τὸ παρελθόν, ἐκρίθη σκόπιμος ἡ παρὰ τοῦ Προγράμματος Ἠλείου διάθεσις πιστώσεως 1.000 δραχμῶν μηνιαίως εἰς χεῖρας τῶν ἐπαρχιακῶν καὶ κοινοτικῶν κτηνιάτρων, ὡς καὶ τῶν κτηνιάτρων τῶν ἀγροτικῶν κτηνιατρειῶν ἵνα ἐκ τῆς πιστώσεως ταύτης πληρῶνουν τὴν ἀξίαν τῶν φαρμάκων τῶν ἀπαιτουμένων διὰ τὴν θεραπείαν ἐξευγενισμένων ζώων, εἰς τὰς περιπτώσεις καθ' ἃς διεπιστοῦτο παρὰ τῶν ὡς ἄνω κτη-

γιατρών ή παντελής αδυναμία του αγρότου δια την πληρωμήν των φαρμάκων. Αί ως άνω δαπάναι επραγματοποιούντο δια λήψεως αποδείξεως τόσον παρά του αγροτικού κτηνιατρείου ή φαρμακείου εξ ου έγένετο ή προμήθεια των φαρμάκων όσον και παρά του κατόχου των νοσούντων ζώων, ότι έγένετο χρήσις των φαρμάκων δια την θεραπείαν του ζώου. Τας καταστάσεις εκάστου κτηνιάτρου ήλεγχεν ο Νομοκτηνιάτρος Ίωαννίνων.

Η έν λόγω ένίσχυσις της φαρμακευτικής περιθάλψεως έσχεν ικανοποιητικά αποτελέσματα και φρονούμεν, ότι δέον να διευρυνθή και να εφαρμοσθή παρά των κτηνιάτρων της περιοχής της Έπιθεωρήσεως, ίνα υποβοηθήση το έργον των κτηνιάτρων, το όποιον συχνά ανακόπτεται εκ της αδυναμίας των αγροτών μας να διασφαλίσουν την αγοράν των έντελλομένων παρά των θεραπευτών κτηνιάτρων φαρμάκων.

Η πείρα επίσης έδειξεν, ότι εις τον τομέα της φαρμακευτικής περιθάλψεως των ευρύτατα έξ έσωπαρασιτώσεων και διή στρογγυλιάσεων νοσούντων ζώων, ή κτηνοτροφία ύφίσταται σοβαρωτάτας άπωλείας, λόγω μη έθισμού των κτηνοτρόφων ή και αδυναμίας τούτων δια την αγοράν και θεραπευτικήν άγωγήν των εκ της νόσου ταύτης νοσούντων μικρών μυρηκαστικών (προβάτων—αίγών). Φρονούμεν, ότι θα πρέπει να διατίθεται σημαντική ποσότης Φαινοθειαζίνης δια την άποδεικτικήν τουλάχιστον διένέργειαν ευρείας εκτάσεως θεραπείας, τρις τουλάχιστον κατ' έτος, ποιμνίων εκτρεφομένων εις περιοχάς, εις άς ένδημει ή νόσος αύτη.

Δια την άσκησιν επίσης προληπτικής προστατευτικής άγωγής κατά των αυτοχθόνων νόσων (άνθρακος — έντεροτοξιναιμίας — τετάνου—λύσσης κλπ.) κρίνεται σκόπιμος ή δωρεάν διάθεσις των βιολογικών προϊόντων, ως άλλωστε έγινε και κατά το παρελθόν, ίνα μη οι κτηνιάτροι έμφανίζωνται εις την ύπαιθρον ως πωληταί φαρμάκων, όταν οι συνάδελφοι γεωπόνοι και δασικολ διαθέτουν συχνά έπιδοτήσεις και έτέρας πολυειδεις παροχάς εις τους παραγωγούς.

Πλέον τούτων, δέον να διασφαλισθή ή συμμετοχή των Κτηνιατρικών Δ)νσεων εις άπαντα τα Συμβούλια και Έπιτροπάς τας συνιστωμένας προς παροχήν έπιδοτήσεων κτηνοτροφικών προϊόντων (κρέας—γάλα κλπ.) ή την άρτιωτέραν όργάνωσιν των Κτηνοτροφικών ύπηρεσιών (Γενεαλογικά Βιβλία κλπ.).

Ανεφέρθη ήδη, ότι προκαλούμεναι έν τη κτηνοτροφία της περιοχής συνολικά και άπώλειαι άνέρχονται εις 197,5 εκατ. δραχ. και ότι αύται είναι δυνατόν να μειωθουν κατά 50% εις την προσεχή 5ετιαν δια της αναδιοργανώσεως των Κτηνιατρικών Ύπηρεσιών. Αί προς εφαρμογήν των προταθέντων μέτρων άπαιτηθήσονται δαπάναι θα είναι αι κάτωθι έτησίως:

Μισθοδοσία 40 επί πλέον κτηνιάτρων X 5.000 X 14 μήνας	= 2.800.000	δρ.
Έπί πλέον προσληφθησόμενον διοικητικόν και τεχνικόν προσωπικόν 20 X 3.000 X 14 μήνας	= 840.000	»
Κίνησις και συντήρησις 20 αυτοκινήτων X 1.500 δραχ. μηνιαίως	= 360.000	»
Παροχή δωρεάν φαρμακευτικής περιθάλψεως μέχρι δαπάνης 1000 δραχμών μηνιαίως κατά έπαρχιακόν—κοινοτικόν και Προϊστάμενον αγροτικού κτηνιατρείου κτηνιάτρον		
28 κτηνιάτροι X 1.000 X 12	= 336.000	»
Δωρεάν διάθεσις Φαινοθειαζίνης προς άποδεικτικήν καταπολέμησιν στρογγυλιάσεων	= 250.000	»
Άξία δωρεάν παροχής βιολογικών προϊόντων	= 250.000	»
Συνολική έτησία δαπάνη δραχ.	= 4.836.000	»
Άγορά 20 αυτοκινήτων X 70.000 έφ' άπαξ	= 1.400.000	»
Συμπληρωματική δαπάνη δια την άρτιωτέραν όργάνωσιν και		

λειτουργίαν τῶν ὑφισταμένων καὶ συνιστωμένων ὑπηρεσιῶν (ἀγο-
ρὰ ἐπίπλων, γραφομηχανῶν, ψυγείων, ὀργάνων μικροβιολογικοῦ
ἐργαστηρίου κλπ.) ἐφ' ἅπαξ δραχ. = 1.000.000.

Μετεκπαίδευσις ἐτησίως 10 κτηνιάτρων X 6 μῆνας X 3.000
δραχ. μηνιαίως = 180.000

2.580.000

Ὅστε, ἐτησίως θὰ ἀπαιτηθῆ ἐπὶ πλέον δαπάνη 5.000.000 δραχμῶν περίπου
καὶ ἐφ' ἅπαξ δαπάνη 2.580.000 δραχ. πρὸς μείωσιν ζημιῶν ἀνερχομένων, ὡς
ἀνεφέρθη εἰς 197,5 ἑκατ. δραχ. καὶ παραλλήλως θὰ διασφαλισθῆ καλλίτερον
δημοσία ὑγεία τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς καὶ θὰ ἐφαρμοσθῆ ἀριώτερον καὶ πλε-
ον ἀποτελεσματικῶς ἢ νόσος, ἢ τεχνητὴ γονιμοποίησις ὅσον καὶ αἱ λοιπαὶ προσπά-
θειαι αἱ τείνουσαι εἰς βελτίωσιν τοῦ κτηνοτροφικοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς κτηνοτρο-
φικῆς παραγωγῆς.

Νομίζομεν, ὅτι ἡ ὠφέλεια εἶναι τόσο προφανής, ὥστε δὲ θὰ εἶναι δύσκο-
λον νὰ πεισθοῦν τὰ ἀνώτατα κλιμάκια τῆς κρατικῆς ἱεραρχίας πρὸς διάθεσιν τῶν
ἀπαιτουμένων ὀλίγων σχετικῶς πιστώσεων, ἐναντι τῶν διασφαλισθησομένων πολ-
λαπλασίου ἀξίας ἀγαθῶν, τὰ ὁποῖα καὶ ἐὰν δεχθῶμεν μείωσιν τῆς σημερινῆς θνη-
σιμότητος τοῦ ζωικοῦ κεφαλαίου κατὰ 50% καὶ ἀντίστοιχον μείωσιν 50% τῶν
περχομένων ζημιῶν εἰς τὴν κτηνοτροφικὴν παραγωγὴν ἐντὸς τῆς προσεχ-
τίας, πάλιν τὰ δαπανηθησόμενα ἐπὶ πλέον 7,5 ἑκατ. δραχ. ἀποτελοῦν τὸ 1)
σημειούμενων σήμερον ζημιῶν (197,5 ἑκατ. δραχ.) ἢ τὸ 1)13 τῶν ζημιῶν, αἴτι-
νες, βασίμως ἐλπίζεται, ὅτι θὰ μειωθοῦν κατὰ 50% (ἀντιστοιχοῦσα εἰς 98,7 ἑκατ.
δραχ.).

Ἀνεφέρθη ἤδη, ὅτι αἱ περιοχαὶ τῆς Ἐπιθεωρήσεως, λόγω τοῦ χαμηλοῦ εἰ-
σοδήματος, τῆς ἀνεργίας καὶ τῆς ὑποαπασχολήσεως, ὑφίστανται σοβαρὰν ἀραιώ-
σιν τοῦ πληθυσμοῦ, λόγω μεταναστεύσεως τῶν νέων κατοίκων πρὸς τὰ λοιπὰ τμή-
ματα τῆς χώρας καὶ τὸ ἐξωτερικόν. Ἡ ἐπιτευχθησομένη μείωσις τῶν ἀπωλειῶν
τοῦ ζωικοῦ κεφαλαίου καὶ τῆς κτηνοτροφικῆς παραγωγῆς κατὰ ποσὸν 90 ἑκατ.
δραχ. θέλει ἀναλογικῶς αὐξήσῃ τὸ εἰσόδημα τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς καὶ ἐπο-
μένως θέλει δράσῃ ἀνασταλτικῶς ἐπὶ τῆς μεταναστεύσεως καὶ παραλλήλως θέλει
μειώσῃ τὸ σοβαρὸν ἔλλειμμα τῆς χώρας εἰς κτηνοτροφικὰ προϊόντα.

Αἱ προτεινόμεναι νέαι δαπάναι τῶν 5 ἑκατ. ἐτησίως καὶ τῶν 2,5 ἑκατ.
δραχ. ἐφ' ἅπαξ, προκαλοῦσαι αὐξήσιν 98,7 ἑκατ. δραχμῶν, εἶναι τόσο ἐξωφθά-
μως παραγωγικαί, ὥστε νὰ ἀποτελοῦν ἐπένδυσιν λίαν παραγωγικὴν καὶ ἐπομένως
ἢ διάθεσις τῶν πιστώσεων τούτων οὐ μόνον δὲν θὰ πρέπει νὰ συναντήσῃ ἀντί-
δρασιν οὐδενός, ἀλλὰ νὰ θεωρηθῆ ὡς μία ἀρίστη εὐκαιρία ἐνισχύσεως τῶν πτω-
χῶν περιοχῶν τῆς Ἐπιθεωρήσεως κατὰ τρόπον λίαν ἀποτελεσματικόν.

